

38. SCÆVOLA [lib. 3. Responsorum].

Tertia testamento, item codicillis multas species tam argenti quam vestis specialiter per fideicommissum reliquit. Quæro: an non alia species legato cedant, quam quæ in hereditate inventæ essent? Respondit, eas cedere, quæ inventæ essent: de cæteris cavendum, ut si inventæ essent, præstentur. §. 1. Sempronius 3 Pia hoc amplius cooperitoria Tabiana 4, & tunicas tres cum palliis, que elegerit, dari volo. Quæro, an ex universa veste, id est, [an] ex synthesi 5, tunicas singulas, & 6 palliola Sempronius eligere possit? Respondit, si essent tunicæ singulares 7 cum palliis relictæ, ex his duntaxat eligi posse: quod si non 8 est 9, heredem vel tunicas, & palliola, sed ex synthesi 10, præstaturum, vel veram æstimationem earum. §. 2. Seia testamento ita cavuit: Si 11 mihi per conditionem humanam contigerit, ipsa faciam: sin autem; ab heredibus meis fieri volo: jubeoque signum 12 Dei ex libris centum in illa sacra aede, & in patria statui subscriptione 13 nominis mei. Quæsitum est, cum 14 in eo templo non nisi aut ærea 15 aut argentea tantum sint dona: heredes Seia utrum ex argento an ex auro signum ponere compellendi sint, an æreum? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, argenteum 16 ponendum 17.

De mundo muliebri. 1. De legato argenti, quod ibi erit.

39. JAVOLENUS lib. 2. ex posterioribus Labeonis.

SI uxori mundus muliebris legatus esset: ea tantummodo deberi, Ofilius, Labeo, responderunt, quæ ex his tradita utendi causa uxori viro 15 fuissent: aliter enim interpretantibus, summam fore captionem 19, si vascularius 20 aut faber argentarius uxori ita legasset. §. 1. Cum ita legatum esset, argentum quod domo 21 mea erit, cum moriar: Ofilius, nec quod depositum 22 a se, nec quod commodatum reliquisset, argentum legatum videri, respondit. Idem Cascellius de commodato. Labeo, quod depositum esset ita deberi, si 23 presentis custodiæ causa, non perpetuæ, veluti thesauri, depositum esset: quia illa verba, Quod domo 24 mea erit, sic accipi debere, esse 25 solebat: & hoc probat. §. 2. Atteius Servium respondisse scribit: cui argentum, quod in Tusculano fundo, cum moreretur, habuisset, legatum esset, & quod, antequam moreretur, ex urbe in Tusculanum jussu testatoris translatum esset, deberi; contra fore, si injussu 26 translatum esset.

De argento viatorio. 1. De argento balneari. 2. De ornamentis universis.

40. SCÆVOLA lib. 17. Digestorum.

MEDICO suo contubernali 27 & communium expeditionum comiti inter cætera ita legaverat: Argentum viatorium meum dari volo. Quæsitum est, cum paterfamilias in diversis temporibus Reipubl. causa abfuerat, quod viatorium 28 argentum hoc legato comprehensum esse videtur? Respondit, quod habuisset argentum viatorium eo tempore, cum testamentum faciebat, deberi. §. 1. Uxori suæ testamento ita legatum est, Sempronius Domina 29 mea hoc amplius argentum balneari 30. Quæsitum est, an etiam id argentum, quo diebus festis in balnea uti consuevit, legato cedat? Respondit, omne legatum videri. §. 2. Mulier decedens ornamenta legaverat ita, Seia omnia mea ornamenta universa dari volo: eodem testamento ita scripserat. Emerari me arbitrio viri mei volo, & inferri 31 mihi, quæcumque 32 sepultura mea causa feram ex ornamentis, lineas 33 duas ex margaritis, & viriolum 34 ex smaragdus; sed neque heredes 35, neque maritus, cum humi corpus daret, ea ornamenta, quæ corpori jussu erat adjici, dederunt. Quæsitum est, utrum ad eam, cui ornamenta universa reliquerat, pertineant; an ad heredes? Respondit, non ad heredes, sed ad legatariam pertinere.

TIT. III.

DE LIBERATIONE 36 LEGATÆ

De eo, quod debetur. 1. De pignore.

1. ULPIANUS [lib. 21. ad Sabinum].

OMnibus debitoribus ea 37, quæ debent, recte legantur: licet domini eorum sint. §. 1. Julianus scripsit, si res pignori 38 data legetur debitori a creditore, valere legatum, habereque eum actionem, ut pignus recipiat, prius quam pecuniam solvat: sic autem loquitur Julianus, quasi 39 debitum non debeat lucrari: sed si alia testantis voluntas fuit, & ad hoc pervenietur exemplo lutionis.

De reo & fidejussore. 1. De herede heredis.

2. POMPONIUS [lib. 6. ad Sabinum].

HERedem damnatum 40 a fidejussore non petere, a reo petere posse: sed a reo 41 petere vetitum, si a fidejussore petat: reo ex testamento teneri Celsus putat. §. 1. Idem [Celsus] ait, nullam dubitationem habere, quin, herede petere a debitore vetito, nec heres 42 heredis petere possit.

An valeat legatum. 1. De chirographo reddito, 2. Vel dato, ut reddatur. 3. De effectu hujus legati. 4. An legatarius sit, cujus nomen non est scriptum in testamento.

3. ULPIANUS [lib. 23. ad Sabinum].

LIBerationem debitori 43 posse legari, jam 44 certum est. §. 1. Sed etsi chirographum 45 quis decedens debitori suo dederit, exceptionem ei competere puto, quasi 46 pro 47 fideicommissio hujusmodi datione valitura. §. 2. Julianus etiam libro XL. Digestorum scripsit: Si quis decedens, Chirographum Seii Titio dederit, ut post mortem suam 48 Seio det, aut, si convalescet, sibi redderet: deinde Titius, defuncto donatore, Seio dederit 49, & heres ejus petat debitum, Seius doli exceptionem habet. §. 3. Nunc de effectu legati videamus: & si quidem mihi liberatio sit relicta, cum solus sim debitor, sive a me petatur, exceptione 50 uti possum; sive 51 non petatur, possum 52 agere, ut liberer per acceptilationem. † Sed etsi cum alio sim debitor, puta duo 53 rei sumus promittendi, & mihi soli testator consultum voluit 54, agendo consequar, non 55 ut accepto liberer, ne 56 etiam conreus meus liberetur contra testatoris voluntatem: sed pacto 57 liberabor 58. † Sed quid si socii 59 fuimus? videamus ne per acceptilationem debeam liberari: alioquin, dum 60 a conreo meo petitur, ego inquietor. Et ita Julianus libro [trigesimo secundo Digestorum] scripsit: si quidem socii non simus, pacto me debere liberari: si socii, per acceptilationem 61. §. 4. Consequenter queritur, an & ille socius pro legatario habeatur, cujus 62 nomen testamento scriptum non est; licet commodum ex testamento ad utrumque pertineat, si socii sunt? Et est 63 verum, non solum eum, cujus nomen in testamento scriptum est, legatarium habendum: verum eum quoque, qui non est scriptus, si & ejus contemplatione liberatio relicta esset. §. 5. Utrique autem legatarii habentur & in hoc casu: nam & si quod ego debeo Titio, sit ei legatum mei gratia, ut ego liberer, nemo me negabit legatarium: ut & Julianus eodem libro scribit, & Marcellus notat, utriusque legatum esse, tam meum, quam creditoris mei, & si solvendo fuero: interesse 64 enim creditoris, duos reos habere.

4. POMPONIUS [lib. 7. ex Plautio].

QUid ergo est, cum agere poterit 65 creditor ex testamento? non aliter heres condemnari debet, quam 66 si caveatur ei adversus debitorem defensionem iri. Item agente debitore, nihil 67 amplius heres præstare debet, quam ut eum adversus creditorem defendat.

De reo, & fidejussore. 2. De patre, & filio, de marito.

5. ULPIANUS [lib. 23. ad Sabinum].

SI 68 quis reum habeat, & fidejussorem, & reo liberationem leget: Julianus ibidem scripsit, reum 69 per acceptilationem liberandum: alioquin 70, si fidejussorem cœperit convenire, alia ratione reus convenitur. † Quid tamen, si donationis 71 causa fidejussor intervenit, nec 72 habet adversus reum regressum? vel quid, si ad fidejussorem pecunia pervenerit, & ipse reum dederit vice sua, ipseque fidejusse-

1 V. l. 22. l. 52. supr. de legat. 1. 2 Vid. l. 69. in fin. supr. de leg. 1. 3 Ad Luc. 5. v. Alcibi. lib. 1. parerg. c. 21. Turneb. lib. 23. advers. cap. 19. & lib. 27. c. 18. Anl. 4 A Tabia civitate Italiæ. 5 Synthetis Accurhus locum atque domicilium facit eum, qui hic testatur. Synthetis Alcibiatus 2. parerg. 21. id esse ait, quod Galli licentiam vocant: Turnebus 23. advers. 19. lauciorum vestem, qua populo Romano certis diebus publice (in Saturnaliis) uti licebat: Idem lib. 27. cap. 19. pro veste elegantissima, & viris parum decora, accipit. Alii pro virili veste: Lut sit, synthetis hoc loco, vestis universa defuncti definitur, id est, & Tabiana, & alius præterea in locis relicta: ut sit vestis sit: neque superiora in urbe Tabiana reperta sint: heredem eo casu teneri legatario ea omnia præstare ex reliqua veste defuncti, quam forte aliis locis habuit: sin minus, veram æstimationem: Ferrando explicat. 32. synthetis, vestes in uno loco positæ, ut apud Martial. 2. Ita synthetis valorum, Martiali 1. addo Stat. 4. sicutarum. Q. Sereum Sammontacum, 1. de lambria. & c. 1. de venenis præhensulis. l. 34. §. 1. supr. de legat. 2. l. 30. §. 1. supr. de admendis. 6 An & palliola? Hal. 7 Tunice singulæ. Hal. 8 Quod si non esset. Hal. 9 Flor. al. essent. 10 Vel tunicam & palliolum ex synthetis præstaturum. Hal. 11 Id est, sin mihi quod humanitas non contigerit, & sic superites fuero. Gult. vide Sarment. lib. 3. cap. 3. Ant. Augustin. lib. 2. emend. cap. 1. Anl. Adde Roman. sing. 521. Soc. 320. in 41. privit. pia causa. Decium ad l. scilicet in oscuris. nom. 3. de reg. jur. Carr. conf. 3. num. 6. Hier. Alb. conf. 39. pract. qual. n. 4. Covad. conf. 60. num. 15. Petr. Andr. Graminat. in tract. de exten. num. 51. Dida. Covarruv. ad cap. indicat. num. 5. extr. de testam. adde Peckium de eccl. repar. cap. 1. Mod. 12 Imagines ponendas interdum legabant veteres. vide l. 6. in fin. supr. l. 1. v. Petr. Fabr. in senectibus. 13 Imaginibus templorum qui eas ponebant, nomen suum inscribebant. 14 Ratio dubitandi sumitur a loci, quo legatum relictum est, qualitate. 15 Fuso legatum, aut ærea, aut aurea, aut argentea, ut ex sequentibus potest colligi. 16 Et ita in dubio, jussus signatus Deo ponere in eo templo, ubi nullum aureum sed argentum vel æneum aliquod signum reperitur, argenteum debet: & sic Bartolus non male sentit, Favore religionis, intelligi legatum in dubio id, quod majus est. adde Ludovicum Romanum singul. 5. 7. 17 Facit l. 57. supr. de legat. 1. Imo, non argenteum ponendum est, sed æreum, cum sit minus. l. 39. §. 6. supr. de legat. 1. l. 43. supr. de leg. 2. 18 Ad. a viro. 19 Ea vianda est. l. 5. §. 1. fin. supr. de transport. 20 L. 61. infr. de solut. & sol. 21 Ad. domi. 22 l. 41. §. 6. supr. de legat. 2. 23 Res legatam videtur: si perpetua, veluti thesauri, non si presentis custodiæ causa, depositum esset. Nam mox sequitur, esse solent. hanc est error in l. 4. supr. de usufructo. l. 17. §. 7. supr. de act. empt. 24 Ad. domi. 25 l. 35. §. 2. supr. de hered. inst. l. 4. supr. de usufructo. 26 l. 32. §. 3. supr. de leg. 2. l. 18. §. 12. supr. de usufructo. 27 Contubernales, qui eodem contubernio utuntur, vel ubi contubernio, hoc est, lecto ac tentorio, adde Festum in autubernalis & contubernales. 28 Viatorium argentum, quo in via & itinere utuntur, adde l. 7. supr. h. l. 29 V. l. 19. §. 1. supr. de annuis. 30 Balneari argentum, quo in balneis utuntur. 31 Hodie non licet inter mercatus pecuniam, id est, repetire una cum mortuo pecuniam. l. 4. §. 6. infr. ad leg. Jul. pecun. 32 Vide l. 14. §. 5. supr. de religio. vide l. 113. in fin. supr. de legat. 1. 33 Vide quæ scripsi ad l. 52. §. 25. infr. de jurjur. 34 V. l. 6. §. 1. supr. de optione. 35 Adde l. 14. §. 5. supr. de religio.

36 Πιστὴ δὲ ἀποδοχῆς ὑπερῶν. 44. Eclog. 10. 37 L. 3. J. h. t. l. 96. in fin. supr. de legat. l. 1. l. 18. C. de fideicommissis. §. 13. Infr. de legat. 38 l. 31. infr. h. t. adde l. 3. supr. de pactis. 39 Legans debitori suo pignus sibi obligatum, non præstatur ei debitum remissile, ut hic. Hoc legato accessorii, hoc est pignori legatum non intelligitur principale, seu debitum. l. ex pupillari. 44. §. de vulgar. Quid, si pignus par sit debito? Aliud dicendum putat Bartolus, arg. l. qui habebat. 101. supr. de leg. 3. Quod Angelo, Castrensi & Alexandro displicet: potest enim vel sola pignoris obligatio in missio utilis esse legatario: & in d. l. qui habebat. res pignori obligata, non fuit legata debitori, sed aliquid extraneo relicta. 40 Liberatio relinquatur variis modis. Expressè relinquatur, quotiens nimirum liberatio nominatim relinquatur. l. 3. J. h. t. Idem est, si tibi relinquatur id, quod ipse mihi debeas, l. 1. supr. cod. si damno heredem meum non petere, ut hic. si chirographum tibi lego. l. 3. §. 1. f. cod. 41 l. 5. infr. cod. 42 l. 53. §. 7. de adq. vel emitt. hered. 43 Vide l. 1. supr. h. t. 44 Olim itaque non satis bene constitat: hodie conitat ut hic. & l. 1. supr. cod. 45 l. 59. supr. de legat. 3. 46 Quæsi particula est nota inappropriata. 47 Imo valet ut donatio inter vivos. l. 1. J. de donat. l. 3. & l. Seia. 42. in fin. supr. de mort. causa donat. An hic dixit testator mortis lux causa instrumentum dare? An hæc donatio causa mortis effectu ipso quasi fideicommissum est? 43 l. 18. §. 2. J. de mortis causa donationibus. 49 Quid, si dare nolit? negotiorum tenentur. l. si pupilli. 6. §. si quis pecuniam. 2. §. de negotiis. 50 l. 22. J. h. t. l. 17. C. de fideicommissis. 51 Exceptionis subsidium, est agere, sive actio. v. l. 8. J. de doli mali. 52 Vide l. 9. in fin. supr. de navigationib. 53 l. 31. §. 2. 3. infr. h. t. 54 Nempe quia mei unius contemplatione reliquit. 55 Acceptilationis & pacti differentia: Acceptilatio vim solutionis habet, pactum non habet. 56 Imo liberari non possum, quin mea liberatio proficit alteri, saltem pro ea parte, qua in me regressum habet. l. 2. C. de duobus reis. Contrarium verum. 57 l. 5. §. 1. l. 10. in pr. infr. h. t. 58 Atqui pactum minime hic videtur necessarium: cum mihi competat exceptio: nec enim pacto opus est, ubi exceptio est. l. hac stipulatio. 14. §. Dicus. 1. supr. ut legatorum. l. penult. supr. de pet. hered. Quoties exceptio nobis adest, agi non potest, ut pacto se adversarius obliget: sed ut nos pacto etiam liberet. de quo vide hic Bartolus. 59 Omnium bonorum, vel in illo debito, sic ut inter nos lucrum & damnum esset commune. l. eandem. 9. infr. de duobus reis. 60 Convenimur ab adversario mediate vel immediate. Mediate per correum, seu correum nostro contento. 61 Differunt hæc duo, liberari per acceptilationem, & pactum. l. 1. l. 10. in fin. l. 12. in fin. supr. de inst. 62 Non nominatus in testamento, habetur pro legatario, si testator prodesse illi voluit. Bart. 63 Imo, non est verum: Nam creditor non habetur ut legatarius. l. si cui. 49. §. Jul. 6. & seq. supr. de leg. 1. non habetur, nisi testator ei prodesse voluit. 64 Imo, non interest plures reos solvendo habere, si unum solvendo habeamus. l. si quis stipulatus Stichum. 112. §. nis. infr. de verb. oblig. vid. Bart. 65 Ad. possit. ad. competit. 66 Formulam libelli observa, quo peto heredem compelli, ut me contra debitorem defendat: aut si minime id faciat, ut, in quod interest mea, damnatur. Bald. 67 Imo, non id agit, ut heres tantum præstet, quantum ipse præstaret creditor, l. 6. infr. h. t. Sic sane, si heres nolit defendere. 68 Vide explanationem hujus loci apud Anton. Fatrum 4. contest. 18. 69 l. 2. supr. cod. 70 l. 3. §. 3. in fin. supr. cod. 71 Fidejussor interdum donationis causa fidejuset. l. 32. supr. de pactis. l. 16. §. 1. supr. ad SC. Velician. l. 9. §. non solum. supr. de SC. Macedon. 72 Fidejussor donationis causa fidejubens, regressum in reum principalem non habet.

lit? pacto est reus liberandus. Atquin solemus dicere, *pacti exceptionem*¹ fideiussori dandam qua reo competit: sed cum alia sit mens legantis, alia pacifcentis, nequaquam² hoc dicimus. §. 1. Quod si fideiussori sit liberatio legata, sine dubio (ut & Julianus scripsit) pacto erit fideiussor liberandus: sed³ & hic puto interdum acceptilatione liberandum, si vel reus ipse vere fuit, aut in eam rem focius reus.

§. 2. Idem Julianus eodem libro scripsit, si⁴ filiusfamilias debitor fuerit, & patri ejus fuerit liberatio relicta: patrem pacto liberandum esse, ne etiam filius liberetur: & parvi (inquit) refert, si sit aliquid in peculio die legati cedente, necne: securitatem enim per hoc legatum consequitur, maxime (inquit) cum rei iudicandæ tempus circa peculium⁵ spectetur. † Huic patri similem facit Julianus maritum, cui uxor post divortium liberationem dotis legavit. Nam & hunc, licet die legati cedente solvendo non sit, legatarium esse: & utrumque, ait, solum repetere⁷ non posse. Sed est verius, quod Marcellus notat, patrem petere posse; nondum enim erat debitor, cum solveret: maritum non posse: quod debitum solvit; patrem enim etiam quis debitorem existimaverit, attamen loco esse conditionalis⁸ debitoris, quem solum repetere posse non ambigitur. §. 3. Sed si⁹ damnatus sit heres filium liberare, non adjicit Julianus, utrum acceptilatione filius an pacto sit liberandus? Sed videtur hoc sentire, quasi acceptilatione debeat liberari: quæ¹⁰ res patri quoque proderit. quod obtinendum est, nisi evidenter approbetur, contrarium sensisse testatorem, id est, ne filius inquireretur, non, ne pater: tunc¹¹ enim acceptilatione eum non liberandum, sed pacto. §. 4. Idem Julianus scripsit, si pro filio pater fideiussor¹² eique liberatio sit legata, eum pacto liberandum, quasi fideiussorem, non quasi¹³ patrem: & ideo de peculio posse conveniri: hoc¹⁴ ita demum putat, si duntaxat quasi fideiussorem eum voluit testator liberari: cæterum si & quasi patrem, & de peculio erit liberandus.

6. JAVOLENUS [lib. 6. Epistolarum].

Post emancipationem vero filii eatenus¹⁵ pater actionem habeat, quatenus aliquid ex peculio, aut in rem verso præstaturus est: id enim legatorum nomine ad patrem pertinet, quod ejus intererit.

§. 1. Illud quæri potest, an eo quoque nomine pater ex testamento agere possit, ut etiam filius actione liberetur? Quibusdam eo usque extendi actionem placebat: quia patris interesse videatur, si peculium filio post emancipationem concessisset, integrum jus¹⁶ ejus permanere. Ego contra sentio: nihil quicquam amplius patri præstandum ex ejusmodi scriptura testamenti puto: quam ut nihil ex eo, quod præstaturus heredi fuerit, præstet.

De parte. 1. De obligatione alternata. 2. De quantitate. 3. De herede damnato solvere creditori. 4. De exactione & petitione.

7. ULPIANUS [lib. 23. ad Sabinum].

Non solum autem, quod¹⁷ debetur, remitti potest: verum etiam pars¹⁸ ejus vel pars¹⁹ obligationis: ut est apud Julianum tractatum lib. XXXIII. Digestorum. §. 1. Si is, qui stipulatus Stichum, aut decem, damnaverit heredem, Stichum non petere: legatum valere constat: sed quid contineat videamus. Et Julianus scribit, actionem ex testamento in hoc esse videri, ut debitor accepto liberetur, quæ res utique debitorem &²⁰ in decem liberabit²¹, quia acceptatio solutioni comparatur²²: & quemadmodum si Stichum solvisset debitor, liberaretur, ita & acceptilatione Stichi liberari. §. 2. Sed si debitorem decem, damnatus sit heres viginti liberare, idem Julianus scripsit [libro trigesimo tertio], nihilominus esse liberandum decem: nam & si ei viginti accepto ferantur, in decem liberabitur.

§. 3. Sed si duobus heredibus institutis, alterum ex his damnaverit creditor solvere, valet legatum propter coheredem: eumque ex testamento acturum, ut creditori solvatur. §. 4. Liberatio autem debitori legata [ita] demum effectum habet, si non fuerit exactum²³ id a debitore, dum vivat testator: cæterum, si exactum est, evanescit legatum.

§. 5. Unde quærit Julianus, si ab impuberis substituto sit liberatio relicta, deinde impubes exegerit, quod debetur, an evanescat legatum? Et cum constet pupillum in his, quæ a substituto²⁴ relinquuntur, personam sustinere ejus, a quo sub conditione legatur: consequens est, substitutum actione ex testamento teneri, si pupillus a debitore exegerit. §. 6. Idemque est, & si pupillus non exegerit, sed solummodo litem sit contestatus: teneri eum, ut remittat actionem. §. 7. Nam & si debitori liberatio sub conditione legata fuisset, & vel lis fuisset contestata, vel etiam exactum pendente conditione: ex testamento²⁵ actio maneret, liberatione relicta.

De debitore testatoris, vel heredis, vel alius. 1. De liberatione ad tempus. 3. De herede legatarii. 5. De rationibus reddendis. 6. De dolo. 7. De causa obligationis.

De debitore testatoris, vel heredis, vel alius. 1. De liberatione ad tempus. 3. De herede legatarii. 5. De rationibus reddendis. 6. De dolo. 7. De causa obligationis.

1 l. 3. §. 3. *supr. h. t.* 2 Imo, pactum cum reo principali factum fideiussori prodest. l. si mulier. 16. §. si ab ea. 1. *supr. ad SC. Velleian.* 3 Fideiussor, cui relicta liberatio est, interdum pacto, interdum acceptilatione liberandus est. 4 Pater pacto liberandus est, cujus filiofamilias debitor liberatio legata est. 5 l. 6. *infr. h. t.* 6 §. 4. *infr. l. 27. infr. h. t.* 7 l. 8. l. 9. *supr. de condic. indeb.* 8 l. 48. *supr. de condic. indeb.* 9 Filius, cui liberatio est relicta, in dubio acceptilatione liberandus est, quoties non eum solum voluit liberatum esse testator, sed & ejus patrem: alias pacto tantum liberandus est. 10 Acceptatio facta filiofamilias debitoris, prodest ejus patri: pacto vero facta liberatio, non prodest. 11 Differentiam pacti & acceptilationis observa. 12 Fideiussore pro filio pater potest. l. 1. §. 3. *supr. quod iussu.* 13 Vide l. 6. *supr. quod cuiuscunque univers.* 14 Liberatione patri filii fideiussori legata, interdum ipse pater, vel pacto vel acceptilatione liberandus est: pacto, si eum testator liberari voluit quasi fideiussorem; acceptilatione, si eum liberari voluit, ut patrem. Priore, non posteriore casu pater, cui est liberatio est relicta, de peculio teneri. 15 Imo, non id agere debet, ut defendatur. l. 4. *supr. cod.* 16 Quod habet ut filio succedat, §. 6. *infr. quib. mod. jus patr. potest.* hinc nota, Non habendam æstimationem succedat, quod quis alteri possit succedere, Bart. Spes quidem est, ac dici potest, successio spei, quod quis alteri possit succedere, Bart. Spes quidem est, ac dici potest, successio spei: verum ea spes illegitima est. l. ult. c. de pactis. vide tamen l. 3. §. sed utrumque. *supr. de minorib.* 17 Totum debitum. 18 Vide l. 9. *infr. de acceptilat.* 19 Vel ut ne ad tempus petatur. §. 13. *infr. de leg.* 20 Liberatione unius rei sub alternatione debite relicta, liberatio alterius quoque rei relicta intelligitur, ut hic. 21 Imo, non liberabit in altera. l. qui hominem. 11. *infr. tit. prox.* Ibi speciei liberatio est: hic unius partis alternativæ. 22 l. 31. *in fin. infr. de novat.* l. 5. l. 16. *infr. de acceptil.* Imo, acceptatio non comparatur solutioni. l. 49. *in fin. infr. de solut.* 23 Vel solummodo. l. 21. *infr. cod.* 24 Relictum a substituto videtur relictum conditionaliter ab ipso pupillo. l. 11. §. 5. *infr. ad l. Falcid.* 25 Vide l. 17. c. de fideic. 26 Extranei. 27 l. 28. §. 3. *infr. cod.* §. 13. *infr. de legat.* 28 §. 4. *infr. cod.* 29 l. 40. *supr. de reb. credit.* 30 l. 20. *infr. h. t.* Goth. Vid. Goed. de contr. lib.

DIGEST.

8. POMPONIUS [lib. 6. ad Sabinum].

Non solum nostrum debitorem, sed & heredis, & cujuslibet alterius²⁶, ut liberetur, legare possumus. §. 1. Potest heres damnari, ut²⁷ ad certum tempus non petat a debitore: sed sine dubio nec liberare eum intra id tempus debet: & si debitor decesserit, ab herede²⁸ ejus intra id tempus peti non poterit. §. 2. Illud videndum est, an ejus²⁹ temporis, intra quod petere heres vetitus sit, vel usuras, vel penas petere possit? & Priscus Neratius existimabat, committere eum adversus testamentum, si petisset, quod verum est.

§. 3. Tale legatum, *Hereditas mea a solo*³⁰ Lucio Titio ne petito, ad heredem Lucii Titii non transit, si nihil vivo Lucio Titio adversus testamentum ab herede, eo quod ab eo exigere debitum tentavit, sit commissum: quotiens³¹ enim cohæret personæ id, quod legatur, veluti personalis servitus, ad heredem ejus non transit, si non cohæret, transit.

§. 4. Si verba liberationis *in rem*³² sunt collata, pro eo est, quasi heres ab eo debitore heredeque³³ ejus petere vetitus sit: ut adjectio heredis perinde nihil valeat, atque non esset valitura, ipsius debitoris persona non comprehensa. §. 5. Is, qui reddere³⁴ rationes iussus sit, non videtur satisfacere, si reliquum³⁵ reddat non editis rationibus.

§. 6. Si heres vetitus sit agere cum eo, qui negotia defuncti gesserit: non videtur obligatio ei prælegata, quæ³⁶ dolo³⁷, vel [ex] fraude ejus, qui negotia gesserit, commissa sit: & testator id videtur sensisse. ideo si heres negotiorum gestorum egisset, agens procurator ex testamento incerti, doli mali exceptione excludi potest. §. 7. Et ei³⁸ liberatio recte legatur, apud quem deposuero, vel cui commodavero, pignorative dederò: vel ei, quem ex furtiva causa mihi dare oportet.

De reliquis. De dolo.

9. ULPIANUS [lib. 24. ad Sabinum].

Si³⁹ quis rationes⁴⁰ exigere vetetur, ut est sæpius rescriptum, non⁴¹ impeditur reliquas⁴² exigere, quas quis se⁴³ reliquavit, & si quid dolo⁴⁴ fecit, qui rationes quisit. Quod si quis & hæc⁴⁵ velit remittere, ita debet legare: *damnas esto heres meus, quidquid ab eo exegerit illa vel ista actione, id ei restituere, vel actionem ei remittere.*

De reo, fideiussore, & extraneo.

10. JULIANUS [lib. 33. Digestorum].

Si damnatus heres fuerit, a fideiussore quidem non petere: quod autem reus debet, Titio dare: pacisci⁴⁶ debet, ne a fideiussore petat, & adversus reum actiones⁴⁷ suas præstare legatario: quemadmodum damnatus heres ne a reo petat, & damnatus dare quod fideiussor debet, & reo acceptum⁴⁸ facere, & legatario litis æstimationem sufferre cogatur.

Si debitor fideiussori, aut debitor creditori legaverit.

11. IDEM [lib. 36. Digestorum].

Si debitor fideiussorem suum ab herede suo liberari iusserit, an fideiussor liberari debeat? Respondit, debere. Item quæsitum est, an, quia mandati⁴⁹ actione heredes tenerentur, inutile legatum est, quod debitor creditori suo legat? Respondit, quotiens debitor creditori suo legaret, ita inutile⁵⁰ esse legatum, si nihil interesset creditoris, ex testamento potius agere, quam ex pristina obligatione: nam & si Titius mandaverit Mævio, ut pecuniam promitteret, deinde liberari eum iusserit a stipulatore, manifestum est, quantum interfit promissoris liberari potius⁵¹, quam præstare ex stipulatu, deinde mandati agere.

De rationibus reddendis.

12. IDEM [lib. 39. Digestorum].

Lucius Titius, cum Erotem actorem haberet, codicillis ita cavet, *Erotem liberum esse volo: quem rationes*⁵² reddere volo ejus temporis, quod erit post novissimam meam subscriptionem⁵³: postea vivus Erotem manumisit, in eodem actu habuit, rationesque subscripsit usque in eum diem, qui fuit ante paucissimos dies, quam moreretur: heredes Lucii Titii dicunt, quasdam summas & servum adhuc Erotem & postea liberum accepisse, neque in eas rationes, quæ a Lucio Titio subscriptæ sunt, intulisse. Quæro, an heredes ab Erote nihil exigere debent ejus temporis, quo Lucius Titius subscripsit? Respondi, Erotem ex ea causa, quæ proponeretur, liberationem petere non⁵⁴ posse: nisi & hoc specialiter ei remissum est.

De exceptione perpetua.

13. IDEM [lib. 81. Digestorum].

Si creditor debitori, qui se exceptione⁵⁵ perpetua tueri poterat, legaverit, quod sibi deberet: nullius⁵⁶ momenti legatum erit: At si idem debitor creditori legaverit, intelligendum erit, exceptionem eum remitti creditori voluisse.

De die, & conditione.

14. ULPIANUS [lib. 1. Fideicommissorum].

Idem est, & si in diem⁵⁷ debitor fuit, vel sub conditione.

Stipulat. cap. 9. num. 165. Anf. 31 Legatum personæ cohærens (ut est personalis servitus) ad heredem non transit. 32 Liberatione in rem collata, heres testatoris petere prohibetur, non modo a debitore testatoris, sed & a debitoris herede. 33 l. 15. *infr. h. t.* 34 Rationes reddere, est edere rationes legendas, & computandas: tradere etiam libros rationum, instrumentaque actus sui: intrare heredem de singulis, quæ ad eam rem pertinent, & non hoc tantum, sed etiam reliqua solvere in solidum, ut hic. Rationum redditio incipit a factis, id est, computatione & dispositione rationum, & definit in pecuniæ dationem: qua de causa mita est conditio, quæ in faciundo & dando consistit. vide plura in l. cura servus. 82. *infr. de conditionib. & demonstr.* 35 l. 13. §. 2. *infr. de manumiss. test.* 36 Prohibitus petere a debitore, non intelligitur prohibitus id petere, quod debitor dolo vel fraude subtraxit. Ita ad dolo ablata non extenditur liberatio debitoris relicta. 37 l. 9. *infr. cod.* 38 Quid? liberatione relicta depositario, commodatario, creditori pignoratitio, obligato furti, quæ continentur? an dolo & culpa tantum, quæ illis actionibus continentur: an vero & res ipse? vid. hic Bartolum. cæterum conditori legans locator, quidquid eum dare oportet oportetive, non rem ipsam conductam legat, sed liberationem pensionis, vid. l. 16. *infr. cod.* de quo vid. Ruinum 2. *conf. 15.* 39 V. Beronem qv. 21. 40 Præteritæ quæstionis, non futuræ. vid. l. 20. *infr. cod.* 41 l. 8. §. 6. *supr. cod.* l. 20. *in fin. infr. cod.* l. 119. *in fin. infr. de leg. 1.* 42 Reliquæ, reliqua. l. ult. §. 1. *infr. cod.* 43 Quis ipse reliquavit. Hal. 44 l. 72. §. 3. *in fin. infr. de cond. & demonstr.* 45 Reliqua. 46 l. 3. §. 3. *supr. cod.* 47 l. 105. *in fin. infr. de leg. 1.* 48 l. 3. §. 3. *supr. cod.* 49 Adde l. 78. *supr. mandati.* 50 l. 13. l. 25. *infr. cod.* 51 Cur? quia interest mea, potius non solvere, quam solummodo repetere. dicitur legatum valere. Bart. 52 Dixit ad l. 9. §. cod. 53 His verbis videtur prioris temporis liberationem reliquisse. 54 Liberatio ab onere reddendarum rationum, ad reliqua non pertinet, nisi exprimat. Bart. 55 l. 21. *in fin. infr. cod.* l. 28. §. de legat. 1. 56 Imo, alioquin momenti: legatum enim liberationis parit actionem, ut legatarius liberetur per acceptilationem. l. 5. §. 1. §. cod. 57 Id est, puta post annum. l. 82. §. de legat. 2.

LIII

De

De herede heredis.

15. IDEM [lib. 64. ad Edictum].

SI quis in testamento damnatus est, ne a Titio debitore exigat: neque ipsum, neque heredem eius potest convenire. nam neque heredis heres agere, neque ab heredis herede potest peti. Heredis autem heres potest damnari, ne exigat debitorem.

De locatione, & conductione.

16. PAULUS [lib. 9. ad Plautium].

EI cui fundum in quinquennium locaveram, legavi quidquid, eum mihi dare facere oportet, oportebitque, ut sineret heres sibi habere. Nerva, Atilicinus, si heres prohiberet eum frui, ex conducto; si iure locationis quid retineret, ex testamento fore obligatum aiunt: quia nihil interesset, peteretur, an retineret: totam enim locationem legatam videri.

17. JAVOLENUS [lib. 2. Labeonis Posteriorum].

Reliqua quoque in iudicio locationis venire:

18. PAULUS [lib. 9. ad Plautium].

CASSIUS: Etiam si habitatio eo modo legata esset, gratuitam habitationem heres prestare deberet. & praeterea placuit, agere posse colonum cum herede ex testamento, ut liberetur conductione. quod rectissime dicitur.

De causa obligationis.

19. MODESTINUS [lib. 9. Regularum].

CUM ita testetur: Heres meus damnas esto liberare illum, quod in negotia mea gessit: & si quid eum mihi dare facere oportet, ab eo non exigere: damnatur heres, nec creditas ab eo quoque pecunias exiget. in simili autem legato vix est, ut de eo quoque legando patrifamilias fenserit, quod fervis ejus peculii nomine debetur.

De herede debitoris. 1. De dolo curatorum, & eo, quod apud ipsos est.

20. IDEM lib. 10. Responsorum.

AURELIUS Sempronio fratri meo. Neminem molestari volo nomine debiti, neque exigere aliquid ab eo, quamdiu viveret, neque de sorte aut usura nomine debiti: & absolve [ei] & libero ex pigrioribus ejus domum & possessionem Caperlatam. Modestinus respondit, ipsam debitorem, si conveniatur, exceptione tutum esse: diversum in persona heredis ejus. §. 1. Gaius Seius cum adolevisset, accepit curatores Publium Mavium, & Lucium Sempronium: sed [enim] idem Gaius Seius intra legitimam aetatem constitutus, cum in fatum concideret, testamento suo de curatoribus suis ita cavuit, Questionem curatoribus meis nemo faciat, rem enim ipse tractavi. Quæro, an rationem curæ heredes adulti a curatoribus petere possint: cum defunctus (ut ex verbis testamenti apparet) confessus sit, se omnem rem suam administrasse? Modestinus respondit: si quid dolo curatores fecerunt, aut si quæ res testatoris penes eos sunt, eo nomine conveniri eos posse.

Quibus malis legatum liberationis vel nominis extinguatur.

21. TERENTIUS [CLEMENIS lib. 12. ad legem Juliam & Papiam].

SI id, quod mihi [deberes vel tibi vel alii legaveram, idque mihi] solveris, vel qualibet alia ratione liberatus a me fueris: extinguatur legatum. §. 1. Unde Juliano placuit, etiam debitori heres extiterit creditor, posteaque ipse creditor decesserit: legatum extinguatur: & hoc verum est: quia confessione perinde extinguatur obligatio, ac solutio. §. 2. Sed si sub conditione dato legato heres præoccupaverit, & exegerit debitum: aliud dici oportet. quia in arbitrio heredis esse non debet, ut, quandoque conditione existente, neque ipsi legatario debeatur legatum, si tum vivat & capere possit, neque ei, ad quem hoc commodum pervenit, si legatarius capere non possit.

De exceptione, & actione.

22. PAPIANUS [lib. 19. Quaestionum].

QUOT mihi Sempronius debet, peti nolo: non tantum exceptionem habere debitorem, sed & fideicommissum, ut liberetur, petere posse responsum est.

De procuratore.

23. IDEM [lib. 7. Responsorum].

PROCURATOR, a quo rationem heres exigere prohibitus, eoquo nomine procuratorum liberare damnatus est, pecuniam ab argentario debitam ex contractu, quem ut procurator fecit, iure mandati cogitur restituere, vel actiones prestare.

Si debitor heredis post mortem testatoris solverit.

24. IDEM [lib. 8. Responsorum].

CUM heres rogatur debitorem suum liberare: de eo tantum cogitatum videtur, quod in obligatione manserit. itaque si quid ante tabulas apertas fuerit solutum, ad causam fideicommissi non pertinebit: quod autem post tabulas apertas ante aditam hereditatem, ab

eo, qui voluntatem defuncti non ignoravit, fuerit exactum, dolo proximum erit, ideoque repeti potest.

De certa quantitate, vel specie adjecta, vel non.

25. PAULUS [lib. 10. Quaestionum].

LEGAVI Titio quod mihi debetur, vel adjecta certa quantitate, five specie, vel non adjecta: aut ex contrario, æque cum distinctione: veluti, Titio, quod ei debeo: vel ita, Titio centum, qua ei debeo. Quæro, an per omnia requirendum putes, an debitum sit: & plenius rogo, quæ ad hæc spectant, attingas, cottidiana enim sunt? Respondi, Si is, cui Titius debebat, debitum ei remittere voluit, nihil interest, heredem suum iussit, ut eum liberaret, an prohibeat eum exigere: utroque enim modo liberandus est debitor, & utroque casu competit ulro ad liberandum debitori actio. Quod si etiam centum aureorum vel fundi debiti mentionem fecit: si quidem debitor fuisse probetur, liberandus est: quod si nihil debeat, poterit dici quasi falsa demonstratione adjecta, etiam peti, quod comprehensum est, posse. Sed poterit hoc dici, si ita legavit, Centum aureos, quos mihi debet: vel Stichum, quem debet, heres meus damnas esto non petere. Quod si sic dixit, heres meus centum aureos, quos mihi [Titius] debet, damnas esto ei dare: etiam illud tentari poterit, ut petere possit, quasi falsa demonstratione adjecta. quod mihi nequaquam placet: cum dandi verbum ad debitum referre se testator existimaverit. Contra autem, si debitor creditori leget, nullam utilitatem video, si sine quantitate leget. Sed & si id demonstrat, quod debere se confitetur: nulla utilitas est, nisi in his speciebus in quibus emolumentum debiti ampliatur. Quod si centum aureos, quos se debere dixit, legavit: si quidem debet, inutile est legatum: quod si non fuit debitor, placuit, utile esse legatum: certa enim nummorum quantitas similis est Stichio legato cum demonstratione falsa: idque, & D. Pius rescriptit, certa pecunia dotis acceptæ nomine legata.

De tutore, & pupilla.

26. SCÆVOLA [lib. 4. Responsorum].

TUTOR decedens aliis heredibus scriptis, pupillo suo, cujus tutelam gessit, tertiam partem bonorum dari voluit, si heredibus suis tutela causa controversam non fecerit, sed eo nomine omnes liberavit; pupillus legatum prætulit, & postea nihilominus petiit quicquid ex dilatactione aliave causa ad tutorem suum ex tutela pervenerit: Quæro, an verbis testamenti ab his exactionibus excludatur? Respondit, si, prius quam conditioni pareret, fideicommissum percepisset, & pergeret petere id, in quo contra conditionem faceret, doli mali exceptionem obtaturam: nisi paratus esset, quod ex causa fideicommissi percepisset, reddere; quod ei ætatis beneficio indulgendum est.

De peculio.

27. TRYPHONINUS [lib. 9. Disputationum].

VIDEAMUS, si ei, cum quo de peculio actio erit, liberatio testamento legata sit: an si die, quo legata cedere solent, nihil in peculio sit, legatarii loco habeatur? atquin nondum debitor fuit: nec procedit, ut emolumentum aliquod ex legato ad eum perveniat, nisi propter spem futuri peculii, nunquid ergo in pendentis sit, an legatarius fuerit, perinde atque si qua alia causa spem legati dubiam faceret?

De fideicommissis. Ne quid ex ratione tutelæ a pupillis exigatur. 1. De eo, quod post testamentum deberi capit. 3. De liberatione patri relicta. 4. De ratione tutelæ non poscenda. 5. De imminutione fideicommissi. 6. De sorte, & usuris. 7. De rationibus non reddendis a manumisso. 8. De liberatione ad tempus. 9. De rationibus actus non reddendis a manumisso. 11. De eo, quod tutor debetur. 13. Si ut creditori legetur.

28. SCÆVOLA lib. 16. Digestorum.

AURELIUS Symphorus fidei iusserat pro tutore quodam, & decedens eisdem pupillis legavit in hæc verba: Aurelio Latino, & Aurelio Felici, singulis quina, cum quis eorum quatuordecim annorum fuerit: ad quod tempus præstari eis volo singulis alimentorum nomine mensuratos denarios senos, & vestiarum nomine annuos denarios viginti quinque, quo legato contenti esse debetis, quando tutela vestra non minimo damno rationem meam adfuerit: a vobis autem heredes mei peto, ne quid ex ratione tutelæ ab his exigere, vel ab hoc legato eorum retinere velitis. Quæsitum est, si heres ejus ex causa fidei iussionis aliquid præstiterit: an ab herede filiorum ejus, pro quo fidei iusserat, repetere possit? Respondit, verbis, quæ proponerentur, id solum videri heredum fidei commissum, ne exigent, quod ex ratione tutelæ, quam ipse Symphorus administraverat, ab Aureliis sibi deberetur. §. 1. Testamento facto, debitoribus liberationem reliquerat: post inciso lino, & recognito testamento, aliud testamentum fecit, in quo repetiit legatum sui verbis: quibusque legata in eo testamento, quod incidendum, dedi, omnia rata esse & quæque scripta sunt, volo. Quæsitum est, adita ex sequente testamento hereditate, an debitores, quibus priori testamento liberatio relicta erat, consequi possint, ut etiam ejus quantitatibus nomine, quam post prius testamentum debere cœperant, liberarentur; & si ab his heredes petere cœperint, an doli mali exceptio-

1 l. 8. §. 4. sup. h. t. 2 Et sic in dubio, reliquum liberationis intelligitur in rem ut personam heredis comprehendat. 3 l. 6. in fin. sup. de legat. 3. 4 Conductor liberatio legari potest. 5 His verbis, quidquid eum mihi dare facere oportet oportebitque, omne id videtur remissum, ad quod præstandum actione personali debitor tenetur: remissa videtur tota locatio: idque omne, cuius nomine tenebatur ratione doli, vel culpe, vel reliquorum: item ut heres teneatur pari uti frui, ut gratuitam habitationem præstet, ut hic l. 17. l. 18. §. h. t. 6 Ut si liberatæ sint personæ a deposito, commodato & res ad eis peti non possit: si liberatæ sint actione depositi & commodati, peti possit, ut hic l. 1. §. ult. in fin. sup. de legat. 3. An potius liberatione huius personis relicta, doli, culpa, & omnia alia huiusmodi præstatio remissa intelligitur: non autem ipsas res seu species, ut cenet Bartolus, arguit l. Nescimus. 41. §. fundum. l. 1. de reprobata. l. fin. 24. §. ult. sup. locati? Sane id verum existimat Bartolus in liberatione pecunie: at non in liberatione personarum: Hanc enim esse plenam, & ab ipsa liberatione. 7 Al. peteret. 8 l. 24. in fin. sup. locati. l. 30. in fin. sup. de reprobata. 9 Quoad is. Hd. 10 Adde l. 8. §. per. sup. cod. 11 Al. exigat. 12 l. 8. §. 3. sup. cod. l. 28. §. 1. inf. cod. 13 Al. videret. 14 Causa per lra. Hd. cum prolans Alciatus legit. Prælatorum nomine intelligit heres, quas patrifamil. ex urbe us ad v. h. Alciat. 6. parat. 23. Sed Anton. Arguit. legit Caperlatam, idque nomen fideicommissi fuisse ait. Augustinus 3. emendat. 7. adde Cujac. 7. off. 16. 15 Imo, non est dicitur. l. 15. sup. cod. 16 Curator adolescentis, id est, pueri dicitur. 17 Dicitur ad l. 27. sup. de negotiis. 18 Al. concederet. 19 Testamentum factum aditus potest, etiam nisi curatorem habeat, ut hic. 20 l. 5. §. 7. de actum. §. 2. ut. 21 S. Hermenep. 11. §. 55. Liberatio curatoribus relicta, non extenditur ad dolum eorum & reliquos vide l. 8. §. 6. sup. cod. vide plura hic apud Bartolum. 22 l. 9. sup. cod. l. 28. §. 9. inf. h. t. l. 5. §. 7. sup. de ad-

min. & peric. tut. vid. l. 18. C. de fideicom. 23 Al. debes vel debeas, 24 l. 7. §. 4. sup. h. t. l. 24. in fin. inf. h. t. 25 l. 3. §. 3. sup. h. t. l. 37. §. 4. sup. de leg. 3. l. 8. inf. de doli mali & met. exc. §. 13. inf. de leg. 26 His verbis restringitur liberationis legatum: quæ si deessent, ac liberatus simpliciter fuisset procurator, aliud diceretur. l. 20. §. 1. sup. h. t. 27 Liberatio heredi heredis relicta ad debitum tempore apertarum tabularum restringitur. 28 l. 21. sup. cod. 29 Pura ei, qui meo nomine fidei iussit. l. 11. sup. cod. 30 Id fit per damnationem vel simili modum: ea quoque verba pro demonstratione sunt. 31 Quotidianæ plenius tractanda. l. 1. sup. de suspectis tutor. 32 l. 75. §. 1. sup. de legat. 1. 33 Hac verba, vel Stichus quem debet heres meus, damnas esto non petere, dispungenda esse, notat Anton. Faber. 5. conjectur. 2. 34 Cujac. 5. ad Afric. fol. 78. videtur velle ita intelligi: Decem, quæ mihi debet, heres meus damnas esto non petere: quia liberationem legavi, non qualitercunque. Similiter debet Titius, nulla legati petitio est. 35 Quæ ratio est hic differentia? vid. Anton. Fab. ibid. 36 Id est, donare, & remittere. 37 Falsa demonstratio non vitiat legatum. vid. l. 35. inf. de condit. & dem. 38 Cur ita? Qui neque modo, neque tempore, neque conditione, neque loco debitum differt, inutiliter leget. l. 29. sup. de legat. 1. 39 Vide l. 65. sup. de leg. 1. 40 A legatario postquam liberationem reliquere heredibus nostris. 41 Agnoio legato conditionati legatarius impugnavit conditionem removerit. 42 Adde l. 5. §. 4. sup. cod. l. 57. sup. de pecul. l. 45. sup. de iure dot. 43 Spe legatarius quis necumquam dicitur, licet res non sit legatarius. Bart. 44 Quina, bina, dena, & his similes voces sunt dispersivæ. vid. quæ scripti ad l. 55. §. 2. inf. ad l. Falcid. 45 Liberatio relicta pupillo non extenditur ad eius tutorem. 46 l. 30. C. de testam. 47 Legatum liberationis ad debitum tempore testamenti restringitur, non ad post contractum. Bart. Hoc est, liberatio ne sum-

Tit. IV. De adimendis, vel transferendis legatis vel fideicommissis.

ne summoventur? Respondit non liberari. §. 2. Titius Seio debitori suo ita legavit, *Do lego Seio denarios decem. Item dono illi quidquid fortis & usurarum nomine mihi debebat*: præterea generaliter damnavit heredes, fideique eorum commisit, uti darent, restituerent unicuique quidquid ei legasset: postea Seius aliam præterea pecuniam a Titio mutuatus est. Quæro, an hæc quoque pecunia¹ quæ post testamentum factum data esset Seio, legata intelligatur? Respondit, cum in præteritum tempus verba collata proponerentur: non esse posterius credendum legatum. §. 3. Titius testamento facto, & filiis heredibus institutis, de patre² tutore suo quondam facto ita locutus est: *Seium patrem meum liberatum esse volo ab actione tutela*. Quæro, hæc verba quatenus accipi debent, id est, an pecunias, quas vel ex venditionibus rerum factis, aut ex nominibus exactis in suos usus convertit, vel nomine suo fœneravit, filiis, & heredibus testatoris, nepotibus suis debeat reddere? Respondit, eum, cujus notio est, æstimaturum: *presumptio enim propter naturalem³ affectum facit, omnia patri videri concessa*: nisi aliud sensisse testatorem ab heredibus ejus approbatur⁴. §. 4. Mævia⁵ testamento suo alterum ex heredibus suis actione tutela voluit liberari his verbis: *rationem tutela, quam egit Julianus⁶ Paulus cum Antistio Cicerone, posci ab eo nolo, eoque nomine causa omni liberatum esse volo*: Quæro, an si quæ pecunia ex tutela apud eum remansit, peti ab eo possit? Respondit, nihil proponi cur pecunia, quæ⁷ pupillæ est, & apud tutorem posita maneret, legata videretur. §. 5. Testamento ita scripserat: *Titio adfui meo quidquid mihi quacunque ex causa debebat, remitti volo, eoque amplius decem do. codicillis ita scripsit: Titio hoc amplius adfui & debitori meo usuram pecunia, quam mihi debebat, ab herede meo donec advolet⁸. Quod si exigere ultra voluntatem meam putaverit, ejus fortis usuram eidem Titio ab heredibus meis, donec vivit, præstari volo*. Quæritur est, cum augendi potius, quam minuendi testator voluntatem habuerit: an heredes ex causa fideicommissi Titio teneantur, ut eum omni debito liberent? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, videri minutum legatum, quod primo dederat. §. 6. Legatum est testamento hoc modo: *Seio concedi volo, quidquid mihi ab eo debitum est, vel fidem meam pro eo obligavi*. Quæro, utrum id solum, quod testamenti facti tempore debebatur, legatum sit: an etiam, si quid ex ea summa usurarum⁹ nomine postea accessit, legato cedat? Respondit, videri omnem obligationem ejus debiti per fideicommissum solvi voluisse. §. 7. Stichus testamento manumisso fundum instructum & alia legavit, & hæc verba adjecit: *quem rationem reddere veto, quia¹⁰ instrumenta penes se habet*. Quæritur est, an Stichus reliqua, quæ ex administratione actus debuerat, reddere debuerit? Respondit, Stichum eo nomine non teneri. Claudius: nemo enim ex servitutis actu¹¹ post liberationem tenetur, & consultatio¹² ad jus debiti relata fuerat: retineri ergo reliqua possunt cum peculio, aut ex eo deduci, si legatum est¹³. §. 8. *Centum quæ apud Apronianum deposita habeo, apud ipsum esse volo, donec filius meus ad annos viginti pervenerit: ejusque pecunia usuram exigi veto*. Quæritur est, an ex causa fideicommissi Apronianus consequi possit, ne ante¹⁴ tempus a testatore præscriptum ea summa ab eo exigatur? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, consequi posse. §. 9. Filias heredes scripserat, quarum fidei commisit in hæc verba: *Ne a Gaio Seio rationes actus rei meæ, quæ per mensam¹⁵ ejus, [sive extra mensam] in diem mortis meæ gesta est, exigatis: eoque¹⁶ nomine eam liberetis*. Quæritur est, cum universas rationes in diem mortis iste¹⁷ administraverit, &¹⁸ per mensam suam, & [quæ] extra administrabantur: an ad rationes reddendas heredibus teneatur? Respondit, liberationem quidem secundum ea quæ proponerentur, legatam esse: sed quatenus præstanda sit, ex¹⁹ qualitate disceptationis Judicem æstimaturum. §. 10. Eum, qui tutelam ipsius administraverat, [&] fratrem suum, & alios [quosdam] scripsit heredes: & tutorem legavit, *quæ impenderat in se, & fratrem ipsum, decem*. Quæritur est, an utile esset in persona ejus fideicommissum? Respondit, si id dederit per fideicommissum, quod debebatur: peti²⁰ non posse. §. 11. Idem quæsit, si in tutoris persona inutile esset, an in persona fratris utile videretur, quoniam illi proficeret, cujus, & ipsius tutelam administrasset? Respondit, fratri utiliter esse legatum: cum suo debito liberetur. §. 12. Idem quæsit: si tutor amplecteretur fideicommissum, ita ut quibusdam²¹ stari vellet verbis testamenti, in quibusdam autem recedat: quod minorem quantitatem sumptuum dicat fideicommissum contineri, quam ipse erogaverat, an audiri deberet? Respondit, non²² impediri eum scriptura testamenti, quominus omne, quod sibi deberi probasset, petere possit. §. 13. Quidam ita legavit: *Sempromia uxori meæ reddi jubeo²³ ab heredibus meis quinquaginta ea quæ*

reliqua debitoribus, refertur ad eos debitores, qui debitores erant tempore testamenti, ut hic. Fulgencius *conf.* 37. Eadem ratione liberatione relicta debitoribus, intelligitur relicta debitoribus pure, non in diem. Raph. *conf.* 170. ut nec iis videtur liberationem testator reliquisse, qui res ejus possident: quia non proprie debitores dicuntur. Bald. in l. cum necessitas. 18. C. de fideicommissis. & in l. 1. C. de falsa causa adjecta. tametsi rei vindicatione conveniri possint. §. 1. *Instit. de act. l. 1. C. de alienat. judic. mut. caus. l. actio. 25. infr. de obl.*
1 Adde l. 102. *supr. de legat. 3.* 2 Liberatio generalis patri relicta continet liberationem reliquorum: locus in extraneo. *Bar.* de hac præsumptione vide l. Alciat. *præsumpt.* 6. 3 l. 50. *in fin. supr. de legat. 1. l. 72. l. 102. in fin. infr. de cond. & demonstr. Valer. s. c. 4. vid. Alciat. *dict. loco.* 4 Approbatur. *Hal.* 5 *Vid. l. ult. §. 2. J. h. t. 6 Al. Julius.* 7 Liberatione generalis ea remissa non videtur, quæ vindicare testator potuit. 8 Hoc verbum reperitur in l. 30. *infr. de adimendis. vid. Cujac. s. obs. 36.* 9 Sortem remittens testator, intelligitur usuras quoque remittere post testamentum contractas. l. 31. §. 4. *infr. h. t. Goth.* De legato liberationis quando ad accessoria trahatur, v. Menoch. *lib. 4. præsumpt.* 164. n. 30. Anl. 10 Ratione adjecta, solent legata restringi. 11 Id est, ex eo quod cum servus esset gessit. l. 1. l. 2. l. 5. C. an servus pro suo factis post manum. teneatur. l. 4. C. de test. manum. 12 Ex responsione colligimus, quid in ipsa interrogatione dictum aut cogitatum fuerit, ut hic. Item positiones ex responsione rei: ut ex conclusione capita antecedentia libelli intelligimus. adde l. cum pater. 77. §. dicitur. 20. *supr. de legat. 2. l. epistolam. 75. J. ad SC. Trebell.* 13 Quod sibi legatum est. 14 l. 8. §. 1. *infr. eod.* Liberationi cui ad tempus relicta est, silentium interim adversario imponi petere potest. 15 Mensæ argentariorum quid, dictum est l. 26. *supr. de constituta pecunia.* 16 Id est, quatenus vires legati patiuntur. 17 l. 20. *in fin. §. eod.* 18 Actum dominicum administrabant servi, vel per mensam, vel extra. 19 Legatum, ne rationes exigantur, eatenus extendi vel ampliari oportet, quatenus testatorem voluisse colligimus. 20 Cur ita? vid. l. 25. *in fin. §. eod.* 21 *Vid. l. 75. J. de reg. jur.* 22 Imo, impediri videtur: nec enim cuique concessum est, pro parte probare & pro parte reprobare. l. 27. §. 3. *de procurat.* 23 Jubeo verbum est precarium, & utrumque significat, volo, sive cupio; hæc verba *παραδεδωκεν* dicuntur, & inflexa & fideicommissaria. verba hæc precaria sunt, peto, rogo, volo, mando, l. 2. C. *comm. de legat. §. ult. Instit. de singulari rebus per fideicommissum, item, deprecor, cupio, injungo, desidero, l. 115. l. 118.**

DIGEST.

mutua²⁴ acceperam chirographo particulatim in negotia mea. situm est, an, si vere uxoris debitor fuerit, fideicommissum commisit? Respondit, si debita²⁵ fuisset, nullum esse fideicommissum.

§. 14. Idem quæsit, an si hanc pecuniam ut debitam apud Judicem petierit, & victa fuerit: an fideicommissum peti possit? Respondit, secundum ea, quæ proponuntur, posse ex causa fideicommissi peti, quod apparuisset non fuisse ex alia causa debitum.

De duobus reis.

29. PAULUS [lib. 6. ad legem Juliam & Papiam].

SI is, qui duos reos promittendi habet, damnaverit heredem, ut utrumque liberet: si alter ex his capere non possit, nec focii sint, de legat. debet is, qui nihil capit²⁶, ei, cui hoc commodum lege competit: capere petitione utrumque accidit, ut & hoc commodum ad eum perveniat, & is, qui capit, liberetur: Quod si focii sint, propter²⁷ eum, qui capax est, & ille capit²⁸ pro consequentias, liberato illo per acceptationem: id enim eveniret, etiamsi solum capax liberare jussus esset.

De judicio non exercendo.

30. IDEM [lib. 10. Quæstionum].

PETITOR²⁹ vel possessor damnavit heredem suum, *ne centumvirale³⁰ judicium exerceat*: de effectu legati quæritur? Et dictum, ita deum utile videri legatum esse, si malam causam adversarius testatoris habuit, ut litigante herede vinci debuerit. tunc enim non tantum litis emolumentum, sed etiam sumptus heres legatario præstare cogitur: nam in bona³¹ causa nihil videtur esse in legato, nec³² propter³³ sumptus; quod quidam existimaverunt.

De solutione post testamentum facta. 1. De rationibus a liberto non reddendis. 2. De ratione tutela non repositenda. 4. De sorte & usuris. 5. De novatione post testamentum facta.

31. SCÆVOLA [lib. 3. Responsorum].

CREDITOR debitori legavit ita: *Gaio Seio quidquid mihi sub pignore hortorum suorum debuit, ab heredibus meis dari volo³⁴*. Quæro, cum testator vivus a Seio aliquid recepit, an id ex causa legati peti possit? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, non posse. † Idem repetit: & ait, [item] testatorem ante factos codicillos, quibus legavit, pene omnem pecuniam fortis & usurarum recepisse, ita ut modicum fortis & usurarum debeatur: & quæsit, an ei peticio³⁵ competeret, propter verba ad præteritum relata, *quidquid mihi debuit*? Respondit: Prius quidem secundum ea, quæ proponerentur, recte responsum est: verum posterius, propter ea quæ in tempore adderentur, ita ab iudice æstimandum, ut inspiceret, oblivione pecuniæ solutæ, aut quod eo infcio numerata esset, id fecisset, an consulto, quod quantitatem quondam debitam, non jus liberationis dare voluisset. §. 1. Inter cætera liberti ita legavit, *Et si quid me vivo gessit, rationes ab eo exigi veto*. Quæritur, an chartas³⁶ in quibus rationes³⁷ conscriptæ sunt, item reliquas³⁸ secundum accepta³⁹ & expensa, heredibus reddere debeat? Respondit, ea, de quibus quæreretur, posse heredem vindicare, id autem, quod conservis, qui remanent in hereditate, crediderit, & in rem domini versum esset, delisse in reliquis esse. §. 2. Titia, quæ duos tutores habuerat, ita cavet: *Rationem tutela meæ, quam egit Publius Mævius cum Lucio Titio, repositi ab eo nolo*: Quæritur, an si quæ pecunia apud eum ex tutela remansit, peti ab eo possit? Respondit, nihil proponi, cur non pecunia, quæ pupillæ esset, & apud tutorem remaneret, legata videretur. §. 3. Item quæritur, an contutor liberatus videretur? Respondit, contutorem non⁴⁰ liberari. §. 4. *Gaio Seio optime merito hoc amplius lego, concedi volo, neque ab eo peti, neque ab heredibus ejus, quidquid mihi aut chirographis aut rationibus debitor est, vel quidquid a me mutuum accepit, vel fidem meam pro eo obligavi*. Quæro, utrum id solum, quod eo tempore, quo testamentum fiebat, debebatur, legatum sit: an & si quid ex ea summa usurarum⁴¹ nomine postea accessit, legato cedat? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, videri omnem⁴² obligationem Seio ejus debiti per fideicommissum solvi voluisse. §. 5. Item quæritur, si postea novatione facta & ampliata summa, cœperit debere: an id, quod ex veteri contractu debebatur, nihilominus in causa legati duret, & an vero novatione facta, quasi novus debitor ampliata summa possit conveniri? Respondit, id duntaxat legatum videri, quod tunc debuisset: si tamen mansit in ea voluntate testator, quæ tunc fuisset.

TIT. IV.

DE ADIMENDIS⁴³, VEL TRANSFERENDIS⁴⁴ LEGATIS VEL FIDEICOMMISSIS.

De actu & itinere.

I. PAULUS [lib. 3. ad Sabinum].

QUI actu⁴⁵ legato iter adimat⁴⁶, nihil adimit⁴⁷: quia nunquam actus⁴⁸ sine itinere esse potest⁴⁹.

*supr. de leg. 1. & relinquo. l. 78. §. 8. infr. ad SC. Treb. v. Cujac. Paul. 4. sent. 1. §. 1. 24 Mutuum inter conjuges est permittitum, ut hic. Imo, & omnis contractus præter donationem, dixi ad l. 31. §. 3. *supr. de donat. inter vir & uxorem.* 25 Si debitor tuisset. *Hal.* 26 Junge l. 140. *infr. de verb. sign. quæ est ejusdem libri.* 27 Quod per me non possum, postquam interdum propter alium [puta meum socium]. l. 13. §. 7. *infr. de acceptat. l. 4. J. de decurionibus. l. 55. *supr. de acquir. velonit. hered.* 28 Imo capere non debet. l. 5. §. 1. *supr. de donat. inter vir.* 29 Hereditatis scilicet. 30 Id est, petitionem hereditatis. *vid. l. ult. in pr. C. de petit. hered.* 31 Id est, si adversus testatorem legatarius bonam habiturum fuisset causam, legatum ei relictum nihil proficeret. 32 Sed nec propter. *Hal.* 33 Principali in causa si legatum non valet, propter sumptus licet etiam non valebit. 34 Adde & has formulas legandæ liberationis, heres libera, ne exige l. 25. *supr. h. t. parte contentus esto, l. 37. §. 4. *supr. de leg. 3. dotem marito meo relictuæ. l. 77. §. 2. §. de leg. 2. plura vobis legasset, nisi me parens vester male accepisset, & hostes substantiam meam abstulissent. l. 17. §. 1. *infr. de doli mali & met. soluta est mihi pecunia. l. 1. l. 4. C. de falsa causa.* 35 Al. repetitio. 36 Rationibus reddendis testamento liberatus volumina rationum tradere cogitur, & reliqua quæ apud eum sunt, adde. l. si servus vetitus. 119. *supr. de legat. 1.* 37 l. 12. *supr. eod.* 38 Reliquæ, reliqua. *ut l. 9. *supr. eod.* 39 Rationum dux partes præcipuæ, accepti & expensæ. 40 l. 3. §. 3. *supr. eod.* Relativum ea ratione restringitur antecedens, ad quod directo ac principaliter refertur, non ad quod accessorie. 41 l. 28. §. 6. *infr. eod.* 42 Hinc, & ex §. *ult. *infr. eod.* collige, legatum liberationis porrigi ad debitum accessorie post testamentum contractum, & ad nomen etiam debitum, quod primi loco succedit. *Bar.* vide quæ scripsi ad l. 28. §. 1. *supr. eod. l. 7. *supr. de auro.* 43 L. 2. *Instit.* 21. An & quatenus legatum vitiatum, mutatum, extinctum, finitum dicatur inspecta dispositione legis vel Principis, inspecto modo vel forma legati, inspecta mutatione formæ rei legatæ, inspecto facto testatoris, legatarii, jure, casu eveniente, & tempore. vide apud Simonem de Præxis, l. 4. *de interpr. ult. volunt. Interpretatione ultimæ. Dubitation. ult.* 44 Addit *Eclogæ* *ἡ ἀπαρχὴ τῶν ἀγρῶν*, id est, de restitutione. 45 Actus legato, iter ei adimi non potest. 46 Adimit. *Hal.* 47 Cur? quia iter ad actum, est pars substantialis: partis autem substantialis ademptio nihil valet. *Bar.* adde l. 14. §. 1. *in fin. §. de usu & habit.* 48 Actus sine itinere esse non potest. 49 Imo, esse potest: est enim ab itinere actus diversus. l. 1. §. 7. *de servit. præd. rusticæ.********

L 112

De

De proprietate, & usufructu. 2. De parte.

2. POMPONIUS lib. 5. ad Sabinum.

Fundo legato adimi ita potest, Fundum illi prater usufructum neque do, neque lego: ut usufructus in legato relinquatur.

§. 1. Sed & fructus 2 adimi potest, ut proprietates relinquatur.

§. 2. Item pars 3 fundi legati adimi potest.

Conditiones non minus adimi quam adscribi possunt. De translatione conditionali. 4. Legatum secundo si primus legatarius alienaverit. 5. Si plus adimatur quam datum sit. 6. Si aliud detur, aliud adimatur. 7. De incertitudine. 8. De puritate & conditione. 10. De imminutione. 11. De nuda voluntate. De inimicitis.

3. ULPIANUS lib. 24. ad Sabinum.

SI quis ita legaverit: Titio fundum do, lego 4: si Titius decesserit 5, Seio 6 heres meus dare damnas esto 7, recte translato 8 legatum videtur; sed etsi jam mortuo eo, cui legatum erat, eandem res transferent, Sempronio debetur. §. 1. Si quis Titio legaverit sic: Titio dato; aut si Titius ante decesserit, quam accipiat 9, Sempronio dato: secundum meram subtilitatem utriusque obligatum videri heredem; id est, [&] Sempronio & heredi Titii. sed si quidem mora Titio ab herede facta est, ad heredes ejus legati exactio transmittitur; Sempronio repellendo: sin autem nulla mora intercesserit, tunc Sempronius legatum accipit, & non Titii heredes: sed si ante 10 diem legati cedentem decesserit Titius, soli Sempronio debetur legatum.

§. 2. Idem dicendum est, & fideicommissa hereditate puero data, aut, si ante restitutam decessisset, matri ejus relicta: ut si puer ante diem legati cedentem decessisset, matri debeatur; si postea, ad pupilli heredes fideicommissum transmittatur, utpote re 11 ipsa mora subsecuta.

§. 3. Sed & cum quis ita legasset: heres meus Titio dato: si non dederit, Sempronio dato: ita demum Sempronio debetur, si dies ejus in persona Titii non cessisset. §. 4. Si quis ita 12 legaverit: heres meus Titio fundum do, & si Titius eum fundum alienaverit, heres meus eundem fundum Seio dato: oneratus est heres, non enim a Titio fideicommissum relictum est, si alienasset fundum, sed ab herede ei legatum est: heres igitur debet, doli exceptione opposita, prospicere sibi cautione 13 a Titio de fundo non 14 alienando.

§. 5. Si quis plus 15 quam dedit, ademerit, ademptio valet: veluti si quis viginti legaverit, & quadraginta ademerit. §. 6. Si loci usufructum leget testator, & iter adimat: non valet ademptio, ne vitietur legatum. † Sicuti qui proprietatem fundi legat, iter adimendo, legatum non minuit. §. 7. Si duobus Titius separatim legaverit & uni ademerit, nec 16 appareat cui ademptum sit: utriusque 17 legatum debetur: quemadmodum & in dando, si non appareat cui datum sit, dicemus neutri 18 legatum.

§. 8. Si Titio fundus pure, eidemque sub conditione legatus sit; deinde postea ademptum sit sic, Titio fundum, quem sub conditione legavi, heres meus ne dato: ex nulla 19 datione debetur: nisi specialiter dixerit, pure eum legatum velle accipere. §. 9. Condicio 20 legati ad adimi possit, vel hereditatis, vel statuliberi, videndum: Et Julianus scribit, in statulibero detractam conditionem non representare libertatem. Papinianus quoque lib. XVII. quaestionum scribit generaliter, conditionem adimi non posse: nec enim datur (inquit) conditio, sed adscribitur: quod autem adscribitur, non potest adimi, sed quod datur: Sed melius est, sensum 21 magis, quam verba amplecti; & conditiones 22 sicuti adscribi, ita & adimi posse. §. 10. Cum Titio centum testamento legasset, & eidem codicillis ita legasset, Titio 23 quinquaginta dantaxat 24 nec amplius heres meus dato: non amplius quinquaginta legatarius percipiturum.

§. 11. Non solum autem legata, sed & fideicommissa adimi possunt: & quidem nuda 25 voluntate 26. Unde quaeritur, an etiam inimicitis interpositis fideicommissum non debeatur? & si quidem capitales 27 vel gravissimae 28 inimicitiae intercesserint, ademptum videri, quod relictum est: sin autem levis offensae, manet fideicommissum. Secundum haec & in legato tractamus, doli 29 exceptione opposita.

De reconciliatione.

4. IDEM lib. 33. ad Sabinum.

Quod si iterum in amicitiam redierunt, & penituit 30 testatorem prioris offensae: legatum vel fideicommissum relictum redintegratur: ambulatoria 31 enim est voluntas defuncti usque ad vita supremum exitum.

Collatio ademptionis & translationis.

5. GAIUS lib. 2. ad Edictum Urbicum.

Sicut adimi legatum potest, ita & ad alium transferri 32: veluti hoc

modo, quod 33 Titio legavi, id Seio do lego: quae res in personam Titii tacitam 34 ademptionem continet.

Quibus modis translatio fit.

6. PAULUS [lib. 5. ad legem Juliam & Papiam].

Translatio legati fit quatuor modis: aut enim a persona 35 in personam transfertur: aut ab 36 eo, qui dare jussus est, transfertur, ut alius det: aut cum res 37 pro re datur, ut pro fundo decem aurei: aut quod pure datum est, transfertur sub conditione. §. 1. Sed si id, quod a Titio dedi, a Maevio dem, quamvis soleant esse duo ejusdem rei debitores, tamen verius est hoc casu ademptum esse legatum: nam cum dico, quod Titium dare damnavi, Seius damnas esto dare, videor dicere, ne Titius det. §. 2. Item si pro fundo decem legentur, quidam putant non esse ademptum prius legatum: sed verius est, ademptum esse. novissima 38 enim voluntas servatur.

7. ULPIANUS [lib. 24. ad Sabinum].

Quod si alii legetur sub conditione, quod alii pure datum est: non plane recessum videtur a primo 39; sed ita demum, si conditio frequentis extiterit. ceterum si hoc animo fuerit testator, ut omnimodo recessum a primo putaverit, dicendum erit, a primo ademptum legatum.

8. JULIANUS [lib. 32. Digestorum].

ET ideo si vivo testatore mortuus fuerit is, in quem translato legatum fuerit: nihilo magis ad eum, a quo translato fuerit, pertinebit.

Si quantitas bis relinquatur, bis debetur: nisi animo adimendi secunda voluntas fuit expressa. Bart.

9. ULPIANUS [lib. 5. Disputationum].

Cum centum, quae quis pure reliquit, conditione adjecta iterum 40 eidem legavit: si quidem quasi aliam hanc summam esse voluit, & quod pure relictum est, statim debetur; & quod sub conditione adscriptum est, si conditio extiterit. † Quod si eandem summam mutata voluntate sub conditione reliquit: pura datio, conditionalis effecta videbitur. Quare si in eodem testamento, in quo centum adscriperat, postea quinquaginta 41 reliquerit: si quidem 42 alia voluit esse haec quinquaginta, centum quinquaginta debebuntur: sin vero quinquaginta tantum deberi voluit, quinquaginta tantum debebuntur. † Idem est, & si in codicillis [id] fuerit factum.

De ademptione, 1. Vel translatione conditionali.

10. JULIANUS lib. 37. Digestorum.

SI legatum pure datum Titio, adimatur 43 sub conditione, & pendente conditione Titius decesserit; quamvis conditio defecerit, ad heredem Titii legatum non pertinebit: nam legatum cum sub conditione adimatur; perinde est, ac si sub contraria conditione datum fuisset. §. 1. Quod ita legatum est, Titio decem heres meus dato: si Titio non dederit 44, eadem, decem Sempronio dato: si moriatur Titius ante 45 diem legati, Sempronius legatum utiliter petet: translato enim legatum intelligi debebit.

De legato generis, & ademptione speciei.

11. IDEM lib. 54. Digestorum.

QUI hominem legat, & Stichum adimit 46, non 47 perimit legatum sed extenuat 48.

12. ULPIANUS lib. 50. ad Sabinum.

UT Stichum legatarius eligere non possit.

De eo quem testator pessimum libertum vocavit.

13. MARCIANUS lib. 6. Institutionum.

DIvi Severus & Antoninus rescripserunt, cum testator postrema 49 scriptura, quaquaratione motus, pessimum libertum esse adjecisset: ea quae priori scriptura ei relicta fuerant, adempta videri 50.

De legato inutili. 1. De ademptione ex bis causis, quibus datio non valet.

14. FLORENTINUS lib. 11. 51 Institutionum.

Legata inutiliter data, ademptione non confirmantur: veluti si domino herede instituto, [servo] pure legatum sub conditione adimatur: nam pure 52 legatum si sub 53 conditione adimatur; sub contraria conditione datum intelligitur 54, & ideo confirmatur: ademptio autem quo minus, non quo magis legatum debeatur, intervenit.

§. 1. Quibus ex causis datio legati inutilis est, ex iisdem causis etiam ademptio inefficax 55 habetur 56: veluti si viam 57 pro parte adimas, aut pro parte liberum esse vetes.

De alienatione & redemptione servi legati.

15. PAULUS [lib. singul. de assignatione libertorum].

Cum servus legatus a testatore, & alienatus 58, rursus redemptus sit

I Negativa oratio, si prior est, dicitur prater ponit illud de quo prius erat dispositum. Bart. 2 d. l. 14. §. 1. supr. de usu & hab. 3 l. 3. §. penult. l. ult. infr. h. t. 4 Audis legatum. 5 Audis conditionem. 6 Al. Sempronio. 7 Audis quae heres jubetur facere post eventum conditionis. 8 l. 25. infr. ad SC. Trebell. 9 Verbum accipiendi verificatur, si accipiat legatarius, si per eum non fiet, si per eum stare non fingatur. Bart. adde l. 23. in fin. supr. de cond. inst. 10 l. 10. in fin. j. h. t. 11 l. 3. c. in quibus causis in integr. 12 Vid. Ant. Merend. controv. lib. 4. cap. 21. Anf. 13 l. 69. §. 3. §. de legat. 2. Facto legatarii quoties heres damnum sentire potest, legatarius ei cavere de illo non faciendo cogitur. Bartolus. 14 l. 67. §. 5. §. de legat. 2. 15 Plus qui adimit, quam dedit, & id quod minus est, ademisse intelligendus est. Minus enim inest ei, quod plus est. vide l. 110. j. de reg. jur. 16 l. 10. in fin. j. de reb. aub. Goth. Personarum incertitudo vitiat legatum. Vide Leoninum emendat. lib. 4. cap. 12. num. 6. Anf. 17 Al. neutri. Al. utriusque. 18 Utrumque: sic enim a quibusdam legi scribit Bartolus. 19 Ademptio si ad rem refertur, adimi quoque omnis dispositio facta circa illam rem videtur. Bart. 20 l. 53. infr. de cond. & demonstr. l. 2. l. 10. supr. de confirmand. tut. v. l. 3. c. de liberis prateritis. 21 Non solum res legata adimi potest, sed & qualitas rei legatæ adjecta. 22 Pars enim adimi potest. l. 2. in fin. supr. h. t. 23 Dicitur taxativa, in residuo inducit ademptionem. An dicitur taxativa posita in lege nova fuit ad inducendam veteris correctionem? Bartolus post alios negare videtur. Jafon autem ait, idque puto verum. 24 Ad adimendi formas refer l. 13. l. 16. l. 29. infr. eod. l. 14. circa fin. supr. de legat. 1. l. 18. supr. de leg. 3. l. 32. §. 4. supr. de usufruct. legat. l. 27. c. de fideicommiss. 25 Adde l. 27. c. de testam. 26 V. l. 9. infr. de his qua ut indign. l. 3. supr. de testib. 27 Gravissima inimicitia, majoris partis bonorum vel status. §. 11. §. 12. infr. de excusat. tutorum. l. ult. in fin. princ. c. de revoc. donat. 28 V. l. 15. infr. eod. l. 19. infr. de reg. jur. Goth. Facit l. 22. infr. h. t. vid. Auzpach. lib. 4. epist. c. 5. Anf. 29 V. quae scripta ad l. 5. c. familia. 30 Vid. l. 32. §. 3. in j. supr. de donat. inter vir. & uxor. 31 V. l. 1. infr. eod. Goth. V. Aleiat. lib. 7. parerg. c. 8. Anf. 32 §. 1. infr. eod. Goth. V. Aleiat. lib. 7. parerg. c. 8. Anf. 33 Prioris obligationis commemoratione inducitur novatio. l. 47. infr. de verb. obl. 34 Translatio in alium tacitam ademptionem inducit. Bart. 35 Ejus cui legatur. 36 Id est, ab

eo a cuius persona legatur. 27 l. 30. §. 1. infr. h. t. l. 23. c. de leg. 38 Vide l. 87. infr. de cond. & demonstr. 39 Cur ita? vid. l. 6. infr. quando dies legat. 40 Bis si quantitas modis diversis relinquatur, bis debetur, nisi animo adimendi secunda voluntas fuerit expressa. Bart. 41 Centum quinquaginta. & ita hunc locum restituit Ant. Fab. 5. Conject. 18. nam & ea summa mox sequitur: & id agit Ulpianus, ut doceat tantum deberi, quantum sit legatum. 42 l. 44. in fin. supr. de leg. 2. 43 Vide l. 6. infr. quando dies legat. 44 Pura quia decessit. l. 3. §. 1. supr. h. t. 45 Imo etsi decesserit antequam accipiat, legatum utiliter petet: veluti in fideicommissa universaliter receptum est. l. quidam ita. 25. infr. ad SC. Trebell. An diversitas haec differentia est, quod in legato quantitas dominium recta via non transeat, sicut in fideicommissis universaliter? An potius hic dominium non transeat recta via, statim tamen deberi incipit: in fideicommissis vero universaliter acceptatio, id est, cognitio fideicommissarii necessaria est, ejusque factum requiritur; cum in fideicommissis damnum esse possit, in legato vero merum lucrum versetur? 46 Adde l. 7. §. 1. supr. de liberat. 47 Imo, perimit. l. non solum. 7. §. 1. supr. de liberat. legat. Hic in legato generis: ibi, in alternativo. 48 Extenuare & adimere legatum differunt. Qui adimit, in totum perimit: qui extenuat, non in totum perimit, sed partem tantum adimit. 49 l. 6. in fin. supr. eod. 50 Imo non videtur: nec enim testimonio vel querelis testatoris fides adhibenda. l. 3. §. 1. supr. ad SC. Silan. Novell. 115. cap. 3. §. causae. Hic testator legatum tantum adimit: ibi, partem infligere vult. Ita in dicta Novella testator vult auferre filio successorem quae ei lege debetur: hic, beneficium indebitum. 51 Al. primo. 52 Adimens sub conditione, dat sub conditione. 53 Ita non adimere, dare est. 54 Privatione posita, seu constituta, videtur sequi positio habitus. Bart. 55 Imo, non est inefficax, quia inutilis ademptio non perimit legatum, vide l. 20. infr. h. t. 56 Et e contra. vid. l. 26. infr. eod. 57 Vid. l. 11. in fin. supr. de servit. 58 Testator supervivens, si eam rem, quam reliquit, vendiderit, extinguitur fideicommissum. Paul. 4. sent. l. 9. Goth. Alienatione rei legata an legatum censetur ademptum, v. Anton. Merend. lib. 3. controv. cap. 46. Anf.

dem liberto postea per epistolam alias etiam res donavit, in quibus de Seia & Pamphilo ita est locuta Titia: *Τῶν κληρονομίῶν μὲν χαίρειν Βέλομαι βέλομαι εἶναι τὰ ὑποτεταγμένα, ὅσα ἔδωκα εἰς τὸ ὄνομα τῆ Παμ- φίλου περιηκνῶναι ἐὰν Σεία ἢ συντεθῆς μὲν κληρονομίῳ μὴ γίνῃται, ἔξ δ' ἔ- γρηθη αὐτὴν μέγας, βέλομαι αὐτῇ δόδῃναι [τὴν] σύγκτησιν α τὴν περὶ Κολόνῃν* id est, *Hereditibus meis salutem. Volo firma esse, quae inferius ordina- ta sunt, quaeque in nomen Pamphili iam ante constitui. Si Seia collactanea mea heres non fiet ex parte, ex qua eam scripsi, volo ei dari syndesin, quae est circa Colonem.* Quaesitum est, cum Seia liberta, omnia parte hereditatis ei testamento adscripta, ex codicillis fidei- commissum, id est, σύγκτησιν circa Colonem eligat, an si Pamphilus ex causa fideicommissi eadem praedia vindicet, doli mali exceptione summoveri debeat? Respondit, translatum videri fideicommissum praediorum, id est, σύγκτησιν, quae est circa Colonem [in Seiam libertam].

§. 2. Ab heredibus petierat, ut si in Provincia decessisset, sexaginta Lucio Titio darentur, ut is corpus ejus curaret in patriam reportari, & adjecerat haec verba, *Cui concedi volo, si quid ex ea pecunia supererit: eadem die codicillos ad heredes suos ita scripserat, Peto a vobis, ut sine in Provincia, sine in via aliquid mihi humanitus acciderit, corpus meum curetis & in Campaniam, & in monumentum filiorum meorum reportare.* Quaesitum est, an id, quod supererit ex sexaginta, a Lu- cio Titio tacite ademerit? Respondit, ademptum videri.

§. 3. Qui filias ex disparibus portionibus testamento heredes insti- tuerat, pene omnium bonorum suorum eodem testamento divisionem fecit: deinde haec verba adjecit, *Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα τῶν ὑπερχήτων μὲν, εὐαίως ἢ τὰ τῆς κληρονομίας βάρη, ἔσαι μόνον τῶν δύο [μῶν] θυγατέρων Πρίστῆς καὶ Σικάνδος, ἢ τῆς ἐξ αὐτῶν περιεστῆς,* id est, *Reliqua autem omnia bona existentia mihi similiter & hereditaria onera erunt solum duarum filia- rum mearum, scilicet, Prima & Secunda, vel quae ex his subsistet* 6: postea codicillis longe aliam 7 divisionem fecit bonorum inter eandem, inter quas testamento diviserat: quaedam tamen nulli nominatim dedit. Quaesitum est, an Prima & Secunda filiae, ex verbis testamenti conse- qui possint, ut solae habeant ea, quae nominatim nulli relicta sunt in divisione, quae novissima a patre facta est? Respondit, non 8 a tota voluntate recessisse videri, sed ab his tantum rebus, quas reformasset.

§. 4. Cum post apertas tabulas testamenti Priscillianus vixerit: de cujus legato, portioneque hereditatis, mater epistola ita caverat, *Quoniam cognovi Priscillianum filium meum in extremis esse, iustissimum & piissimum duxi, portionem ejus hereditatis, quam ei testa- mento dederam, legare Mariano fratri meo, & Januario marito meo, aequis portionibus. Et si quid ei amplius legaveram, ut si quid ei hu- manitus contigerit, do lego, darique eis volo: postea ex eadem infirmitate 10 Priscillianus decessit. Quaesitum est, an legatum quoque ejus ad Janarium & Marianum ex causa fideicommissi pertineat? Res- pondit, posse videri, si decessisset ex ea infirmitate, omnimodo & legatum ad eos, de quibus quaereretur, transfuisse.*

Si servus legatus transferatur in fundum alteri legatum. 1. De ademptione fideicommissi relicti a legatario. 2. De capitali accusatione. 3. De peculio.

31. I D E M [lib. 14. Digestorum].

Filio ex parte heredi 11 instituto duos fundos cum mancipiis & in- strumento omni legavit: idem uxori plura legata, & servos Sti- chum & Damam legavit: sed cum in altero ex fundis filio praelegatis cognovisset villicum 12 non esse, Stichum misit, & tam rei rusticae, quam rationibus fundi praefecit. Quaesitum est, Stichum utrum ad uxorem, an ad filium pertineret? Respondit, cum memor 13 erat eo- rum quae testamento cavisset: Stichum his praediis, in quae translat- us 14 est, actorem cedere: nec uxorem posse Stichum ex fideicom- missi causa petere.

§. 1. Matri suae heredi ex parte instituta quatuor praedia legavit, & fidei ejus commisit, *ut ex his duo focero res- titueret*, deinde codicillis 15 focero ademit fideicommissum. Qua- situm est, an nihilominus ex praedicatione ad matrem pertinerent? Respondit, nihil proponi cur ad matrem pertinerent 16. §. 2. Seia testamento suo legavit auri pondo quinque: Titius accusavit 17 eam, quod patrem suum mandasset interficiendum: Seia post institutum ac- cusationem codicillos confecit; nec ademit Titio privigno legatum; & ante finem accusationis decessit: acta causa, pronunciatum est, patrem Titii scelere Seiae non interceptum 18. Quæro, cum codicil-

lis legatum, quod testamento Titio dederat, non ademerit: an ab heredibus Seiae Titio debeatur? Respondit, secundum ea, quae pro- ponerentur, non 19 deberi. §. 3. Filiae, quam in potestate habe- bat, inter caetera legavit peculium: idem post factum testamentum pec- uniam a debitore filiae exegit, & in suam 20 rationem convertit. Quæro, an filia eo nomine cum heredibus patris agere possit? Re- spondit, si probaret non adimendi animo factum, agere posse.

De pecunia numerata. De rebus corporalibus. 1. De libertate.

32. V E N U L E F U S lib. 10. Actienum.

DEtrahere 21 legatis, vel adjicere, si nihil præter numeratam pecu- niam legatum sit, promptum est. cum 22 vero res corporales in- terveniunt: & scriptura difficilior sit, & obscura portio. §. 1. Cum libertas adimitur, legata servis relicta 23 nihil attinet adimi.

T I T. V.

D E R E B U S D U B I I S 24.

De alternatione, & homonymia.

I. P A P I N I A N U S 25 lib. 7. Responforum.

FUndum Mævianum aut Seianum Titio legaverat: cum universa possessio 26 plurium praediorum sub appellatione fundi Mæviani 27 rationibus 28 demonstraretur? Respondit, non 29 videri caetera 30 praedia legato voluisse defunctum cedere, si fundi Seiani pretium 31 a fundi Mæviani pretio 32 non magna pecunia distingueretur.

De relicto civibus.

2. I D E M lib. 9. Responforum.

Civibus 33 civitatis 34 legatum vel fideicommissum datum, civita- ti 35 relictum videtur.

De sermone ambiguo. De eo qui aliud dicit quam vult.

3. P A U L U S lib. 14. Quæstionum.

I N ambiguo 36 sermone non 37 utrumque dicimus: sed id duntaxat, quod volumus 38. itaque qui aliud dicit quam vult, neque id dicit quod vox significat, quia non vult: neque id, quod vult, quia id non loquitur.

De eo quod conditionis implende causa datur.

[I D E M lib. 19. Responforum.

P A U L U S respondit, id quod collisionis 39 implende causa datum est, sine dubio & certis, & incertis personis dari debere 40, ut fidei- commissi petitio possit competere].

De nomine fideicommissarii non adscripto.

4. I D E M lib. 19. Responforum.

P A U L U S respondit: cum nomen fideicommissarii 41 testamento adscri- ptum non sit 42, nulli personae, neque certae, neque incertae, da- tum fideicommissum videri, indubitatum est 43.

De persona incerta. 1. Si relinquatur jam nato, & posthumo.

5. G A J U S lib. 1. Fideicommissorum.

Quidam relegatus 44 facto testamento post heredis institutionem, & post legata quibusdam data, ita subjecit: *Si quis ex heredibus caterisque amicis, quorum hoc testamento mentionem habui, sine quis alius restitutionem mihi impetraverit 45 ab Imperatore, & ante de- cesserit, quam ei gratias agerem: volo dari ei qui id egerit, a cateris 46 heredibus aureos tot. unus ex his, quos heredes scripserat, impetravit ei restitutionem: & antequam 47 id sciret, decessit: Cum de fideicom- missio quaereretur, an deberetur? consultus Julianus respondit, deberi: sed etiam si non heres vel legatarius, sed alius 48 ex amicis curavit eum restitui, & ei fideicommissum praestari. §. 1. Si tibi 49 & post- humo suo vel alieno hereditatem restituere quis rogaverit 50;*

6. M A C I A N U S [lib. 3. Fideicommissorum].

V Elex parte [te, & ex parte] posthumum heredem instituisset, lega- tumve similiter vel fideicommissum dedisset:

De iusto restituere, cui ex coheredibus velis.

7. G A J U S [lib. 1. Fideicommissorum].

Utrum ita posthumus partem faciat 51, si natus sit; an & si natus non sit, quaeritur? Ego commodius dici puto, si quidem natus

1 Si de rebus specialiter legatis, & sub generali nomine confirmatis, una alteri, lega- tur, ea in totum videri esse legata, & legatario primo adempta Bart. 2 Σύγκτησις quid esset, dixi ad l. 34. §. 1. sup. de leg. 2. 3 Vid. §. ult. inf. h. t. 4 Per ademptionem oneris adjecti in vim modi, etiam legatum videtur ademptum: tunc enim duae obligationes sunt & quidem correlative. Heres enim dare: legatarius, modum implere cogitur. In correlativis autem uno sublato, aliud tollitur. l. ult. inf. de acceptil. l. 5. sup. de rescript. vendit. Bart. 5 Parentas nonnunquam bona sua inter liberos tes- tamento dividunt. dixi ad l. 23. sup. eod. 6 Superflus erit, id enim περίεργον significat. Omnes qui supersunt, Cic. 9. epist. Plaut. *Agnar. sicut tu vis unicum gnatum tua superesse vita.* ne aliqui putes cum Viviana rō subsistet, referri ad vocem βάρη. 7 Quantum ad res reservatas, videtur testator voluntatem mutare, non quantum ad alias. Bart. 8 Adde l. 1. inf. §. eod. 9 §. 2. §. eod. l. 26. §. de poss. §. 1. Inf. de donat. His verbis mors intelligitur. 10 l. 3. l. 4. inf. de mortis causa donat. Translatio legati facta occasione mortis speratae ex praesenti vel jam existente infirmitate, ita demum effectum habebit, si ex eadem infirmitate legatarius morieretur, non si ex alia. Bart. 11 Ex parte herede. Hal. 12 De villico vid. l. 16. sup. de institutio. 13 Presumitur quisque memor esse eorum quae semel legerit, hoc an sit perpetuo verum, vide Nov. 18. cap. 6. vid. l. ex consensu. 25. §. ult. inf. de appellat. 14 Si servus legatus transferatur in fundum, ut ibi perpetuo sit: legatum ejus factum, videtur extinctum esse. 15 Potest enim codicillis adimi. §. 1. Inf. eod. l. 24. §. 29. 16 Non pertinetur: ita emendat Anton. Faber. 3. Conject. 8. 17 Accersans testatorem criminis capitalis, videtur inimicus et capitalis esse. Ideoque legatum amittit. adde l. 3. in fin. sup. eod. 18 Alii interemptum. 19 l. 1. inf. de his, quae ut indign. 20 l. 64. §. de legat. 3. 21 l. 2. l. 3. §. 10. §. eod. 22 Corporalibus rebus pecunia non adnumerari, hinc colligi- gunt. vid. l. 54. §. 1. §. de solut. 23 Cur? quia per consequentiam adempta intelliguntur. 24 Adde *Edicta* 44. cap. 18. §. 1. περί ἀξίως προσώπων, id est, de incertis personis Si ita est, malim conjungere huic titulo Titulum Codicis de incertis personis, quam de verb. sign. Et certe ita est, passim hoc titulo agi de incertis personis: unde & interpre- tes hoc titulo passim tractant de amphibologia & ambiguitate, quae vel ex singulis vel ex conjunctis vocibus oritur: de qua Quintilian. 7. Ceterum hic tractatus est τῶν ἀκρίτων seu ἀπίστων. l. 88. inf. ad l. Falcid. 25 Vide in hanc leg. Cuj. 8. obf. 25. 26 Id est, σύγκτησις. l. 31. §. 1. sup. de liberatione. 27 Ex hoc verbo nascitur ambiguitas: nam fundi Mæviani appellatione quidam Mævianus specialis & alius universalis testatoris in- telliguntur: haec εὐαίως αὐτῶν dubiam facit. 28 Hoc genus probationis firmissi- mum est. l. 91. §. 3. de legat. 3. 29 Et ita est. Nam fundo Mæviano & Seiano lega- tis, si plures Mæviani fundi fuerint in bonis testatoris, is Mævianus legatus videbitur, cujus pretium non magna pecunia distingueretur a fundo Seiano. Goth. Negationem hic de-

lendam censet Hotom. 1. obf. c. 3. Anf. 30 Id est, universa illa praedia quae appella- tione Mæviani comprehendebat. 31 Comparatio rerum adjuvantem dubitationem omnem tollit. Ex comparatione fundorum legatorum ambiguitas solvitur. adde l. ult. in fin. sup. de trib. Atque ita ex duobus Mævianis fundis, is Mævianus videbitur legatus, qui magis accedit ad pretium Seiani. Cur ita jus est? vel ideo quod qui Mævianum aut Seiano legat, aequalia legata inter se conjunxisse intelligitur. Ideoque in dubio ex Seiano fundo, qui certus est, Mæviani, qui incertus est, estimatio facienda erit. 32 Pretio magna pecunia &c. Hot. 1. obf. 3. reprehensus a Rob. 2. rec. 6. 33 Civibus lega- ri potest. l. 32. §. 2. §. de leg. 1. Porro Azo & Accursius hac voce administratores civita- tis intelligit: inepte tamen, aut potius non necessario. Civium enim nomen latius va- let: nec solum administratores Reipublicae, cives sunt. 34 Indefinite: non uni vel duobus. 35 Eodem modo legimus, relictum hierophylaco & sacerdoti templi, templo deberi. l. 20. in fin. sup. de annuis. Ideoque privilegium concessum civibus, loco & universitati concessum intelligitur. Socin. Porro civitati relinqui potest. l. 122. sup. de leg. 1. 36 V. 10. Gell. 12. 37 In ambiguo sermone etiam duplex aut multiplex est interpretatio, tamen, qui ambigue loquitur, non ad omnes eas interpretationes simul de- refert, sed ad unam tantum: nimirum ad eam quam vult: de qua denique intelligit. Nam id demum dixisse videri debemus, quod ipsi dicere voluimus. Itaque tutum est, ut qui aliud dicit, quam vult, hoc est, ut qui sermone ambiguo utatur, neque id dicat quod vox significat, neque id quod vult. Non enim dicit id quod vox significat, quia aliud plane vult: neque id quod vult, quia vox, qua ipse utitur, aliud significat. 38 Prior enim est atque potentior mens dicentis, quam eius vox. l. 7. in fin. sup. de supell. l. 67. §. de reg. jur. 39 Puta legati in periculum indebitae praestandi. l. 10. inf. h. t. atque ita dandi conditio conferri potest in personam incertam. l. 14. inf. eod. l. 21. 22. §. de statulib. 40 Id est, dari posse. 41 Fideicommissarius incertis legari non potest. l. 18. sup. de usu & usufr. legat. 42 Omnimodo, & nulla ejus demonstratio penitus facia. 43 Id hodie correctum videtur. l. 1. C. de incertis personis. Goth. Vid. Gomez. variat. resolut. tom. 2. n. 8. Grassi. recepti. sentent. §. legatum. quæst. 64. num. 1. Sarmient. select. interpret. lib. 2. c. 3. Anf. 44 Is enim potest testamentum facere. l. 8. §. 3. sup. qui testant. 45 Cum effectu scilicet, non solo conatu: & sic valet legatum incertis personis declarandis ex futuro eventu. 46 Caeterorum appellatione omnes comprehenduntur. l. 150. inf. de verb. sign. 47 l. 10. in fin. inf. de cond. & demort. 48 Utinam- que hic testator videtur velle gratificari ei heredi, a quo beneficium acceperit: si tamen ab alio uno extraneo beneficium acceperit, intelligitur ei legare. 49 §. Harmen. 10. §. 30. 50 Posthumus, qui nascitur, non facit partem, si vero plures nascuntur, quilibet cum sibi conjuncto admittitur in virum. Bartolus & reliqui ad l. fin. C. de impub. Crocus ad l. re conjuncti. num. 31. de legat. 3. Soc. Jun. cons. 104. num. 23. vol. 1. Forcatus in Nicomant. jur. dial. 69. num. 3. Mod. 51 Id est, utrum faciat, ut quem habet conjunctum, sit partiaris, nec ei totum adscribat.

non est, minime enim partem facere, sed totum ad te pertinere, quasi ab initio tibi solido relicto: sin autem natus fuerit, utroque accipere, quantum cuique relicto est, ut uno nato pars tibi dimidia debeat; quod natus, tertia tibi debeat; tribus natis, quia trigemini quoque nascuntur, quarta [debeat]: & nostra quidem aetate Scrapias Alexandrina mulier ad Divum Hadrianum perducta est cum quinque liberis, quos uno foetu enixa est, sed tamen quod ultra tres nascitur, fere portentofum videtur.

§. 1. Cum quidam, pluribus heredibus instituit, unius fidei commississet, ut cum moreretur, uni ex coheredibus, cui ipse vellet, restitueret eam partem hereditatis, qua ad eum pervenisset: verissimum est, utile esse fideicommissum, nec enim in arbitrio ejus, qui rogatus est, positum est, an omnino velit restituere, sed cui potius restituat. Plurimum enim interest, utrum in potestate ejus, quem testator obligari cogitavit, faciat, si velit dare, an post necessitatem dandi, solius distribuendi liberum arbitrium concedat.

§. 2. Quaesitum est, si coheredes ex disparibus partibus scripti sint: utrum partem suam in viriles partes restituere singulis debeat, an pro portionibus hereditariis, ex quibus heredes scripti sint? Et placuit, si testator ita restitui iussisset partem, si aliquam pecuniam dedisset, si quidem aequas partes iussisset dare, conveniens videri esse, etiam ex fideicommissis aequas partes eis restitui oportere: si vero disparem in ea pecunia distribuenda significavit testator, ut videantur hereditariis portionibus congruere, consentaneum esse, etiam fideicommissum pro hereditariis partibus eis restitui debere.

De commorientibus.

8. PAULUS [lib. 2. Sententiarum].

SI inter virum & uxorem donatio facta fuerit, priore defuncto, cui donatum est, ad eum res redit, qui donaverat. quod si simul tam is, cui donatum est, quam is, qui donaverit: quaestio decidenda gratia, magis placuit valere donationem: eo maxime, quod donator non supervivat, qui rem condicere possit.

9. TRYPHONINUS [lib. 21. Disputationum].

QUI duos impuberes filios habebat, ei, qui supremus moritur, Titium substituit: duo impuberes simul in nave perierunt: Quaesitum est, an substituto, & cujus hereditas deferatur? Dixi, Si ordine vita decessissent, priori mortuo frater ab intestato heres erit, posteriori substitutus; in ea tamen hereditate etiam ante defuncti filii habebit hereditatem: in proposita autem quaestione, ubi simul perierunt, [utrum] quia cum neutri frater superstes fuit, quasi utriusque ultimi decessisse [sibi] videantur? an vero neutri, quia comparatio posterioris decedentis ex facto prioris mortui sumitur [quaeritur]? Sed superior sententia magis admittenda est, ut utriusque heres sit: nam & qui unicum filium habet, si supremum morienti substituit: non videtur inutiliter substituisse; & proximus adgnatus intelligitur etiam, qui solus est, quique neminem antecedit; & hic utriusque, quia neutri eorum alter superstes fuit, ultimi primique obierunt.

§. 1. Cum in bello pater cum filio perisset, materque filii, quasi postea mortui, bona vindicaret, adgnati vero patris, quasi filius ante perisset: Divus Hadrianus credidit, patrem prius mortuum. §. 2. Si cum filio suo libertus simul perierit, intestati patrono legitima deferatur hereditas, si non probatur supervivisse patri filius: hoc enim reverentia patronatus suggerente dicimus. §. 3. Si maritus & uxor simul perierint, stipulatio de dote ex capitulo, si in matrimonio mulier decessisset, habebit locum, si non probatur illa superstes viro fuisse. §. 4. Si Lucius Titius cum filio pubere, quem solum testamento scriptum heredem habebat, perierit: intelligitur supervivisse filius patri, & ex testamento heres fuisse, & filii hereditas successoribus ejus deferatur, nisi contrarium approbetur. Quod si impubes cum patre filius perierit, creditur pater supervivisse: nisi & hic contrarium approbetur.

De persona incerta. 1. De conditione, Si primum marem peperit.

10. ULPIANUS [lib. 6. Disputationum].

SI fuerit legatum relicto ex cognatis meis qui primus Capitolium ascendit: si simul duo venisse dicantur, nec apparet quis prior venerit, an impedietur legatum? vel, ei, qui monumentum fecerit, & plures fecerit: vel ei, qui maximus natu est, & duo pares aetate sint: sed & si legatum Sempronio amico fuerit relicto, & duo inter aequa caritate conjuncti. Sed & si duobus hominibus ejusdem nominis fuerit legatum, puta Sempronius; mox Sempronio ademptum sit, nec

appareat, cui ademptum sit? Utrum datio in utriusque persona infringitur, an ademptio nulla est, quaeri potest. Item si ex pluribus servis ejusdem nominis uni, vel quibusdam libertas relicta est? Et verius est, in his omnibus etiam legata & libertates impediri: ademptionem autem in utrumque valere. §. 1. Plane si ita libertatem acceperit ancilla, Si primum marem pepererit, libera esto, & haec uno utero marem & foeminam peperisset: si quidem certum est, quid prius edidisset, non debet de ipsius statu ambigi, utrum libera esset, necne; sed nec filiae. nam, si postea edita est, erit ingenua: sin autem hoc incertum est, nec potest, nec per subtilitatem judicalem manifestari, in ambiguis rebus humaniorem sententiam sequi oportet, ut tam ipsa libertatem consequatur, quam filia ejus ingenuitatem, quasi per praesumptionem priore masculo edito.

De persona incerta ex certis.

11. JULIANUS lib. 36. Digestorum.

QUOTIENS libertis ususfructus legatur, & ei, qui novissimus super-vixerit, proprietates: utile est legatum existimo enim omnibus libertis proprietatem sub hac conditione, Si novissimus supervixerit, dari.

De oratione ambigua.

12. IDEM lib. 50. Digestorum.

QUOTIENS in actionibus, aut [in] exceptionibus, ambigua oratio est: commodissimum est, id accipi, quo res, de qua agitur, magis valeat, quam pereat.

De particula cum. de conditione, si illud, aut illud; vel si illud, & illud; vel si quid factum non erit. De natura orationis universalis vel particularis.

13. IDEM lib. singul. de Ambiguitatibus.

SI is, qui ducenta deposuit, ita leget, Seio cum ducentis, quae apud eum deposui, trecenta lego: singulae summae separatae quidem, certam habent demonstrationem: conjunctione vero tali incidunt in ambiguitatem. sed dicendum est, non trecenta, sed quingenta deberi, quia duae summae junguntur. §. 1. Si quis leget, Fundum Seianum heres meus Attio cum Dione Mavii servo dato: dubitatur quidem Dioni quae fundus legatus sit, an Dio cum fundo legatus sit. Sed magis dicendum est, non solum fundum, sed etiam servum Dionem esse legatum: maxime si nullas justas causas habuit Dioni legandi.

§. 2. Cum ita stipulationem concipimus: Si hominem aut fundum non dederis, centum dari spondes? utrumque est faciendum, ne stipulatio committatur: id est, live alterum, live neutrum factum sit, tenebit stipulatio. Idemque est evidenter, cum propositis specialiter pluribus rebus, quas fieri volumus, ita stipulamur: Si quid eorum factum non erit, veluti Stichum, & Damam, & Herotem filii? Si quis eorum non steterit, decem dari? necesse est enim omnes esse stitendos, ut stipulationi satisfiat. Vel (ut propius accedamus) fingamus ita stipulationem factam: Si Stichum, & Damam, & Erotem non stiteris, decem dari? neque enim dubitabimus, quin aequae omnes stiti oporteat.

§. 3. Utrum ita concipias stipulationem, Si illud, aut illud factum non erit: an hoc modo, Si quid eorum factum non erit, quae ut fierent, comprehensa sunt: hoc interest, quod quamvis altero facto verum sit, hoc aut illud vere factum esse, non ideo tamen verum erit hoc aut illud factum non esse. nam simul ea possunt esse vera, quamvis inter se contraria sunt: quia cum significatio non ex universo, sed ex aliquo sumitur, si veri aliquid inde sit, veram efficit totam orationem. sicut e contrario duae orationes pugnantia continentur simul falsa sunt: veluti si qui liberorum partim puberes, partim impuberes decesserint: nam & hoc falsum erit, omnes impuberes decessisse: & illud, omnes puberes decessisse. id accidit, quia significatio sumitur ex universo: in quo si aliquid falsum est, totam orationem falsam efficit. Animadvertendum igitur est, quid sit de quo quaeritur. Nam cum ita concipio, Si illud aut illud non fuerit, quaeri debet, an aliquid factum non sit? illius effectus hic est, ut neutrum fiat: hujus autem, ut utrumque fiat: nec in illo prodest, aliquid non fecisse, si aliquid factum sit: neque in hoc aliquid fecisse, si aliquid factum non sit. §. 4. Proinde si quis [ita] interroget, Eorum quid, quae obijciuntur tibi, fecisti? ille neget: hoc exprimat, Eorum quid, quae obijciuntur, non feci: id est, nihil horum feci.

§. 5. Si quis autem plura in stipulatum deducat, quorum unum fieri velit, ita comprehendere debet: Illud aut illud fieri spondes? si nihil eorum factum erit, tantum dabis? §. 6. Item si paterfamilias in

1 Id est, non impedit conjunctionem, quominus totum accipiat. l. 16. in fin. §. de leg. 1. 2 Legatum in conjunctione persona deficiens, alteri conjuncto adcrevit. l. 15. l. 16. in fin. §. de legat. 1. l. 24. l. 25. sup. de hered. instit. l. 26. in fin. inf. de cond. & demost. l. un. C. de caduc. §. 3. inf. de legat. 3 Tergerini. vid. l. 3. sup. si pars hered. 4 Quod ut verum sit, vid. quae notavi ad l. 36. inf. de sol. Goth. De numero partu vid. Leonin. emendat. lib. 7. cap. 14. num. 4. & 5. Cael. Rhodigin. antiquar. lectio. lib. 4. c. 23. fol. 51. §. 1. inf. de fideicommiss. libert. 6 Velie verbum liberam potestatem conferit. 7 Substantia legati, ut fideicommissi, in arbitrium alterius conferri non potest: sed electio & nominatio personae. l. 11. §. 7. §. de leg. 3. 8 l. 25. inf. ad SC. Trebell. 9 Ut videatur. Hal. 10 Correlativorum uno aliquid declaratur. Cujas. 11 Ab onere commodum regulatur. Socin. 12 l. 22. §. 14. §. de don. int. vir. l. 6. C. de donat. int. vir. Paul. 2. sent. 23. §. 5. 13 Supremus moreretur. Halonid. l. 34. l. 42. §. de vulgari. l. 34. §. ad SC. Trebell. 14 Quia neuter frater superstes. Hal. 15 Vide l. 162. J. de verb. signif. 16 Proximus est, qui & solus. l. 1. §. 5. J. unde cognati, qui ante aliquem est, & quem ante nemo est. Supremus est, post quem nemo. l. 34. §. de vulgari. l. 92. l. 159. l. 162. J. de verb. signif. §. 5. inf. de legit. agn. success. 17 Quaeque nemo antecedit. 18 In hunc §. scripti Emmanuel Cotta, & Ludovicus Charondas lib. 1. verisimil. cap. 21. vide Covarruviani lib. 1. variar. resol. cap. 7. Mod. 19 Hexameter Jurisconsulto hic excidit, ut & alibi dixi l. 48. sup. de adlito. 20 Pater & filio publice simul mortuis in bello, filius patri praesumitur supervivisse. 21 Imo, praesumitur filius postremus mortuus. §. 4. in fin. J. h. t. l. ex factis. 17. §. si quis autem. 7. inf. ad SC. Trebell. In dicto §. 4. filius impubes praesumitur ante patrem mortuus. d. §. si quis autem? sine liberis decedere intelligitur, qui non probatur decessisse relicto liberis: hic autem sine liberis decessisse intelligitur, qui simul atque una cum ipso filio decessisse proponitur. 22 Si libertus & filius simul moriantur, patroni favore non praesumitur filius supervivisse. Socinus. Alias, si filius praesumeretur post patrem mortuum, ejus intestati hereditas ad patronum non deferretur. 23 Lucranus testat. 24 Id est, obtinet & verificatur, si maritus & uxor simul moriantur. l. 32. in fin. sup. de religio. 25 Ascendens prius mortuus intelligitur, quam descendens: ut in hujusmodi casibus ab ordine naturalis mortalitatis ducatur argumentum. l. 15. sup. de inoffic. testi. 26 Aliud est in pubere. l. 22. inf. cod. 27 Aetas enim impuberes repentinus casus magis videtur subiecta. l. 23. inf. cod. aliud est in pubere. 28 Lex praemium prima aliquid facientis docentis, quomodo intelligenda sit si duo simul faciant, vide Alciat. 9. par. quid facientis docentis, quomodo intelligenda sit si duo simul faciant, vide Alciat. 9. par. 12. Die parvis; iusto jure. neutri: ex aequitate, utriusque: praesertim si praemium facile dividi potest. 29 l. 27. inf. cod. l. 31. inf. de manum. testam. l. 3. §. 7. sup. de adlito. 30 Ad ademptionem. & ita Donellus hic legit. 31 Idque incertitudinis causa: quamvis earum magnus sit favor. Ad pias autem causas, quod hic dicitur de

libertate, transfert Socinus. 32 Si de nativitate ordine non apparet, prior natus praesumitur ille, ex quo mater libertatem consequitur: & ita favore libertatis masculus censetur prior natus. in fin. inf. cod. Socin. vid. l. 5. C. de bonis quaer. Dixi ad l. 8. sup. de pact. l. 14. C. de fideicommiss. libert. l. 24. in fin. §. de confit. pecun. l. 13. sup. de liber. & post. 33 Praesumptio hac unde oritur? praesumitur masculus fortior: & ita prior censetur. 34 Id est, ultimus. 35 Possunt enim legare incerto alicui, dum postea certus fieri possit. l. 5. sup. h. t. 36 Adde l. 108. §. 3. sup. de legat. 1. 37 Interpretatio nobis ea sumenda est, quae quod acrum geturque sit, conservet. l. 21. inf. cod. l. 16. in fin. pr. inf. ad SC. Trebell. l. 109. sup. de legat. 1. de hac praesumptione v. Alciat. 3. praesumpt. 34. & sic pro auctore & stipulatore: alias adversus utrumque sumenda interpretatio est. l. 35. §. 18. inf. de verb. oblig. 38 Dicto cum, posita inter res legatas, idem importat quod dictio Et Socin. 39 Hoc ambiguum & contrarium, conjunctionem appellat. 40 Sensus est, si servus accipi potest, ut res legata, & ut legatarius, in dubio accipitur pro re legata. 41 Vide in hanc §. Hotton. obs. l. 42 Honorum & fundum. Hotton. ibid. 43 Vide Alciatum ad l. 4. §. Cato. de verb. oblig. num. 165. & ibi Hieronym. Borticel. num. 140. usque ad num. 147. Crot. in 2. repetit. num. 53. Ruinam num. 75. Socin. Jun. num. 202. & seq. Fab. Acoramb. ad l. heredes mei. §. cum ita. num. 54. ad SC. Trebell. Mod. 44 Vid. l. 5. sup. de cond. inst. 45 Cum plures res in stipulationem deducuntur, tot sunt stipulationes quot res: & singulae debentur. l. 29. l. 86. inf. de verb. obligat. idem est cum plures res legantur. l. 2. §. de leg. 2. 46 Vid. ad hunc §. Govcan. 2. var. 22. Cujac. §. obijci. 3. Langehek. c. 59. annotat. Hotton. 3. observ. 1. 47 Factum erit. Quidam tempore Accurlii ita legentur. Hot. 3. obs. 1. 48 Quae ut non fierent. Cujac. §. obs. 3. Hot. 3. reprehensus a Rob. 2. rec. 22. obs. 1. 49 Nec enim semper ex duabus orationibus contrariis una est vera, altera falsa: sed duae adversae simul possunt esse falsae: veluti omnis actio est in factum. Non omnis actio est in factum. v. Cujac. §. obs. 3. 50 Kαὶ ὁ δὲ. 51 Ex utraque, de parte. 52 V. l. 188. inf. de reg. jur. 53 Hanc particulam qui expungendam monet Hot. 3. observ. 1. 54 In universali oratione, si falsa aliqua particula reperitur, totam enunciationem falsam efficit. In universali denique si quid est falsum, tota oratio falsa est. L. ad. 55 Si illud & illud. Hot. observ. 3. 56 In stipulatione copulativa de duabus non sciendis, neutrum fieri debet, ne poena aliqua committatur. Cujas. 57 Et sic dictio, quid, particularis, disjunctiva, restituitur in universalem apud Jurisconsultos: ut comprehendatur etiam minus quid. 58 Sensus est, qui interrogatus, si quid eorum, quae obijciuntur, fecerit, respondet, Non feci, hoc respondet, Nihil feci. Cujac. ibid. Tam negat. 59 Vide l. 110. §. 3. inf. de reg. jur.

testamento ita scripserit, *Si quis mihi filius aut filia genitur* ¹, heres *mihi esto* ²: *Si mihi filius aut filia heres non erit*, *Seius* [heres] *esto* ³: non satis voluntatem suam declaravit, si non aliter extraneum heredem esse velit, quam si neque filius neque filia heres sit: hoc enim modo concipi oportet, *Si mihi neque filius neque filia heres erit*, potest autem interdum superior scriptura esse necessaria, si quis, cum filium & filiam habeat, utrumque heredem instituere velit: sed, si alter heres futurus sit, extraneum miscere; si neuter, extraneum substituere. sed proclivior est sententia ⁴ testatoris sic esse interpretanda ⁵, ut, si filius siue filia nati ei fuerint, extraneus non admittatur, nisi specialiter hoc testator expresserit.

De legato illis qui testamentum signaverint.

14. MARCIANUS lib. 6. Institutionum.

SI quis ita scripserit, *Illis, qui testamentum meum signaverint* ⁶, *heres meus decem dato*: Trebatius utile legatum esse putat: quod Pomponius verius esse existimat, quia ipsum testamentum confirmatur ⁷ testibus ⁸ adhibitis: quod verum esse existimo.

De agnitione vel repudiatione legati.

15. IDEM lib. 2. Regularum.

Quaedam sunt, in quibus res dubia est, sed ex postfacto retroducitur, & apparet ⁹ quid actum est: Ut ecce, si res legata fuerit, & deliberante legatario eam rem heres alii tradiderit ¹⁰: nam si quidem voluerit legatarius habere legatum, traditio nulla est: si vero repudiaverit ¹¹, valet. † Tantundem est, & ¹² si pecuniam hereditariam legatam crediderit heres: nam si quidem non repudiaverit legatarius, alienam pecuniam credidit: si vero repudiaverit, suam pecuniam credidisse videtur. Quid ergo, si consumpta fuerit pecunia? utique idem erit ex eventu dicendum.

De commorientibus.

16. IDEM lib. 3. Regularum.

Quod de pariter ¹³ mortuis tractamus ¹⁴, & in aliis ¹⁵ agitatum est: Ut ecce, si mater stipulata est dotem a marito, mortua filia in matrimonio, sibi reddi, & simul cum filia perit: an ad heredem matris actio ex stipulatu competere? Et D. Pius rescripsit, non esse commissam stipulationem: quia mater filiae non supervixit ¹⁶. §. 1. Item quaeritur, si extraneus, qui dotem stipulatus est, simul cum marito decesserit, vel cum ea, propter quam stipulatus esset: an ad heredem suam actionem transmittat?

17. PAULUS lib. 12. ad Plautium.

Idem est, si dos uxori praelegata sit, si simul cum marito perierit.

18. MARCIANUS lib. 3. Regularum.

SEd & in illo quaeritur, si pariter pupillus, & qui ei substitutus erat frater necessarius, decesserit: an frater fratri exibat heres, an contra? vel, si duo invicem necessarii substituti sunt, & una perierint: an heredes extitisse videantur, vel alter alteri, [hoc est, si invicem hereditatem rogati fuerint restituere? In quibus casibus si pariter decesserint, nec appareat quis ante spiritum emisit, non ¹⁷ videtur alter alteri supervivisse. §. 1. Sed & circa legem Falcidiam, si dominus cum servis simul vita functus sit, servi, quasi in bonis ejus mortis tempore fuerint, non computantur.

De cognatis & cognatione.

19. ULPIANUS lib. 25. ad Sabinum.

SI cognatis legatum ¹⁸ sit, & hi cognati quidem esse desierint, in civitate autem maneant: dicendum, deberi legatum ¹⁹: cognati enim testamenti facti tempore ²⁰ fuerunt. Certe si quis testamenti facti tempore cognatus non fuit, mortis ²¹ autem tempore factus est per adrogationem: facilius legatum consequitur. §. 1. Si quis cognationi leget, idem est, atque si cognatis ²² legasset.

De collegio.

20. PAULUS lib. 12. ad Plautium.

Cum Senatus temporibus Divi ²³ Marci permiserit collegiis legare, nulla dubitatio est, quod, si corpori ²⁴, cui licet coire, legatum sit, debeatur: cui autem non licet, si legetur, non valebit, nisi singulis legetur: hi enim, non quasi collegium, sed quasi certi homines, admittentur ad legatum.

De ambiguitate.

21. IDEM [lib. 14. ad Plautium].

Ubi est verborum ambiguitas, valet, quod acti ²⁵ est: veluti cum Stichum stipuler, & sint plures Stichi; vel hominem [vel] Car-

1 Antiquae dixit genitur. Gignetur. Hal. 2 Audis institutionem. 3 Audis substitutionem. 4 Proclivior est, sententiam testatoris &c. Hal. 5 Interpretandam. Hal. Sensus est, alternativam ex tacita mente testatoris res solvi in conjunctam: ne videatur testator extraneum propter posteritatem praeferre voluisse. Socin. In dubio quisque suos praefuisse extraneis censendus est. 6 Audis legari incertis personis. adde l. 4. l. 6. sup. h. t. 7 Id est, est incerta ab initio testatoris incerta fuerit, ex ipso tamen eventu postea certo apparet, quis testamentum signaverit. 8 Hinc colligit Viglius ad §. 11. Inst. de testam. ordin. Legatarius testam. in testamento esse potest: ne si decesserit id ei, tardior, aut nunquam, ad testamentum veniat. Id enim probat Fornarius 2. fecit. 12. Signatoribus faque & testibus exiguis legari honos alpergitur, ut eorum beneficio testamenti servetur fides, quae ne periret, vel inimicis testibus uteremur, eis relinquere posse receptum est: quod ut verum sit, vid. Cui. 9. de f. 37. infra. vide tamen l. 22. C. de testam. 9 Exitus ad a probat. 10 Et ita alienaverit, l. 69. §. 1. l. 120. sup. de leg. 1. l. 106. infra. de condit. & demonstr. & sic restringit l. ult. §. 2. C. commun. de legat. 11 Legatario rem repudiante, fingitur res nunquam fuisse legatarii, sed semper heredis. l. 8. in pr. sup. de reb. cred. 12 l. ult. §. 3. C. commun. de leg. 13 Adde l. 17. l. 22. J. h. t. vide Bart. in hanc leg. Goth. Vid. Covarruv. var. resolut. lib. 2. cap. 7. Valq. illustr. controverf. cap. 91. Marhebl. sing. 71. Anl. Adde Menoch. de praesumpt. lib. 6. praesumpt. 50. n. 21. Anton. Fab. ad C. lib. 4. tit. 14. S. L. 14 In legatis. 15 Puta in stipulationibus. 16 Excepit. 23. infra. cod. 17 Ut alter alteri sit heres, necesse est ut supervixerit. Caffr. Socin. 18 Pure, non sub conditione: ut post Ruinum, Socinum & Curtium notat Kelandus a Valle 4. conf. 39. n. 3. 19 Qui legat cognatis, videtur legare his, qui vel sunt cognati tempore conditi testamenti, vel tempore mortis, quod idem an procedat in fideicommissariis conditionalibus, vide Curtium Juniores conf. 57. num. 12. Paris. ad cap. in praesentia. num. 71. extr. de probat. Joan. Croc. conf. 58. n. 1. Forcatulum Necommit. jur. diad. 9. Zouanctum rerum quotidianarum cap. 17. Mod. 20 Tempus testamenti facti imprecatur, non eventus. l. 7. sup. de auro. 21 Imo, legati cedentis. l. 24. infra. de leg. prae. 22 Adde l. 2. sup. cod. 23 Ulp. 4. §. 28. 24 Vide l. 1. §. 3. C. de incert. person. l. 1. sup. quod cuiuslibetque universi. l. 5. C. de hered. inst. 25 l. 12. sup. cod. l. 28. infra. cod. l. 66. sup. de judic. l. 172. infra. de reg. jur. 26 Una in Africa, altera in Hispania. 27 Naufragio. 28 l. 16. sup. cod. adde

thagini, cum sint duae ²⁶ Carthagines. semper in dubiis id agendum est, ut quam tutissimo loco res sit bona fide contracta: nisi cum aperte contra leges scriptum est.

De commorientibus.

22. JAVOLENUS lib. 5. ex Cassio.

Cum pubere filio mater naufragio ²⁷ perit: cum explorari non possit, uter prior extinctus sit, humanius est credere, filium ²⁸ diutius vixisse.

23. GAJUS [lib. 5. ad legem Juliam & Papiam].

SI mulier cum filio impubere naufragio ²⁹ perit, priorem filium ³⁰ necarum esse intelligitur.

De eo, quod ambigue vel perperam scriptum est.

24. MARCELLUS lib. 11. Digestorum.

Cum in testamento ambigue aut etiam perperam scriptum est: benigne interpretari, & secundum id quod credibile ³¹ est cogitatum, credendum est.

De eo, quem dicturum se significavit.

25. CELSUS lib. 22. Digestorum.

Quem heredi meo dixero velle me liberum esse, liber esto: cui ut dare damnas sit heres meus, dixero, ei heres meus dare damnas esto: testatoris voluntas, si quibusdam ³² argumentis apparebit de quo dixit, adimplenda est.

De ambiguitate stipulationis.

26. IDEM lib. 26. Digestorum.

Cum quaeritur in stipulatione ³³, quid acti sit, ambiguitas contra ³⁴ stipulatorem ³⁵ est.

De incertitudine.

27. MODESTINUS lib. 1. Regularum.

SI quis de pluribus unum manumitti voluerit, nec appareat de quo manumittendo testator sensit: nulli ³⁶ eorum fideicommissa ³⁷ competit libertas ³⁸.

De errore in verbis.

28. JAVOLENUS lib. 3. ex Posterioribus Labeonis.

Qui habebat Flaccum fullonem, & Philonicum pistorem, uxori Flaccum pistorem ³⁹ legaverat: qui eorum & num uterque deberetur? Placuit primo eum legatum esse, quem testator legare sensit ⁴⁰: quod si non appareret, primum inspiciendum esse, an nomina fervorum dominus nota ⁴¹ habuisset: quod si habuisset, eum deberi qui nominatus esset, tamen ⁴² in artificio erratum esset: sin autem ignota nomina fervorum essent, pistorem legatum videri, perinde ac [si] nomen ei adjectum non esset.

De clausula in fine posita.

29. SCAEVOLA lib. 18. Digestorum.

Plures testamento manumiserat, in quibus Sabinam & Cyrogeniam, cum quique eorum ad trigessimum annum aetatis pervenissent: & cum liber quisque eorum esset, certam summam dari voluerat, & conjuncta scriptura ita caverat: *Sabina & Cyrogenia dari [eod.], cum ad statutam ⁴³ aetatem pervenerint, singulis decem, & hoc ⁴⁴ amplius alimentorum nomine in annos singulos, quoad vivent, singulis decem.* Quaesitum est, utrum omnibus ⁴⁵ manumissis alimenta debeantur, an vero Sabinae & Cyrogeniae solis? Respondit, secundum ea quae proponerentur, videri omnibus alimenta legata.

TIT. VI.

DE HIS QUAE POENAE ⁴⁶ CAUSA RELINQUUNTUR ⁴⁷.

De relicto in penam ejus, cui per alium acquiritur.

1. AFRICANUS libro Quaestionum.

Filiosfamilias vel servo herede instituto, etiam si in patris domive poenam illicite vel probrofe datum est, nullius ⁴⁸ momenti legatum esse respondit: non enim id solum, quod in heredem, sed omnia, quod in cuiusque lucrum aliquod ex ultima voluntate sentientis, talem [poenam] in testamento scriptum sit, nullius momenti habendum.

Distinctio poenae, conditionis, translationis.

2. MARCIANUS lib. 6. Institutionum.

Poenam a conditione voluntas testatoris separat ⁴⁹: & [an] poenam an conditio, an translatio sit, ex voluntate defuncti apparet, idque Divi Severus & Antoninus rescripserunt.

13. sup. de inoff. l. 7. infra. de bon. damn. 29 Al. naufragio. 30 Est enim debilius, l. 9. in fin. sup. h. t. l. 26. sup. de pact. dotal. l. 17. §. 7. infra. ad Sc. Trebell. de hac praesumptione vide Alciat. 1. praesumpt. 49. excipit l. 10. sup. cod. 31 Interpretatio debet fieri secundum id quod magis est verisimile. Socin. adde cap. 45. de reg. in 6. 32 Paria sunt verbis & relatione aliquot declarare. A pari procedunt, quod testator declarat propriis verbis, vel per relationem. Socin. adde l. 123. in fin. sup. de leg. 1. 33 Dubia sc. & in ambiguis. 34 Vide l. 33. §. 18. l. 99. de verb. oblig. 35 Et sic secundum promissorem, vide l. 99. infra. de verb. oblig. 36 Cur nulli? Ne dixeris cum Bartolo & Socino hoc idae esse, quod hic incertitudo sit rerum & periorum. Est enim hic rerum certitudo, puta libertatis. una est enim libertas. l. un. C. de Latina libertate. §. ult. Inst. de libert. Dicendum potius hic solum esse incertitudinem personae, & ignorari cui sit relicta libertas. Iure autem veteri (quod quia mutatum in eo non reperitur, condare intelligendum est, l. praecipimus. 2. C. de appellat. l. sanemus. 27. C. de testam.) incerte personae libertatem dari non potuit: cum placeret veteribus servos nominatum liberos fieri oportere. §. 25. vers. libertas quoque. Inst. de legat. ac praeterea si quem liberum fieri in hac specie diceremus, is forte liber heret, quem testator noluisse: contra is servus maneret, quem liberum esse voluisse. vide Mantiam. 6. de conjest. 3. num. 38. 37 Per fideicommissum relicta. 38 Incertitudinis ratione, viciatur legatum libertatis. l. 10. in fin. pr. sup. cod. l. 2. infra. de his, qui pro non scripti. l. 30. sup. de test. tit. l. 138. infra. de regulis. 39 Audis sub talia demonstratione legatum heri. 40 In primis enim spectanda est testatoris voluntas. 41 Ex noua testatoris cognoscitur ejus voluntas. l. 12. §. 4. sup. de usu & habit. 42 Magis attenditur demonstratio per nomen propriam magis notum, quam per nomen artificum. Barr. 43 Scantia aetatis hic triennia anni, vide quo scripsi ad Ulp. l. 6. 2. 44 Dicitio, hoc amplius, est repetitio precedentis legati. Socin. Goth. Vid. Afflic. decis. 243. Cravert. conf. 70. n. 34. Anl. 45 l. 5. in fin. sup. de alimentis. 46 Poenae causa legatum relinquuntur, quod non gratia legatarii, sed in poenam & odium heredis relinquuntur. 47 Vel scribuntur in testamento, vel codicillis scilicet. Lib. 6. C. 47. 48 Ulp. 25. §. 13. hodie utitur poenae nomine relinquuntur, l. 1. C. cod. §. ult. Inst. de legat. nisi poena sit adjecta mandato rei probrofa. 49 Si odio heredis id adpositum est, poena est: si in favorem legatarii, conditio. Socin.

TIT. VII.

DE REGULA CATONIANA.

Regula prima de legato conditionali.

1. CELSUS lib. 35. Digestorum.

Catoniana regula sic definit; Quod si testamenti facti tempore decessit testator, inutile foret: id legatum, quandocumque decesserit, non valere. Quæ definitio in quibusdam falsa est. §. 1. Quid enim, si quis ita legaverit, Si post Kalendas mortuus fuero, Titio dato: an cavillamur? nam hoc modo, si statim mortuus fuerit, non esse datum legatum, verius est, quam inutiliter datum. §. 2. Item, si tibi legatus est fundus, qui scribendi testamenti tempore tuus est; si eum vivo testatore alienaverit, legatum tibi debetur: quod non deberetur, si testator statim decessisset.

2. PAULUS lib. 4. ad Plautium.

Sed & si sic legaverit, Si filia mea Titio nupta erit: sufficere vivum est, si mortis tempore nupta invenitur, licet testamenti facti tempore fuerit impubes.

De his quorum dies cedit post aditam hereditatem.

3. PAPIANUS lib. 15. Quæstionum.

Catoniana regula, non pertinet ad hereditates, neque ad ea legata, quorum dies non mortis tempore, sed post aditam cedit hereditatem.

De conditionali institutione.

4. ULPIANUS lib. 10. ad Sabinum.

Placet, Catonis regulam ad conditionales institutiones non pertinere.

De novis legibus.

5. IDEM lib. 22. ad Sabinum.

Regula Catoniana ad novas leges non pertinet.

TIT. VIII.

DE HIS, QUÆ PRO NON SCRIPTIS HABENTUR.

De eo, quod quis sibi adscripsit in testamento.

1. JULIANUS lib. 78. Digestorum.

Si quis hereditatem vel legatum adscripsit, queritur, an hereditas vel legatum pro non scripto habeatur: & quid, si substitutum habeat huiusmodi institutio? Respondit: Pars hereditatis, de qua me consulisti, ad substitutum pertinet: nam Senatus, cum poenæ legis Corneliæ constitueret adversus eum, qui sibi hereditatem vel legatum scripsisset, eodem modo improbasse videtur, quo improbatæ sunt illæ, Quæ ex parte me Titius heredem scriptum in tabulis suis recitaverit, ex ea parte heres esto: ut perinde haberentur, ac si insertæ testamento non fuissent.

De his quæ non intelliguntur.

2. ALFENUS VARUS lib. 5. Digestorum.

Quæ in testamento scripta essent, neque intelligerentur, quid significarent, ea perinde sunt, ac si scripta non essent: reliqua autem per seipsa valent.

De damnato in metallum. 2. De servo alieno redempto a testatore. De his quæ in eam causam perveniunt.

3. MARCIANUS lib. 11. Institutionum.

Si in metallum damnato quid extra causam alimentorum relictum fuerit: pro non scripto est, nec ad fiscum pertinet: nam poenæ servus est, non Cæsar. & ita Divus Pius rescripsit. §. 1. Sed et si post testamentum factum heres institutus vel legatarius in metallum damnatus sit, ad fiscum non pertinet. §. 2. Item, si servo alieno quid legatum fuerit, & postea a testatore redemptus sit, legatum extinguitur. Nam quæ in eam causam pervenerunt, a qua incipere non poterant, pro non scriptis habentur.

De eo, qui non est in rebus humanis. 1. De captivo.

4. ULPIANUS lib. [13.] ad legem Juliam & Papiam.

Si eo tempore, quo alicui legatum adscribebatur, in rebus humanis non erat, pro non scripto hoc habebitur. §. 1. Sed & si in hostium potestate erat, quo testamentum fiebat, neque ab hostibus rediit, pro non scripto erit. † Et ita Julianus scribit.

De eo, quod quis sibi adscripsit.

5. PAULUS lib. 12. Quæstionum.

Quod quis sibi adscripsit, si alii restituere a testatore iussus est, cum onere fideicommissum, id apud heredem remanet,

1 Ea sententia dicitur in l. 86. infr. de condit. et demonstr. Catonianæ & Cassianæ sententia. Novell. 26. §. 1. adde Theoph. 32. Inst. de legatis. 2 Per eam legata cedunt, non ab apertis tabulis (ut lex Julia & Papiæ caducæ volebant), sed a morte testatoris. vide ad hanc regulam Hotom. 2. obs. 3. 3 l. 29. l. 178. l. 201. infr. de reg. jur. Inst. de exher. lib. 4. §. 1. post testamentum factum: vel statim a testamento facto. §. 1. §. 2. infr. hic. 4 Id est, post testamentum factum: vel statim a testamento facto. §. 1. §. 2. infr. Cicero pro Cæcina. Quintilianus. Porro de cavillatione adde l. 177. l. 233. infr. de verb. sign. l. 65. infr. de reg. jur. l. 2. §. 44. infr. ad Sc. Tertull. 6 Imo, non est verum. vid. l. 55. supr. de hered. inst. 7 An hoc inquit, sub tali conditione legatum esse? Maxime Goth. Ita solve l. 41. §. 2. supr. de leg. l. 1. l. 66. §. 6. supr. de leg. 2. vide Cuiac. obs. lib. 4. c. 4. Anf. 8 Intelligo, quandocumque: verbi gratia, etiam post testamentum testatoris. 9 Ad hereditates, sic legit Cuiac. 4. obs. 5. vide Hotom. 4. obs. 3. sed Govean. 3. var. 29. intelligit hereditatem relictam servo legato, cuius dies, nisi adita hereditate, cedere non potest. l. un. §. 6. C. de cad. tollend. 10 l. 41. §. 2. supr. de leg. 1. 11 Vide quæ scripsi ad l. 210. infr. de reg. jur. 12 Puta legem Juliam & Papiam, quibus cedit dies ex apertis tabulis. Cuiac. 14. obs. 4. quæ sententia dupliciter Hotom. 2. obs. 3. 13 Vide l. un. §. 2. C. de caducis. 14 Sibi adscripsit. l. 15. infr. ad l. Corn. de falsis. Goth. vid. Anton. Aug. lib. 4. emendat. cap. 15. Anf. 15 l. 71. supr. de her. inst. 16 Imo aliter habentur; & valet huiusmodi institutio. l. 29. supr. de her. inst. 17 Vide l. 23. supr. de reb. amb. 18 Utile per inutile non vitatur. Goth. vide l. 73. §. 3. infr. de reg. jur. Cuiac. lib. 4. obs. 4. Anf. 19 Incapaci quod relinquunt, pro non scripto est. & ille cedit heredi, non filio, ut hic. 20 l. 11. supr. de adm. 21 Alimenta possunt legari in metallum damnato. 22 Et sic apud heredem remanet. 23 l. 2. §. 1. l. 6. in fin. l. 14. supr. de iure iudicior. 24 l. 101. in fin. supr. de leg. 1. 25 Substanti, tempore. 26 l. 14. in fin. infr. ad l. Corn. de falsis. 27 l. 14. in fin. infr. ad l. Corn. de falsis. 28 Vide l. un. §. 3. C. de caducis.

quamvis pro non scripto effet. † Idem est, & in testamento militis.

TIT. IX.

DE HIS QUÆ UT INDIGNIS AUFERUNTUR.

De eo, qui patronum quasi illicitæ mercis negotiatorem detulit.

1. MARCIANUS lib. 6. Institutionum.

Divi Severus & Antoninus rescripserunt, quasi indignum carere legato seu fideicommissio libertum, quæ ei testamento patroni relicta erant, cum patronum suum post mortem eius quasi illicitæ mercis negotiatorem detulerat, quamvis præmium meruit.

De honorum possessione contra tabulas & pupillari substitutione.

1. De nuptiis illicitis. 3. De eo, qui vivi bona donavit.

2. IDEM lib. 12. Institutionum.

Auferitur hereditas ex asse, & ad fiscum pertinet, si emancipatus filius contra tabulas bonorum possessionem patris ut præteritus petierit, & ex substitutione impuberis adierit hereditatem. §. 1. Item, si quis contra Mandata duxerit uxorem ex ea Provincia, in qua officium aliquod gerit: quod ei ex testamento uxoris adquisitum est, Divi Severus & Antoninus rescripserunt, retinere eum non posse: Tanquam si tutor pupillam contra Decretum Amplissimi ordinis in domum suam duxisset. Utroque ergo casu, & si ex asse heres institutus adierit hereditatem, fisco locus fit: nam quasi indigno ei auferuntur hereditas.

§. 2. Per contrarium autem ducta tam ab eo, qui officium in Provincia gerebat, quam a tutore illicitæ; magis est ut dicatur capere [illam] ex testamento: nec quasi indignam esse repellendam.

§. 3. Idem erit, si quis vivi ignorantis bona, vel partem bonorum alicujus cognati donaverit: nam quasi indigno auferuntur.

De eo, cujus negligentia & culpa testatrix mortua est.

3. IDEM lib. 5. Regularum.

Indignum esse D. Pius illum decrevit (ut & Marcellus lib. XII. Digestorum refert), qui manifestissime comprobatus est id egisse, ut per negligentiam & culpam suam mulier, a qua heres institutus erat, moreretur.

De accusatione falsi.

4. ULPIANUS lib. 14. ad Edictum.

Papinianus lib. V. Quæstionum ait, Si quis unum heredem, quasi per falsum adscriptum accusavit: legatum ei non auferri a coherede relicto, quem non inquietavit.

De accusatione testamenti. 2. De excusatione tutoris. 3. De accusatione testamenti. 4. De manumissione. 5. De accusatione testamenti. 20. De præmio quod datur his qui se deserunt.

5. PAULUS lib. 1. de jure Fisci.

Post legatum acceptum, non tantum licebit falsum arguere testamentum, sed & non jure factum contendere: inofficiosum autem dicere non permittitur. §. 1. Ille, qui non jure factum contendit, nec obtinuit, non repellitur ab eo, quod meruit. Ergo qui legatum secutus, postea falsum dixit, amittere debet quod consecutus est. † De eo vero, qui legatum accepit, si neget jure factum esse testamentum, D. Pius ita rescripsit: Cognati Sophronis licet ab herede instituto acceperant legata, tamen si ejus conditionis fuerit visus, ut obtinere hereditatem non possit, & jure intestati ad eos cognatos pertinet, petere hereditatem ipso jure poterunt. † Prohibendi autem sint, an non, ex cujusque persona, conditione, ætate, cognita causa a iudice constituendum erit. §. 2. Amittere id quod testamento meruit, & eum placuit, qui tutor datus excusavit se a tutela. sed si consecutus fuerit, non admittitur ad excusationem. Diversum puto in eo, qui legatum tantum meruit, & a matre pupilli tutor petitus, excusare se maluit: hic enim nihil contra iudicium defuncti fecit.

† Sed hoc legatum quod tutori denegatur, non ad fiscum transferatur, sed filio relinquatur, cujus utilitates desertæ sunt. §. 3. Si pater accusaverit testamentum, vel dominus: denegabitur ei actio etiam ejus, quod filio ejus vel servo legatum est, si ad ipsos emolumentum rei perventurum est. Quod si personam illorum spectet, diversum dicendum est. §. 4. Si servum suum rogator sit manumittere, qui legatum meruit, vel etiam ipsi servo utrumque datum sit: dicendum est, non debere obesse servo factum domini, sed a fisco redimendum, ut manumittatur: si tamen velit servum vendere: quia non potest cogi, qui iudicium sprevit defuncti. §. 5. Si filiusfamilias falsum accusaverit testamentum: videndum est, an denegari debeat actio patri? & puto, si invito patre accusavit, non esse denegandam patri actionem. §. 6. Si is, cui rogatus sum legatum restituere, falsum dixerit: restituere id fisco debebo.

† Sed hoc legatum quod tutori denegatur, non ad fiscum transferatur, sed filio relinquatur, cujus utilitates desertæ sunt. §. 3. Si pater accusaverit testamentum, vel dominus: denegabitur ei actio etiam ejus, quod filio ejus vel servo legatum est, si ad ipsos emolumentum rei perventurum est. Quod si personam illorum spectet, diversum dicendum est. §. 4. Si servum suum rogator sit manumittere, qui legatum meruit, vel etiam ipsi servo utrumque datum sit: dicendum est, non debere obesse servo factum domini, sed a fisco redimendum, ut manumittatur: si tamen velit servum vendere: quia non potest cogi, qui iudicium sprevit defuncti. §. 5. Si filiusfamilias falsum accusaverit testamentum: videndum est, an denegari debeat actio patri? & puto, si invito patre accusavit, non esse denegandam patri actionem. §. 6. Si is, cui rogatus sum legatum restituere, falsum dixerit: restituere id fisco debebo.

† Sed hoc legatum quod tutori denegatur, non ad fiscum transferatur, sed filio relinquatur, cujus utilitates desertæ sunt. §. 3. Si pater accusaverit testamentum, vel dominus: denegabitur ei actio etiam ejus, quod filio ejus vel servo legatum est, si ad ipsos emolumentum rei perventurum est. Quod si personam illorum spectet, diversum dicendum est. §. 4. Si servum suum rogator sit manumittere, qui legatum meruit, vel etiam ipsi servo utrumque datum sit: dicendum est, non debere obesse servo factum domini, sed a fisco redimendum, ut manumittatur: si tamen velit servum vendere: quia non potest cogi, qui iudicium sprevit defuncti. §. 5. Si filiusfamilias falsum accusaverit testamentum: videndum est, an denegari debeat actio patri? & puto, si invito patre accusavit, non esse denegandam patri actionem. §. 6. Si is, cui rogatus sum legatum restituere, falsum dixerit: restituere id fisco debebo.

29 Lib. 6. C. 35. vide ad hunc tit. Egid. Boffium tit. 11. Goth. Adde Brisson. select. lib. 4. cap. 4. Valq. de success. resolut. lib. 2. §. 19. Peregrin. de jure fisci. lib. 2. tit. 2. 3. 4. 7. 8. Anf. 30 Ea dicebantur veteribus ereptitia. hujus itaque tituli sit hæc Epitome. Omnibus qui contra voluntatem defuncti faciunt, ut indignis, auferuntur hereditas, si nihil testamentum in fraudem legis fuerit cautum. Paul. 3. sent. 5. §. 10. 31 Vide tit. C. que res vendi non possunt. dixi ad l. 11. §. 3. infr. de publican. 32 Præmium meretur, ut datur: ut ingratus & patronum accusans, privatur ejus legato: Atque ita ex eodem poenam & præmium contingit: quod singulare est. 33 Indignus est, qui contra tabulas petiit: ideo hereditas ei auferuntur. l. 13. in fin. infr. de B. P. contra tabulas. 34 Indignus est, qui contra Mandata vel Senatusconsulti uxorem duxit. l. 63. supr. de ritu. 35 Vide tit. C. de interdicto matrimonii inter pupill. 36 De in domum ductione dixi ad l. 15. f. de cond. et demonstr. 37 l. 15. infr. h. t. 38 Indigna non est, quæ nupti officiali provincie, vel tutori. vid. l. ult. supr. de leg. l. nisi servit nuptias inutiles esse. l. 63. supr. de ritu. l. 27. supr. de usu & usufructu. legato. 39 Indignus est, qui de vivi ignorantis bonis disposuit. l. 29. l. 30. infr. de don. l. ult. C. de pactis. 40 Vide l. 8. supr. ad l. Aquil. 41 Delictum injuria adiecit personam non egreditur. l. 5. infr. de injur. l. 2. in fin. supr. de alimentis. 42 Adde l. 30. infr. de except. rei jud. l. 3. infr. ad l. Corn. de falsis. l. 43. in fin. supr. de hered. petri. 43 l. 24. infr. h. t. l. 10. in fin. supr. de inoff. l. 8. in fin. C. de inoff. 44 Sub. a petitione hereditatis. 45 Puta, si mulier sit. l. Harmen. 13. in fin. adde Cuiac. 5. obs. 39. 46 Puta, si miles vel rusticus. l. 3. §. 12. §. de St. Silvanianis. 47 Puta, si minor. 48 l. 32. de off. recte. 7. de excus. tut. 37. Synoff. Bassi. l. c. 21. §. Harmen. 11. §. 41. 49 l. 34. supr. de excus. tut. 50 Vide Paul. 5. sent. 12. §. 3. 51 Id est, qui nihil accepit a testatore. l. 35. infr. de fideicom. lib. 2. vers. quod si dominus. Inst. de sing. reb. per fideicom. factus si recepit. l. 19. in fin. infr. de fideic. lib. 52 In publicis judiciis filius potest accusare invito patre. l. 37. infr. ad l. Jul. de admil.

§. 7. Qui accusavit falsum, heres¹ legatario extitit, vel heredi scripto: nihil huic nocere dicendum est. §. 8. Similis est² ei, & qui inofficiosum dicit. §. 9. Etati³ ejus, qui accusavit, ignoscitur: & maxime si tutor vel curator dicere falsum vel inofficiosum velit: & ita Imperatores Severus & Antoninus rescripserunt. §. 10. His vero, qui testimonio suo intentionem accusatoris adjuverunt, deneganda est actio: idque Divus Severus decrevit. §. 11. Sunt qui putant (& recte) & ei⁴ denegandam, qui accusatori adfuit, vel fidejussor pro eo extiterit. §. 12. Quidam & Præsidentem indignum putant, qui testamentum falsum pronunciavit, si appellatione intercedente heres scriptus obtinuit. §. 13. Advocatum fisci, qui intentionem delatoris⁵ exequitur, in omnibus officii⁷ necessitas satis excusat⁸. §. 14. Qui principale⁹ testamentum arguit, & a secundis¹¹ tabulis repellendus est: item a codicillis ad testamentum factis, licet non confirmatis. Non idem sequendum est, si secundas tabulas vel codicillos coarguit: quia non utrumque hoc casu improbatum videtur. §. 15. An libertas ei servo data, qui testimonio¹² suo infringere voluerit testamentum, auferri debeat, videndum est. Fideicommissum utique non¹³ est dignus consequi; & de libertate Divus Pius judicavit, esse ea privandum. §. 16. Et qui tutor datus est, non prodest ad excusationem, quod falsum dixit; sed a legato¹⁴ removetur. §. 17. Qui mortis causa donationem¹⁵ accepit a testatore, non est similis in hac causa legatario. §. 18. Alia causa est ejus, qui propter testamentum a legatario vel a statulibero¹⁶ accipere iustus est; hic enim ut indignus repellitur. §. 19. Et Falcidia¹⁷ beneficium heredi scripto auferri debere, D. Pius & D. Marcus putaverunt. §. 20. Omnes, qui ut indigni repellentur¹⁷, summovendi sunt a præmio, quod secundum Edictum D. Trajani datur his, qui se deferunt.

De re amota.

6. MARCELLUS lib. 22. Digestorum.

Rescriptum est a Principe, heredem rei¹⁸ quam amovisset, quartam non retinere. & ideo si is qui quadringenta habebat, universa quadringenta legavit, & heres centum subtraxisset: trecentorum quartam retinebit, septuagintaquinque scilicet; & ducenta viginti quinque dabit legatariis: [ex] centum, quæ subripuit, legatariis quidem dabit septuagintaquinque; reliqua, id est: viginti quinque, ad fiscum venient.

De accusatione testamenti.

7. MODESTINUS lib. 6. Differentiarum.

Qui Titii testamentum falsum dixit, nec obtinuit, heredi¹⁹ ejus heres existere prohibendus non est: quia non principaliter²⁰ in Titii hereditatem succedit.

De actionibus confusis.

8. IDEM lib. 9. Regularum.

Indigno herede pronunciato, adempta hereditate, confusas actiones restitui non²¹ oportet.

De inimicitia. 1. De maledictione. 2. De status controversia.

9. ULPIANUS lib. 14. ad legem Juliam & Papiam.

Si inimicitia capitales²² intervenerunt inter legatarium & testatorem, & verisimile esse coeperit, testatorem noluisse legatum sive fideicommissum præstari ei, cui adscriptum relictum est: magis est, ut legatum ab eo peti non possit. §. 1. Sed & si palam & aperte testatori maledixerit²³, & infaustas voces adversus eum iactaverit, idem erit dicendum. §. 2. Si autem status²⁴ ejus controversiam movit, denegatur ejus, quod testamento accepit, persecutio: ex qua specie statim fisco deferetur.

De tacito fideicommissio. 1. Si fideicommissarius deserit posse capere. 2. De tacito fideicommissio.

10. GAJUS lib. 15. ad legem Juliam & Papiam.

In fraudem juris fidem accommodat, qui vel id quod relinquitur, vel aliud, tacite²⁵ promittit restitutum se personæ, quæ²⁶ Legibus ex testamento capere prohibetur: sive chirographum²⁷ eo no-

mine dederit, sive nuda pollicitatione repromiserit. §. 1. Si quis ei, qui capere possit, rogatus fuerit restituere, & is mortis tempore prohibetur Legibus hoc capere: non dubito, quin etiam deficit fideicommissum, apud eum tamen, qui rogatus est restituere, manere²⁸ debet: quia nulla fraus ejus intervenisse videtur: nisi si in futurum casum fidem accommodavit, id est, ut, licet capere Legibus prohiberi coeperit, restituat. §. 2. Recte dictum [est], si pater²⁹ filii, quem in potestate habebat, tacitam fidem interpofuerit, non debere id filio nocere: quia parendi³⁰ necessitatem habuerit.

11. PAPIANUS [lib. 15. Quæstionum].

Heres, qui tacitam fidem contra Leges accommodavit, in ea parte, qua fraudem adhibuit, Falcidia³¹ non utitur: & ita Senatus³² censuit. † Sed si major modus institutionis, quam fraudis fuerit, quod ad Falcidiam attinet; de superfluo quarta retinebitur.

De incapaci herede scripto in posteriore testamento. De nomine heredis inducitur.

12. IDEM lib. 16. Quæstionum.

Cum quidam scripisset³³ heredes, quos instituere non potuerat: quamvis institutio non valeret, neque superius³⁴ testamentum ruptum esset, heredibus³⁵ tamen ut indignis, qui non habuerunt supremam³⁶ voluntatem, abstulit³⁷ jam pridem Senatus hereditatem. Quod D. Marcus in ejus persona judicavit, cujus nomen peracto testamento testator induxerat³⁸: causam enim ad Præfectos³⁹ ærarii misit. Verum ab eo legata relicta salva manserunt. De præceptionibus eidem datis voluntatis erit quæritio, & legatum ei non denegabitur, nisi hoc evidenter testatorem voluisse appareat.

De matrimonio cum adultera.

13. IDEM lib. 32. Quæstionum.

Claudius Seleucus Papiniano suo Salutem. Mævius in adulterio Semproniam damnatus eandem Semproniam non⁴⁰ damnatam duxit⁴¹ uxorem, qui moriens heredem eam reliquit: quæro, an justum matrimonium fuerit, & an mulier ad hereditatem admittatur? Respondi, neque tale⁴² matrimonium stare, neque hereditatis lucrum⁴³ ad mulierem [pertinere]: sed quod relictum est, ad⁴⁴ fiscum⁴⁵ pervenire. † Sed etsi talis mulier virum heredem instituerit, & ab eo quasi ab indigno hereditatem auferri dicimus.

De stupro.

14. IDEM lib. 33. Quæstionum.

Mulierem⁴⁶, quæ stupro cognita in contubernio militis fuit, etsi sacramento⁴⁷ miles solutus intra annum mortem obierit, non admitti ad testamentum jure militiae factum, & id quod relictum est, ad⁴⁸ fiscum pertinere, proxime tibi respondi.

De accusatione codicillorum.

15. IDEM lib. 6. Responforum.

Heredi, qui falsos codicillos⁴⁹ esse dixit, neque obtinuit, hereditas⁵⁰ non auferitur, si tamen aliquid a coherede codicillis accepit, ejus actio denegabitur. itaque si bonorum inter heredes divisionem defunctus codicillis fecerit: partes quidem hereditarias, in quibus legatum consistere non potuit, tenebit: sed Falcidia⁵¹ beneficio non utetur, si tantam⁵² in amillis portionibus erit, quod Falcidiam æquitate compensationis recusaret.

De accusatione subjecti partus. 1. De concubina. 2. De nomine heredis inducitur.

16. IDEM lib. 8. Responforum.

Cum tabulis⁵³ secundis pater impuberi filio fratris⁵⁴ filios, coheredibus datis substituit; ac substituti fratris filii, post mortem pueri, matrem ejus partus⁵⁵ subjecti⁵⁶ ream postulasent, ut hereditatem patri legitimum obtinerent: victis auferendam esse partem hereditatis ex causa substitutionis, respondi: quia ex testamento sententiam⁵⁷ secundum se dictam non haberent. §. 1. Quoniam⁵⁸ stuprum in ea contrahi non placuit, quæ se non⁵⁹ patroni concubinam esse patitur⁶⁰, ejus, qui concubinam habuit, quod testamento relictum est, actio non denegabitur: idque in testamento Cocceii Cassiani clarissimi viri, qui Rufinam ingenuam honore⁶⁰ pleno dilexerat, Opti-

1 Vide l. 7. infr. h. t. 2 Vide tamen l. ult. in fin. supr. de inoff. 3 Vide Paul. 4. sent. 12. §. 4. vide l. 14. §. 2. infr. de bon. libert. 4 Imo, non ignoscitur, nisi beneficio Principali. l. 22. in fin. j. h. t. adde l. 2. C. h. t. 5 Cur ei? quia voluntate accusatori adfuit consilio vel fidejubendo. 6 Delatoris quodammodo est patronus, fisci patronus. l. ult. C. de delatoribus. Si vero sine delatore agit, ipse delator est potius, quam fisci patronus. 7 Necessitas officii excusat delatorem & delatoris adiutorem. adde l. 22. infr. h. t. l. 2. C. de delatoribus. ubi dixi. adde l. pen. supr. de postulando. 8 Non fit ignis infamis, ut delator, neque punitur. Idem dicendum de servis fiscalibus. vide Cujac. ad l. 2. C. de delator. Neque tenetur parti ad expensas, multo minus ad talionis poenam. Cogendus est tamen delatorem nominare: ne prætenu vel colore officii, clam suas inimicitias exercent. 9 Quid si codicillos? v. l. 15. infr. h. t. 10 Testamenti principalis cum secundis tabulis & codicillis connexitas & similitudo. 11 Secundis tabulis hic opponitur principale testamentum. vid. quæ scripti ad l. 11. supr. deff. quemadmodum aper. 12 Testis admittitur adversus testamentum. 13 Imo non est indignus. l. 23. in fin. infr. ad l. Corn. de falsis. 14 l. 6. supr. de hered. pet. 15 Adde l. 11. supr. de inoff. 16 Indignus heres privatur etiam commodo. quod accepit a statulibero. vid. ad hunc locum Mantium, 11. de conjecturis ultimarum voluntatum. 17 n. 20. ubi notat, indignitatis causam referri vel ad portionem hereditatis incapaci restituenti, vel ad testamentum, quod heres ipse accusat. 17 Repelluntur. Hal. l. 18. l. 24. l. 48. in fin. infr. ad l. Falcid. Nov. 1. cap. 2. dixi ad Accur. Novell. 1. cap. 2. & hoc jure veteri. 19 l. 5. §. 7. 20 Sed per alium heredem: non denique voluntate ipsius testatoris heres factus est, sed voluntate ejus heredis. 21 l. 17. l. 18. §. 1. j. cod. l. 29. in fin. infr. de iurefictis. 22 l. 6. §. 17. 18. supr. de excus. tut. l. 3. in fin. §. de admind. §. 11. infr. de excus. tut. 23 l. 1. in fin. infr. de jure patron. 24 l. 6. §. pen. supr. de excus. tut. §. 12. infr. de excus. tut. 25 l. 103. supr. de leg. 1. Goth. vide Leonin. emendat. lib. 5. cap. 6. num. 6. Anl. 25 Vide Ulpian. 25. §. 17. 27 Chirographo obligamur, aut nuda pollicitatione. l. 3. infr. de jure fisci. 28 l. ult. in fin. infr. h. t. 29 Vel dominus servi. vide l. 13. infr. ad l. Falcid. 30 l. 13. j. ad l. Falcid. huc refer Gell. 2. c. 7. 31 Id est. quadrantem non deductum, nec caducum vindicatum ex eo testamento, si liberos habent. Ulpian. ibid. 32 Senatûconsulto Plantiano id eadem est. l. 59. in fin. infr. ad l. Falcid. 33 In secundo testamento. Bassi. 34 Prius. 35 Et hic heredes in priore testamento scripti, quasi indigni remouentur. Graci. 36 Ultimam. 37 Cur? Cum testator in priori voluntate non pretervererit, testator judicavit ea re plane se odio heredis ad secundam voluntatem transire. Graci. 38 l. 15. in fin. infr. h. t. l. 2. §. 7. infr. de B. P. secund. tab. 39 Prædicti ærarii cognoscantur de caducis. v. l. 3. supr. de her. qua in test. dixi ad l. 42. infr. de jure fisci. 40 Vide 6. Harmonop. 2. in p. secus fuerit, si damnatum adulterii duxit. l. 37. supr. de minoribus. 41 Atqui damnatum & supplicio capitali eum affectum oportuit. l. quæstionibus. 30. C. ad l. Jul. de adulteris. An hoc jure adulterii poena non fuit capitalis. arg. l. 2.

5. miles. 3. supr. de his qui notantur infamia. l. qui cum uno. §. 9. adulteris. 7. infr. de re militari? An adulterii poena capitalis est certis personis, quæ aliis non fit, ut notatur l. si quis viduam. §. 1. infr. de quæstionibus? An hic causa cognita minor poena imposita est. l. quid ergo. 13. §. poena gravior. 7. supr. de his qui notantur? 42 Nemo potest eam jure in uxorem docere, quam per adulterium polluit. Hujusmodi uxori tanquam indignæ auferitur, quod a viro ei relinquitur. Bart. adde cap. fin. extr. de eo, qui duxit in matr. quam polluit per adulterium. Quid, quo sensu matrimonium adulteri cum adultera non est? Canonice dicitur intelligitur verum esse, si adulterium commissum fuerit, data fide matrimonii contrahendi, mortuo uxoris marito. dicit. cap. ult. Goth. vide Cujac. lib. 5. oberv. cap. 6. Peregrin. de jure fisci lib. 2. cap. 2. Anl. 43 l. 2. supr. h. t. 44 Imo certis personis defertur, l. qui contra legem. 4. C. de incestis. unde hæc lex emendata novo jure videtur. Bart. 45 d. l. 2. l. 14. infr. eod. l. 32. in fin. supr. de donat. inter virum. 46 l. 41. §. 1. supr. de testam. milit. 47 Vide l. 11. infr. ad leg. Jul. de adul. 48 Imo quod relinquitur a milite ei, quam per stuprum cognovit, non cedit h. l. o. l. affectu. 5. infr. de donat. lex contraria in pagano, hæc in milite obtinet. Ita not. l. 2. C. de donat. inter virum. l. miles. 41. §. 1. supr. de test. milit. 49 Cur non auferitur? Accessorium qui impugnat, eo tantum privatur, ut non his quæ consequi potest ex jure principali. 50 Adde l. 61. infr. ad l. Falcid. 51 Secundæ tabule, pupillaris substitutio. 52 Substituere filio impuberi fratris filios possumus. 53 Suppositum qui partum esse ait, secundas tabulas impugnat: ideoque ut indigno ei auferuntur, quæ illis tabulis ei relicta. 54 Atque ita testamentum impugnabant argum. l. 4. C. de her. inst. 55 Sententia secundum se dicta non haberent. Ita legit & emendat Anton. Faber 6. conject. 19. atque ita veteres quosdam legisse notat Bartolus. 57 Adde l. 1. supr. de concubinis. adde ad hæc legem Langebekium cap. 3. annotatum. Antonium Fabrum 3. conject. 13. 58 Cum concubina nemo stuprum committit jure civili: est enim concubinarum jure civili permissus. l. 3. supr. de concubinis. Quod etiam constitutum fuit in concubina patrono juncta: cum jure civili liberta multo honestius patroni fuerit concubina quam uxor l. 1. supr. de concubinis. Unde constat, concubine testamentum relinqui posse: eique actionem non denegari. Imo, & matri concubinae, & liberis ejus (ex alio autem concubinato susceptis) relinqui potest: cum si turpis esset conjunctio, æque in liberis æque in matre inutile esset relictum. 59 Vide Cujac. 5. obf. 3. 60 Honor hic plenus est maritalis, quo differt uxor a concubina. l. 49. §. 4. in fin. supr. de leg. 3. l. 37. infr. de donat. Concubina, matrisfamilias honestatem non habet, nisi patroni concubina sit. l. 41. in fin. supr. de rit. Nuptias facit plenus honor, ut hic, maritalis honor & affectio, l. donationes. 31. infr. de don. Honor est in ipsa appellatione. Novell. 74. uxor, matrisfamilias, domina, nomina sunt dignitatis. Concubina, quasi nomen voluptatis. Porro hic quidam etiam legunt, pleno amore: quam lectionem non improbat Anton. Fab. 2. conject. 4.

mi Maximique Principes nostri judicaverunt: cujus filiam, quam alumnam testamentum Cassianus nepti coheredem datam appellaverat, vulgo quaestam apparuit. §. 2. Cum heredis nomen mutata voluntate paterfamilias incisis tabulis induxisset, atque ideo fisco portionis emolumentum adjudicatum fuisset: eam rem legatariis non obesse, qui retinuerant voluntatem, Divo Marco placuit, & ideo cum suo onere fisco succedere.

De vindicta defuncti omissa.

17. IDEM [lib. 13. Responforum].

Heredem, qui sciens defuncti vindictam insuper habuit, fructus omnes restituere cogendum existimavi: nec probe desideratum, actionem confusam restitui. Deceptum autem ignoracione facti, bonæ fidei possessoris defensionem habiturum, ante motam scilicet controversiam, si ratio fructuum subducatur: nec improbe confusam actionem reddi postulatorem.

De tacito fideicommissio. 1. De morte non defensa.

18. IDEM lib. 15. Responforum.

Eum, qui tacitum fideicommissum in fraudem Legis suscepit, eos quoque fructus, quos ante litem motam percepit, restituere cogendum respondi: quod bonæ fidei possessor fuisse non videtur, exemplo bonorum fisco vindicatorum. Post motam de tacito fideicommissio controversiam, ante pretia fructuum percepta cum usuris esse restituenda respondi: sed omnium fructuum, quorum pretia percepta fuerant, quod si fructus in usu habuit, eorum pretia tantum restitui satis erit. Sed D. Severus bonorum tacite relictorum, circa distinctionem temporis, fructus duntaxat deberi, non etiam usuras eorum, benigne decrevit, quo jure utimur. §. 1. Bonis universis ex causa taciti fideicommissi fisco restituitis, heredem onus alieni non spectare convenit. Nec aliud servatur, morte non defensa. Si quid tamen ob aditam hereditatem, actionibus aut servitutibus confusis, amiserit, auxilio restitutionis non merebitur. §. 2. Pro parte heres institutus, prædii legatum acceperat, & in hereditate non capienti restituendi tacitum ministerium susceperat: quanquam legatum pro ipsius parte non constitisset, ideoque portionem istam pro herede possideret, tamen ei prædium integrum esse relinquendum respondi: neque enim rationem juris, ac possessionis varietatem inducere divisionem voluntatis.

De impedito mutare testamentum.

19. PAULUS lib. 16. Responforum.

Si scriptis heredibus ideo hereditas ablata est, quod testator aliud testamentum mutata voluntate facere voluit, & impeditus ab ipsis est: ab universo judicio priore recessisse eum videri.

De morte non defensa.

20. HERMOGENIANUS lib. 3. juris epitomarum.

1 Judicaverunt, quam alumnam testamentum Cassianus nepti coheredem datam appellaverat, cujus filiam vulgo quaestam apparuit. Ita hunc locum restituit & emendat Anton. Fab. 3. conj. 14. 2 Cum idem Cassianus post mortem Rufinæ dixisset, scilicet. 3 Quasi eam educasset. 4 Quaritur, an ei iuste potuerit legare. 5 Ceterum vulgo quaestam fecisse apparuit. Cujus. 6. hinc sumitur ratio decidendi, iuste ei legatum videri, ex quo Coccejus Cassianus stuprum cum legataria non commiserit: stuprum non commisit hinc apparet, quod eam concubinam habuerit, quæ vulgo quaestam fecerit. l. 3. sup. de concub. 6 l. 12. sup. h. t. 7 Id est, neglexit. l. super habendi verbo usus est & Gellius l. c. 19. Apuleius l. de Asp. v. Muretum II. variat. 17. adde quæ notavi ad l. 43. §. de religio. adde l. 2. C. si quis omnia causa. 8 l. 1. C. h. t. l. 76. §. 7. de leg. 2. 9 l. 8. sup. h. t. 10 l. 21. §. 1. sup. de Sc. Silianis. 11 Quid, si ignorantia juris? secus. l. sed et si. 25. §. scire. 6. sup. de hered. petit. Ignorancia juris, quoties de fructibus quaestio est, nomen in mala fide constituit. l. si fur. 52. §. 1. J. de usufruct. 12 Confusæ actiones non restituntur nisi ignorantia deceptis, ut hic. l. 1. l. C. h. t. l. 17. §. 2. sup. de usuris. 13 Circa finem temporis. l. pen. inf. de re militari. 14 Etiam si sit bona fidei iudicium. 15 Onus æris alieni non ei incumbit, cui bona universa auferuntur, nec tamen jura confusa restituantur. 17 l. 8. sup. h. t. 18 In bonis quæ auferuntur ex causa taciti fideicommissi, prælegatum non veniunt. 19 Subaudi, fructus. 20 Quid si legas, divisionis voluntatem? Nam paulo ante scripsit, prædium integrum esse relinquendum. 21 Indignus est hereditate defuncti scriptus heres, qui defunctum impedit ut testamentum mutaret. l. 1. sup. si quis aliquid testari. 22 Viro live marito. 23 Dos uxoris num marito acquireretur, si uxoris necem ultus fuerit? olim ita fuisse videtur: hodie non item. dixi ad l. un. §. illo procedubia. C. de rei uxoria actione. 24 Adde l. 21. inf. h. t. l. 27. inf. de jure fisci. 25 Id est, non ulciscitur. 26 Indignus dote est maritus, qui mortem

Ei, qui mortem uxoris non defendit, ut indigno dos auferatur;

21. PAULUS lib. 5. Sententiarum.

Portionesque eorum fisco vindicantur, qui mortem libertorum suspecto decedentium non defenderunt. Omnes enim heredes, vel eos, qui loco heredis sunt, officiose agere circa defuncti vindictam convenit.

Si tutor testamentum falsum & inofficiosum dicat.

22. TRYPHONINUS lib. 5. Disputationum.

Tutorem, qui pupilli sui nomine falsum vel inofficiosum testamentum dixit, non perdere sua legata, si non obtinuerit, optima ratione defenditur: & si libertum patris pupilli sui nomine capitis accusaverit, non repellit a bonorum possessione contra tabulas. Quia officii necessitas, & tutoris fides excusata esse debet. Nec quisquam Judicium calumnia notabit tutorem, qui non suis simultatibus accusationem sub nomine pupilli instituit: sed cogente forte matre pupilli, vel libertis patris instantibus. Et si tutor reum aliquem postulaverit pupilli nomine, & ideo non sit exsecutus, quod interim ad pubertatem pupillus pervenerit; non oportet dici in Turpillianum eum Senatusconsultum incidisse: discreta sunt enim jura, quamvis plura in eandem personam devenerint, aliud tutoris, aliud legatarii: & cum non suæ personæ jure, sed pupilli accusaverit, propriam poenam mereri non debet. Denique pupillo relicta in eo testamento, nisi a Principe conservata sint, pereunt: adeo ille est accusatoris defensor & quasi patronus. idem & Sabinus libris ad Vitellium scripsit.

De tacito fideicommissio.

23. GAJUS lib. singul. de tacitis Fideicommissis.

Si quilibet heres ex cujuscunque testamento tacite rogatus fuerit, ut quadrantem, quem legis Falcidiæ beneficio retinuit, non capienti restituat: æque locus erit Senatusconsulto, neque enim multum interit inter tale fideicommissum, & cum quis id quod ad se ex hereditate pervenerit, restituere rogatus sit.

Si testamentum non jure factum dicatur.

24. PAPINIANUS lib. 18. Quaestionum.

Si testamentum patris jure factum filius negavit: quoniam de jure disputavit, non iudicium impugnavit aut accusavit, retinet defuncti voluntatem.

Tacitum fideicommissum non inducitur ex sola heredis instituti affectione.

25. IDEM lib. 14. Responforum.

Si gener focerum heredem reliquerit, taciti fideicommissi suspicionem [sola ratio paternæ affectionis non admittit].

§. 1. Apud Scævolum lib. xxx. Digestorum Claudius notat: Si vivō testatore decesserit is, cui illicite legatum relictum erat, non fisco hoc vindicatur, sed apud eum, a quo relictum est, remanet.

uxoris non defendit. 27 Quam lucrari aliter potuit. 28 Imo non credit fisco, sed heredibus mulieris, l. si ab hostibus. 10. §. ult. §. soluto. ibi uxor a marito: hic ab alio sunt interfecta. Priore casu, vir nullo tempore dotem lucratus est: posteriore, secus: quam tamen amittit, quod mortem uxoris non vindicaverit. 29 Alio quoque. 30 Indignus est, qui mortem liberti non defendit. adde l. 20. sup. h. t. l. 15. in fin. sup. de Sc. Silianis. 31 Heredes, vel qui loco heredis sunt, officiose circa defuncti vindictam agere debent. Omnes, etiam libertorum. 32 Bonorum possessores heredis loco sunt. 33 Officium præstat defuncto, qui ejus mortem vindicat. 34 An est ad utilitatem pupilli, ut patet Accurius? An potius etiam tutoris nomine accusare potest, ut hic & l. Follia. 2. C. h. t. licet subscribere nomine pupilli non possit, l. 2. C. qui accusare. arg. l. ult. C. de injuriis. ubi alius accusat, alius subscribit. 35 l. 30. §. 1. sup. de inoff. §. 5. Inf. de inoff. 36 Imo amittit. l. 5. §. 11. sup. h. t. l. filius. 22. l. ult. sup. de inoff. hic necessitate officii accusat: ibi, voluntate. 37 Est enim æquum, ut qui necessitate officii testamentum accusat, eo, quod proprio nomine meruit, non privetur, adde l. ult. sup. de postulando. 38 Adde l. ult. sup. de postulando. l. 2. C. qui accusare. Paul. 5. sent. 4. §. 9. 39 Adde l. 5. §. 9. sup. h. t. 40 Plantiano, de quo l. 59. in fin. inf. ad leg. Falcid. 41 l. 5. §. 5. sup. h. t. 42 Testamentum qui jure factum negat, de jure tantum testamento disputat, non autem iudicium defuncti impugnat. 43 Uxor est incapax ex lege Papia decimaria: ideoque tacitum fideicommissum ei perperam relinquuntur, ut hic. hodie ex constitutione l. 2. C. de infirmis panis calibatus. non est incapax. 44 Est enim loco parentis. l. 16. sup. soluto. 45 Præsumptio fraudis non inducitur ex sola consanguinitate. Barr. 46 Vide Tiracuell. c. 29. privilegio pie causæ. 47 Hoc referendum ad caduca, de quibus videntur est l. un. C. de caducis. 48 Id est, apud heredem testatoris. 49 l. 10. §. 1. sup. h. t.

LIBER TRIGESIMUS QUINTUS.

TIT. I.

DE CONDITIONIBUS ET DEMONSTRATIONIBUS, ET CAUSIS, ET MODIS EORUM, QUÆ IN TESTAMENTO SCRIBUNTUR.

Divisio legati. 1. De die certo. 2. De die incerto. 3. De conditione.

1. POMPONIUS lib. 3. ad Quintum Mucium.

Legatis, quæ relinquuntur, aut dies incertus, aut conditio adscribitur: aut, si nihil horum factum sit, presentia sunt: nisi si vi ipsa conditio insit. §. 1. Cum dies certus adscriptus est, quamvis dies nondum venerit, solvi tamen possunt: quia certum est ea debitu iri. §. 2. Dies autem

1 De conditionibus, multis disputat Bartolus in explicatione legis i. hoc titulo, nimirum: Quid sit conditio; quibus verbis inducatur; & utrum semper inducatur hoc articulo, si: An inducatur adverbio, præpositione quavis, vi nominis, pronomine, verbo, participio, gerundio, supino. 2 Inferus scilicet tam legatis, quam fideicommissis & libertatibus. l. 6. C. 16. πῶς τὰς ἐπιθέσεις καὶ τὰς ἀποδείξεις ἀναφέρεται, id est, de his, quæ sub conditione & dieloga sunt. 44. Eclog. 29. de his, quæ sub modo legata vel fideicommissa relinquuntur, l. 6. C. 45. Ut hæc omnia separatus demonstratio rem ipsam legatam notat, designat ac depingit: conditio suspensivam demonstrationem legati. Modus ostendit, quid legatarium ex legato facere velimus. 5 Dies, aut certus aut incertus. Ital. Goth. De certo aut incerto tempore vid. Alberic. Genl. de divers. temp. appell. cap. 12. Anf. 6 V. §. 2. inf. hic. quid, si certus? v. §. 1. inf. eod. 7 Si dies certus, aut conditio expresse vel tacite legato non adscribitur, legatum purum intelligitur. 8 V. §. 3. inf. eod. 9 Quod in diem debetur, ante solvi potest, licet peti non possit. l. 137. §. 2. in fin. inf. de verb. oblig. 10 Si cum heres morietur, legatur, conditionale legatum est. l. 4. l. 21. J. quando dies legat.

DIGEST.

incertus est, cum ita scribitur: Heres meus cum morietur, decem dato: nam diem incertum mors habet ejus. & ideo, si legatarius ante decesserit, ad heredem ejus legatum non transit: quia non cessit dies vivo eo, quamvis certum fuerit moriturum heredem.

§. 3. Inest autem conditio legati, veluti cum ita legamus: Quod ex Arescusa natum fuerit, heres dato: aut, fructus, qui ex [eo] fundo percepti fuerint, heres dato: aut, jercum, quem alii non legacero, Seio dato.

Divisio conditionum, & de tempore earum implendum.

2. ULPIANUS lib. 5. ad Sabinum.

Conditionum quedam sunt, quæ quandoque impleri possunt etiam vivo testatore: utputa, Si navis ex Asia venerit:

11 Mors habet diem incertum, licet sit certa. J. hic. 12 l. 59. in fin. sup. de legat. l. 1. 13 Ex re ipsa, l. 73. inf. de verb. oblig. extrinsecus sc. non ex testamento. hujusmodi conditiones non faciunt legata conditionalia. l. 59. inf. de verb. oblig. Tacite legatarii sunt conditiones, quæ insunt: quæ, velut nolit testator, insunt tamen ac subintelliguntur. Accidunt autem sex modis huius generis conditiones tacite: puta ex necessitate (ut natura rei & juris dispositione, tacita ademptione, repetitione, legis subaudiçãoe, præsumptione, qualitate legati. Bald. hic. 14 His casibus expectare legatarius debet, donec fructus nascantur, & per rerum naturam præberi possint. l. 1. §. 9. l. 85. §. 5. inf. de verb. oblig. l. 39. in fin. sup. de contr. empt. hæc verba quasi taxationis vicem obtinent. l. 5. sup. de tributis. 15 Etiam vivo testatore, ut mox sequitur. 16 Conditiones casuales testamento adjectæ, possunt etiam vivo testatore impleri: potestativæ, post mortem, & quidem scienter, non factis ipso. Quid, si contractus vel legi adjectæ hujusmodi conditiones? Idem. Nam casuales impletas esse ante contractum subicit, etiam si ignorantibus, qui contractum, l. hæc conditio. 10. in fin. inf. h. t. potestativæ ac faciles impleri post contractum scienter, non factis. 17 l. 11. in fin. inf. eod. 18 Veluti casuales, quæ quod ex potestate honorari non debeant, diu non potest testator insidisse, ut ab herede implerentur, sed effectum tantum, & implementum hujusmodi conditionum spectant.

nam quandoque venerit navis, conditioni paritum videtur. quædam 1, quæ non nisi post 2 mortem testatoris: Si decem dederit; Si Capitolium ascenderit; nam 3, ut paruisse quis 4 conditioni videatur, etiam scire 5 debet 6 hanc conditionem inferat; nam, si fato 7 fecerit, non 8 videtur obtemperasse 9 voluntati.

De conditione impossibili.

3. IDEM [lib. 6. ad Sabinum].

Obtinuit, impossibiles 10 conditiones testamento 11 adscriptas pro 12 nullis habendas 13.

De conditione dandi. 1. De particula tum.

4. POMPONIUS lib. 3. ad Sabinum.

SI his 14 legatum est 15, quibus 16 patronus 17 legata præstat 18, temperare 19 debet Prætor conditionem 20: ut & patrono 21, & heredibus scriptis pro portione dentur 22 conditionis explendæ gratia 23. §. 1. Si ita scriptum sit: Si in quinquennio proximo, Titio filius natus non erit, tum 24 decem Seia heres dato: si Titius ante mortuus sit, non 25 statim Seia decem deberi, quia hic articulus tum 26 extremi quinquennii tempus significat.

De pupillo. 1. De servo & filiofamilias.

5. PAULUS lib. 2. ad Sabinum.

CONDITIONIBUS pupillus, & sine tutoris auctoritate parere 27 potest 28, nec quem moveri, quod expleta conditione necessarius heres aliquando esse potest 29: nam hoc jure potestatis fieri, non conditionis expletæ 30. §. 1. Item servus vel filiofamilias sine jussu patris vel domini conditionem implere possunt: quia eo facto nemo fraudatur 31.

De arbitrio. 1. De conditione impossibili.

6. POMPONIUS lib. 3. ad Sabinum.

MULTA testamento non committitur ab herede vel legatario, vel eo, qui ex ultima voluntate aliquid lucratur, qui alicujus arbitratu 32 momentum facere iustus sit, si is, cujus arbitrium 33 est, non vivat, vel adesse non possit, aut rei 34 arbitrari nolit. §. 1. Si servos certos 35 quis manumiserit, heres esse iustus erat: quibusdam ex his ante mortuis, Neratius respondit, defici eum conditione; nec æstimabat, pareri posset conditioni necne: Sed Servius respondit, cum ita esset scriptum, Si filia 36 mater mea vivens 37, altera jam mortua 37, non defici conditione: idem est & apud Labeonem scriptum: Sabinus quoque & Cassius, quasi impossibiles eas conditiones in testamento positas, pro non scriptis esse: quæ sententia admittenda est.

De conditione que in non faciendo consistit, & de cautione Mutiana.

7. ULPIANUS lib. 18. ad Sabinum.

MUTIANÆ 38 cautionis 39 utilitas 40 consistit in conditionibus, quæ in non 41 faciendo sunt conceptæ: utputa, Si in Capitolium 42 non ascenderit 43, si Sticbum non manumiserit, & in similibus: & ita Aristoni, & Neratio, & Juliano visum est: quæ sententia & constitutione Divi Pii comprobata est. Nec solum in legatis placuit, verum in hereditatibus quoque idem remedium admittitur est.

§. 1. Unde si uxor maritum suum, cui dotem promiserat, ita heredem scripserit ex parte, Si dotem, quam ei promissi, neque 44 petierit, neque exegerit: denunciare 45 eum posse coheredi, paratum se accepto facere dotem vel 46 cavere: & ita adire posse hereditatem. sed si ex asse sit institutus maritus sub ea conditione, quoniam non 47 est, cui caveat, non impediri eum, quo minus adeat here-

ditatem. nam jure ipso videtur impleta conditio, eo 48 quod non est, quem possit de dote convenire ipse adeundo hereditatem.

Qui debet cum aliquo esse, non tenetur cum eo omni momento morari. Bart.

8. POMPONIUS lib. 5. ad Sabinum.

SI quis ita legaverit, Dum uxor mea cum 49 filio erit, heres meus ei tantum dato: si ea latitans patronum, de medio discessit, ut tamen consilium retineret habendi secum liberos, deberi ei legatum, Trebatius & Labeo aiunt: quia non omne momentum exigendum fit 50, ut cum liberis sit, sed si eam mentem, & id propositum habeat, ne filium a femet dimittat, neve 51 per eam stet, quo minus cum ea filius educetur.

De conditione liberorum.

9. ULPIANUS lib. 20. ad Sabinum.

SOLEMUS dicere eum qui in 52 tempus liberorum uxori legat, de his non sensisse, quos 53 jam tunc uxor habuit, cum testaretur maritus 54.

De conditione nuptiarum. 1. Si jam factum sit quod conditionis loco ponitur.

10. IDEM lib. 23. ad Sabinum.

HÆC conditio 55, Filia mea, cum nupserit, talis est, ut qui testatus est, impleri solummodo conditionem voluerit; non facis egerit, quando: & ideo, [&] si vivo testatore nupserit post testamentum factum, impleta conditio videtur, præsertim cum conditio hæc talis est ut femel impleri debeat. † Sed enim non omnes conjunctiones implent conditionem: puta enim nondum 56 nubilus ætatis in domum mariti deducta 57, non paruit conditioni. sed & si ei conjuncta sit, cujus nuptiis ei interdictum sit, idem dicemus. An tamen nubendo postea parere conditioni possit, quasi non nupserit, dubitari potest? & si testator de primo nuptiali jugo sensit, puto defectam conditione: benigne tamen dicendum est, nondum impletam conditionem 58 defectam. §. 1. Si [sic] legatum sit, Si navis ex Asia venerit, & ignorante testatore navis venerit testamenti facti tempore: dicendum, pro impleta haberi. † Et si cui sic legatum est, Cum pæbes erit, simili modo hoc erit dicendum.

1. De conditionibus promiscuis, vel non promiscuis.

11. PAULUS lib. 4. ad Sabinum.

SI jam facta sint, quæ conditionis loco ponuntur 59, & sciat testator; quæ iterum fieri possunt 60, expectentur, ut fiant: si vero nesciat 61, præsertim debeantur. §. 1. Item sciendum est, promiscuas 62 conditiones post mortem impleri oportere, si in hoc fiant, ut testamento pareatur: veluti, Si Capitolium ascenderit, & similia. non promiscuas, etiam 63 vivo testatore existere posse: veluti, Si Titius consul factus fuerit.

Exemplum cause: ejus distinctio a pæna.

12. ULPIANUS lib. 24. ad Sabinum.

SI ita legatum sit, Quoniam 64 filius major ex arca mea decem suscipit, heres minor filius decem e medio sumito: debetur legatum: quia idcirco relictum est, ut conditio filiorum exaquaretur. & sane hæc causa est: nam causa in præteritum, pæna 65 in futurum 66 confertur.

De conditione dandi.

13. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

SI fundus alicui legatus fuerit, Si pupillo vel furioso pecuniam dedisset: videtur 67 expleta conditionem, curator vel tutori dando.

1 Ut potestativa, in potestate heredis positæ. 2 An ante vel post aditam hereditatem? si impleta conditio ab herede, & in persona heredis, post aditam hereditatem impleta est; alias, ante. 3 Præsumitur quis non fato, vel casu, sed impleta conditionis animo Capitolium ascendisse, quoniam idem probatur scivisse conditionem sibi adjectam. Fingit lex, seu præsumit, eo animo Capitolium ascendisse. 4 Puta heres. 5 l. II. infr. h. t. 6 Imo non tenetur scire. l. 21. in fin. supr. de acquir. vel onit. hered. 7 Id est, citra deliberationem ac scientiam, vel si ignorans. 8 Cur non videtur? Conditionem potestativam implere, nihil aliud est, quam parere testatori, obsequium namque pendet ab animo, non a fato. 9 Obtemperare, est consentire. Qui ignorat, consentire non potest. Consensus scientiam præsumit. l. 2. supr. de jud. 10 l. 5. §. 1. infr. h. t. l. 16. in fin. supr. de injust. l. 50. §. 1. supr. de her. inst. l. 1. l. 4. in fin. l. 6. l. 20. supr. de cond. inst. l. 12. §. 1. in fin. l. 104. §. 1. in fin. supr. de leg. 1. §. 10. infr. de hered. inst. 11 Impossibilis conditio ex legatis & institutionibus rejicitur, l. 1. supr. de cond. inst. An & ex contractibus? Minime. Impossibilis conditio voluntates ultimas non vitiat; contractus vero vitiat. l. non solum. 31. infr. de obl. 12 Id est, vitiantur & non viciantur. l. 1. supr. de cond. inst. sed evanescent, l. 6. d. tit. pro non scriptis accipiendi sunt, l. 6. in fin. infr. h. t. l. 20. d. t. de cond. inst. l. 16. in fin. supr. de injust. l. 104. §. 1. in fin. supr. de leg. 1. §. 10. infr. de her. inst. pro non adjectis, l. 135. infr. de reg. jur. perinde est, ac si pure legatum esset, l. 50. §. 1. supr. de hered. inst. nihil legato nocent. l. 12. §. 1. in fin. supr. de leg. 1. 13 Vide Emanueleem Coitam lib. 1. select. e. 8. Gilbertum Regium lib. 1. évxvricozvav. c. 6. Mod. 14 Parentibus & liberis, l. 15 A libertis. 15 Id est, liberis. l. 64. in fin. infr. ad SC. Trebell. 16 Præteritis sc. a libertis suo, & sic rumpens ejus testamentum. Pro tertio namque hodie honorum possessionem ab intestato habet. 17 Præteritis sc. a libertis suo, & sic rumpens ejus testamentum. Pro tertio namque hodie honorum possessionem ab intestato habet. 18 Accepta bonorum possessione contra tabulas liberti. 19 Non enim legatarii debent ea, quæ dare iussu sunt scripto heredi, soli & uni scripto heredi in hac specie dare: sed pro portione ea dare scripto heredi, & patrono defuncti, qui pro tertio testamentum defuncti rupit: pro ea namque parte heres est. 20 Fingamus relicto legatarii aliquid sub hac conditione, si scriptis heredibus decem dedissent. 21 Quamvis non scripto heredi, sed tantum bonorum possessori: & merito, nam quem sequatur commoda, eum sequi debet & onera. Socin. 22 Ea quæ testator voluit scriptis heredibus a legatariis dari. 23 Ut eo pacto patronus honorum possessor, & scripti heredes voluntati defuncti pareant: atque ita conditio heredi scripto adjecta in bonorum possessori obtineat. Socin. 24 Id est, finito penitus quinquennio, adde l. 42. infr. de verb. oblig. adde de particula tum l. penult. supr. de test. tut. 25 Conditio hæc negativa cum dicitur impleta, quam primam exploratam est eam impleri non posse? Minime: utcumque enim conditio hæc debeat ante diem, expectandus est tamen dies, propter ditionem, tum, quæ extremitatem temporis demonstrat. 26 Tum articulus significat extremum tempus, adde l. in substant. 31. supr. de vulgari. l. 1. §. rectissime. 34. infr. de vi & vi armata. l. in illa stipulat. §. l. hoc jure. 10. infr. de verb. oblig. l. uxori usufructum. 35. supr. de usa & usufr. leg. 27 l. 25. supr. de cond. inst. 28 Cur potest? An quod conditionem implet, neque contrahit vere, vel quasi, ut putat Baldus? An quod neque se obligat vel alienat? An potius, quod viam sibi tantum fecisse ad adendum, videatur impleta conditio, non vere adesse? 29 Talis est obiectio, Si pupillus id potest, potest igitur obligari sine tutore: nam adita hereditate obligatur: id autem non est ei permittitur. l. 11. supr. de auct. tut. §. 1. l. 1. de auct. tut. 30 Id est, conditione expleta, pro eo est, quasi pure ei hereditas vel legatum relictum sit. d. l. 26. in fin. Eo casu adhibere potest. l. 1. t. C. si minor ab hered. hoc igitur jure potestatis facit: nec ita censetur pupillus adire, ut necessarius ac perpetuo illigetur hereditati. post conditionem impletam, jure potest ea adita abstinere. 31 Quæ nemini præjudicant vel obstant.

citra solemnitatem possunt fieri. Bald. 32 l. 29. infr. h. t. adde l. 43. 44. l. 113. J. de verb. oblig. l. 54. supr. de leg. 1. 33 Adde l. 40. §. 5. infr. h. t. l. 11. supr. de cond. caus. data. 34 Aut ei. Hal. 35 Explicationem hujus §. l. vid. apud Anton. Merend. censuro. lib. 2. cap. 26. Anf. 36 l. 45. supr. de hered. inst. id est, si supervixerint. hæc conditio est de futuro. vide Grass. §. inst. qu. 25. in fin. 37 l. 8. §. 7. supr. de cond. inst. l. 54. §. 2. supr. de leg. 1. 38 Mutiana cautio a Mutio Scævola inventa est. adde l. 77. infr. h. t. 39 Cautio hæc fit datus fideiussoribus. l. cum sub hac. 67. J. h. t. Authent. cui relicto. C. de indit. vid. 40 Alias sine cautione relicta conditionaliter, nisi impleta conditio, peti non possunt. 41 Id est, in conditionibus negativis, consentientibus in non faciendo. l. 3. §. h. t. vid. l. 7. §. si serv. vind. adde Na. vel. 22. cap. 44. 42 l. 3. supr. de legat. 2. 43 In iis tamen tantum, quæ morte legatarii hincuntur, l. mulieri. J. h. t. non autem in iis, quæ vivo legatario impleri possunt. l. avia. §. Mutiana. & l. pater. §. socrus. l. hoc genus. J. h. t. Ratio vero differentia est, quia quæ morte legatarii hincuntur, hæc sunt in sola voluntate, & potestate legatarii: unde merito petunt legatum, cum in eorum potestate sit facere, vel non, ac ubi legatarii vivis existerent possunt: non pendet ex eorum voluntate & potestate, sed ex casu aliquo, & eventu, qui expectandus est. In iis tamen, quæ vivo legatario possunt impleri, locum habet, si id voluerit testator. l. cum tale. J. h. t. v. Costam lib. 2. select. cap. 6. Mod. 44 Atqui soluto matrimonio dotem restituere maritus debet. Igitur non necesse est, id ei remitti. An dicemus maritum, pacto interposito dotem hic lucrari oportuisse vel statuto? Plerumque autem mulieres in dote maritus solvenda, moram ita admittunt. l. si donatur. 9. supr. de cond. ob causam. l. Julianus. 20. supr. de jure dotium. 45 Condicionis implendæ debitor, ipse se offerre, eumque adire cui implenda est conditio debet, neque petitionem operari. l. pen. §. Priscus. 3. infr. h. t. 46 Id est, & nam utrumque fieri oportet. Casfr. 47 Imo est: cavere enim oportet venientibus ab intestato. l. 15. cas. 18. infr. h. t. 48 Pro facto habetur, quod non potest fieri. l. 6. supr. h. t. l. 20. supr. de cond. inst. 49 l. 30. §. 5. supr. de legat. 2. 50 Id enim impossibile est: hinc colligitur, Ad probandam continuum possessionem & habitationem, necesse non esse singula temporum momenta probare. 51 l. 10. l. 13. supr. de annuis. 52 l. 51. in fin. supr. de leg. 2. 53 l. 51. infr. h. t. 54 Sed de futuris. Immo, etiam ad antea natos id referitur. arg. l. 24. supr. de pall. dotal. 55 Vide Leonis. emendat. lib. 7. c. 15. Anf. Adde Cujac. lib. 13. obs. 40. & Eman. Costam lib. 2. select. c. 12. S. L. 56 l. 4. supr. de ritu. l. 58. supr. de jur. dot. l. 30. infr. quando dicit leg. Inst. de nupt. 57 De in domum deductione dixi ad l. 15. infr. h. t. 58 Non defectam, Cujac. 13. obs. 40. 59 Puta navis ex Asia venerit. 60 Hujusmodi conditio iterum evenire potest: hujus conditionis est reiteratio; idcirco reditus alter navis ex Asia expectandus est. Quod si talis conditio sit, quæ iterari non possit, qui kiens eam adicit, vellet non præsumitur, ut ejus eventus expectetur. Nec enim in dubio voluntas testatoris ad ea quæ sunt impossibilia extendi debet. 61 l. 45. in fin. supr. de legat. 2. 62 Promiscuæ conditiones, potestativæ. Casuales, sunt non promiscuæ, cur ita dicuntur? An quia potestativæ sunt in facili; casuales, in difficili? ut promiscuæ sint: & promptæ? An vero promiscuæ dicuntur, quod nulla vere sit potestativa quæ & non possit esse non potestativa. l. 3. l. 4. §. 1. supr. de hered. inst. casibus non possit esse potestativa. Mixta vero dicitur, cujus eventus partim pendet ex casu, veluti, Si Titio recepto ab hostibus decem dederit. vide Cujac. 14. obs. 2. 63 l. 2. supr. h. t. 64 Causa demonstratur his vocibus, quoniam, ut hic, quia, l. 17. §. 2. in p. h. t. & similibus. 65 Vide l. 19. infr. h. t. 66 Pæna solet imponi facturis vel non facturis aliquid. 67 Conditio collata in personam domini, vel pupilli, potest in persona ejus administratoris impleri: & merito, quia is representat personam domini vel pupilli. Bald.

De conditione per tertium impedita pro impleta habenda.

14. POMPONIUS lib. 8. ad Sabinum. Titius, si status in municipio posuerit, heres esto: si paratus est ponere, sed locus a municipibus ei non datur: Sabinus, Proculus, heredem eum fore; & in legato idem juris esse dicunt.

De conditione nuptiarum.

15. ULPIANUS lib. 35. ad Sabinum. Cui fuerit sub hac conditione legatum, Si in familia nupsisset: videtur impleta conditio statim atque ducta est uxor, quamvis nondum in cubiculum mariti venerit. Nuptias enim non concubitus, sed consensus facit.

De his que extra testamentum incurrunt, vel ex testamento oriuntur.

16. GAJUS lib. 1. de testamentis ad Edictum Pratoris. In his, que extra testamentum incurrerent, possunt res ex bono & aequo interpretationem capere. Ea vero, que ex ipso testamento oriuntur, necesse est secundum scripti juris rationem expediri.

De falsa demonstratione legatum non vitante. 2. De falsa causa. 3. De causa conditionaliter concepta. 4. De Modo.

17. IDEM lib. 2. de legatis ad Edictum Pratoris. Demonstratio falsa est, veluti si ita scriptum sit, Servorum Stichorum, quem de Titio emi: Fundum Tusculanum, qui mihi a Seto donatus est. nam si constat, de quo homine, de quo fundo fenerit testator: ad rem non pertinet, si is, quem emisse significavit, donatus esset: aut, quem donatum sibi esse significaverat, emerit. §. 1. Igitur & si ita servus legatus sit, Stichum cocum, Stichum sutores Titio lego: licet neque cocus, neque sutor sit, ad legatarium pertinebit, si de eo sensisse testatorem conveniat. nam & si in persona legatarii designanda aliquid erratum fuerit, constat autem, cui legare voluerit: perinde valet legatum, ac si nullus error intervenerit. §. 2. Quod autem juris est in falsa demonstratione, hoc vel magis est in falsa causa, veluti ita: Titio fundum do, quia negotia mea curavit. item, Fundum Titius filius meus precipito, quia frater ejus [ipse] ex arca tot aureos sumpsit. licet enim frater hujus pecuniam ex arca non sumpsit, utile legatum est. §. 3. At si conditionaliter concepta sit causa, veluti hoc modo, Titio, si negotia mea curavit, fundum do: Titius filius meus; si frater ejus centum ex arca sumpsit, fundum precipito: ita utile erit legatum, si & ille negotia curavit, & hujus frater centum ex arca sumpsit. §. 4. Quod si cui in hoc legatum sit, ut ex eo aliquid faceret, veluti monumentum testatori, vel opus aut epulum municipibus faceret, vel ex eo ut partem alii restitueret: sub modo legatum videtur.

De cautione Muciana.

18. IDEM lib. 18. ad Edictum provinciale. IS, cui sub conditione non faciendi aliquid relictum est, ei scilicet cavere debet Muciana cautione, ad quem jure civili deficiente conditione hoc legatum, eave hereditas pertinere potest.

De voluntate defuncti. 1. De scriptura, si heres non erit, vel quidquid mihi Ephesi oportet dari.

Conditio, que tacite inest, si exprimat, legatum conditionale non facit, nisi testator aliter voluerit. Ex Bart.

19. ULPIANUS lib. 5. Disputationum.

IN conditionibus primum locum voluntas defuncti obtinet, eaque regit conditiones. denique & in ea conditione, si filia mea cum Titio nupta erit, placuit, non semper mortis tempus observari, sed voluntate patrocinate tardius produci. §. 1. Hac scriptura, si primus heres erit, damnas esto dare, pro conditione non est accipienda. magis enim demonstravit testator, quando legatum debeatur, quam conditionem inseruit: nisi forte hoc animo fuerat testator, ut

1 Statum ponenda interdum legabantur. dixi ad l. 7. supr. de annuis. 2 Nec enim cuiquam in loco publico citra consensum publicum id permititur. Talis conditio partim pendet a legatario, partim ab aliis, quorum impedimentum si intervenerit, pro impleta respectu legatarii habebitur. 3 Nec enim per eum stat. l. 23. in fin. supr. de cond. inst. 4 Aut stipulanti promissum. l. 21. supr. de jure dotium. quæ est ejusdem libri. Goth. Vide in hanc l. 15. Joann. Ayrpach. lib. 1. epist. cap. 12. Ant. 5 Quid? uxor, quando viro ducta censetur? ducta hic certe intelligitur, etiam antequam in mariti cubiculum venerit, multo magis antequam maritus cum ea concubuerit. Quid? num ductam intelligimus, in mariti hortos deductam, in separata tamen dista habitantem antequam aqua & ignis die nuptiarum sit accepta, ut l. 66. §. 1. supr. de donat. inter vir. An vero in mariti domum deductam? vid. l. 5. §. 7. supr. de ritu. ut litensus: In muliere domum deducta non concubitus, sed consensus facere nuptias: ne alioqui si nudus consensus id faciat, etiam cum castrato, & puella, nondum viripotente, & muliere arcta vulva nuptias esse dicamus. vid. Hotomann. 4. obs. 26. Quæras exinde, Num sufficit osculum ei a marito datum, ut ducta censetur, arg. l. 15. C. de nupt. Num quæ in maritum per verba de futuro consensus? An ea tantum, quæ per verba de presenti ducta est? Alterutro casu, num consensus nudus citra copulam sufficit, ut ducta intelligatur? Nam hi omnes gradus diligenter distinguendi sunt: Consensus per verba de futuro, per verba de presenti, osculum, in hortos mariti, in domum, in publicam deductio, aqua & ignis interventus olim (hodie facta, & Ecclesiastica, & publica benedictio), postremo, ipsi concubitus. Si quidem hinc definitur video ab Andrea Galio 2. observ. 80. statum de lucro dotis conceptum in casum non existentium liberorum, locum etiam in desponsata habere. Ductam ego plane putaverim, si verbis de presenti ducta fuerit, licet neque in domum mariti deducta sit, neque cum eo concubuerit: sed præstat hanc rem totam ex ipsa antiquitate deducere. Verus mos Romanis fuit, in mariti domum novas nuptias traducendi, ut hinc colligitur, & l. 10. supr. h. t. l. 5. §. 10. supr. de nuptiis. l. 9. supr. de sponsal. l. 68. l. 69. §. 3. supr. de jure dot. l. 32. §. 27. l. pen. supr. de donat. inter virum. l. 2. §. 1. supr. de lit. que ut indignis. l. 17. in fin. supr. de reb. auct. judic. passid. Tacit. lib. 12. Senec. 4. controvers. August. 6. de civit. 9. Velpere autem domum uxores transferebantur tædis ac facibus præcinctibus. Nocturni enim nubebant. Fejtas. Eam ob causam in Catulli Epithalamio noctem imminere pueri & puellæ monent. Porro velata deducebantur. Tertul. libro de velandis virginibus. Deus, qui huic solenni destinationi præerat, Domiducus dicebatur. Marcian. Capella 2. Philologia. Domus ipsius postea mungebantur, unde uxoris sive uxoris nomen. Donatus in Terent. 9. Illud vit. Et hoc more promanavit id, quod præcise dicitur, uxorem ducere, subintellecta voce uxorem: plene vero ac perfecte dicitur, uxorem ducere. Plaut. Aulularia ductus locis. Terent. Hecyra duobus locis, Phormio. quo & modo Græci, ἀγαθήν γυναῖκα δίδουσι. Lyttas in oratione de Eratophanis. De Pollux 3. Hinc innubere veteribus est dicitur. Lyttas, quippe nubentes in domum mariti transferebant. Huiusmodi deductio sic in nuptiis exorta, mulier ut abiens abiens per literas nubere non possit, l. 5. supr. de ritu. l. 69. §. 3. supr. de jure dot. est vir abiens ducere poterat. Paul. 2. sentent. 20. adde Brillon. l. 1. sect. 15. 6 Maritalis affectio. l. 32. §. 13. supr. de don. int. vir. l. 30. supr. de reg. jur. 7 Id est, consensu distinguuntur nuptiæ a concubitu, l. 4. supr. de concub. solo consensu, etiam sine tabulis & scriptura. 8 Id est, in re dubia.

faceret conditionem. Proinde nec illud dicendum erit facere conditionem, Quidquid mihi Ephesi oportet dari, hoc do, lego. Sed si sic leget, Si primus mihi heres non erit, damnas esto secundus dare, & primus heres extitit: legatum non debebitur. si primus adierit cum secundo, non extitisse conditionem, nequaquam ambigendum est.

§. 2. Si patronus contra tabulas bonorum possessione accepta debitam portionem occupet; legata, quæ sic data sunt, Si patronus heres non erit, non debet coheres patroni præstare.

§. 3. Si a primo ita legatum est, Si secundus heres non erit, viginti Titio dato; simili modo, a secundo, eidem Titio ita legatum est, Si primus heres non erit; & ambo heredes extiterint: legati conditio deficiet. si alter heres extitit, alter heres non extitit: legatum debebitur.

De conditione turpi, veluti jurisjurandi, remittenda.

20. MARCELLUS apud Julianum lib. 27. Digestorum notat. Non dubitamus, quin turpes conditiones remittendæ sunt. quo in numero plerumque [sunt] etiam jurisjurandi.

21. JULIANUS lib. 31. Digestorum.

Multum interest, conditio facti an juris esset. Nam hujusmodi conditiones, Si navis ex Asia venerit, Si Titius Consul factus erit, quamvis impletæ essent, impediunt heredem circa adeundam hereditatem, quandiu ignoraret eas impletas esse. Quæ vero ex jure venient, in his nihil amplius exigendum, quam ut impletæ sint, veluti si quis se filiumfamilias existimat, cum sit paterfamilias: poterit acquirere hereditatem. quare & ex parte heres scriptus, qui ignorat, an tabulæ testamenti apertæ sint, adire hereditatem poterit.

De conditione non nubendi.

22. IDEM lib. 35. Digestorum.

Quotiens sub conditione mulieri legatur, Si non nupsit, & ejusdem fidei commissum sit, ut Titio restituat, si nubat: commode statuitur & si nupsit, legatum eam petere posse, & non esse cogendam fideicommissum præstare.

De conditione dandi heredibus.

23. IDEM lib. 43. Digestorum.

Qui duobus heredibus decem dare iussus est, [et] fundum sibi habere, verius est, ut conditionem scindere non possit: ne etiam legatum scindatur. Igitur quamvis alteri quinque dederit, nullam partem fundi vindicabit, nisi alteri quoque adeunti hereditatem reliqua quinque numeraverit, aut illo omittente hereditatem, ei, qui solus adierit hereditatem, tota decem dederit.

De conditione implenda.

24. IDEM lib. 55. Digestorum.

Jure civili receptum est, quotiens per eum, cujus interest conditionem impleri, fit, quo minus impleatur: ut perinde habeatur, ac si impleta conditio fuisset. Quod plerique & ad legata & ad heredum institutiones perduxerunt. Quibus exemplis stipulationes quoque committi quidam recte putaverunt, cum per promissorem factum esset, quo minus stipulator conditioni pareret.

De conditione liberorum.

25. IDEM lib. 69. Digestorum.

Cum vir uxori, Quandoque liberos habebit, fundum legat: si mulier divortio facto liberos ex alio procreaverit, deinde soluto secundo matrimonio, ad priorem maritum redierit, non intelligitur expleta conditio, quod testatorem verisimile non est de his liberis sensisse, qui se vivo ex alio suscepti fuissent.

De conditione Jurisjurandi, aut dandi faciendive. 1. De jure accrescendi.

26. IDEM lib. 82. Digestorum.

Hæc scriptura, Si viginti dederit, aut juraverit se aliquid facturum, unam conditionem exprimit habentem duas partes. quare,

Goth. vide Nicol. Vall. de reb. dub. tract. 14. Ant. 9 Incurrunt. Hal. 10 Testamenta arbitrio viri boni interpretari nos oportet. vide Mantic. 3. de condiç. 2. 11 Aequum & bonum nos deducit ad humaniorem interpretationem. l. 10. in fin. supr. de reb. dub. 12 Adde l. 69. supr. de legat. 3. 13 Id est, non nocet. l. 33. in fin. h. t. l. 8. §. 2. in fin. de B. P. secund. tab. 14 Interveniunt. Hal. Goth. Interveniunt. Florent. S. L. 15 Nec enim falsa causa legato obest. l. 72. §. 6. in fin. h. t. §. 31. in fin. de legat. 16 d. §. 31. verif. sed si conditionaliter. Inst. de legat. 17 Vide l. 1. C. de his, que sub modo. 18 Vide l. 7. supr. h. t. 19 Vid. Mantic. 3. de condiç. ultimar. voluntat. 5. 20 Et discernitur a pena. l. ult. supr. de his, que pena. & causa. l. 12. supr. h. t. 21 Vide l. 6. C. de insti. 22 Ut ita sufficiat, quod quandoque fuerit nupta ante mortis suæ tempus, 23 Nam quæ tacite inest, actum conditionalem non faciunt. Socin. 24 Sabaud. lib. herti. 25 Id est, sub hac conditione. 26 Verbum, heres, verificatur etiam in herede Prætorio. Socin. vid. l. 117. in fin. de reg. jur. l. 1. l. 2. supr. de possessoria hered. petit. l. 2. in fin. de bonor. possess. 27 Quia succedens contra tabulas dicitur etiam heres. Bald. 28 Atque ita conditio, si heres erit, dicitur purificata, pro quacunque parte sit heres: ideoque masculis existentibus heredibus, tamdiu feminæ excluduntur, quamdiu reperitur masculus ex minima parte heres. 29 l. 14. supr. de cond. inst. 30 Conditiones aliæ facti, aliæ juris. 31 Facti scilicet. 32 Facti conditio dicitur, quæ a testatore exprimitur, nec a lege subintelligitur: juris, quæ a lege subintelligitur. Soc. 33 Impletæ sunt. Hal. 34 Imo, non impediunt. l. 21. in fin. supr. de acquir. vel omitt. hered. 35 Ignoravit. Hal. adde l. 2. supr. h. t. 36 Conditio juris est, quæ ex jure venit. 37 In conditionibus juris, sufficit sola veritas existentie conditionis: In conditionibus facti præter existentiam conditionis requiritur scientia heredis. Socin. 38 l. 96. supr. de acquir. vel omitt. hered. 39 Indefinita, quid, si uxori? si nupsit, cogenda erit restituere. l. 14. supr. de legat. 3. vid. Robert. 1. animad. l. 2. §. vid. Anton. Mercator. 1. notat. l. 2. §. præsertim 3. 40 Vide Tirac. 19 privilegia pia causæ. 41 Hæc videtur abrogatum Nov. 22. cap. 44. Unam enim ex duabus conditionibus cogitur uxor legataria eligere, aut nuptiis abstinere, si legatum habere velit: aut si nuptias eligit, legato carere. 42 Dandi conditio, ut quævis alia, non dividitur: pro parte impleri non potest. l. 56. in fin. h. t. 43 l. 74. §. 1. supr. de adq. vel omitt. hered. 44 l. 51. in fin. in fin. h. t. l. 50. in fin. supr. de contrah. empt. l. 20. in fin. l. 39. supr. locati. l. 32. §. 1. supr. de usuris. l. 23. in fin. supr. de cond. insti. l. 50. in fin. l. 85. in fin. J. de verb. oblig. l. 1. §. 15. J. de extrah. cogn. l. 161. in fin. de reg. jur. l. 1. C. de insti. & subit. l. 1. C. de his, que sub modo. Goth. vide Leonin. emendat. lib. 4. c. 20. n. 1. Ant. Adde Anton. Augustin. lib. 4. emendat. c. 17. Zaf. lib. 2. singul. intell. c. 25. S. L. 45 Non impleri. vide Hotomann. 4. obs. 21. 46 V. Molinæus ad consuetudines Parisienses tit. 1. §. 3. gl. 2. n. 21. Mod. 47 Argumentum ab ultima voluntate ad contractum observari. dixi l. 45. §. de pact. 48 Vid. Ulpian. 15. de off. Prat. 49 Cur ita? legatum factum a marito uxori in tempus liberorum, intelligitur de liberis communibus ex se non ex alio marito susceptis. Verbum liberorum, in dubio intelligitur de liberis proferentis sive loquentis mariti. 50 Vide l. 114. in fin. de reg. jur. 51 Vide quæ scripsi ad l. 4. C. quando dies legat. 52 Soc. legit Cujac. 5. obs. 1. in fin. Hæc scriptura, se juraverit se viginti daturum, aut aliquid facturum. 53 Adde l. 23. §. 1. supr. de recept. qui arbit. Cur ita? Uti duæ conditiones alternative ponantur, videtur una esse conditio, quæ duas partes habeat.

[si] quicunque heres scriptus erit sub conditione si juraverit se decem daturum, aut monumentum facturum: quamvis verbis edicti ad hereditatem vel legatum admittatur, tamen compellitur facere id quod facturum se jurare iussus est, solo iurejurando remisso. §. 1. Cum eadem res alteri pure, alteri sub conditione legatur, aut cum alter pure, alter sub conditione heres scriptus est: pars legati vel hereditatis deficiente conditione adcrevit etiam heredi eius cui pure legatum vel hereditas data est; si tamen hereditas ejus adita fuerit.

De testatore qui iussit monumentum ad cuiusdam exemplum sibi fieri.

27. ALFENUS VARUS lib. 5. Digestorum.

IN testamento quidam scripserat, Ut sibi monumentum ad exemplum ejus, quod in via Salaria esset Publii Septimii Demetrii, fieret: nisi factum esset, heredes magna pecunia multare: & cum id monumentum Publii Septimii Demetrii nullum reperiebatur, sed Publii Septimii Damæ erat, ad quod exemplum suspicabatur eum, qui testamentum fecerat, monumentum sibi fieri voluisse: Quærebant heredes, cuiusmodi monumentum se facere oporteret: & si ob eam rem nullum monumentum fecissent, quia non reperirent ad quod exemplum facerent, num pœna tenerentur? Respondit, si intelligeretur, quod monumentum demonstrare voluisset is, qui testamentum fecisset: tamen in scriptura non tum esset, tamen ad id, quod ille se demonstrare animo sensisset, fieri debere. Sin autem voluntas ejus ignoretur, pœnam quidem nullam vim habere; quoniam ad quod exemplum fieri iussisset, id nusquam extaret: monumentum tamen omnimodo secundum substantiam & dignitatem defuncti extruere debere.

* Al. nomen deesset.

De conditione si illius arbitratu nupserit. 1. De specie qua in locum alterius successit.

28. PAULUS lib. 2. Epitomarum Alfeni Digestorum.

Filiæ suæ ita quis legavit, Si Attia filia mea arbitratu Lucii Titii nupserit, ei tot heres meus dato. Titio ante testatorem mortuo, Attia nupserat. Quærebatur, an legatum ei deberetur? Respondit, deberi. §. 1. Attia uxor mea optato Philargyrum puerum, Agatheam ancillam, qui mei erunt cum moriar. is qui testamentum fecit, Agatheam, quam testamenti tempore habuit, vendidit: & postea ancillas emit: ex his uni Agatheæ nomen imposuit. Quæritur est, an hæc legata videretur? Respondit, legatam videri.

De conditione, si in Capitolium ascenderit.

29. JULIANUS lib. 1. ad Urseium Ferocem.

Hæc conditio, si in Capitolium ascenderit, sic recipienda est, [si] cum primum potuerit Capitolium ascendere.

De jure accrescendi.

30. IDEM lib. 1. ex Minicio.

SI separatim mihi totus fundus pure, tibi sub conditione legatus fuerit, & tu decesseris antequam conditio extiterit: non habeo necessitatem implere conditionem, utpote cum etiam si conditio defecerit, pars quam vindicaturus eras, mihi adcrevit.

De conditione implenda.

31. AFRICANUS lib. 2. Quæstionum.

IN testamento ita erat scriptum, Stichus & Pamphila liberi sunt: & si in matrimonium coierint, heres meus his centum dare damnum esto: Stichus ante apertas tabulas decessit: Respondit, partem Stichi defectam esse: sed & Pamphilam defectam conditione videri, ideoque partem ejus apud heredem remansuram. Sed etsi uterque viveret, & Stichus nollet eam uxorem ducere, cum mulier parata esset nubere; illi quidem legatum deberetur, Stichi autem portio inutilis fiebat. Nam cum uni ita legatum sit, Titio si Seiam uxorem duxerit, heres meus centum dato: si quidem Seia moriatur, defectus conditione intelligitur: at si ipse decedat, nihil ad heredem suum eum transmittere, quia morte ejus conditio defecisse intelligitur: utroque autem vivente, si quidem ipse nolit uxorem ducere, quia ipsius facta conditio defecit, nihil ex legato consequitur; muliere autem nolente nubere, cum ipse paratus esset, legatum ei debetur.

De rationibus reddendis.

32. IDEM lib. 9. Quæstionum.

Quamvis rationes reddere, nihil aliud sit, quam reliqua solvere: tamen si & statuliberi & heredis culpa, sine fraude tamen

servi minus solutum sit, & bona fide redditas esse rationes existimatum fuerit, liberum fore? & nisi ita observetur, neminem, qui sub conditione ita manumissus esset, unquam ad libertatem perventurum, si per imprudentiam minus solutum esset. † Hæc ita accipienda ait, si quando is, qui rationes reddere iussus sit, per aliquem errorem sine dolo malo ita rationes ediderit, ut dominus quoque circa computationem erraret.

De falsa demonstratione. 1. Si inter plures de nomine controversia sit. 2. De jure aureorum annulorum. 3. De conditione, si mea erit, 4. Vel si mei erunt.

33. MARCIANUS lib. 6. Institutionum.

Falsa demonstratio neque legatario neque fideicommissario nocet, neque heredi instituto: veluti si fratrem dixerit, vel sororem, vel nepotem, vel quodlibet aliud: & hoc ita juris civilis ratione, & Constitutionibus Divorum Severi & Antonini cautum est.

§. 1. Sed si controversia sit de nomine inter plures, qui probaverit sensisse de se defunctum, ille admittetur. §. 2. Sed si cui quasi libertus, id est, inter libertos, legatum fuerit, non idcirco legatum amittit, quia postea annulos ab Imperatore acceperit: nam honor ejus auctus est, non conditio mutata: & ita Divi Severus & Antoninus rescripserunt.

§. 3. Si quis legaverit rem ita, si mortis tempore ejus erit, nec tunc ejus invenitur: nec æstimatio ejus legari videbitur. §. 4. Quid ergo, si quis ita scripserit, Stichum & Pamphilum Titio do, lego, si mei erint cum moriar, & unum ex his alienaverit, an vel alter possit a legatario vindicari? Placet vindicari: nam hunc sermonem, licet pluralis sit, pro eo oportet accipi, atque si separatim dixisset, Stichum si meus erit, cum moriar.

De demonstratione per expressionem qualitatum rei demonstratæ.

1. Discrimen demonstrationis & conditionis.

34. FLORENTINUS lib. 11. Institutionum.

Nominatum alicui legatur ita, Lucio Titio: an per demonstrationem corporis, vel artificii, vel officii, vel necessitudinis, vel adfinitatis, nihil interest: nam demonstratio plerumque vice nominis fungitur: nec interest falsa an vera sit, si certum sit, quem testator demonstraverit. §. 1. Inter demonstrationem & conditionem hoc interest, quod demonstratio plerumque factam rem ostendit, conditio futuram.

De levissima libertatis conditione.

35. POMPONIUS lib. singulari Regularum.

Levissima libertatis conditio ea intelligenda est, quæ ad libertatem perducit, quamvis natura gravior & durior sit.

De relicto in honorem Consulatus. 1. De tempore fideicommissi restituendi.

36. MARCELLUS lib. singulari Responforum.

Publius Mævius testamento suo ita cavuit: Quisquis mihi heres heredesque erunt, do, lego, fideique eorum committo, uti dent Gaio Seio sororis meæ filio in honorem Consulatus quadringenta: vivo Mævio Seio Consul designatus est, & munus edidit: deinde ex Calend. Januar. Consulatum ingressus est, atque ita Mævius decessit: Quæro, an quadringenta Seio debeantur? Marcellus respondit, deberi.

§. 1. Titia codicillis de prædiis, quæ testamento Septitiæ reliquerat, ita cavuit: A te peto, Septitia, ut filio meo, cum annorum sedecim esset, eadem prædia restitueres: quod si filius meus sedecim annos non impleverit, peto, uti reddas ea, restituas Publio Mævio & Gaio Cornelio. Quæro, cum Septitia decesserit, deinde filius quintumdecimum annum agens defunctus sit: an representetur fideicommissum, quinquodecimo anno impleto: & heredes Septitiæ restituerent id Publio Mævio & Gaio Cornelio debeant? Marcellus respondit, Septitiæ jus, quod in his prædiis habuisset, heredi suo reliquisse: etenim videri contra voluntatem testatricis representationem fideicommissi desiderari, ut amplius ad substitutos perveniat, quam ad puerum pervenire, vel a Septitia, vel ab heredibus potuisset, & verba quidem videntur representare fideicommissum: sed non est verisimile, ut maturius voluerit testatrix ad substitutos id transferre. † Nec quicquam mutat, quod Septitia ante decessit: nam etsi puer viveret, non prius Septitiæ heredes, quam Septitia possent conveniri.

De legato ut manumittatur.

37. PAULUS lib. singulari ad leg. Fufiam Caniniam.

SI quis eum, quem ipse manumittere non poterat, legaverit ita, ut eum legatarius manumitteret: etsi a legato non repellatur, non

1 l. 8. §. 4. supr. de cond. inst. 2 Conditio jurisjurandi licet remittatur, id tamen quod in iuramento continetur, impleri debet. Socin. 3 l. 7. supr. de reb. dub. 4 Jus adcrevit transmittitur ad heredes. l. 9. de suis. Cur? adcrevit portioni, non persone. l. 33. in fin. supr. de usufr. & quemadmod. 5 Inscriptiones monumentorum fidei facere hinc colligunt, dist. l. 6. in fin. supr. l. 6. C. de relig. 6 Salaria via Romæ dicitur, quod per eam Sabini filia a mari deterebant. vid. Fest. Salaris & Salarium. 7 Demetrii nomen pro Dama sumitur per paralogiam: ut Cratini pro Cratili. l. 54. infr. de manum. testam. 8 Authentico delinente, id unde exemplum sumi oportet, esse definit. Catherin. in l. omnia privilegia. 35. C. de episcop. 9 Vide l. 6. C. de religio. 10 Forma per testatorem expressa si non reperitur, arbitrio boni viri declaranda fuerit, Socin. 11 Mora tertii non nocet ei, qui quid facere ejus consilio damnatus est. l. 72. §. 4. infr. h. t. l. 3. C. cum de legat. 12 Vide Cujac. in hanc l. 17. observ. 23. 13 Optionis legatum. 14 Quoties rei empta idem nomen quod habebat res legata, & postea alienata imponitur, indicium est testatorem velle rem ita de novo emptam subitari, & esse loco prioris. 15 V. Emanuel Costa lro. 2. sect. cap. 4. Molinæus ad l. 1. §. si stipulanti. num. 9. de verb. oblig. Mod. 16 Post mortem testatoris succedit l. 2. in fin. supr. h. t. 17 Res sumus conjuncti: nec videtur plena recessum a meo legato: conditio sequentis expectanda est. l. 7. supr. de adim. vel transfr. 18 Jus non de recessu procedit sine onere. 19 Id est, ad me in solidum pertinet iure non decrecenti. Bald. & sic, in conjunctis re. habet locum jus adcrevendi, id est, non decrecenti. Socin. Adcrevendi, inquam, sine onere. 20 Vide Cujac. 2. ad Afric. 21 S. Harmen. 10. §. 45. 22 Vide Lipian. 24. §. 31. l. 4. C. de cond. inst. l. 104. infr. h. t. 23 l. 59. infr. h. t. 24 Cur? conditio pendens ex filio duorum, si casu, non factu unius, deficit, non habetur pro impleta. 25 l. 1. C. de inst. & substit. l. 1. C. de his, qui sub no. 26 l. 81. infr. h. t. 27 Impleta conditio rationum reddendarum dicitur, si bona fide rationes sunt redditæ, licet in calculo sit erratum. Bald. 28 l. 74. supr. de acquir. vel amit. hered. 29 Adde l. 37. in fin. supr. de excus. tut. 30 Cur? bona fide quod factum est, pœnam non meretur. v. Cujac. 9. ad Afric. in hanc leg. 31 Falsa demonstratio non nocet. l. 17. supr. h. t. l. 74. l. 40. §. 4. in fin. supr. cod. l. 75. §. 1. in fin. l. 103. §. 8. supr. de legat. l. 1. l. 33. §. 2. in fin. l. 102. §. 1. supr. de legat. 3. l. 1. §. 8. supr. de test. prag. l. 10. circa fin. supr. de auro. l. 25. verò, quod si sit. supr. de liberation. l. 23. supr. de

reb. dub. l. 2. l. ult. C. de falsa causa adject. §. 70. Inst. de legatis. 32 Imo legatario nocet: nam falsa demonstratio legati non facit legatum. l. 72. §. 7. infr. h. t. 33 Vide l. 48. in fin. supr. de hered. instit. 34 De juris & constitutionum differentia vide Cujacium 7. observ. 19. 35 l. 1. infr. de jure aur. annul. 36 Anulorum aureorum jure honor augetur, conditio non mutatur, vide que scripsi ad l. 3. infr. de bonis liber. & l. ult. C. de jure aur. annulor. 37 Falsitas legati quando debeatur, vid. Mantio. 8. de conjecturis. §. 9. 38 l. 2. in fin. supr. de cond. inst. 39 Pluralitas diversis effectus respiciens, suas in singularitates restituit, ut hic. Recus si communem effectum respicit. l. 8. §. 3. supr. de pignoratitia. vide l. 143. in fin. de reg. jur. 40 Si nominatum. Hal. Goth. vide Cujac. lib. 2. observ. cap. 2. 41 l. 90. supr. de legat. 3. 42 Theophil. Inst. de exhered. liber. vers. nominatum. 43 l. 6. in fin. supr. de reb. vindic. l. 6. supr. de reb. cred. 44 l. 53. supr. h. t. 45 Adde l. 12. supr. h. t. l. 6. supr. de legat. l. 1. l. 2. supr. de his qui pa. 46 Potest enim libertas sub pluribus conditionibus dari. l. 45. infr. de manum. testam. 47 Facilius se. l. 6. infr. de manum. test. 48 Demus institutum sub his conditionibus, vel si eorum digito tetigerit: posterior, quo gravior & magis impossibilis, facilius deducit ad libertatem: facilius, inquam, quia habetur pro non adiecta. l. 3. supr. cod. 49 l. 91. circa finem. infr. h. t. 50 Consules alio tempore designabantur: alio magistratum ingrediebantur. adde l. 20. §. 6. supr. de mod. pec. 51 Munera gladiatoria etiam Consules edebant, tamen perarato: venationes sepe. Cicero 2. Orationum: Magnificentissima Pompeii munera gladiatorum Consulatu. Sueton. in Nerone cap. 4: Domitius præturæ consulatuique honore venatione & in vicis & in omnibus urbis regionibus dedit. Munus etiam gladiatorum, sed tanta libertate, ut necesse fuerit Anusio etiam frustra munus coercere. adde Novell. 105. cap. 1. 52 Consules ex Calendis Januariis Consulatum inibant. 53 Foret, effit. id est, erit. 54 Ad restitutas. Hal. 55 Subsistere a legatario & fideicommissario possimus. l. 77. infr. h. t. vide l. 9. C. de fideicommiss. 56 Etiam heredes. Hal. ad l. 40. §. 1. infr. ad Sc. Trebell. 57 Representatio fideicommissi. 58 Foret tamen maturari. l. 52. §. 1. infr. ad Sc. Trebell. 59 Per legem Fufiam Caniniam, ut ex interpretatione hujus legis colligitur, de qua vide tit. Inst. de Fufia Caninia. & Ulpian. 2. l. 9. 24. & l. no. C. de L. Fuf. Can. 60 Et sic, Falsus modus non vitiat, licet vitietur.

est compellendus, ut manumittat, quoniam totiens secundum voluntatem testatoris facere compellitur, quotiens contra legem nihil sit futurum: idque Neratius scripsit: & tamen a legato non esse eum repellendum: quoniam magis legatarium aliquid commodum testator in hoc seruo quam heredem habere voluisset.

De quantitate non adscripta in testamento.

38. IDEM lib. singulari de iure Codicillorum.
SI ita scripsero, quantum codicillis Titio legavero: licet codicillis legatum explicetur, tamen ex testamento valet: solaque quantitas in codicillo delata est: nam & apud veteres legata talia fuerunt, quantum ei per epistolam scripsero: quantum ex illa actione detrahero, heres dato. Ad quos refertur conditio. 1. De foro.

39. JAVOLENUS lib. 1. ex Posterioribus Labeonis.
QUAE conditio ad genus personarum, non ad certas & notas personas pertineat, eam existimamus totius esse testamenti, & ad omnes heredes institutos pertinere: at quae conditio ad certas personas accommodata fuerit, eam referre debemus ad eum duntaxat gradum, quo hae personae institutae fuerunt. §. 1. Cum ita in testamento scriptum erat, ut aliquid in foro fiat, neque adscriptum erat, in quo foro: Labeo ait, si non appareat quid mortuus senferit, in ejus municipii foro faciendum, in quo is, qui testamentum fecerit, domicilium habuerit: quam sententiam ego quoque probo.

De conditione implenda. 1. De impensis. 2. De conditione legatis generaliter & ex intervallo adjecta. 3. De eo, quod dominus seruo debet. 4. De falsa demonstratione. 5. De legato ad monumentum edificandum.

40. IDEM lib. 2. ex Posterioribus Labeonis.
QUIBUS diebus vicinus tuus te via publica, cum ad parendum conditioni ire velles, ire prohibuerit, nec per te stare, quo minus agendo ob calumnias eum summoveas: hi dies conditioni non imputabuntur. §. 1. Quidam ita legaverat; Si Publius Cornelius impensum, quam in fundum Seianum feci, heredi meo dederit, tum heres meus Publius Cornelius fundum Seianum dato. Cascellius aiebat, etiam pretium fundi dari debere. Ofilius impensae verbo negat pretium significari: sed eos duntaxat sumptus, quos in eum, postquam emptus esset, fecit. Idem Cinna scribit, adjecto eo, quod non deductis fructibus impensarum ratio haberi debeat: & [hoc] magis verum puto. §. 2. Quidam Titio centum legaverat, deinde infra ita jussit, Quas pecunias cuique legavi, eas heres meus, si mater mea moritur, dato: mortuo patrefamilias Titius vixerat, & viva matrefamilias decesserat. Mortua matre heredibus Titii legatum deberi Ofilius respondit: quoniam non sub conditione esset legatum, sed ante legatum pure, deinde dies solvendi adjecto, videamus (inquit Labeo) ne id falsum sit: quia nihil interfit utrum ita scribatur, quas pecunias cuique legavi, eas heres meus, si mater mea moritur, dato; an ita, nisi mater mea moritur, ne dato: utrobique enim sub conditione [vel] datum vel ademptum esse legatum. Labeonis responsum probo.

§. 3. Dominus seruo aureos quinque legaverat: Heres meus Stichus seruo meo, quem testamento liberum esse iussi, aureos quinque, quos in tabulis debeo, dato. Nihil seruo legatum esse, Namusa Servium respondisse scribit: quia dominus seruo nihil debere potuisset. Ego puto, secundum mentem testatoris naturale magis quam civile debitum spectandum esse: & eo jure utimur. §. 4. Qui dotalem fundum nullum habebat, ita legaverat: Fundum Cornelianum, quem illa mihi doti dedit, ei heres dato. [Labeo,] Ofilius, Trebatius, responderunt, fundum nihilo minus legatum esse, quia cum fundus Cornelianus in rerum natura sit, demonstratio falsa legatum non perimit. §. 5. Thermus Minor, quorum arbitratu monumentum sibi fieri vellet, testamento scripserat: deinde ita legaverat, Lucius, Publius, Cornelius ad monumentum meum edificandum mille heres meus dato. Trebatius respondit, pro eo habendum, ac si ita legatum esset, si satisdedit se ita id monumentum ex ea pecunia facturos. Labeo Trebatii sententiam probat: quia haec mens testantis fuisse, ut ea pecunia in monumentum consumeretur. idem & ego & Proculus probamus.

Effectus conditionis.

41. ULPIANUS lib. 34. ad Edictum.

1. Vide l. 16. sup. de usu & usufr. 2. Onus in iunctum si deficit, cedit lucro eius, qui erat in iunctum: & sic in re legata, legatarius censetur magis dilectus, quam heres. Socin. 3. l. 77. sup. de hered. inst. l. 10. sup. de condit. inst. l. 1. C. de codicill. 4. Testatoris voluntatem interpretari possumus ex eius epistola & memoriali manu scripto, si id voluerit, dum tamen ex comparatione litterarum, vel alii legitime coniecturis constet, schedulam, qua de actur, manu testatoris scriptam esse, facit l. Theopomp. 11. sup. de date. Plane excoutores non tenentur sequi voluntatem scriptam in epistola, nisi veritas epistolae quinque testibus comprobetur, cum possit esse supposititia. Alciat. 9. conf. 107. num. 12. de testamento holographo vid. Novell. 2. Theodol. de testamentis. 5. Quia verbum heres, comprehendit omnes gradus heredum. l. 1. sup. de vulg. 6. Cur i a? collige ex l. 27. §. 4. in fin. sup. de pact. 7. Vide l. 95. l. 115. inf. de verb. oblig. 8. Locus in testamentis interdum subintelligitur, ut ecce, testator iussit fieri rem quamquam loco non adscripto: in ea civitate id fiet in qua testator domicilium habet, ut lic. & l. 49. C. de Epis. 9. l. ult. C. de sacros. Eccles. 10. Vide l. 23. sup. de cond. inst. 11. Fundi legatarius sub hac conditione, si impensis in ea factis restituerit, heredi solas impensas restituit, non fundi pretium: fructus tamen perceptos non lucratur. 12. Merito: nam pretium rei non est in rem, sed propter rem habendam & acquirendam impensam. Socin. 13. Vide l. 9. C. de evictionibus. 14. Eadem res cum legatur uni pare, & alteri sub conditione, legatum prius extinguitur, l. 89. inf. h. t. 15. Conditio utroque hoc casu constituitur, dato, si mater mea moritur & nisi mater mea moritur, ne dato. 16. Oratio conditionalis habet a contrario sensu implicitam negationem. Baldus. 17. Nisi conditionem facit, adde l. 2. sup. de in diem addit. 18. Adde l. 69. in fin. inf. de manumiss. test. adde Alciat. 5. paradox. 4. 19. Conditio quacunque parte testamenti adjecta, legatum conditionale reddit. Bald. 20. l. 83. inf. de solut. l. 32. inf. de regul. jur. & sic, Quoties verba testatoris non possunt verificari, id est, accipi proprie (puta de vero debito & exabili, quale est civile, verificatur, & accipienda sunt improprie de debito naturali. Socin. 21. Ita relictum valet ut legatum non ut dos. l. 21. in fin. inf. de verb. oblig. at hinc collige, per testamentum & ultimam confessionem non probari rem dotalem vide l. 28. §. penult. sup. de liberat. leg. l. 21. in fin. inf. de verb. oblig. 22. l. 33. sup. h. t. 23. l. 75. §. 1. sup. de legat. l. 1. 21. §. de legat. 2. l. 2. §. 6. inf. h. t. 24. Adde l. 5. h. t. l. 11. sup. de condit. causa data. 25. Si satisdederint se monumentum adificaturos. 26. Conditio legatum suspendit. l. 5. §. 2. inf. quando dies. 27. Vide Cuiacium 2. ad Afric. fol. 22. 28. Interpretes hoc ad monachos extendunt: sunt enim praepositi & Abbatibus suis seruorum loco. Bart. ad l. 8. sup. de transact. 29. Puta Plautium patronus. 30. Puta Titio. 31. Ut percipere sibi decem. 32. Puta a Caio. 33. Venderet. Hal. 34. Praeteritis scilicet a suo liberto. 35. Puta tertiam. 36. Eadem Caio. 37. A Plautio. 38. Diminuta re sicut diminuitur onus: ita re aucta augetur. Socinus. 39. A Caio fideicommissario. 40. Falcidia intro-

Legata sub conditione relicta non statim, sed cum conditio extiterit, deberi incipiunt: ideoque interim delegari non poterunt.

De conditione, si in potestate manserit.

42. AFRICANUS lib. 2. 27. Quaestionum.

FILIOFAMILIAS legatum est sub hac conditione, si in potestate patris mansisset: magis patri legatum videri ait, & patrem suo nomine legatum petere. Idem juris esse, & si seruo similiter legeretur. Argumentum rei est, quod est cibaria servis Titii legentur, proculdubio domini est, non seruorum legatum.

De bonorum possessione contra tabulas. 1. De lege Falcidia.

2. De partis capacitate. 3. De lege Falcidia.

43. PAULUS lib. 8. ad Plautium.

PLAUTIUS: Rogatus est heres a liberto testatore, ut percepti sibi decem, totam hereditatem revenderet: postea patronus defuncti bonorum possessionem contra tabulas petierat, & partem hereditatis, quae debebatur, abstulerat. Proculus, Cassius, fideicommissarium pro rata quod solvit repetere debere ajunt. Paulus: hoc jure utimur: nam quemadmodum praestatione fideicommissorum & legatorum heres exoneratur per Praetorem, ita etiam ipse partem consequi debet. §. 1. Diversum est, si Falcidia interveniat & minuat legatum: nam his casibus nihil repetetur: quia in solidum conditioni paretur. §. 2. Item scinditur jus dandi, si is cui legatum est, non potest partem hereditatis sibi relictam, totam capere: nam verius est, partem eum praestare debere, partem illos, qui auferunt ab eo, quod plus relictum est, quam a lege conceditur.

§. 3. Neratius libro primo Responsorum scribit, ex duobus scriptis heredibus, si unus rogatus sit tibi hereditatem restituere, tu Titio certam summam dare, & beneficio legis Falcidia in restituendo heres utatur: quanto minus tibi praestiterit, tanto minus te Titio praestare, non esse iniquum.

Cui dandum est, ut impleatur conditio. 4. De Senatusconsulto Trebelliano. 6. De controversia hereditatis. 7. De Senatusconsulto Trebelliano. 8. An conditio dandi recipiat divisionem.

44. IDEM lib. 9. ad Plautium.

QUI heredi dare iustus est seruo alieno instituto, non domino dare debet. nam & si alio herede instituto, iustus est seruo Titii dare, ipsi seruo datur: quia quae facti sunt, non transeunt ad dominum. quemadmodum si mihi aut seruo Titii stipulatus sim: non Titio, sed seruo ejus dari potest. & haec vera sunt.

§. 1. Sed cum heredi dare iustus est, videamus, ne domino dandum sit: & consequens est & hic seruo dari. §. 2. Certe statuliber, quin domino dare debeat, non est dubium. §. 3. Contra, qui domino debet dare, non implet conditionem dando seruo ejus, nisi [si] dominus consenserit: nemo enim in tali specie conditionem, nesciente me vel nolente, implere potest. §. 4. Cum hereditas ex Trebelliano Senatusconsulto restituta est, heredi dandum est, ut impleatur conditio: nec hoc restituendum est ex causa fideicommissi. §. 5. Sed cum suspectam adiit & restituit: & dubitatur, an ei auferendum sit? & benignius est, & in hoc casu nihil ei auferri.

§. 6. Si autem me herede instituto, controversia mihi fiat hereditatis, si cavit legatarius, evicta hereditate reddi legatum: & ipse cavendum est, reddi quod dedit. §. 7. Sed si iustus sis mihi decem dare, & accipere hereditatem ex Senatusconsulto: decem tibi ex causa fideicommissi non restituam. §. 8. Si duorum seruo legatum sit sub conditione dandi: non posse per partes conditioni parere quidam aiunt, sed semel dandum pecuniam. sed ego contra puto. §. 9. Si pars rei legata ufucapta sit, an in solidum parendum sit? Dubito: & potest dici, pro parte parendum ex sententia testatoris. §. 10. Plautius: uni ex heredibus fundum legavi, si centum heredibus dedisset: Deducet suam partem hereditatis: & reliquam summam heredibus pro portione eorum dabit. At si heres ex parte ita institutus esset, si heredibus decem dedisset: non aliter esset, heres, quam si tota decem coheredibus dedisset, quia non ante ad hereditatem admitteretur, quam si omnem summam dedisset. Nam cum & servus testamento liber, & ex parte heres ita scriptus esset, si heredibus

ducta favore heredis in damnum ejus non retorquenda. Bald. l. 6. C. de legib.

41. Fideicommissarius, cui per fideicommissum aliquid relictum est ea lege, ut Titio aliquid det, tantum detrahit ex legato quae praestare debet, quantum heres ei detrahit per Falcidiam. l. 32. §. 4. inf. ad leg. Falcid. l. 63. §. 12. inf. ad Sc. Trebell. 42. Legatarius scilicet. 43. Facti quae sunt ad dominum non transeunt. l. 24. inf. de adq. vel amit. poffest. adde l. 21. sup. de adimend. vel transf. §. 2. inf. de stipulat. seruo. l. 38. §. 6. inf. de verb. obligat. 44. In ejus persona debet impleri conditio, in cuius persona est formata, non in persona alterius. Bald. 45. Conditio debet impleri in forma specifica. vide Doct. ad l. Gallus. §. 2. quid si tantum. 2. opposit. Bart. de liber. & poffest. ubi Fortunius Garzia. num. 178. Decium ad l. 3. C. de inst. & subj. & ad rubr. extr. de probat. num. 144. cum seq. & conf. 11. num. 19. Cravettum ad l. cum filio. de legat. l. 2. part. num. 166. usque ad num. 171. Costam lib. 2. select. cap. 8. Mollium denique tract. de divid. & individ. in princ. num. 12. Mod. 46. Dare domino iustus, conditionem non implet dando seruo. Quae in facto consistunt, ea per seruum domino non adquiruntur. 47. Directio scilicet. Nam conditio dandi heredi intelligitur de directo herede, non utili, puta fideicommissario. Et merito: nam verba quae directo & utiliter intelligi possunt, accipienda sunt potius de eo quod directum est, quam quod obliquum. Socin. Ita implenda est conditio heredi, seu ejus commodo, licet alii hereditatem restituat ex fideicommissio. Quid, si ei ablata est hereditas, ut indigno? Quid, si hereditatem vendidit? Idem. Bart. Quid, si minor restituitur in integrum nudo nomine heres sit? Bartolus dubitat. Imola negat dandum esse minori. in l. qui liberis. §. 6. haec verba. 1. sup. de vulg. 48. Conditionis implenda gratia quae datur heredi, ea fideicommissario restituere heres non debet. 49. Cur nihil auferatur? An quod ridiculum sit, si incontinenti auferatur, ut putat Bald. arg. l. ult. C. de bon. qua liber. 50. Cavet legatarius heredi de legato et restituendo, si ipsi heredi fuerit evicta hereditas: ita vicissim legatario cavet heres de eo restituendo, quod ab eodem legatario accepit conditionem implendi seu implende conditionis gratia. 51. Evincitur ubi legatum, datum implende conditionis causa recipitur. Bald. 52. Et hoc communi. 53. A diversis dominis scilicet. 54. Cur? quoties unus plures representat, idem juris est de uno, quod de pluribus separatim. facit l. 2. Procuo. 20. sup. de legat. 2. 55. Et merito, quia servus communis vicem dominorum sustinet. l. 1. §. 4. inf. de stip. seruo. 56. Sicut per alienationem voluntariam testatoris censetur revocatum legatum. l. 11. §. 12. sup. de legat. 3. ita per alienationem causatam ab ulucapione. l. 28. inf. de verb. sign. 57. Diminuto legato per ulucapionem dimittitur conditio. Bartolus. Emolumento legatari praescriptione mixto, onus ei in iunctum minuitur. vide Bald. 58. Hoc enim casu est heres, sicut alii. 59. Iustus dare heredibus censetur iustus dare pro hereditaria portione, non viriliter. Socinus. 60. Et merito, quia haec conditio est adjecta institutioni: ideoque non ante heres esse poterit, quam impleta conditio fuerit.

decerx

decem dedisset: constitit non aliter eum liberum heredemque futurum, quam si tota decem coheredibus dedisset. Paulus: Hoc jure utimur.

De acceptilatione.

45. IDEM lib. 16. ad Plautium.

Julianus ait, si heredi legatarius, cui sub conditione legatum erat, si heredi decem dederit, id quod ei deberet heres accepto tulisset: non quidem videri conditioni paruisse quasi dederit; sed quasi per heredem stet, quo minus pareat, posse petere legatum, quasi extiterit conditio.

Quando dies conditionis cedit.

46. IDEM lib. 3. ad Vitellium.

SI in 3 diem (exempli gratia) centesimum imperatum est statulibero, ut pecuniam solveret, neque initium temporis ejus, quod futurum esset, adscriptum est: adita hereditate cedere dies incipit. quia absurdum visum est, ante diem præterire, quam is existeret, quem oportet accipere. & hoc in omnibus qui heredi dare jussi sunt, dicendum est: igitur & legatario ex adita hereditate ad parendum conditioni tempus computabitur.

De conditione expressa, qua non expressa inesset.

47. MARCELLUS lib. 14. Digestorum.

Servo libertatem ita dedit, *Ille, si meus erit*, liber esse: legatum vel hereditatem sine conditione ei dedit: deinde eum alienavit: Debitur domino ejus legatum vel hereditas, & jussu ejus adiri poterit. nam id expressit, *si meus erit*, in libertate danda: quo futurum erat ut impediretur libertas, etiam si id expressum non esset. sæpenumero tamen mutatur rei effectus: quanquam id expresserit testator, quod etiam non fecisset, inesset tamen.

De relicto, cum ad annum illum pervenisset.

48. IDEM lib. 15. Digestorum.

NON putabam diem fideicommissi venisse, cum sextumdecimum 10 annum ingressus fuisset, cui erat relicto, cum ad annum sextum decimum pervenisset: & ita etiam Aurelius Imperator Antoninus ad appellationem ex Germania 12 judicavit.

De relicto in annos decem.

49. CELSUS lib. 22. Digestorum.

SI in annos decem heres dare damnatus, aut quis liber esse jussus est: novissimo ejus temporis die legatum debetur, & libertas obtingit.

De rationibus reddendis.

50. ULPIANUS lib. 1. de officio Consulibus.

SI cui libertas data sit directo sub hac conditione, si rationes reddidisset: arbitrum a Consulibus Divus Pius dari permisit his verbis: *Aditi a vobis amplissimi Consules, arbitrum dabunt, qui excusis rationibus, non tantum quas reliqua sunt Epaphroditi, constituent, verum etiam quas rationes quaque instrumenta tradere, aut exhibere Dominis suis debeat: cuius sententia cum fuerit satisfactum, non impedietur Epaphroditi libertas.*

De pluribus conditionibus disjunctis. 1. De conditione dandi heredi.

51. MODESTINUS lib. 5. Differentiarum.

SUB diversis conditionibus disjunctim positus liber esse jussus, eam conditionem eligere potest, quæ sibi levior esse videbitur: legato vero eo modo relicto, legatarium novissimæ conditioni parere oportet.

§. 1. Heredi decem dare jussus, & liber esse, & heredis 19 heredi dando perveniet ad libertatem. quod non similiter in legatarii persona custodiri, Publicius scribit.

De conditione expressa, vel tacita.

52. IDEM lib. 7. Differentiarum.

NONnunquam contingit, ut quadam nominatim expressa officiant, quamvis omnia tacite intelligi potuissent nec essent obfutura. quod evenit, si alicui ita legatur: *Titio decem do, lego, si Maximus Capitolinum ascendit.* nam quamvis in arbitrio Mævii sit, an Capitolium ascendat & velit efficere ut Titio legatum debeatur: non tamen poterit aliis verbis utiliter legari si Maximus voluerit, Titio decem do. nam in alienam voluntatem conferri legatum non potest. Inde dictum est, expressa nocent, non expressa non nocent.

De conditione rationum reddendarum.

53. IDEM libro sing. de Evrematicis.

SI quis servum liberum esse jusserit, si heredi rationes reddidisset, posteaque eum rationes reddere veterit, quasi puram facturum libertatem: competit ex testamento libertas.

De prorogatione legatorum. 1. Si duobus legetur sub conditione dandi.

54. JAVOLENUS lib. 2. ex Cassio.

SI quis legata, quibus dies apposta non esset, annua, bima, trima die dari jussit; & alicui, cum pubes esset, pecuniam legavit: id quoque legatum annua, bima, trima die post pubertatem præstandum esse, in commentariis Gaii scriptum est. quia magis conditio, quam dies legato adjecta esset. Contra ego sentio: quia fere dies ponitur ad proroganda ea, quæ ad præsens tempus, non etiam quæ in futurum legata sunt, diesque pubertatis habet aliquam temporis demonstrationem.

§. 1. Duobus eadem res, si heredi centum dedisset, legata est: si alter ex his quinquaginta dederit, partem legati consequetur; & pars ejus, qui non dederit, alteri cum sua conditione adcrefcit.

De conditione dandi incapaci.

55. IDEM lib. 13. Epistolarum.

MÆVIUS, cui fundus legatus est, si Callimacho, cum quo testamenti factionem non habebat, ducenta dedisset: conditioni parere debet, & ducenta dare, ut ad eum legatus fundus pertineat; licet nummos non faciat accipientis. quid enim interest, utrum tali personæ dare jubeatur, an aliquo loco ponere, vel in mare dejicere? neque enim illud quod ad talem personam perventurum est, testamenti nomine, sed mortis causa capitur.

An conditio dandi recipiat divisionem.

56. IDEM lib. 14. Epistolarum.

CUI fundus legatus est, si decem dederit, partem fundi consequi non potest, nisi totam pecuniam numerasset: dissimilis est causa, cum duobus eadem res sub conditione legata est. In hac enim questione statim a testamento, quo pluribus conditio apposta est, divisa quoque in singulas personas videri potest: & ideo singuli cum sua parte & conditioni parere, & legatum capere possunt. nam quamvis summa univærsæ conditionis sit adscripta, enumeratione personarum potest videri esse divisa: in eo vero, quod uni sub conditione legatum est, scindi ex accidenti conditio non debet: & omnis numerus eorum, qui in locum ejus substituuntur, pro singulari persona est habendus.

De operis.

57. POMPONIUS lib. 9. ad Quintum Mucium.

QUÆsitum est, an si jussus fuerit servus quinque operas extraneo dare, ut liber sit, conditio talis sit recipienda: ut quemadmodum circa pecuniæ dationem dicitur, ita & circa præstationem operarum dicamus? Sed hoc jure utimur, ut quemadmodum dictum est, si pecuniam ex peculio suo det extraneo, admitti eum ad libertatem: ita & si operam præstiterit, necesse sit eum admitti ad libertatem. itaque in proposito sapienter faciet heres, si impedierit eum, quo minus præstet & operas: hac enim ratione servus perveniet quidem ad libertatem, sed operis ejus extraneus non utetur.

De conditione nuptiarum.

58. IDEM lib. 10. ex variis lectionibus.

SI ancillæ alienæ, cum ea nupsisset, legatum sit. Proculus ait, utile legatum esse: quia possit manumissa nubere.

An morte, 1. Et media, 2. Vel maxima capitis diminutione legatum extinguatur.

59. ULPIANUS lib. 13. ad legem Juliam & Papiam.

INTERCIDIT legatum, si ea persona decefferit, cui legatum est sub conditione. §. 1. Quid ergo, si non decefferit, sed in civitate esse defierit? puta alicui legatum, si Consul fuerit, & is in insulam deportatus est: numquid non interim extinguatur legatum, quia restitui in civitate potest? quod probabilius esse arbitror.

§. 2. Non idem erit dicendum, si ea poena in eum statuta fuerit, quæ irrogat servitutem: quia servitus morti assimilatur.

Diviso conditionum. 1. De fisco.

60. PAULUS [lib. 7. ad leg. Juliam & Papiam].

IN factis consistentes conditiones varietatem habent, & quasi tripartitam recipiunt divisionem, ut quid detur, ut quid fiat, ut quid obtingat: vel retro, ne detur, ne fiat, ne obtingat: ex his dandi faciendique conditiones in personas collocantur, aut ipsorum, quibus quid relinquatur, aut aliorum; tertia species in eventu ponitur.

1 Adde l. 15. in fin. sup. de stat. hom. 2 Jussus dare acceptum ferendo non parat conditionem. Est enim aliud dare, aliud liberare: qui dat, facit quid accipientis; qui liberat, nihil facit accipientis; acceptilatio licet vim habeat solutionis, non tamen dicitur proprie solutio. Igitur non dicitur impleta dandi conditio per acceptilationem. Socinus. adde l. 49. in fin. de stat. 3 Si intra Haloand. 4 Jussus dare simpliciter, intelligitur jussus dare heredi. Socin. 5 Tempus conditionis dandi heredi non incipit currere nisi post aditam hereditatem. Socin. 6 Reperita conditio non censetur, quæ tacite inest: quia frustra & inutiliter esset expressa. vide Mancian. 10. de consuet. 6. num. 27. 7 Dilatio temporis non prius potest habere hanc quam principium. 8 Cum moriar scilicet. 9 l. 65. §. 1. sup. de leg. 1. vide quæ notavi ad l. 56. sup. mandati. 10 Decimum quartum. Cujac. ad l. 6. qui testam. 11 Aliud autem judicavit Imperator Hadrianus l. 73. §. 1. in fin. ad Sc. Trebell. adde l. 49. sup. de legat. 1. l. 5. C. quando dies legat. 12 Germania Imperio Romano luddita fuit. Appellationes enim ex Germania ad Imperatorem fuisse, hic locus indicio est. adde l. 11. sup. de excus. 13 Alias: Si intra annos decem. sed lectio Florentina melior & verior est: quæ veribus interpretibus placuit, & confirmatur ab Accursio l. si ita fuerit. §. ult. de manumiss. testam. Nam qui intra annos decem libertas relicta est, statim liber fieri potest: non novissimo decennii die, ut cum libertas in decem annos relicta est; unde constat humanum quid patios, viros ceteroqui maximos, Baronem & Haloandrum, qui 14 intra hic mortuus retineri voluerunt. Mod. 14 Id est, ultimo. Imo statim. l. 4. in fin. in fin. de manumiss. testam. 15 l. 47. §. 2. in fin. de fideic. libert. 16 l. 53. in fin. sup. de judic. 17 Consules arbitros dabant ad rationes manumissorum audiendas. 18 l. 78. sup. l. 87. in fin. h. t. 19 V. l. 94. in fin. in fin. eod. 20 Heredi etiam heredis dando sit liber is, qui jussus est heredi dare, & ita liber esse. 21 l. 109. in fin. eod. 22 l. 63. sup. de hered. in fin. 23 Legatum expresse in alterius voluntatem non potest conferri: tacite & non ita verbis apertis potest. 24 l. 32. l. 68. ver. atquin. §. quis. l. 70. sup. de hered. in fin. l. 63. sup. de legat. 1. vid. Cujac. 2. obf. 2. extranei, vel heredis. l. Senatus. 43. §. legatum. 2. §. de leg. 1. l. fideicommissi a libertas. 46. §. de statu. libert.

25 Meram & profusam. 26 Expressim. 27 Imo potest. l. 43. §. 2. sup. de legat. 1. 28 l. 68. sup. de hered. in fin. 29 Cui scilicet ratione expressi occurrit aliqua ratio vitandi actus. Bald. vide l. 195. in fin. de reg. jur. 30 l. 3. §. 9. in fin. de adm. vel transf. 31 Sicut legata possunt adimi, ita & conditiones: nec tamen per amotam conditionem videtur id remorum, cui conditio erat adiuncta; sed purificatur. Bald. 32 l. 30. sup. de legat. 1. 33 Dies incerta interpellat pro homine, ex quo dies est. Bald. 34 Id est, sub hac conditione. 35 l. 15. sup. de statu homin. 36 Adcrefcit cum onere suo pars deficientis. 37 Dandi verum hic improprie: ita sumitur l. 167. in fin. de regul. jur. 38 Atqui conditio in mare projicienda servari non debet. l. quidam. 27. sup. de cond. in fin. Aliud in pecunia, aliud in hominis rebus. 39 Adde l. 9. in fin. de mort. caus. 40 Pro sua. Hal. l. 34. §. 3. in fin. sup. h. t. l. 11. §. 1. l. 13. §. 2. in fin. de manumiss. testam. l. 30. sup. de uis. & usufr. legat. 41 Enumeratio personarum vim divisionis portionem habet. 42 Numerus omnis, qui unus in locum substituitur, pro una persona habetur. Bald. 43 l. 23. in fin. §. de cond. in fin. 44 Conditio dicitur esse possibilis, quæ etiam statu mutato possibilis est. Bald. 45 An lex Julia & Papiam sunt una lex vel dux? negat Robertus l. anim. ad v. 1. ait Anton. Mercat. l. notat. 1. in pr. & in fin. adde l. 43. l. 44. sup. de ritu. 46 l. 31. sup. h. t. l. 69. in fin. eod. l. 59. §. 1. sup. de her. in fin. l. 65. §. 1. sup. de legat. 1. l. 11. §. 6. sup. de legat. 3. 47 Naturaliter. 48 Deportatione legatarii non extinguatur ei legatum, sed suspenditur. Bald. 49 l. 104. in fin. h. t. 50 Deportatio hunc in modum morti non comparatur: idque cohibendorum caducorum & Legis Papiæ causa. vide Cujac. ad l. 121. §. 2. de verb. oblig. 51 Deportatio servitutem non irrogat. 52 Et manumiss. 53 Assimilatur. Hal. adde l. 3. in fin. sup. de capit. minut. l. 32. §. 6. sup. de non. inter vir. l. 209. in fin. de reg. jur. 54 Qui facit, dat: dat, qui facit vid. l. 218. in fin. de verb. sign. 55 Al. contingat. ea ponitur in eventu. 56 Id est, e converso, ut l. 40. §. 2. in fin. de acquir. vel amitt. poss. l. 21. §. 2. in fin. in fin. de fideiuss. 57 Conferuntur.

§. 1. Fideiussor iisdem conditionibus parere debet, quibus persona, a qua ad ipsum, quod relictum est, pervenit: sicut etiam cum suo onere hoc ipsum vindicat.

De conditione in tempus liberorum.

61. ULPIANUS [lib. 8. ad leg. Juliam & Papiam]. SI vir uxori ad tempus liberorum legaverit, dubitari potest, an de his duntaxat filii sensisset testator, qui post mortem ejus nati fuissent, an [&] de his, qui vivo eo ab eo suscepti fuissent post testamentum factum, cum manente matrimonio decessisset: verum æquum est proficere, five vivo marito, five post mortem nascantur.

1. De conditione dandi & non solidi capacitatem.

62. TERENCEIUS CLEMENS lib. 4. ad legem Juliam & Papiam.

SED si hoc specialiter expressit testator, etiam si ex alio post mortem suam liberos procreaverit, nihilo minus eam ad legatum admitti.

§. 1. Cuidam non solidum capienti, amplius legi concessa portionis relicta est, si heredi aliquid dedisset. Quæritur, an id quod conditionis implendæ causa dederat, consequi ex causa legati possit, quasi non capiat, id quod deroget? an vero id extra sit, nec ideo magis ex bonis testatoris amplius capiat, quam capturus esset, si sine conditione legatum esset? Et Julianus rectissime scribit, tanto amplius eum capturum, quantum conditionis implendæ causa dare eum oportet: nec interesse, heredi, an extraneo dare iussus sit, quia computatione facta, quæ semper in persona ejus introduceretur, non amplius legi concessa portionis ad eum subfideret. §. 2. Cum vir uxori, si a liberis ne nupserit, in annos singulos aliquid legavit, quid juris sit? Julianus respondit, posse mulierem nubere & legatum capere. quod si ita scriptum esset, si a liberis impuberibus ne nupserit, legem locum non habere: quia magis cura liberorum, quam viduitas injungeretur.

63. GAJUS [lib. 3. ad leg. Juliam & Papiam].

Cum ita legatum sit, Si Titio non nupserit, vel ita, Si neque Titio, neque Seio, neque Mævio nupserit, & denique si plures personæ comprehensæ fuerint: magis placuit, cuilibet eorum si nupserit, amissuram legatum, nec videri tali conditione, viduitatem injunctam, cum alii cuilibet satis commode possit nubere. §. 1. Videamus, & si ita legatum sit, Si Titio nupserit. & quidem si honeste Titio possit nubere, dubium non erit, quin, nisi paruerit conditioni, excludatur a legato: si vero indignus sit nuptiis ejus iste Titius, dicendum est, posse eam beneficio legis cuilibet nubere. quæ enim Titio nubere jubetur, cæteris omnibus nubere prohibetur: itaque si Titius indignus sit, tale est, quale si generaliter scriptum esset, Si non nupserit. imo, si verum amamus, durior hæc conditio est, quam illa, Si non nupserit: nam & cæteris omnibus nubere prohibetur; & Titio, cui inhoneste nuptura sit, [cum] nubere jubetur.

64. TERENCEIUS CLEMENS lib. 5. ad legem Juliam & Papiam.

Hoc modo legato dato, Si Lucio Titio non nupserit: non esse legi locum, Julianus aiebat. §. 1. Quod si ita scriptum esset, Si Aricia non nupserit: interesse, an fraus legi facta esset. nam si ea esset, quæ alicubi nuptias non facile possit invenire, interpretandum, ipso jure rescindi, quod fraudandæ legis gratia esset adscriptum: legem enim utilem Reipublicæ, sobolis scilicet procreandæ causa latam, adjuvandam interpretatione.

Si heres pendente legati conditione decesserit.

65. PAULUS lib. 62. ad Edictum.

Legato sub conditione relicto, si heres, a quo sub conditione legatum est, pendente conditione moriatur, heredem suum obligatum relinquit.

De manumissione statuliberi.

66. MODESTINUS lib. 10. Responsorum.

Hereditatem statuliberum, cui in eventum conditionis fideicommissum restitueretur rogatus erat, manumisit. Quæro, an fideicommissum ei præstare debeat? Herennius Modestinus respondit, Quamquam statuliberum heres manumiserit, tamen fideicommissum, quod sub iisdem conditionibus relictum est, debet, ita præstare cogitur, si conditiones impletas esse præstabit, aut per eum stetit, quominus impleantur.

De cautione Mutiana & translatione conditionali.

67. JAVOLENUS lib. 11. Epistolarum.

Cum sub hac conditione fundus alicui legatus esset, Si servum non manumiserit, & si manumiserit, legatum fundi ad Mævium translatum esset, legatarius de non liberando satisfecit, & legatum accepit, & postea liberavit: Quæro, an aliquid Mævio detur? Respondit, Si cui ita legatum erit, Si servum non manumiserit, satisfactione interposita, accipere ab herede legatum poterit: & si postea servum manumiserit, commissa stipulatione, heredi vel fundum, vel quanti

1 l. 9. supr. de SC. Silan. 1. 2. §. 1. supr. de alim. l. 6. infr. de jure fisci. 2 V. quæ scripti ad l. 4. C. quando dies legat. 3 l. 9. §. 1. 4 l. 91. infr. h. t. 5 l. 2. C. de naturalib. liberis. 6 Utiq. ad concurrentem quantitatem oneris cum relictio. etiam non capax capit: quia non videtur habere ex causa lucrativa. Bald. 7 l. 72. §. 5. j. h. t. 8 Al. non. 9 Hodie non potest. Novell. 22. c. 44. 10 Viduitatem perpetuam in legens conditio remittitur. Bald. 11 l. 63. j. h. t. 12 l. 2. C. de infr. §. 1. 13 l. 71. §. 1. infr. h. t. 14 l. 12. §. 43. §. de instrum. l. 6. §. 3. J. de jure patronatus. 15 l. 14. §. de legat. 3. hinc Bald. uxori carere marito melius est, quam malum maritum habere. 16 l. 63. §. h. t. 17 Jul. & Pap. ut indicat hujus legis inscriptio. Goth. vide Brisson. l. 3. select. cap. 3. Alex. ab Alexandr. genal. dier. lib. 4. cap. 5. S. L. 18 Actus quælibet veri, nisi certo loco interdictio, non potest, actus interdictio intelligitur. Bald. 19 Ipso jure rescinditur, quod fraudandæ legis causa factum est. 20 l. 1. §. solut. matr. Lex resp. utilis, extendenda est. Bald. 21 Legatum conditionale non perit, licet grævus moriatur pendente conditione. Bald. 22 Ante conditionis eventum. 23 Præstabit, Hal. constituit, alii. 24 l. 73. infr. h. t. 25 Legatarius in quem transiit per hæc causa est, capere de manu heredis, non de manu primi legatarii debet. Bald. 26 Verba conditionalia, in dubio intelliguntur de tutore. Bald. 27 l. 91. in fin. infr. l. 2. supr. h. t. 28 Legatum valet in arbitrium legatarii collata conditione. ut hic. An & stipulatio in voluntate stipulatoris? Ita contra Cujac. ad l. 17. infr. de verb. oblig. 29 Id est, declaraverit: & hoc legatum collatum in voluntatem legatarii, ante declarationem non transmittitur. Bald. 30 Ad de l. 40. §. h. t. 31 Et hoc non modo. 32 Adde l. 92. infr. h. t. l. 15. C. de fideicommissis. 33 Se empturum. 34 Re: omnino enim ejus interest voluntatem testatoris fieri, & impleri non curare, aut quod ea gratia legatario datum erat, secundum voluntatem testa-

ea res est, restituet; eoque casu heres ei, cui ex sequenti conditione legatum debuerit, restituet.

De conditione nuptiarum.

68. IDEM lib. 2. ex Cassio.

SI ita legatum esset, Cum nupserit: si nupta fuerit, & hoc testator scisset, alterum matrimonium erit expectandum; nihilque intererit, utrum vivo testatore, an post mortem ea iterum nupserit.

De legato, si voluerit.

69. GAJUS lib. 13. ad legem Juliam & Papiam.

SI ita expressum erit, Titio, si voluerit, do, lego: apud Labeonem Proculus notat, non aliter ad heredem legatarii pertinere, quam si ipse legatarius voluerit ad se pertinere: quia conditio personæ injuncta videtur.

De conditione emancipationis.

70. PAPINIANUS lib. 16. Quæstionum.

Duos mater filios sub conditione emancipationis ex partibus heredis instituit, eisque plurimum rerum præceptiones pure dedit; hereditatem adierunt: patrem a legatorum commodo illa quoque ratio debet summovere, quod emancipando filios, obsecutus voluntati, supremum judicium uxoris suæ custodiri voluit.

De fundo emendo. 1. De matrimonio. 2. De jure libertatis. 3. De dote.

71. IDEM lib. 19. Quæstionum.

Titio centum, ita ut fundum emat, legata sunt: non esse cogendum Titium cavere Sextus Cæcilius existimat: quoniam ad ipsum duntaxat emolumentum legati rediret. Sed si filio, fratris alumino minus industrio prospectum esse voluit, interesse heredis, credendum est: atque ideo cautionem interponendam, ut & fundus comparatur, ac postea non alienaretur. §. 1. Titio centum relicta sunt ita, ut Mæviam uxorem, quæ vidua est, ducat: conditio non remittitur: & ideo nec cautio remittenda est. Huic sententiæ non refragatur, quod si quis pecuniam promittat, si Mæviam uxorem non ducat, Prætor actionem denegat, aliud est enim eligendi matrimonii pena metu libertatem auferri, aliud ad matrimonium certa lege invitari.

§. 2. Titio centum relicta sunt ita, ut a monumento meo non recedat, vel uti in illa civitate domicilium habeat: potest dici, non esse locum cautioni, per quam jus libertatis infringitur. Sed in defuncti libertatis alio jure utimur. §. 3. Titio genero meo heres meus dotis Seia filia mea nomine centum dato: legati quidem emolumentum ad Seiam, quæ dotem habere incipit, pertinet. sed quia non tantum mulieri, sed Titio quoque, cui pecuniam legavit, consultum videtur, prope est, ut ipse legatarius intelligatur, & legatum petere debeat.

Si post divortium genero pecuniam heres solverit, æque liberabitur: quoniam in dotem solutio convertitur. Constante autem matrimonio, etiam prohibente muliere, Titio recte solvetur: hoc enim & mulieris interest, ut incipiat esse dotata: nam & si quis ipsam quoque petitionem habere responderit, eaque pecuniam petat, neque dotis fieri velit, non dubie doli summovebitur exceptione. Ante nuptias vero Titio vel muliere defunctis legatum apud heredem manet. Quod si nolit eam uxorem ducere, causa legati, quod ad mulieris personam attinet, satisfactum intelligitur: sed Titio legatum petenti nocebit exceptio doli. Sabinus autem existimabat, nupta muliere Titio, sine cautione legatum deberi, quoniam pecunia dotis efficeretur: sed cum ante nuptias, quia purum legatum est, peti potest, cautio, Mulieri pecuniam reddi, necessaria erit. Quod si maritus vitio suo causa ceciderit, neque solvendo sit: numquid adversus heredem mulieri, quæ nihil deliquit, succurri debeat ob eam pecuniam quæ doti fuerat destinata? Sed quoniam ambo legati petitionem habuerunt, salvam habebit, non soluta pecunia viro, mulier actionem.

De conditione, si a liberis non discesserit. 2. De cautione fideicommissi non petenda. 3. Et ratione non exigenda. 4. De conditione, si arbitrato illius nupserit. 5. Vel si non nupserit. 6. De falsa causa. 7. De conditione falsa vel deficiente. 8. De falsa demonstratione.

72. IDEM lib. 18. Quæstionum.

Cum tale legatum esset relictum, Titio, si a liberis non discesserit: negaverunt eam recte cavere, quia vel mortuis liberis legati conditio possit existere. sed displicuit sententia: non enim voto matris opponi tam ominosa non interponendæ cautionis interpretatio debuit.

§. 1. Et cum patronus liberto certam pecuniam legasset, si a liberis [ejus] non discessisset, permisit Imperator velut Mucianam cautionem offerri: fuit enim periculosum ac triste, libertum conjunctum patroni liberis eorundem mortem expectare. §. 2. Titius hereditatem institutum rogavit post mortem suam hereditatem restituere, si fideicommissi cautio non fuisset petita: Mucianæ cautionis exemplum ante constitutionem remisit cautionis locum habere non potuit, quoniam vivo eo, cui relictum est, impleri conditio potuit. §. 3. Quid ergo, si ita scriptum sit, Peto post mortem tuam restitui hereditatem, ita ne satis fideicommissi petatur, neve ratio exigatur: sine dubio

toris revocare. In quo perspicue commodum heredis agitur: ita non potest dici stipulatio hæc nulla esse, juxta l. stipulatio. §. alteri. J. de verb. oblig. idem autem continetur hæc cautione, quod Muciana. l. heres. j. h. t. In libertate tamen relicta cessat hæc cautio, & officio judicis compellendus est libertus testatoris iussioni parere. l. Mæviam. J. de manumiss. testam. Ceterum hæc faciunt, quæ tradit Crotus ad l. fusciam. §. aiti. de leg. 1. col. 9. n. 25. 30. Ruin. conf. 42. lib. 2. Et in rubr. sol. matr. n. 6. 35. Cotta in verb. Testator. legando. Emanuel Costa lib. 2. select. cap. 6. 20. Mod. 35. Omnis qui cavet de modo implendo, tenetur carere de modo impleto conservando, ut si quid contra fecerit, aut contra venerit, rem restituat. Baldus. 36 l. 63. §. h. t. Modus hic appellatur conditio, ut l. 108. J. h. t. l. 1. C. de his, quæ sub modo. 37 l. 2. C. de inutilib. stip. 38 Debet enim matrimonia esse libera. l. 134. infr. de verb. oblig. 39 Al. testamento ita & in Fideicommissis. S. L. 40 V. l. 44. infr. de manumiss. testam. Pacto quis non potest stringi ad damnum uno tantum in loco habendum. Bald. Manumissi eunt & habitant quo lubet. l. 12. C. de operis libert. v. Cujac. 14. obs. 27. an subito licet patriam mutare. vide Papon. 3. not. lib. 6. tit. des lettres de naturalité. fol. 462. 41 Possit ex hoc loco videri, iniquas esse institutiones, quibus parentes certi loci inclarum seu æmulum liberis imponunt. 42 l. 18. in fin. supr. de alimentis. conditione infringi libertas ingenui non potest, inerti potest. 43 l. 1. supr. solut. matr. 44 l. 2. C. de usufructibus. 45 Et male verbi, sed despicitur. infr. h. t. 46 l. 5. C. de inst. & subj. adde l. ult. C. de inst. & subj. 47 l. 13. ed. ad exemplum Mucianæ comparata. de hæc parva via vid. que scripsi ad l. 1. §. 2. infr. de supererob. 48 De Muciana cautione scripti ad Nov. 22. c. 43. 49 Vide Cujac. in hunc. l. 14. obs. 37. 50 l. 101. §. pen. infr. h. t. 51 Testator potest remittere heredi necessitatem constituendi inventarii: ea tamen remissione doli minime continetur, alias heres fideicommissario universaliter tenetur rationem reddere: & eam ob causam inventarium facere. Bald.

per hujusmodi verba non interponenda quidem cautionis conditio videtur adscripta, rationi vero non exigenda modus adhibitus, scilicet ut culpa, non etiam dolus remissus intelligatur: idque in ejus persona, qui negotia gessit, cuique rationis reddenda necessitas fuerat testamento remissa, rescriptum est.

§. 4. Si arbitratu Titii Seia nupserit, heres meus ei fundum dato: vivo Titio, etiam sine arbitrio Titii eam nubentem legatum accipere, respondendum est: eamque legatis sententiam videri, ne quod omnino nuptias impedimentum inferatur. Sed si Titius vivo testatore decedat, licet conditio deficiat, quia tamen suspensa quoque pro nihilo foret, mulieri succurreretur.

§. 5. Moxia, si non nupserit, fundum cum morietur, lego: potest dici, & si nupserit, eam confestim ad legatum admitti. Non idem probatur, si certus dies incertusve alius legato fuerit adscriptus.

§. 6. Falsam causam legato non obesse verius est: quia ratio legandi legato non coheret, sed plerumque doli exceptio locum habebit, si proberur alias legaturus non fuisse.

§. 7. Falsam conditionem Cassius & Caelius Sabinus impossibile esse dixerunt: veluti, Pamphilus, si quod Titio debeo solverit, liber esto: si modo nihil Titio fuit debitum, quod si post testamentum factum testator pecuniam exsolvit, defecisse conditionem intelligi.

§. 8. Falsam legati demonstrationem non facere legatum, Sabinus respondit: veluti si quis, cum Titio nihil legasset, ita scriptum reliquerit, ex centum que Titio legavi, quinquaginta heres Seio dato: idque sumpsit ex defuncti voluntate: quia non animo legandi, sed diminuendi legatum, quod falso datum existimaret, ita scriberet. Propter falsam tamen demonstrationem legati non plus Seius adsequetur, quam si vere demonstratum fuisset.

De legato duobus sub contrariis conditionibus, & cautione Muciana.

73. IDEM lib. 19. Quæstionum.

Titio fundus, si in Asiam non venerit: idem, si pervenerit, Sempronio legatus est: cum in omnibus conditionibus, quæ morte legatariorum finiuntur, receptum est, ut Muciana cautio interponatur: heres cautionem a Titio accepit & fundum ei dedit: si postea in Asiam pervenerit, Sempronio heres quod ex stipulata cautionis interposita consequi potest, utili actione præstare cogitur: sed si cautio medio tempore defecerit, quæ sollicitè fuerat exacta, non de suo præstabit heres, sed quia nihil ei potest objici, satis erit actiones præstari: si tamen, Titius cum in Asiam venisset, Sempronius prius quam legatum accipiat, decesserit, heredi ejus deberetur, quod defunctus petere potuit.

De jure accrescendi.

74. IDEM lib. 32. Quæstionum.

Mulier & Titio usufructus, si non nupserit mulier, relictus est: si mulier nupserit, quamdiu Titius & vivit & in eodem statu erit, partem usufructus habebit, tantum enim beneficio legis ex legato concessum esse mulieri intelligendum est, quantum haberet, si conditioni paruisset: nec, si Titius, qui conditione defectus est, legatum repudiet, ea res mulieri proderit.

De die incerto.

75. IDEM lib. 34. Quæstionum.

Dies incertus conditionem in testamento facit.

De conditione, si sine liberis decesserit.

76. IDEM lib. 6. Responsorum.

Fideicommissum a filiis relictum, si quis ex his sine liberis diem suum obierit, adoptionis commento non excluditur.

De repetitione conditionis vel libertatis. 1. De cautione Muciana, 2. Et legato alicui, si mulier non nupserit. 3. De tutoribus jussis sub conditione ad rem gerendam accedere. De remissione cautionis legatariorum vel fideicommissorum.

77. IDEM lib. 7. Responsorum.

Via, quæ nepotem sub conditione emancipationis pro parte heredem instituerat, ita postea codicillis scriptis: Hoc amplius nepoti meo, quam quod eum heredem institui, lego prædita illa: conditionem emancipationis repetitam videri placet, quamvis avia nullam in legatis, ut in hereditate substitutionem fecisset. Nam & cum servus pure quidem liber, heres autem sub conditione scriptus, & si heres non extiterit, legatum accipere jussus est; in legato repetitam videri libertatem Divus Pius rescripsit. §. 1. Muciana cautio non habet, si per aliam conditionem actio legati differri possit.

§. 2. Titio, si mulier non nupserit, heres centum dato: quam pecuniam eidem mulieri Titius restituere rogatus est: si nupserit mulier, die legati cedente, fideicommissum petet: remoto autem fideicommissio, legatarius exemplum Mucianæ cautionis non habebit.

§. 3. Pater exheredata filia tutores dedit, eosque, si mater ejus, impubere filia constituta, vita decessisset, ad rem gerendam accedere jussit: cum uxori mandatum esset, ut moriens filia communi decies restitueret, non sub conditione tutores videbuntur dati, nec si quid aliud interea puella quæsisset, ejus administratione prohiberi: cautio vero fideicommissi matri remissa. Quocumque indicio voluntatis cautio legatariorum vel fideicommissorum remitti potest. Itaque si cautionis non petenda conditio legato vel fideicommissio præscribatur, conditionem ea res non faciet: non enim deficiet, si quis caveri desideraverit, onere cautionis non secuto: quod adversus invitum hodie jure Publico sequi non potest, postquam remitti posse cautionem placuit.

De conditionibus implenda. 1. De conditionibus disjunctivis.

78. IDEM [lib. 9. Responsorum].

Cum pupillus aut tutor ejus conditionem in personam pupilli collatam impedit, tam legati, quam libertatis, jure communi, conditio impleta esse videtur. §. 1. Disjunctivo modo conditionibus adscriptis, alteram defecisse non oberit, altera vel postea impleta. Nec interest, in potestate fuerint accipientis conditiones, an in eventum collatae.

De legato, cum morietur legatarius, 1. Vel heres. 2. De cautione Muciana. 3. De usufructu. 4. De nuptiis.

79. IDEM [lib. 1. Definitionum].

Heres meus, cum morietur Titius, centum ei dato: primum legatum est, quia non conditione, sed mora suspenditur: non potest enim conditio non existere. §. 1. Heres meus cum ipse morietur, centum Titio dato: legatum sub conditione relictum est: quamvis enim heredem moriturum certum sit, tamen incertum est, an legatario vivo dies legati non cedat, & non est certum ad eum legatum perventurum.

§. 2. Qui post Mucianam cautionem interpositam legatum accepit, si contra cautionem aliquid fecerit, stipulatione commissa etiam fructus heredi restituet: hoc enim legatarius & in exordio cavere cogitur. §. 3. Quamvis usufructus, cum morietur legatarius, inutiliter legatur: tamen cautionis Mucianæ remedium, usufructu quoque sub conditionem alicujus non faciendi legato locum habet.

§. 4. Quod in fraudem legis ad impediendas nuptias scriptum est, nullum vim habet: veluti, Titio patri centum, si filia, quam habet in potestate, non nupserit, heres dato: vel filiosfamilias, si pater ejus uxorem non duxerit, heres dato.

De conditione & modo.

80. SCÆVOLA lib. 8. Quæstionum.

Eas causas, quæ proinus agentem repellunt, in fideicommissis non pro conditionalibus observari oportet: eas vero, quæ habent moram cum sumptu, admittimus cautione oblata: nec enim parem dicemus eum, cui ita datum sit, si monumentum fecerit, & eum, cui datum est, ut monumentum faciat.

De rationibus reddendis. De conditione implenda.

81. PAULUS lib. 21. Quæstionum.

Julius Paulus Nymphidius. Quæsitum, si ita in testamento cautum esset: Stichus si rationes reddiderit, cum contubernali sua liber esto: eiusque decem heres dato: an Stichus mortuo, antequam rationes redderet, vel pariatore, vel reliqua habente, libera esset mulier, & an de legato idem accipiamus? Libertate data, si rationes reddiderit. hanc conditionem rationum reddendarum, ut jussus videatur reliqua reddere, si qua habet, cum fide actus sui: quæ si nulla sunt, pure accepisse libertatem videbuntur: & si post aditam hereditatem decesserit, competente libertate etiam legatum eos secutum est: quod si, cum adhuc reliqua haberet, decessit, sub eadem conditione & contubernalis ejus libertatem accepisse videtur, & defecta [videbitur] conditione. Sed non ineleganter illud dicitur, Stichum quidem sub conditione manumissum, contubernalem autem ejus pure: & illam conjunctionem non ad conjungendam conditionem, sed ad necessitudinem demonstrandam pertinere. §. 1. Tunc demum pro impleta habetur conditio, cum per eum stat, qui si impleta esset, debiturus erat.

De rationibus reddendis.

82. CALLISTRATUS lib. 2. Quæstionum.

Cum servus ita liber esse jussus sit, si rationes reddiderit, eique fundum heres dare damnas sit: videamus, utrum conditio libertati præposita sit, an vero & legato. & quidem si libertati soli accipiamus præpositam, nullus tractatus amplius superest: nam legatum purum invenitur; & ideo inutile sit: quod si conditio etiam legato insita sit, quod quidam recte putant, simul cum libertate

I V. l. 9. supr. de liberat. 2 Conditio nuptiarum in consilium vel arbitrium alterius collata non tenet, quamvis dos possit conferri in arbitrium alterius. Bald. 3 V. l. 4. §. 1. supr. de usu. 4 l. 28. supr. h. t. 5 V. Nov. 22. c. 44. 6 Conditio expressa vel tacita non nubendi rejicitur, non alia suspensio. l. 52. in fin. supr. h. t. 7 Falsa causa legatum non vitiat, nisi de voluntate testatoris ducatur, l. 17. §. 2. supr. h. t. §. 31. Infr. de legat. & ibi Theoph. ubi dixi. 8 Falsa & impossibilis conditio equipollent. Bald. 9 Et sic valebit favore libertatis. Accurs. 10 l. 7. supr. h. t. 11 l. 79. §. 2. infr. h. t. 12 Satis est etiam quod creditur ei velut bono viro. Gloss. hic. vide Tiraqueil. de penis causa. 51. 13 Et ita sub conditione viduitatis. 14 Id est, sub hac conditione. 15 Coniunctum scilicet. 16 Quæritur, num usufructus & mulieri & Titio debeatur? Responso: Pars mulieri tantum debetur, infr. h. t. in verb. tantum. in parte altera Titius conditione deficit, nec mulieri aderebit. in fin. infr. h. t. 17 Matrimonium. 18 Ipsa mulier scilicet. 19 Quæsi diceret, post nuptias a muliere contractas contra voluntatem testatoris, mulier ipsa partem tantum usufructus consequitur, Titius ipse conditione defectus est, non tamen ei pars Titii aderebit. in fin. infr. h. t. 20 Atque ita mulier admittitur ad legatum contra voluntatem testatoris, idque jure speciali & favore matrimonii. 21 Si non nupserit. 22 Aderebitur. Bart. Bald. Socin. l. 3. §. 3. legat. i. l. 35. §. 16. infr. de verbor. oblig. Nota. Adde l. 4. l. 21. l. 22. infr. Quando dicit legator. S. L. 23 Cur t viduitatis conditio remittitur in hac specie mulieri: non autem Titio. l. 1. c. de iudicibus viduitate. 24 A quem legitur reditura est portio Titii conditione defectu? utique ad proprietarium. Causa hic valde singularis est, ut in quo jus aderebitur non sit inter re & verborum conjunctionem. 25 Dies incertus est, cum ita scribitur, Heres meus cum morietur dato. l. 1. c. 2. supr. h. t. 26 Dies incertus appellatur conditio. l. 30. §. 4. in fin. supr. de legat. l. 1. §. 16. infr. de verbor. oblig. Nota. Adde l. 4. l. 21. l. 22. infr. Quando dicit legator. S. L. 27 Et contrarius, l. 55. in fin. supr. de cond. indeb. in qua argumento hujus legis, legendum esse opinor, conditionis, non conditionis. 28 l. 51.

in fin. supr. de legat. 2. 29 Repetita in legatis conditio videtur, institutioni heredis adjecta. l. 82. l. 108. infr. h. t. l. 18. supr. de cond. inst. l. 83. in fin. supr. de legat. 2. 30 Vid. l. 30. supr. h. t. 31 Vid. Cujac. 8. obs. 36. in fin. 32 Unum impedimentum removere non sufficit, ubi plura removenda sunt. Castrensis. 33 Centena, scilicet dotis; videtur hæc fuisse magna quantitas, ut dixi ad l. 6. in fin. supr. de usuris. 34 Dixi ad l. 2. c. familia. & ad l. 2. in fin. c. ut in possess. leg. 35 l. 7. c. ut in possess. leg. 36 l. 12. infr. ut legat. nomin. 37 Jus commune opponitur juri singulari, l. 23. §. 3. infr. de fideic. l. 4. lib. quæ huic legi conjungenda est. Jus commune est regula juris. l. 3. §. 10. infr. de statuliberis. 38 l. 23. in fin. supr. de cond. inst. 39 l. 5. in fin. supr. de cond. inst. §. 11. Infr. de hered. inst. 40 Vid. l. 110. §. 3. infr. de reg. jur. 41 Legatum in tempore mortis collatum, in momentum vite potius, quam mortis collatum videtur. 42 Non tamen debetur aut petitur præteriti die. 43 Paul. 3. sent. 6. §. 1. §. 9. c. de hered. inst. 44 l. 4. infr. quando dies legat. 45 Vid. Cujac. 15. observ. 32. 46 Nov. 22. c. 44. §. 2. in fin. 47 Subaudi, Julie Miscellæ. de qua dixi ad l. 1. l. 2. l. 3. c. de iudicibus viduitate. & lego Julia Miscellæ tollenda. 48 Dixi ad Novell. 22. §. 43. 49 Statim, contentum: veluti si legatum sit sub conditione quæ vel tunc, jam antea facta sit. Dyn. Bart. 50 Quales sunt ex, quæ ad præsens tempus collatae. 51 Id est, legatum peti illis casibus non potest etiam oblata cautione. 52 Stat enim continuo verum vel falsum. l. 13. supr. de reb. dub. l. 10 in fin. supr. de cond. inst. l. 120. in fin. infr. de verbor. obl. 53 Moram conjunctam. vid. Förner. 1. select. §. 1. §. 1. 54 Non faciat. Hal. 55 l. 40. in fin. infr. de statuliberis. 56 Per hoc, reliquator est, Græcius. ἀλλοτρίως, id est, pariatore, reliquatori opponitur; vide Cuiac. ad Afric. fol. 216. aliud est a pariatore, de quo Seneca 2. de Clementia. & 3. vide Ersson. in verbo, paria facere. 57 Dixi ad l. 31. §. 1. infr. de statulib. 58 Vide Mancianam 10. de consuet. §. n. 15. in fin. 59 Pro impleta conditio est, quæ mora advertari non impletur. 60 Impleta est conditio intelligitur, per quem stat ut ne impicatur. vide l. 24. supr. h. t. 61 l. 111. infr. h. t. vid. l. 5. infr. de statuliber. l. 89. in fin. infr. de verbor. sign. vide quæ notavi ad l. 6. supr. familia.

dies quoque legati utiliter cedit. Quid ergo continetur his 1 verbis, si rationes reddiderit? Quidam hoc aiunt, si reliqua reddiderit: quasi nihil 2 interfit, utrum sub hac conditione si reliqua, vel si hac, [si] rationes reddiderit. Sed nos neque 3 conditionem meram putamus esse, quæ in datione existit, neque meram conditionem, quæ in facto sit; sed eam conditionem, quæ ex mixtura quadam consistit. nam non 4 utique, si ille in folle 5 reliqua obtulerit, liber erit: non enim testator hoc sensit: sed illud ut rationes reddat, quomodo servus reddere solet 6, id est, legendas offerre rationes primum, deinde computandas, ut explorari possit, imputationes probe, an improbe referantur, accepta recte relata, an non recte. Ita enim incipit 7 quidem res a facto, pervenit autem ad pecuniam. Inest his verbis etiam, heredes notitia instrui rationum, ut sciant, quid in quaque ratione scriptum sit: nam quod ipse vivus facturus erat, ab heredibus suis fieri iussisse intelligitur: ille autem utique non sic solebat servo suo, ostendendi reliqua, rationes subscribere: sed ita ut legeret 8, examinaret, exciperet. Itaque cum servo sub hac conditione testamento libertas datur, Si rationes reddiderit, non hanc solum habet significationem, si cautiones instrumentaque omnia actus sui exhibuerit heredi: sed & si 9 reliqua solverit.

De filio testatoris herede scripto sub conditione.

83. PAULUS lib. 12. Responsum.

Lucius Titius ita testamentum fecit, Atrelius Claudius natus ex illa muliere, si 10 filium meum se esse iudici probaverit, heres mihi esto. Paulus respondit, filium, de quo quæreretur, non sub ea conditione institutum videri, quæ 11 in potestate 12 ejus est 13, & ideo testamentum nullius esse momenti 14.

De conditione, si cum filio meo morari fuerint.

84. IDEM lib. 14. Responsum.

Illis libertatis alimentorum nomine, si cum filio meo morari fuerint, menstruos denarios centenos & vestivaria dari volo: liberti in obsequio fuerunt, quamdiu adolescens ad militiam promoveretur: qua causa effectum est, ut quibusdam Romæ relictis proficisceretur, & apud 15 castra defunctus est. Quæsitum est, an ab heredibus ejus alimenta debeantur. Paulus respondit, conditionem quidem in persona libertorum, qui cum filio defuncti morati sunt aut per eos non stetit, quo minus morarentur, mortuo filio testatoris defecisse non 16 videri: sed si testator propter filii utilitatem his, qui cum eo morati fuissent, alimenta præstari voluit, contra voluntatem defuncti petentes audiri non oportere.

De verbis, cum illi petierint.

Legatum alicui, cum petierit, non est conditionale. Ex Bart.

85. SCÆVOLA lib. 3. Responsum.

Titia heredis instituit liberos habentis filii fidei commisit, ut rem ejus universam restitueret filiis ejus, liberisque eorum, cum 17 ipsi petissent, sine ulla juris cavillatione: Quæro, an his verbis, cum illi a te petierint, conditio fideicommissio adscripta videatur? Respondit, non videri.

De libertate sub conditione & legato relicto servo.

86. MÆCIANUS lib. 3. Fideicommissorum.

Julianus noster, cum, qui decem dare, & ita liber esse iussus esset: si a vivente manumissus esset, non aliter legatum, quod ei cum libertate datum esset, habiturum, quam si conditioni libertatis paruisset. Item in emptorem, si alienatus esset. Sed id tunc 18 locum habet, cum omnimodo simul cum libertate legatum acquiri potuit, licet legato imposta non sit, veluti cum in tempus libertatis legatum collatum esset. Cum vero libertas sub conditione, legatum autem presenti die datum est: in hoc quæstio est, an constiterit 19 legatum? etenim nec Catonianæ 20 sententiæ locum in proposito esse, quia etsi statim testator decessisset, non tamen omnimodo inutile esset legatum, cum posset conditio libertatis ante 21 aditam hereditatem impleri, & legatum manumisso deberi: nisi forte necessarius 22 heres extitisset: tunc enim omnimodo inutile erit legatum jure ipso: quia sub conditione acceperit libertatem.

De priore & posteriore scriptura.

87. VALENS lib. 1. Fideicommissorum.

Quod traditum est, in legatis novissimam 23, in libertatibus levissimam 24 conditionem spectandam esse:

88. GAJUS [lib. 1. Fideicommissorum].

(Id est, quæ ipsi servo commodior sit):

89. VALENS lib. 1. Fideicommissorum.

Non ad ea duntaxat pertinet, quæ sepius sub diversis conditionibus, sed etiam, quæ primo pure 25, deinde sub conditione dantur 26. Itaque quod heres pure dare iussus est, quodve pure legatum est, cum id ex 27 intervallo sub conditione legatum est, posterius valet. Si prius sub conditione, deinde 28 pure legatum est: præfens debetur.

1 l. 32. l. 81. supr. h. t. l. 111. J. h. t. l. 31. J. de statuliber. 2 Rationes reddere, & reliqua solvere, conditio eadem, ut iur. & l. 8. §. 5. supr. de liber. legata. 3 Rationum reddendarum conditio mixta ex faciendo & dando: Quæ ita? incipit a faciendo, desinit in pecunie datione, ut J. h. t. 4 Rationes reddere non videtur, qui chartas in quibus conscriptæ sunt rationes, tradit, qui edit rationes, nisi & reliqua solvat: & e contra non videtur rationes reddere, qui tantum offert in folle. 5 In sacculo, l. 3. §. 6. J. de statuliber. 6 Argumentum a solitis & consuetudine. 7 Rationum reddendarum conditio incipit a facto, & pervenit deinde ad pecuniam: hoc e, incipit a computatione & dispositione rationum, & desinit in pecunie datione. 8 Rationes reddens pati adversarium debet: legere, examinare, excipere. 9 Non non cogitur reliqua solvere. l. 37. J. de fieri omn. libert. l. 5. C. an servus et suo facto. 10 Probatio filiationis, conditio non est potestativa. adde l. 14. C. de probat. l. 6. supr. de his, qui sunt sui. vid. Menoch. 2. de arbit. l. 1. c. 9. n. 49. 11 Adde Augustinum, de consuetudinibus 5. 6. 12 Qui sub tali conditione instituit, non jure testatur. l. 4. supr. de hered. inst. l. 4. C. de infitias. adde Menoch. 2. arbit. l. 1. c. 9. n. 9. 13 Recunque tamen non probetur, lex eam deinit esse filium testatoris, qui ex eo jusque usque natus est. l. 6. supr. de his, qui sunt sui. l. 5. in fin. supr. de in jus vocanda. Præsumitur filius, tamen si directe non probetur. 14 Hinc colligimus, Non sufficere præsumptionem legis, ubi probatio formaliter requiritur. Akrat. tr. præsumpt. fol. 603. 15 Id est, in casibus. 16 l. 1. C. de legat. 17 l. 48. J. de reb. vel. 18 l. 65. supr. h. t. 19 Vide §. 32. Inst. de legat. 20 l. 13. supr. de testame. 21 l. 1. n. 9. 6. C. de caducis. 22 l. 91. §. 1. supr. de legat. 1.

Quod si pure legatum, ex continenti heres sub conditione damnatus aut rogatus est dare: perinde est, ac si juncta subjecta scriptura idem legatum esset, vel ut præfens vindicari, si hoc voluerit legatarius, vel cum conditio exstiterit, ab herede peti posset: nisi commemoratione 29 superioris legati posterius scriptum fuerit, velut, Stichum, quem illi legavi, heres meus ei, si illud factum erit, dato: tunc enim revocandi animo præfens legatum, & sub conditione dandi ita scripsisse videbitur: & si ante conditionem rem vindicet, doli exceptio locum habere poterit.

90. GAJUS lib. 1. Fideicommissorum.

Per fideicommissum varie data libertate non levissima spectanda est, sed novissima: quia posterior voluntas 30 potior haberi debet: cui consonat etiam rescriptum Divi Antonini.

Diviso conditionum.

91. MÆCIANUS lib. 2. Fideicommissorum.

Conditionum, quæ in futurum conferuntur, triplex 31 natura est, ut quædam ad id tempus, quo testator vivat, quædam ad id, quod post mortem ejus futurum sit, quædam ad alterutrum pertineant: tempus autem vel certum vel infinitum comprehendatur: quæ omnia non minus in fideicommissis, quam in institutionibus ac legatis incidere solent: Ut hæc conditio, Titia, si mihi nupserit, non dubie, nisi vivente testatore; illa autem, Si ad exsequias funeris mei venerit, nisi post mortem impleri non possit: illa vero, Si filio meo nupserit, vel vivente 32 vel mortuo 33 testatore impleri possit. Et prima quidem ac tertia ex relatis conditionibus, infinitum tempus habent: quandoque enim nupserit, impletur conditio, secunda ad certum tempus adscripta est.

De emancipatione.

92. ULPIANUS lib. 5. Fideicommissorum.

Si cui legatum fuerit relictum, isque rogatus sit liberos suos emancipare: an cogi debeat manumittere? Et retineo me dixisse, defici eos a petitione fideicommissi; neque enim Prætor fideicommissarius 34 eos ad libertatem tuetur, ut servos. Papinianum quoque libro nono responsum scribere referebam, non 35 esse cogendum emancipare filios suos. Arbitror tamen extra 36 ordinem debere constitui, eum, qui agnovit [id] quod sibi relictum est hac contemplatione, ut liberos suos emanciparet, cogendum 37 emancipare: neque enim debet circumveniri testantium voluntas; sic deinde hoc accipiendum, quemadmodum si sub conditione liberorum emancipandorum ei fuisset legatum, vel ita relictum, ut eos emanciparet. Cui rei consequens est quod Divus Severus rescripsit: nam cum quædam mulier nepotes suos heredes instituisset, & ipsum filium coheredem filiis suis dedisset, eosque invicem substituisset, rogassetque filium, ut filios emanciparet, non autem rogasset, ut hereditatem eis restitueret, ex auctoritate D. Severi emancipare eos compulsus est, hisque restituere hereditatem: & adjectum est, [ut] si tardius id faceret, quasi ex mora usuras præstaturum: videri 38 enim eum, qui moram faceret emancipationi, moram restitutioni fideicommissi eam facere.

93. PAPINIANUS lib. 8. Responsum.

Mater 39 filio suo coheredes sine ulla conditione filias ipsius dedit, ac petiit, ut filias suas emanciparet 40, ita ut curatores a Prætor acciperent: filii videri fidei commississe placuit, ut eas sui juris constitutas, ad hereditatem aviæ pervenire pateretur: nec ad rem pertinere, si portionem filiarum jure substitutionis quæisset.

Differentia statuliberi & legatarii in conditione dandi heredi,

1. Vel non heredi.

94. HERMOGENIANUS lib. 1. Juris epitomarum.

Cum ita datur libertas, si Titio, qui non est heres, decem dederit: certa 41 persona demonstratur, ac propterea in personam ejus tantum conditio impleri potest: sane si cum cesserit dies, pecuniam conditioni comprehendam statuliber habuerit, jure constituto 42 nulli dando consequitur libertatem. Diversa causa est legatarii, in cujus persona placuit conditionem deicere, si antequam dederit legatarius pecuniam, Titius moriatur. §. 1. Ex his verbis, si heredi, vel si heredi Titio decem dederit, liber esto: non tantum heredi, sed etiam heredis 43 heredi dando, pervenit ad libertatem. at si nullus heredi successerit; jure constituto, nulli dando ad libertatem perveniet.

De translatione legati sub eadem conditione sumenda.

95. IDEM [lib. 4. Juris epitomarum].

Legatum sub conditione relictum, & ad alium translatum, si non conditio personæ 44 cohereat, sub 45 eadem conditione translatum videtur.

De verbo desinere. 1. De nuptiis & libertate.

96. PAULUS [lib. 1. ad Neratium].

Titio usufructus servi legatus est, &, si ad eum pertinere desisset, libertas servo data est; Titius vivo testatore decessit: libertas non 46 valet: quia 47 conditio nec initium accepit. Paulus: Ergo & si viveret

23 l. 88. l. 89. J. h. t. l. 8. in fin. supr. de testam. tut. l. 16. supr. de unig. l. 6. l. 7. in fin. supr. de adimend. l. 12. §. ult. supr. de legat. l. 1. l. 3. C. de codicillis. l. 19. C. de fideicommissis. 24 Vid. l. 35. supr. h. t. 25 l. 40. §. 2. supr. h. t. l. 7. supr. de adimend. 26 Vide Decium conf. 113. col. fin. conf. 190. col. pen. & ult. & ad l. singularia. supr. num. 16. si cert. petat. ubi & Alexandrum consule num. 9. in fin. Jalsonem ad l. qui bis idem. num. 5. ad fin. de verb. oblig. Cephalum conf. 296. num. 30. lio. 2. Mod. 27 Non conjuncta scriptura. 28 l. 52. in fin. l. 81. §. 7. l. 113. §. penult. supr. de leg. l. 1. l. ult. in fin. infr. de fideicommissis. libert. 29 Novatio inducit commemoratione prioris obligationis. vide l. 47. de verb. oblig. 30 l. 5. in fin. infr. de manumiss. test. 31 Adde l. 16. supr. de unig. 32 l. 36. l. 61. l. 68. supr. h. t. l. 7. C. de institutione. 33 l. 19. supr. h. t. 34 Fideicommissarius Prætor, qui de fideicommissis cognocebat: de quo dixi ad Ulp. 25. §. 12. 35 Emancipare filios, agnito legato, legatarius non cogitur, ut his non cogitur, inquam, jure ordinario, seu secundum vulgarem formulam juris, l. 114. §. 9. supr. de legat. l. 1. quia patria potestas inalienabilis est, & sancta: sed jure extraordinario, seu auctoritate Principis. dixi d. §. 8. vide l. 4. C. de emancipationib. adde Paul. 4. sent. 15. §. 1. 36 Cui opponitur vulgaris forma juris. l. 113. §. 3. in fin. l. 114. §. 8. supr. de legat. l. 1. 37 Imo, non est cogendus. l. 114. §. 8. supr. de leg. l. 1. 38 Moram qui in precedenti committit, eandem in consequenti committere videtur. Cætr. 39 Pater Titio. Haloand. 40 l. 70. supr. h. t. 41 Conditio dandi certe personam, personam non egreditur. Castrenf. adde l. 95. infr. h. t. 42 Id est, conditionibus: que sepe, & plurimum, aut nulla, aut levi ratione discrepant a jure communi. 43 l. 51. §. 1. supr. h. t. 44 Primi legatarii. 45 l. 24. supr. de adimend. 46 l. 19. supr. quemadm. servit. 47 Interdum tamen quod non cepit, deicere dicitur. l. 3. §. 1. supr. usuf. quemadm. servit.

facta excedant dodrantem. † Idem dicitur, & si principali testamento quædam sub conditione legata sunt, quæ an debeantur, incertum est: & ideo si heres sine iudice solvere paratus sit, prospiciet sibi per hanc stipulationem. §. 13. Id est, quod ex substitutione coheredis ad coheredem pervenit, proficit legatariis. Is enim similis est heres ex parte pure, ex parte sub conditione heredi instituto: sed ea, quæ ab eo legata sunt, si omiserit hereditatem, non augentur, scilicet si ab eo nominatim data sunt, non Quisquis mibi heres erit. §. 14. Si coheredis mei portio exhausta sit, mea integra, & illam vindicavero, Cassius confundendas esse partes existimat: Proculus contra. in qua specie & Julianus Proculus adfensit: quam sententiam probabilior esse putat.

† Sed & Divus Antoninus iudicasse dicitur commiscendas utraque partes in computatione legis Falcidiae. §. 15. Si coheredem meum post aditam hereditatem adrogavero: non dubitabitur, quin separandæ sint portiones, perinde atque si coheredi meo heres existisset. §. 16. Si in annos singulos legatum sit Titio, quia multa legata & conditionalia sunt, cautio locus est, quæ in Edicto proponitur, Quanto amplius accipit, reddi. §. 17. Id, quod natura hereditati debetur, & peti quidem non potest, solummodo non repetitur, non esse computandum in hereditate quidam putant. Sed Julianus & hæc ex eventu augere patrimonium aut non augere existimat, & hereditario jure id quoque capi: ideoque & in restitutionem hereditatis venturum. §. 18. Si debitor creditori heres existat, quamvis confusione liberetur, tamen locupletior hereditatem percipere videtur: ut computetur ei quod debet, quamvis additione confusum sit. §. 19. De impensa monumenti nomine facta, quæritur, an deduci debeat? Et Sabinus ita deducendum putat, si necessarium fuerit monumentum extruere. Marcellus consultus, an funeris monumentique impensa, quantum testator fieri iussit, in ære alieno deduci debeat, Respondit, non amplius eo nomine, quam quod funeris causa consumptum est, deducendum: nam ejus quod in extructionem monumenti erogatum est, diversam esse causam. Nec enim ita monumenti ædificationem necessariam esse, ut sit funus ac sepultura: idcirco eum cui pecunia ad faciendum monumentum legata sit, Falcidiam passurum.

2. MARCELLUS [lib. 22. Digestorum].

Nec amplius concedendum erit, quam quod sufficiat ad speciem modicam monumenti.

De venditore hereditatis non sciendo. 1. De transactione.

2. De annuo legato reipublicæ relicto.

3. PAULUS [libro singulari ad leg. Falcidiam].

SI heres institutus eam hereditatem, quæ solvendo non est, vendiderit: vix quidem poterit persuaderi non fuisse eam hereditatem solvendo, quæ emptorem invenerit. vera autem ratione nihil legatariis debebitur: quia magis ex stultitia emptoris habere videtur heres institutus, quam ex bonis defuncti. nam & e contrario, si male vendiderit res hereditarias, non erit hoc legatariis detrimentum: ita ergo commodum debet esse heredis, si bene res administraverit.

§. 1. Sed & si is, qui solvendo non est, legaverit, & heres cum creditoribus deciderit, ne solidum solveret, & ob eam decisionem factum sit, ut aliquid retineret, nihil tamen legatariis debitum: quia eam pecuniam non ex hereditate, sed ex decisione habet.

§. 2. Item si Reipublicæ in annos singulos legatum sit: cum de lege Falcidia quæretur, Marcellus putat, tantum videri legatum, quantum sufficiat forti ad usuras trientes ejus summæ, quæ legata est, colligendas.

1 Id est, arbitro, quem prætor dare solet ad ineundam quantitatem patrimonii. l. 1. §. 6. in fr. de test. 2 Vide ad hanc legem Ant. Fabr. 4. conj. 13. 3 Puta ad me in fr. de test. pervenit. 4 Ut id, quod ad me ita pervenit, augeat legata a me relicta. 5 Hac non de substitutione intelligenda, sed de jure accretionis. 6 Id est, a me. 7 Id est, si omiserit: & eo casu portio mei coheredis mihi tamen non substituta aderebit. 8 Additionem. Hal. 9 Id est, a me. 10 Id est, nomine ejus expresso. l. 1. sup. de liberis. 11 Id est, non ita. 12 Hæc enim verba sunt communia: ideoque meus coheres, quamvis mihi non sit substitutus, legata a me relicta, quasi a se relicta, solida præstabit. 13 Vide Cujac. 4. obs. 35. §. 15. cap. 14. 14 Nihil hic de substitutione proponitur, sed de portione defecta accretione, non repudiata: quod colligitur ex verbo vindicavero, quod mox sequitur. 15 Utpote, quia ultra dodrantem legatum erat ab eo, legata erant ab eo tredicim, cum legatum duodecim tantum esset. 16 Ut ita legatariis integra tredicim præstet. 17 Ut puta, quia illi partem vel repudiavit, vel capere non potest, & ea mihi accedit, & ita onerata ejus portio non onerata accedit. 18 Et male, in fr. eod. sensus est: Quemadmodum quod ex substitutione coheredis ad me pervenit, legata a me relicta augeat, §. 13. sup. h. t. ita & accretionis ejus portio meis prohiat legatariis: quia repudiante coherede ex parte utraque videat ab initio institutus. 19 Imo Cassio, fuit enim Julianus Cassianus; & ideo Cujacius monet hic legendum esse, Cassio. vid. Cujac. 25. obs. 22. in fr. 20 Non committendas. Cujac. 4. obs. 35. 21 Cujus partem testator non gravavit, meam vero exhausit. 22 Aliud est, si ante aditam, §. 13. sup. h. t. & ita, Quod ex arrogatione coheredis ad me pervenit, est, cum legatariis meis prohiat: est, cum non prohiat. 23 Videat eo casu ejus universa bona acquisivisse. 24 Ut ita non prohiat legatariis, quibus a me legatum est, portio non gravata coheredis mei. 25 l. 1. sup. de annuis. l. 10. in fr. quando dies legat. 26 Eorum enim dies non semel, sed per singulos annos cedit. l. 11. in fr. quando dies legat. Et ea ratione in annuis legatis, & stipulationibus annuis ab initio cujuscunque anni computandum est tempus præscriptionis. l. 7. §. ult. C. de præscr. 30. vel 40. ann. 27 l. 35. in fr. in fr. h. t. 28 Nec enim propter incertam conditionem fieri potest computatio. 29 Puta nudo pacto. l. 84. in fr. in fr. de reg. jur. 30 Sunt enim quædam natura debita, quæ soluta repeti possunt. Ea cum possint invito heredi extorqueri, mirum non est, si ejus hereditatem non augeant, neque legatariis proficiant. vid. Goveanus. 31 Et male, in fr. h. t. Cur ita? vid. l. 10. in fr. de obl. & act. 32 Ut l. 95. in fr. h. t. l. 41. §. ult. sup. de evict. 33 Ab eo cui succedit. 34 Confundit res suas cum defuncti bonis, qui defuncti hereditatem adit: ideoque qui adit, confundit, adinque ipsa confusione parit. 35 Quid sit, vid. l. 42. sup. de reg. jur. 36 Vid. l. ult. §. 9. C. de jure delib. 37 §. ult. in fr. h. t. De tuncaria actione, vid. l. 14. §. 6. sup. de relig. 38 De sumptu funerum & sepulture dixi ad leg. 12. tabularum. 39 Talis enim esse potest. l. 3. in fr. de bon. poss. l. 119. in fr. de vero sign. 40 Hereditatem scilicet majori pretio quam valuit: siquidem illud heres habet ex stultitia emptoris, non ex dispositione defuncti: ideoque ea summa nil proderit legatariis. 41 Emens rem majori & immodico pretio, fructibus emisse videtur. Unde colligitur, compendium negotii extra rem esse. l. 47. §. 6. sup. de nam. & petic. tut. Bonis defuncti non adnumerari, quod heres sua prudentia vel stultitia venditoris quæsit. 42 Id enim etiam potest ante hereditatem aditam. 43 Huius paragraphi rationem fructuumque ignorare profertur Casprensus, sed ad hunc locum Goveanus videndus est, hic. 44 l. 3. C. ad SC. Trebell. 45 l. 63. in fr. in fr. h. t. Goth. Vide Cottam in voc. Utrius trientes. Ant. August. lib. 2. emend. cap. 12. Covarruv. lib. 3. var. res. cap. 9. Ant. Gubert. lib. 1. quæst. jur. cap. 1. Mod. 46 Trientes usurae leves sunt. vid. Capitolinum in Alexand. Iustine pars usurae centesimæ. Centesima est, quæ lingulis mensibus centesimam fortis partem solvit. De

Si legatarius pendente legati conditione heredi successerit, deinde legati conditio extiterit.

4. PAPINIANUS [lib. 16. Quæstionum].

Fundo legato mihi sub conditione, pendente legati conditione heres me heredem instituit, ac postea legati conditio extitit: in Falcidiæ ratione fundus non jure hereditario, sed legati, meus esse intelligitur.

De pollicitatione.

5. IDEM [lib. 8. Responforum].

VERBIS legati vel fideicommissi non necessarie civitati relinquitur, quod ex causa pollicitationis præstari necesse est. Itaque si debiti modum testamento dominus excessit, superfluum duntaxat Falcidia minuetur. Quare nec fidei committi legatarii poterit. † Quod si dies aut conditio legatum fecerit, non utilitatis æstimatio, sed totum petetur quod datum est: nec si vivo testatore dies venerit, aut conditio fuerit impleta, fiet irritum quod semel competit.

De sumptu funeris.

6. VENULEIUS [lib. 13. Stipulationum].

SI vir uxori heres extiterit, & in funus ejus impenderit: non videbitur totum quasi heres impendere, sed deducto eo, quod quasi dotis nomine, quam lucrificat, conferre debuerit.

De servitute.

7. PAPINIANUS [lib. 7. Quæstionum].

LEGE Falcidia interveniente legata servitus, quoniam dividi non potest, non aliter in solidum restituetur, nisi partis offeratur æstimatio.

De ære alieno.

8. IDEM lib. 14. Quæstionum.

IN legem Falcidiam æris alieni rationem in hereditate relicti, quod unus ex heredibus solvere damnatus sit, ipse solus habebit.

De fructibus. 1. De partu ancilla.

9. IDEM lib. 19. Quæstionum.

IN Falcidia placuit, ut fructus postea percepti, qui maturi mortis tempore fuerunt, augeant hereditatis æstimationem fundi nomine, qui videtur illo in tempore fuisse pretiosior. §. 1. Circa ventrem ancillæ nulla temporis admittitur distinctio est. nec immerito: quia partus nondum editus, homo non recte fuisse dicitur.

De eo quod potest ad heredem pervenire.

10. IDEM [lib. 20. Quæstionum].

QUOD supra quadrantem apud heredem potest pervenire, supra dodrantem in pecuniam legatum non onerat heredem: veluti hereditas pupilli, si forte substitutus sit exheredato, qui patri pupilli heres existit.

De retentionibus omnis temporis. 1. De morte servi cui sub conditione libertas data fuerat. 2. De parte bonorum ablata. 4. Si servus testamento manumissus decedat ante aditionem. De servis qui moriente domino ea valetudine affecti erant, ut vivere non possent, & his qui sub eodem tecto fuerunt cum dominus a familia necaretur. 5. De tabulis pupillaribus.

trientibus usuris vide Hotom. 1. de usuris. 47 Puta a Titio. 48 Titii scilicet. 49 Id est, cum instituit ratio patrimonii heredis. 50 l. 6. C. h. t. 51 Et merito, quia jure hereditario habere non videor, quod alio herede instituto eram habiturus: ideoque, neque in restitutionem hereditatis id veniet. l. 63. sup. de legat. 2. 52 Vide ad hanc legem Antonium Sabrum 4. conj. 12. 53 Verbis legati, vel fideicommissi non necessarie, hoc est frustra, & inutiliter relinquitur, quod ex debiti causa præstari necesse est. 54 Quia id sine tuo legato consequi potest. 55 Puta creditrici. 56 Cur? pollicitatio facta Reipublicæ obligat pollicentem. l. 1. §. 1. in fr. de pollicitat. 57 Id est, ejus quod ex sua pollicitatione debuit. 58 Id est, testator. 59 Ab herede scilicet. 60 Creditores scilicet. 61 Cui scilicet testator nihil de suo dicit, nisi ei plus legaverit, quam debuit: tunc enim de superfluo fideicommittere debuit. 62 Id est, si pure legavero stipulanti, quod illi in diem vel sub conditione debuit. 63 Utilitatis hæc æstimatio vertitur in repræsentatione. l. 1. §. 10. sup. h. t. 64 Inde igitur Falcidia detrahetur, æstimata tamen utilitate legati quam dies vel conditio remissa inferit. l. 2. sup. de dote præleg. 65 Adde l. 80. sup. de legat. 2. 66 §. 14. in fr. de legatis. 67 Qui dote ex pacto post mortem uxoris lucratur. 68 In cujus patrimonio erant ducenta, in dote centum. 69 Partem enim, ut heres impendit: aliam vero partem de suo proprio, ut dominus dotis quam lucrificat, ideoque licet centum in funus uxoris impendit, quinquaginta tantum, ut heres uxoris hereditatis oneri impendat: eoque facta Falcidiam a legatariis detrahet. 70 l. 1. §. 9. sup. h. t. l. 80. in fr. in fr. h. t. 71 Quæritur quo modo de ea Falcidia detrahetur ab herede si fideicommissi servitus legata naturam, servitus legatario detrahi non potest: quin solida servitus tribuenda est. ant. l. 80. l. 76. sup. de legat. 2. Igitur ne heres careat sua Falcidia, eundem eik ad æstimationem servitus legatæ, ut ex ea quartam heres detrahat. 72 Ali. lege Falcidia. 73 Id est, in ratione legis Falcidiæ ponenda. 74 Puta centum. 75 Puta Titius. 76 Fingamus, duos heredes relictos æquis partibus; ab eis plurima legata relicta; ab uno vero Puta Titio nominatim centum relicta fuisse Cato. 77 Creditori testatoris scilicet. puta Cato. 78 Nominatim scilicet. 79 Id est, sustinebit: ut quemadmodum is heres qui nominatim nullas est creditori solvere, solus compelli potest ad solutionem, ita solus ex hujusmodi legato deducit Falcidiam, non ejus coheres. l. 53. in fr. 3. de legat. 2. Alii hæc verba varie interpretantur, esse solas tenentur: Alii, solas deducit, ut Dynus: Alii, esse solas deducit, quem testator nominat, ut Bart. 80 Post mortem testatoris. 81 Aliud in immaturis: & sic Goveanus intelligit l. 18. in fr. ad SC. Trebell. 82 Testatoris. 83 Ideoque legatariis proferunt, ut plenus heres esse legatum solvat, adde l. 15. in fr. sup. de vulg. 84 Propter æritatem. 85 In Falcidia. Nam partus augere hereditatem videtur, cum sit pars rei. l. 9. ex hoc rescripto. l. 1. §. de ventre in fr. l. si quod ex Pamphilo. 73. §. de leg. 2. l. quis in pro. 7. §. de fruct. hom. 86 Partus nondum editus, non est homo. Sequitur enim Saporum legatum, quæ non esse animalia: sed tamen Galenus in 3. de partu, libro pro, quæ non esse animalia, quomodo & leges Lycurgi & Solonis docent esse animas: nam quæ abegit partum, punitur; sed hoc non tam quod animal, quam quod non animalis peremit, l. 2. sup. de mortuis inferendo. idque fit editione quadam, qua pars habetur pro animali. Idem scribit Galenus lib. 2. de diff. de signis. vide Cujacium l. 2. §. 6. sup. de vocat. tut. Tertullianus in Apologetica: Nobis vero homicidium severiter est edito etiam conceptum utero, dum adhuc languis in hominem delibatur, dissolvere non licet: homicidium æstimatio est, prohiberi nasci; nec referri naturam quæ eripiat animam, an nascentium disturbet: homo est, & quæ est futurus, & fructus hominis iam in lumine est. 87 In pecuniâ legatam. vid. Cui. 4. obs. 35. in fr. 88 Quod ex re alterius, quamvis testatoris voluntate ac iudicio ad heredem pervenit, in Falcidiam non imputatur. 89 l. 1. §. 2. §. de vulg. 90

II. IDEM lib. 29. Quæstionum.

IN ratione legis Falcidiae retentiones omnis temporis heredi in quadrante imputantur. §. 1. Si servus sub conditione libertate data, vita decessit: si quidem impleta conditio quandoque fuerit, heredi non videbitur perisse: quod si defecerit, in contrarium ratio trahit: sed, quanti statuliber, moriens fuisse videbitur. §. 2. Imperator Marcus Antoninus decrevit, heredes, quibus pars bonorum ablata est, non in ampliorem partem, quam pro ea parte, quæ relicta est, legatorum nomine teneri. §. 3. Cum quidam parte dimidia bonorum adempta fuisset relegatus, idemque, provocatione interposita, testamento postea facto, obiisset, atque post mortem ejus, non jussu appellatum, esset pronuntiatum: Quæsitum est, utrum æris alieni loco pars dimidia abscederet, ut residua sola videretur fuisse in bonis, an vero succurri heredi necessarium esse videbitur? Sed videtur succurri debere: cum animus litigantis [&] obtinendi votum hanc opinionem admittit. §. 4. Si servus testamento manumissus ante aditam hereditatem decedat, heredi quidem periisse intelligitur: sed cujus pretii erit, qui si viveret, non æstimaretur? Nam & eos, qui moriente domino ea valetudine affecti fuerant, ut eos non posse vivere certum esset, tamen si postea moriantur, hereditati periisse responsum est. Nec aliud in his, qui sub eodem tecto fuerunt, cum dominus a familia necaretur. §. 5. Quod vulgo dicitur, in tabulis patris & filii unam Falcidiam servari, quam potestatem habeat, videndum est. Quamvis enim substitutus, quæ a pupillo relicta sunt, cum filius heres existit, ut æs alienum quodlibet debeat: tamen propter ea, quæ data sunt tabulis secundis, contributioni locus est. Secundum quæ poterit evenire, ne substitutus quicquam retineat, vel ut longe plus habeat quartæ paternæ hereditatis. † Quid ergo, si non sufficiat pupilli hereditas legatis, cum patris sufficisset? De suo quadrante nimirum dabit substitutus: quoniam pater legavit de suo: nec ad rem pertinet, quod ex nullo testamento præstatur ultra vires patrimonii, cum in hac parte juris legata, quæ tabulis secundis relinquuntur, quasi primis sub conditione relicta intelliguntur. §. 6. Si filio suo duos substituerit, & alterius portionem oneraverit, tractari solet, an ex persona sua Falcidiam possit inducere substitutus, quam pupillus non haberet, vel unus pupilli substitutus? & facile quis dixerit consequenter prioribus, quæ de patrimonii ratione dicta sunt, non esse Falcidiae locum: & ultra vires portionis conveniendum alterum substitutum: Sed verior est diversa sententia, perinde huic quartam relinquendam existimantium, atque ita si patri heres existisset: ut enim opes patris & contributio legatorum inde capiunt & formam & originem, ita plures substituti, subducta persona pupilli, revocandi sunt ad intellectum institutionis. † Quid tamen dicemus de altero substituto, qui non est oneratus: si forte nondum legata pupillus a se relicta solvit, & aliquid ultra dodrantem sit: in omnibus & ipsum Falcidiam habiturum? Atquin quartam habet: neque idem patiatur institui comparatio. rursus si negemus, aliud, aperte quam quod vulgo probatum est, respondetur. Itaque varietas existit: ut is quidem, qui proprio nomine oneratus est, velut institutus desideret quartam: alter autem, qui non est oneratus, ut substitutus, licet portio largiatur ejus, non in solidum conveniatur propter calculi confusionem. Huic consequens est, ut si pupillo de Falcidia cautum fuit, duobus committatur stipulatio: videlicet in eam quantitatem, quam unusquisque sibi retinere potuisset. §. 7. Quæsitum est, si quis pupillo coheredem substituerit: quemadmodum legis Falcidiae ratio inquiri debeat, & quale est, quod vulgo diceretur, legatorum rationem separandam? Dixi, quantum ad legata, quæ pater a filio, item a substituto reliquit, nullam fieri posse separationem; cum communi calculo subjiciantur, & invicem inducant contributionem: sed legata, quæ ab instituto extero data sunt, permisceri cæteris non oportere: ideoque quartam pupillo datæ portionis habere substitutum, quamvis suam portionem habeat, ut institutus; & aliam causam esse ejus, qui ex variis portionibus heres scriberetur: ibi enim legatorum confundi rationem non minus, quam si semel fuisset nuncupatus ex ea portione, quæ conficeretur ex pluribus; neque referre, pure sepe, an sub diversis conditionibus sit heres institutus. §. 8. Si quis exheredato filio substituit heredem institutum, & ab eo tabulis quoque secundis legaverit: necessario ratio confundetur. cum ideo legata valere dixerit Julianus a substituto relicta, quod idem patri heres existit.

1 I. 50. infr. h. t. Retineri hic intellige legata, quæ apud heredem ipsum remanent: quæ sunt, & quæ vel ab initio non contulerunt, vel quæ postea deseruntur. 2 Pura per contra tabulas, vel querelam inofficiosi. 3 l. 43. §. 1. supr. de cond. & demost. 4 Appellatio suspendit sententiæ effectum, l. 6. §. 1. de his, qui not. hinc videri potest pars hæc obligata quodammodo fuisse in bonis defuncti. 5 Hinc videri potest, partem illam perire heredi. 6 Ut l. ult. supr. de his, qui effud. vel deiecer. 7 l. 60. in pr. & fin. J. h. t. l. 1. §. 1. J. si cui plus quam per leg. Falcid. 8 Quorum illæ principales, hæc secundæ dicuntur. scripti ad l. 11. supr. test. quemadmodum aperiantur. 9 Una Falcidia in duplicibus testamentis servatur. Fit & in eisdem legatorum & bonorum contributio: in Falcidia in eis detrahenda mortis paternæ tempus inspicitur, bonorum augmentum vel diminutio post contrahens legataris nec prolebit, nec nocet. 10 Legata Goth. Vid. Donell. §. c. 23. Duaren. hæc tit. cap. 8. Cuj. lib. 4. obs. 31. Govean. hæc loca. Anl. 11 Substitutus pupillo, hoc loco legata a pupillo relicta integra solvit: quæ ab eo relicta non solvit, sed contributionem habet. 12 l. 18. §. 1. supr. de test. milit. 13 Contributio sit heredi a legata. ut hic. & l. 14. §. 1. l. 15. l. 30. §. 1. l. 79. infr. eod. Contributio enim ostendit, quantum cuique debeat. 14 Velut. Hal. quod improbat Cujac. 4. obs. 34. in fin. 15 Ali. quid enim. Govean. 16 Verbum, quadrante, expugnat Govean. hic. Cuiacius vero defendit, 4. obs. 34. 17 Id est, pupillus dicitur ad l. 11. supr. test. quemadmodum aperiantur. 18 Ut enim opes. Hal. de bonis communis patrimonii, Ranconet. & post eum Baldus tractat ad legem Falcidiam: ut enim opes patris formam capiat, & originem, & inde contributio legatorum, ita & Govean. hic. ut sensus, ut duplicibus tabulis opes & bona, de quibus legata relinquuntur & præcipue capiuntur, & originem (quia a testatore) inspicitur: sic inde contributio legatorum nascitur, quod absurdum sit legatorum rationem, quæ ex istis bonis relinquuntur. 19 l. 31. J. h. t. 20 l. 79. infr. eod. 21 Imo non valent. l. 107. supr. de leg. 3. l. 77. §. 31. supr. de legat. 22 l. 6. c. de hered. act. 23 Et sic ut compensaret sibi debitum. l. 1. §. 1. de legat. 24 Vide quæ scripti ad l. 22. infr. h. t. 25 Nam in impo. ratione legis Falcidiae creditor heres a debitor institutus, summ. creditum detrahit. C. h. t. 26 Hic Goveanus scribit, legata impatiens ad solum pertinere, & in solum Falcidiam pati: quo nomine reprehenditur a Cujac. 7. obs. 31. infr. eod. 27 Adde l. 10. in fin. §. 3. de his, quæ ut in dign. vid. l. 37. supr. ad leg. Aquil. l. 14. infr. ad leg. Corn. de falsis. 28 Falcidiz non imputantur data inter vivos non a patre vel extraneo, datus vel donationis causa: hujusmodi enim res a patrimonio donatoris exceptæ fuerunt. v. Grat. §. Falcidia. qu. 15. 29 V. Ripa ad l. in quartam. nam. 29. cum seq. infr. eod. Lancel. Polit. ad l. solum quem. C. sum. eret. n. 62. & ibi Corasium n. 93. Mod. 30 Dixi ad Ulp. §. 4. 31 Falcidia jure hereditario recitatur, ut hic. ut & jure testamenti. l. 42. supr. de vulg. Curia? dixi ad l. 30. supr. de alt. emp. 32 Dos mulieris est propriam patrimonium,

Si creditor successerit debitori. 12. IDEM [lib. 30. Quæstionum]. SI debitor, creditore herede instituto, petisset, ne in ratione legis Falcidiae ponenda creditum suum legataris reputaret: sine dubio ratione doli mali exceptionis apud arbitrum Falcidiae defuncti voluntas servatur.

De tacito fideicommissio. 13. IDEM [lib. 37. Quæstionum]. SI tacitum fideicommissum servus injungente domino suscepit, habiturum eum legis Falcidiae beneficium, quia parere domino debuit, constitutum est. Idemque placuit in filio, qui fuit in patris potestate.

An dos imputetur in Falcidiam. 1. De onere retentionis omittenda. 2. De tabulis pupillaribus. 14. IDEM lib. 9. Responsorum.

Pater filiam, quæ a viro diverterat, heredem pro parte instituit, & ab ea petit, ut fratri & coheredi suo portionem hereditatis acceptam, deducta sexta, restitueret; admitta compensatione dotis in Falcidia ratione: Si pater dotem consentiente filia non petisset, Falcidiam quidem jure hereditario, dotem autem jure proprio filiam habituram, respondi: quia dos in hereditate patris non inveniretur. §. 1. Avia nepotibus heredibus institutis, fideicommissum, ut omissa retentione, quæ per legem Falcidiam ex alio testamento competebat, solida legata fratribus, & coheredibus solverent: Recte datum fideicommissum respondi, sed hujus quoque onus in contributionem venire. §. 2. Duobus impuberibus substitutum, utrique heredem existentem, in alterius hereditate Falcidia non uti convenit, si de bonis alterius impuberis quartam partem hereditatis patris, quæ ad filios pervenerit, retineat.

§. 3. Quod si [frater fratri] legitimus heres extitit, & impuberi supremo substitutus, portio quidem patronorum bonorum, quam intestatus puer accepit, rationi Falcidiae non confundetur: sed quartam ejus tantum portionem substitutus retinebit, quam impubes accepit, qui substitutum habuit.

De mortis causa donatione. 1. De stipulatione, ne Falcidia utatur, 2. De annuis legatis. 3. Si creditor successerit debitori. 5. De donatione inter virum & uxorem. 6. De fructibus. 7. De fideicommissio portionis supplenda gratia. 8. De æstimatione testatoris.

15. IDEM lib. 13. Responsorum.

Quod bonis jure Falcidiae contribuendum est a debitore, cui mortis causa pacto debitum remissum est, in factum concepta replicatione retinebitur. §. 1. Frater, cum heredem sororem scriberet, alium ab ea, cui donatum volebat, stipulari curavit, ne Falcidia uteretur, & ut certam pecuniam, si contra fecisset, præstaret. privatorum cautione legibus non esse refragandum constitit: & ideo sororem jure publico retentionem habituram, & actionem ex stipulatu denegandam. §. 2. Non idcirco minus Falcidiae rationem in cæteris annuis legatis admitti visum est, quod primo ac secundo anno, sine ulla detractioe fuissent legataris soluta. §. 3. Quod avus ex causa tutelæ nepoti debuit, cum avo nepos solus heres extitisset, ratio Falcidiae si poneretur, in ære alieno bonis deducendum respondi: nec ad rem pertinere, quod heredem avus, idemque tutor rogaverat, ut si sine liberis ante certam ætatem decederet, tam hereditaria, quam propria bona restitueret: non enim ex hoc hereditatem debito compensatam videri, cum vel ideo maxime declaratur, non esse compensationem factam, quoniam heredem suum habere propria bona defunctus ostendit. † Plane si conditio fideicommissi fuerit impleta, fructus hereditatis post mortem avi percepti, pari pecunia debito tutelæ compensabuntur: sed quartam heres nepotis de bonis duntaxat, quæ moriens avus reliquit, retinebit. §. 4. Cum fideicommissum ex voluntate matris a patre moriente debitum filio pater hereditate sua, quam in filium conferebat, compensari voluit: quod filio debetur, si ratio Falcidiae poni cœperit, fini quadrantis, quem ex bonis patris cum effectu percepit, compensabitur, atque ita superfluum æris alieni dodranti tantum detrahetur. §. 5. Ex donationibus in uxorem collatis, quod heres ejus reddere viro cogitur, in bonis mulieris non erit: nam ita fit locupletior, ut tanto pauperior esse videatur: quod autem heres inde minuit, viro non perit. §. 6. Fructus prædiorum sub con-

etiam si sit in patris potestate, ut hic. & l. 3. J. de collatione. l. denique. §. ergo. supr. de minorib. 33 V. l. 5. §. 5. supr. de minorib. l. 16. supr. de religiof. l. 4. infr. de collat. hinc collige, Quæ extra causam testamenti capiuntur, in Falcidiam non imputari. Imo, dos in quartam imputatur. l. 29. C. de inoff. & filia alterutro contenta esse debet. l. 22. §. 3. supr. jure. 34 Atque dotem pater gravare potest. l. ult. §. 5. supr. de legat. 2. 35 Nepotes rogare non possumus, ne Trebelliana utantur. 36 Vid. quæ scripti ad l. 93. infr. h. t. 37 Falcidiam deduci ex nostro testamento prohibere non possumus, ex alieno, possumus. 38 Res enim heredum legari possunt. 39 Res heredum legare possumus: sed tamen ejus fideicommissi onus in contributionem venit. 40 In ratione legis ponenda legata omnia contribuuntur, hoc est, ea, quæ testator de suis bonis reliquit, & quæ de bonis heredis. vide l. 11. §. 5. supr. h. t. 41 l. 42. §. de vulgar. 42 Si pluribus unus substitutus, utrique directo succedit, contributio locum habet: secus si uni directo, alteri per consequentiam succedit. Eurt. 43 Mortuo scil. intra pubertatem. 44 Al. quod de bonis. 45 Vide l. 14. §. 3. h. t. 46 Donationes mortis causa referuntur in cumulum bonorum, ut inde Falcidia detrahatur. Goveanus. 47 De non petendo vide l. 82. infr. eod. 48 Δουκικαίον. sic in Glossis Philoxeni. vide Theophil. Institut. de except. Replicatio in factum respondet exceptioni in factum. l. 14. l. 23. infr. de except. ubi dixi. 49 V. l. 22. infr. h. t. 50 Sensus est, quemadmodum testamento vetari Falcidia secundum regulam juris antiqui non potest, ita conventiones alligari heres non potest, vivo testatore, ne Falcidia utatur. vide Cujac. ad Novell. 1. 51 Falcidiz detractionem olim non potuisse prohiberi a testatore, hoc est, detradam fuisse contra testatoris voluntatem, hinc colligitur, hodie potest prohiberi: de quo vide Authent. sed cum testator. C. ad leg. Falcid. vide Martianum. 9. de conjec. 13. num. 3. 52 Vide l. 20. supr. de religiof. 53 l. 13. C. de testamento. 54 Hodie non habet. Novell. 1. cap. 2. Nam si Falcidia testamento prohiberi potest, eidem potest & inter vivos renunciari, l. 45. supr. de pactis. Sed in d. l. 45. non dicitur legataris satisfactionem remississe vivo testatore, sed hoc potius, a legatario non minus heredi eam satisfactionem remitti posse, quam a testatore. 55 Hodie aliud. Novell. 1. cap. 3. 56 Non ea sunt annua, quæ annua, bima, trima die relinquuntur. vide sententia Gove. unde & eo nomine reprehenditur a Cuj. 7. obs. 20. 57 l. 6. C. h. t. 58 Hæc rogatio videtur inducere conjecturam, nepotem ab avo testatore rogatum: ut quod ex reliquatione tutelæ avus debebat, compensaret cum hereditate, quam accepit: nec ante omnia deduceret, ut æs alienum, l. si decesser. supr. eod. Imo ex his verbis: propria bona colligitur, avum nosse ut compensationi crediti heres cum hereditate. Gozad. conf. 104. Cravetta conf. 16. Rota decif. 3. Patil. conf. 1. n. 90. cum seq. lib. 3. Soc. Junior conf. 57. n. 11. & l. 4. lib. 3. Roland. a Valle conf. 65. n. 24. lib. 2. Mol. 59 l. 58. §. 5. infr. ad SC. Trebell. 60 De hoc loquendi genere v. l. 19. supr. de compensat. 61 Adde l. 32. supr. de donat. inter vir. 62 Proinde heres marito ad ditione

ditione verbis fideicommissi relictos, in causam fideicommissi non deductos heres in ratione Falcidiae sic accepto facere sibi cogitur, ut quartam, [&] quartae fructus ex die mortis, bonorum quae mortis tempore fuerunt, habeat. Nec ad rem pertinet, quando Falcidia Lex admissa sit: nam etsi maxime post impletam conditionem fideicommissum locum habere coepit, tamen ex die mortis fructus quadrantis apud heredem relinqui necesse est. §. 7. Fideicommissum portionis supplendae gratia, pro qua matrem filius heredem instituit, eidem matri datum ratione Falcidiae minuitur: & eam pecuniam mater supra quartam portionis suae percipiet. §. 8. Quarta, quae per legem Falcidiam retinetur, aestimatione quam testator fecit, non magis minui potest, quam auferri.

De Falcidia ab initio non detracta.

16. SCÆVOLA lib. 3. Quæstionum.

SI ex pluribus rebus legatis heres quasdam solverit, ex reliquis Falcidiam plenam per doli exceptionem retinere potest, etiam pro his, quae jam data sunt. §. 1. Sed etsi una res sit legata, cuius pars soluta sit: ex reliquo potest plena Falcidia retineri.

De testamento militari, & codicillis post missionem factis.

17. IDEM lib. 6. Quæstionum.

SI post missionem faciat codicillos miles, & intra annum decedat: ex testamento, quod in militia jure militari fecit, plena legata; ex codicillis, habita Falcidiae ratione, praestari debere dicitur. sed res ita expeditur: si cum quadringenta haberet, testamento quadringenta, codicillis centum legaverit, ex quinta parte (id est, octoginta, quae ad legatarium ex codicillis pervenirent, si Falcidiam non pateretur) quartam (id est, viginti) heres retinebit.

De castrensi peculio. De mortuo apud hostes.

18. PAULUS lib. 11. Quæstionum.

Filiusfamilias, qui militaverat, decedens patris sui fidei commisit codicillis, ut peculium suum castrense Titio post mortem restitueret. Quærebatur an ut heres quartam deducere possit? Dixi, legem Falcidiam inductam esse a Divo Pio etiam in intestatorum successione propter fideicommissa: sed in proposito nec hereditatem esse: quamvis placeret mihi, extraneo herede instituto, fieri hereditatem aditione ejus; nam cum apud patrem remanet, jus pristinum durat, & peculium est. nec huic contrarium est, quod in testamento ejus, qui apud hostes decessit, exercetur Falcidia: nam fictio legis Corneliae & hereditatem & heredem facit. sed me non dubitare, quin debeat id quoque indulgeri legis beneficium, si quidem [quali] patrisfamilias bona restituere cogitur, & heres scriptus, omnia ex testamento aditione, exemplo Edicti legatorum nomine convenietur. §. 1. His consequens erit, ut, si ex fructibus medio tempore quartam, & quartae fructus habuerit pater, etiam Trebellianum Senatufconsultum inducamus, & utiles actiones exerceri possint, fiatque hereditas post restitutionem.

De venditione.

19. SCÆVOLA lib. 8. Quæstionum.

SI dignum decem fundum damnetur heres quinque vendere: sine dubio quinque erunt imputanda Falcidiae.

Si legetur domino heredis.

20. IDEM lib. 9. Quæstionum.

SI a servo meo herede instituto mihi legetur, & mihi adquiratur hereditas: negat Mæcianus, id legatum in Falcidia computari: quia non debeat.

De naturali obligatione. 1. De domino & servo coheredibus & legatariis.

21. PAULUS [lib. 12. Quæstionum].

SI pupillus, cui sine tutore auctore decem mutua data sunt, legatum a creditore meruerit, sub hac conditione, si decem quis accepit, heredi reddiderit: una numeratione & implet conditionem, & liberatur naturali obligatione, ut etiam in Falcidia heredi imputentur: quamvis non imputarentur, si tantum conditionis implendae causa data fuissent. Adeo autem & solvere videtur, ut repudiato legato, vel Stichio, qui legatus est, mortuo, nihil repetere possit. §. 1. Si ego, & servus meus heredes instituti sumus ex diversis partibus, nec a servo erogatus dodrans his, quibus a me legatum est:

contra Falcidiam proderit, quod ex portione servi ad me pervenit supra Falcidiam ejus portionis. Ex contrario si servo meo servus, & mihi decem legata fuerint: servi Falcidia ex decem mihi legatis non tenetur, exemplo eodem Falcidiae: nam quartam retineo ex persona servi, quamvis de mea portione nihil exhaustum sit.

De praelegato. 1. De legatis ab herede, & fideicommissis a domino heredis relictis. 2. Si servus domino substituatur. 3. De debitore, qui non est solvendo.

22. IDEM lib. 17. Quæstionum.

Nesennius Apollinaris Julio Paulo. Ex facto, domine, species ejusmodi incidit: Titia filias suas tres numero æquis ex partibus scripsit heredes, & a singulis legata invicem dedit, ab una tamen ita legavit tam coheredibus ejus, quam extraneis, ut Falcidiae sit locus, Quæro, an adversus coheredes suas, a quibus legata & ipsa accepit, uti possit Falcidia: & si non possit, vel doli exceptione summovenda est, quemadmodum adversus extraneos computatio Falcidiae iniri possit? Respondi, id quidem, quod a coherede legatorum nomine percipitur, non solet legatariis proficere, quo minus Falcidiam patiantur: sed cum is, qui legatum praestaturus est, ab eodem aliquid ex testamento petit, non est audiendus, desiderans uti adversus eum Falcidiae beneficio, si id, quod percepturus est ex voluntate testatoris, suppleat, quod deducere desiderat. Plane cæteris legatariis non universum, quod coheredi praestat, imputabit: sed quantum daturus esset, si nihil ab eo perciperet. §. 1. Servo herede instituto, si a domino fideicommissa, a servo legata data sunt: prius ratio legatorum habenda est, deinde ex eo quod superest fideicommissorum. dominus enim ideo tenetur, quod ad eum pervenit: pervenit autem, quod deductis legatis superest. plane Falcidiam exercet. §. 2. Sed & si dominus, omnia hereditatis aditione, servum sibi substitutum adire jussit: prius erogantur, quae ab ipso domino data sunt; tunc eorum, quae a servo relicta sunt, ratio initur, si patitur Falcidia. §. 3. Si debitori liberatio legata sit, quamvis solvendo non sit, totum legatum computetur: licet nomen hoc non augeat hereditatem, nisi ex eventu. Igitur, si Falcidia locum habeat, hoc plus videbitur legatum, quod huic legatum esset: cætera quoque minuentur legata per hoc, & ipsum hoc per alia: capere enim videtur, eo quod liberatur. §. 4. Sed si alii hoc nomen legetur, nullum legatum erit: nec cæteris contribuetur.

De fundo & via legatis.

23. SCÆVOLA [lib. 15. Quæstionum].

SI fundus mihi legetur, & via: in Falcidiae ratione, si tantum sit in via, quantum amplius est in Falcidia, integer fundus capietur, & via perit. Sed si via legetur nec solvendo sit hereditas: non debetur. Videndum etiam, si fundo & via legato, minus ex utroque desideret, quam sit viae pretium? potest coacta ratione dici, non tantum fundum solidum capi, sed etiam ut doli exceptio tantum farciat, quantum deest: ne plus habeat, quam Falcidia desiderat. ut tunc solum via intercitat, quotiens plus Falcidia desiderat, quam est viae pretium.

De rebus ab herede subtractis. 1. De partu ancillae. 2. De fructibus rei hereditis.

24. PAULUS [lib. 14. Responsorum respondit].

Falcidiae legis rationem, si haberi oportet, ita habendam, ac si haeres, quae ab herede subtractae sunt, in hereditate relictae non fuissent. §. 1. Idem respondit, partus ancillarum ante diem fideicommissi editos, ad heredes ejus, qui rogatus est, pertinere: eosque in quartam & quartae fructus computandos, si de lege Falcidia quaestio intercedat. §. 2. Idem respondit, fructus ex propria re heredis, quae legata est, post diem fideicommissi cedentem perceptos, etsi non sint restituendi fideicommissario, heredi in quartam imputari non solere.

De patre & filio coheredibus. 1. De fideicommissis legatarii.

25. SCÆVOLA [lib. 4. Responsorum].

Maritum suum & filium communem æquis partibus heredes instituit. Quæsitum est, an in ratione legis Falcidiae imputandum sit marito, quod ad eum ex eadem hereditate per filium pervenit? Respondit, si ex institutione filii tantum retineat, quantum ad Falcidiam satis sit: nihil

1. l. 17. C. h. t. 2. l. 22. §. 2. infr. ad SC. Trebell. 3. l. 81. §. si libert. 4. sup. de leg. 1. 4. l. 27. in fin. infr. h. t. 5. Hodie potest. Novell. 1. cap. 2. 6. Auctori. 7. Uni & eidem legatario sc. arg. l. 15. §. 2. sup. eod. idque sine diminutione, ac integre: ideoque non est mirum. Novell. 1. cap. 3. veteri heredem uni legata interea, aliis non integra solvere; est enim ejus diversa ab hac lege species. 8. Vid. l. 22. infr. h. t. 9. Alias, ante missionem facti a militibus codicillis ad legem Falcidiam non pertinent. 10. l. 92. l. ult. infr. eod. l. 17. 18. 19. sup. de test. milit. 11. In militia testamento legi Falcidiae locus non est. l. 1. §. 12. infr. tit. prox. l. 1. §. 18. infr. ad SC. Trebell. l. 12. C. de test. milit. 12. Dixi ad l. 12. C. de test. milit. 13. V. Langebekium cap. 27. annotat. 14. Et sic veteribus. 15. Nullo testamento facti, a quo ita intestans filius patrem rogat, ut mortuus restituat peculium. 16. Moritur pater, ejus hereditas pecuniam condicitur, quartam retinere volunt. 17. Pater sc. 18. Filius. 19. Quia legis Falcidiae verba ad testatorum tantum successiones pertinent. 20. Falcidia proprie ad testamenti causam pertinet; trahitur tamen & ad causam intestati, ut hic de lege Gloriae proprie pertinet ad testamenta, trahitur tamen ad codicillos factos ab intestato. vide Cujac. Adu. 15. 21. Id est, pecuniam, de quo agitur, non fuit apud patrem tanquam hereditas, qui peculium apud se retinuit jure potestatis: id enim patri licet, quoties filius jure suo non utitur. l. 17. infr. de castrensi. non est etiam hereditas: ergo nec detrahatur quarta, quia quarta tantum detrahitur ex hereditate. 22. Id est, non sufficit filium de peculio castrensi testatum esse, ut peculium ejus censetur hereditas: necesse est enim praeterea, ut a deat ex testamento. 23. l. 1. §. 1. sup. h. t. 24. Falcidiae sufficit inducere a Divo Pio in successione filii. 25. Sentus est, Pater quasi legitimus heres filii relictus: merito igitur quasi heredi legitime legis Falcidiae beneficium ei indulgetur. 26. l. 58. §. 5. infr. ad SC. Trebell. 27. Peculium castrense, quod fuit apud patrem non ut hereditas, post restitutionem ejus a patre factam, hereditas censetur. 28. Si fundum dignum decem, heres quinque vendere iustus sit, quinque legata intelliguntur. vide l. qui fundum. 57. infr. h. t. Nam cum ex fundo digno decem, heres a legatario pretii nomine quisque accipit, altera quinque tantum sunt in legato. Proinde, & de his quinque heres Falcidiam detrahatur, ut detrahatur solet ex aliis legatis. Quod si heres fundum æquo pretio vendere daturus sit, utile erit legatum: cum forte Titio expeditur, etiam æquo pretio fundum contigui veteri vicinum, vel a majoribus alteri relicto. l. qui æquo pretio. 58. infr. de legat. 1. An ex hoc legatum Falcidiam heres deducet? minime, cum nihil de suo restator erogat. 29. Legatum est utile. l. 66. §. 3. de legat. 1. Quid, si rem dignam quinque iustus sit heres decem dare? vide l. 30. §. 1. j. h. t. 30. Quæ filioce pretii loco heres accepit. 31. Cur hoc factum in Falcidiam imputa-

tur? loco rei cedit. 32. Reliqua quinque legatum intelliguntur. l. 30. §. 1. l. 65. l. 87. infr. h. t. 33. Si a servo herede instituto domino legetur, legatum valet. 8. ad servo. 32. infr. de legat. 1. cum legato servo. 17. infr. quæstio dies legatorum. Itaque huiusmodi legato cetera legata non diminuentur, si iussu domini servus hereditatem auferat, ut hic. Nam in Falcidiam imputatur hoc legatum. l. a servo. 25. sup. de legat. 1. 34. Quid, si a filio? vide l. 25. sup. de legat. 1. Quid, si a domino herede instituto, servo legetur? inutile est legatum propter requirunt Antonianam, neque convaldetur, quandoque servo manumisso. 9. an servo. 32. infr. de legat. 1. Itaque domino in Falcidiam imputabitur. l. 78. infr. h. t. Neque reliqua legata per huiusmodi legatum minuentur. 35. Imo imputabitur. arg. l. 25. sup. de legat. 1. 36. Eodem servo manumisso: ipsæ ob regulam Antonianam. §. 32. infr. de legat. 1. 37. Anni contra pupillum naturaliter non obligari. l. 41. §. de condicil. inab. vide quæ locuti ad l. 59. sup. de obligat. & act. Gothofr. Vide Govean. hic. & Godef. de contractibus l. iustulat. cap. 7. n. 254. Anl. 38. Vide l. 5. infr. de pignori. 39. Vid. ad hunc §. Cujac. lib. 8. cap. 2. S. l. 40. Eodem exemplo Falcidianam. Cujac. 7. ob. 35. 41. l. 1. §. 14. sup. eod. l. 78. infr. h. t. 42. Vide per Mat. ad l. filium, quem habentem. C. fam. erciz. n. 9. ubi Vincencium a Sala n. 52. l. 1. §. 1. n. 33. 59. & 60. Corallum n. 41. 70. 133. & 166. Picum ad l. in quartam. 43. & 4. apposit. Bartolus l. h. t. §. 1. 44. De Vacacionum a Vacacione lib. 4. declar. jur. clar. 59. Gilbertum l. qui fundum. 2. §. 1. cap. 1. Rinaldum Corallum lib. 1. ind. c. 3. Mod. 45. Sic lege, quam extraneus ut Falcidiae sit locus, quæro &c. 46. V. quæ l. infr. ad l. 23. infr. h. t. 47. Ad postremam quaestionem scilicet id est, quem admodum minus extraneus computatio Falcidiae iniri possit. 48. l. 74. l. 86. l. 87. infr. h. t. 49. Id est, in quartam heredis non imputatur, quod quis a coherede percipit, ut l. 1. §. 1. h. t. 43. Respondet priori quaestioni, An filii coheres praelegato non minus, alioquin heres ex eo detrahatur Falcidiam. 49. l. 35. §. 1. §. de hered. inst. 50. l. 1. §. 1. h. t. 51. l. 82. j. h. t. l. 31. §. 1. & sit. infr. de mortis caus. donat. 52. l. 1. §. 1. h. t. 53. l. 56. §. 1. j. h. t. 54. l. 122. in fin. §. de legat. 1. 55. de legat. 2. 56. Nec, Govean. reprehensibilis ab Antonio P. 4. constituitur. 57. Coacta ratio: stricta ratio. 58. Sic & viam. Ita enim, ut si unus locutus. 59. Falcidiae restituo non fit nulla exceptio opposita, ut quidam perperam putant, sed ope exceptionis doli, vel in factum, ut hic. l. 12. l. 16. l. 22. §. 1. Sc. in p. j. eod. l. 21. in p. j. ad SC. Treb. Idque apud Gothofr. 60. l. 6. §. de his, qui ut videtur, Goth. Vide Govean. hic. & Charond. verisimil. lib. 2. cap. 3. Anl. Adde Cujac. lib. 25. ob. 12. Menech. de arbit. jud. l. 2. §. 49. S. l. Charond. l. 2. verisim. c. 3. Mod.

quartæ nomine deducendum. §. 1. A liberto, cui fundum legaverat, per fideicommissum Seia annua decem dedit. Quæsitum est, si lex Falcidia liberti legatum minuerit, an Seia quoque annuum fideicommissum minuum videatur, cum redivit largiatur annuam præstationem? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, non videtur minutum, nisi alia mens testatoris probetur.

De linea margaritarum quæ est apud legatarium. 1. De statutis.

26. IDEM [lib. 5. Responsorum].

Lineam margaritarum trigintaquinque legavit, quæ linea apud legatarium fuerat mortis tempore. Quæro, an ea linea heredi restitui deberet propter legem Falcidiam? Respondit, posse heredem consequi, ut ei restituatur; ac, si malit, posse vindicare partem in ea linea, quæ propter legis Falcidiæ rationem deberet remanere.

§. 1. Quæsitum est, an pretium statuarum Falcidiam pati debeat? Respondit, debere.

An possit testator prohibere retentionem Falcidiæ.

27. IDEM [lib. 6. Responsorum].

Seius & Agerius si intra diem trigesimum mortis meæ reipublica nostra caverint contentos se futuros tot aureis legis Falcidiæ beneficio omnino, heredes mihi sunt: quos invicem substituo: quod si voluntati meæ non consenserint, exheredes sunt. Quæsitum est, an heredes instituti hereditatem adire possint, si conditioni parere nolunt, cum habeant substitutos eadem conditione præscripta? Respondit Seium & Agerium primo loco institutos perinde adire posse, ac si ea conditio, quæ fraudis causa adscripta est, adscripta non esset.

Si patri legetur.

28. MÆCIANUS lib. 1. Fideicommissorum.

Pater quoque in legatis, quæ filius ei dedit, alio herede instituto, legis Falcidiæ rationem patitur.

De re a legatario vel fideicommissario heredi post tempus restituenda.

29. PAULUS [lib. 2. Fideicommissorum].

Si a me tibi fideicommissum [vel legatum] est, tuque id post tempus rogatus sis mihi restituere, non puto hoc imputandum esse in Falcidiam: quia incipio postea quasi fideicommissarius id recipere.

De eo, quod accidit post mortem testatoris. 1. De jussu vendere vel emere certo pretio. 2. De damno post mortem testatoris illato. 7. De eo, quod heredi datur conditionis implendæ causa. De eo, quod heres non figura conditionis accipere jussus est. 8. Si legetur heredi, vel servo heredis, vel servo proprio.

30. MÆCIANUS [lib. 8. Fideicommissorum].

In ratione legis Falcidiæ mortis servorum, cæterorumque animalium, furta, rapinæ, incendia, ruina, naufragia, vis hostium, prædonum, latronum, debitorum facta pejora nomina, in summa quodcumque damnum, si modo culpa legatarii careant, heredi pereunt: quemadmodum ad heredis lucrum pertinent fructus, partus ancillarum, & quæ per servos acquisita sunt (ut stipulationes, rerum traditiones, legata, hereditateve his datæ, cæteræ donationes), item servitutes, quibus liberata prædia pretiosiora fierent; actionesque adquisitæ, ut furti, damni injuriæ, similesque quorum nihil in rationem legis Falcidiæ cadit.

§. 1. Vendere autem vel emere, jussu certo pretio fundum, aliamve quampiam rem, in legis Falcidiæ ratione, cum quantum sit legatum, requiratur, tantum eo nomine inducitur, quanto plus minorive sit res ea quantitate, quam quo pretio testator accipi darive jussit. sed ut ei quidem portioni, quæ legatis deductis faciendæ erit, amplius deducatur. quippe non nostri causa capi id pretium: sed eo deducto pretium reliquum legatum esse intellectum est.

§. 2. Rursus diligenter animadvertendum est, ne quod dicitur, damna post mortem testatoris illata ad solum heredem respicere, usquequaque, & sine ulla distinctione recipiatur: quod enim, remota lege Falcidiæ, in totum juris foret, hoc idem fore in ea parte, quæ lege Falcidia constitueretur. hoc enim attinet, damna postea facta non deduci, ne amota portio legatis fidei commissis detrahatur.

§. 3. Verum est autem, his solis, quæ pondere, numero, mensura constant, nec damno postea incidente, ex portione, quæ fieri ad æstimationem eorum bonorum, quæ mortis tempore fuerunt, quicquam detrahi.

§. 4. Certis vero corporibus, & his ipsis ita relictis, Pecuniam, quam in illa arca vimin quod in illis dolis: pondus argenti, quod in illis horreis habeo: si sine culpa heredis deperierunt, vel deteriora sunt facta, proculdubio aut nihil debetur, aut eorum, quæ existant, qualia erunt, ea portio debetur, quæ

per legem Falcidiam efficiatur ex æstimatione bonorum, quæ mortis testatoris tempore fuerint.

§. 5. Incertæ autem res relictæ distinctionem recipiunt. nam si ex suis rebus incertam rem testator reliquisset, veluti, argentum quod elegerit, & omne argentum testatoris interisset sine culpa heredis: nihil deberetur. sin vero argenti pondus pure relictum esset; quamvis omne argentum testatoris deperisset, admittitur lege Falcidia; portio ejus quantitatis sumetur, quæ fuit in bonis eo tempore, quo testator deceffit: nec ad imminuendam eam quicquam damna postea incidentia proficiunt.

§. 6. Res tamen, quæ interierint, pro nulla parte, ac ne æstimatio quidem debeat: non magis, quam si omnes res per speciem enumeratæ relictæ essent.

§. 7. Tamen autem legis Falcidiæ ratione, quæ conditionis implendæ causa heredi sunt data, in quartam non computantur: tamen id, quod non figura conditionis accipere jussus est ab eo, cui hereditatem restituere rogatus est, Celsus & Juliano nostro placuit computari, quemadmodum si ea summa heres vendere eas res jussus esset. quia non conditionis implendæ causa, sed quodammodo pro pretio inferre sunt jussi. Quo loco amplius quæsitum est, an fideicommissarius quoque invitus cogatur dare eam summam, & recipere hereditatem, quasi & ipsius fidei commissum esset? Sed id verisimile non est, cum talis oratio magis ipsius causa, quam contra ipsum posita videatur.

§. 8. Cum lex Falcidia intervenit, non veniunt in contributionem, quæ ipsi heredi a semetipso vel servo ejus legata fidei commissi sunt. Alia causa est eorum, quæ in diem certam dantur: nam, si libertatis dies cœpit cedere, ei debentur, & in contributionem veniunt. Ac ne ea quidem, quæ quis servis suis inutiliter sine libertate legavit, fidei commissi, in computationem ejus legis cedunt.

§. 9. Res, quas neque per fideicommissum relinqui posse certum est, in legis Falcidiæ computationem non veniunt.

De cautione, quanto amplius ceperit, reddi.

31. POMPONIUS [lib. 2. Fideicommissorum].

Is, cui fideicommissum solvitur, sicut is, cui legatum est, satisfacere debet quod amplius ceperit, quam per legem Falcidiam ei licuerit, reddi: veluti cum propter conditionem aliorum fideicommissorum, vel legatorum, legis Falcidiæ causa pendebit. Sed & secundum Cassii, & veterum opinionem, si a pupillo fideicommissa capiuntur, propter ea quæ a substituto erunt relictæ, cavere debet is cui solvatur. Nam quamvis repetitio sit eorum, quæ fideicommissi nomine non debita solventur, tamen satisfacere cautum debet esse ei, a quo pecunia proficisceretur, ne damnum sentiat deficiente eo cui solum erit.

De actionibus pœnalibus. 1. De actionibus honorariis. 2. De cautione quanto amplius. 3. De legato annua, bima, trima die. 4. De fidei legatarii commissio. 5. De libertate.

32. MÆCIANUS [lib. 9. Fideicommissorum].

Pœnales actiones, five legitimæ, five honorariæ, exceptis popularibus, in bonis actoris non ideo minus computandæ sunt, quia morte reorum intercidere possunt. E contrario autem eadem actiones nihil bonis rei, defuncto eo detrahunt. Sed ne in actoris quidem bonis defuncto eo, injuriarum actio poterit computari: quia & ipsa simul cum eo intercidit, ut usufructus, & id, quod in dies, menses, annosve singulos alicui, quoad vivat, debeat. Etenim ea demum obligatio rei bonis diminutionem præstat, quæ in heredem transit. Nec contrarium est, quod vivente reo, eo minus in bonis ejus intelligebatur: nam & si ita stipulatus esset, ut cum moreretur, debere ei inciperet, tamen augerentur bona ejus, quemadmodum si ipse sub eadem conditione promississet, defuncto eo minuerentur.

§. 1. Honorariæ quoque actiones, quæ intra certum tempus a Prætoribus promittuntur, cum bonis actoris, defuncto eo, augmentum rei, decessionemve, si tales erunt, ut in heredem quoque transeant, præstabit.

§. 2. Julianus scribit, si utriusque heredis pars exhausta est legatis, & alter ex heredibus cautionem Prætoriam accepit a legatariis, non æqualiter, sed pro suo modo legis Falcidiæ rationem & actionem ex stipulatu habiturum; omnes enim Prætorias stipulationes ejusdem interpretationis esse: nam constare, ex judicatum solvi stipulatione, five a parte actoris five rei plures heredes existissent, non omnibus nec adversus omnes actionem contingere, sed duntaxat his, qui vicissent, & adversus victos; hisque adversus quos res defensa non esset, adversus eos, qui rem non defendissent.

§. 3. Annua, bima, trima die aureis centenis legatis, ex omnibus summis, non tantum ex posterioribus portionem legis Falcidiæ detrahi placuit.

§. 4. Si Titio viginti legatis portio per legem Falcidiam detracta esset, cum ipse quoque quinque

1 l. 21. §. 1. supr. de annuis. 2 Pars enim ipsius legati a legatario non est relicta. nam in fundo non continetur summa annua, per fideicommissum relicta. Quod si partem legati præstare per fideicommissum legatarius jussus sit, si minuat per Falcidiam legatum, minuetur quoque fideicommissum, l. pœnales. §. si Titio. infr. h. t. Lex enim Falcidia minuit legatum & omnes res legatas pro portione. l. si mihi. supr. de leg. 1. Mod. 3 Linea margaritarum, ornamentum est quod mulieres inferunt collo ex margaritis contextum. Græci τρυφιδίων κίτριον. vid. Cujac. 8. obs. 2. hinc colligere possis, Falcidiam & legitimam detrahi ex quibuscumque rebus. Hottomann. 4. obs. 10. putat eam etiam detrahi ex quibuscumque aliis rebus, quam corporibus. 4 l. 21. infr. ad SC. Trebell. 5 Falcidia lege non tantum quartæ retentionem dari, sed etiam vindicationem, hinc colligitur, quod Cujacius improbat, lib. 4. obs. 2. Quia alias dividi non possunt. l. 30. i. fin. infr. h. t. 7 Ne scilicet heres utatur. l. 1. in fin. infr. h. t. 8 Hodie valet hujusmodi conditio, nempe ut heredes scripti careant, contentos se tot aureos &c. Novell. l. cap. 2. 9 Conditio fraudem adjecta pro non adjecta habetur. l. 1. in fin. infr. h. t. 10 Falcidiam etiam pater in legatis sibi a filio relictis patitur. l. 1. in fin. infr. h. t. 11 Quod necesse est, non iure hereditatis, sed iure legatarii. l. 1. in fin. infr. h. t. 12 V. l. 73. infr. l. 1. Pone totam hereditatem defuncti mortis eius tempore dignam 1200; legatarii vero 900 petere, ut in l. 1. Falcidia 300 m. ceant apud heredem. Pone heredem hac exceptione uti, hereditatem ad se ita immittam, ut 900 tantum valeat. heredes denique postulare, ut ex 900 m. Falcidiam detrahant. 13 Quid, si inventarium factum sit? an heredi peribunt? l. 1. in fin. infr. h. t. 14 Damna & lucra obvenientia heredi, si emens heres sit, ad heredem spectant, non ad legatarios. v. tamen l. 2. infr. h. t. 15 Quod plus ea res valebit, eo & plus in legato vendere jussus rem minoris, quam valet, petere, quo plus ea res valebit, eo & plus in legato fuerit: per contrarium jussus emere majorem, quo majus pretium rei fuerit, eo & plus in legato erit. 17 Si rem dignam quinque, emens heres sit, emens jussus sit heres, quinque duntaxat legatarius intelligitur, ut hic. 18 Mævianus monet hunc locum corruptum esse. 19 Non mortis causa, Govean. hic, ut si querat, cur id, quod pretii loco datur, deduci oport. teat. cum queritur, quantum in legato sit? Respondendi possit, ideo deduci, quia mortis causa non capitur: eo deducto, quod reliquum fuerit, in legato erit. 20 Interdum eam perit res legatario. l. 26. §. 1. supr. de legat. l. 21 Partis ad partem ea ratio est,

quæ totius ad totum est. 22 Quemadmodum heres damnum omne præstat, si Falcidiam nullo modo gravatam habet: Ita si in parte gravati Falcidiam habebit, in parte damnum sentietur. 23 Pecunia, frumento, vino. 24 Fieri solet. Hal. 25 Vide l. 37. infr. de verb. oblig. 26 In horreis res pretiosissimæ reponi solite erant. l. 3. §. 2. §. de off. Praef. vigili. adde quæ de horreis scripti ad l. 7. supr. de infructu. 27 l. 26. §. 1. supr. de legat. l. 1. 28 Electionis legatum incertum. 29 l. 40. in fin. l. 44. l. 91. in fin. infr. h. t. 30 Ab eis quibus res certas restituere rogatus est. Ita emendat Ant. Fab. 6. conj. 3. 31 S. l. supr. h. t. 32 Hac verba, & recipere hereditatem, glossa esse existimat Ant. Fab. 6. conj. 3. 33 Legata, quæ non valent, non veniunt in rationem legis Falcidiæ. Bart. 34 l. 11. §. 5. supr. h. t. 35 Nec enim possit heredi a semetipso legari. l. 116. §. 1. supr. de leg. l. 1. 36 Nam si liberato dies cœpit cedere. Cujac. 14. obs. 10. in fin. 37 §. 32. Infr. de legat. 38 l. 1. §. 1. j. si cui plus quam per leg. l. 21. J. ad SC. Treb. 39 l. 45. §. 1. J. h. t. 40 l. 1. §. 9. J. si cui plus quam per leg. l. 21. J. ad SC. Treb. 41 Pœnales actiones (exceptis popularibus) in bonis actoris sunt, licet morte reorum timo & actoris intercidere possint. 42 Pœnales actiones aut legitimæ sunt, aut honorariæ. 43 Ut terti non manifesti. Infr. de noxal. 44 Populares actiones in bonis non sunt. 45 Injuriarum actio in bonis actoris, eo defuncto non computatur. l. 13. J. de injuriis. 46 Injuriarum actio una cum altere moriente intercidit. 47 Usufructus mortuo fructuario extinguitur. 48 Debitum in diem, quoad vivat creditor, eo mortuo extinguitur. 49 Tum bonis. Hal. in bonis Govean. 50 Augmentum, tum rei decessionem. Petr. Faber apud Cujac. 7. obs. 35. adde Vertranium Maturum ad lib. 5. Varron. de lingua. 51 Rei vero decessionem. Govean. 52 Cautio hæc quæ est? quod amplius, quam per legem Falcidiam licet, reddi. dixi l. 3. §. 4. infr. si cui plus quam per legem. Interdum tamen officio judicis interponitur hæc cautio. l. ex facto. 35. supr. de hereditat. instit. 43 l. 7. infr. de Prætoris stipul. 53 Stipulatio interposita ab uno ex heredibus, ad alios non porrigitur. Bart. item, Si pœna committitur ex stipulatione Prætoris, tacto unius heredis, ipse solus, non alii, tenetur. 54 Vide l. 2. C. h. t. 55 Centum, annua, bima, trima die legata sunt. Primorum annorum pensiones plene solvuntur: plene, hoc est, sine detractioe Falcidiæ; Quartur aut ex posterioribus pensionibus Falcidiam deducere vult heres, ita possit ex omnibus, hoc est, anterioribus? potest. adde l. 15. §. non idcirco. 2. supr. h. t.

Seio rogatus esset restituere: Vindius noster tantum Seio pro portione ex quinque detrahendum ait, quantum Titio ex viginti detractum esset: quae sententia & aequitatem & rationem magis habet: quia exemplo heredis legatarius ad fideicommissa praestanda obligabitur: nec, quia ex sua persona legatarius inducere legem Falcidiam non possit, idcirco, quod passus esset, non imputatur; nisi forte testator ita fidei ejus commisset, ut totum, quidquid ex testamento cepisset, restitueret.

§. 5. Si autem manumittere servum vel suum vel alienum rogatus sit: omnimodo praestare debet libertatem. nec hoc contrarium est superiori: quia favor libertatis saepe & alias benigniores sententias exprimit.

33. PAULUS [lib. 3. Fideicommissorum].

SI servus tibi legatus sit, eumque rogatus sis manumittere, nec praeterea capias unde quartam, quae per Falcidiam retinetur, recipere possis: Senatus censuit, cessare Falcidiam.

34. MARCELLUS [lib. 42. Digestorum Juliani notat 7].

IN testatoris servo non erit Falcidia locus. Si vero pecuniam aliudve quid legaverit, fideique legatarii commiserit, ut alienum servum vel legatarii manumitteret, locus erit.

35. ULPIANUS [lib. 6. Disputationum].

PLane si quid sit praeterea legatum ipsi servo, Falcidiae locum fore Senatus declaravit. Unde Scævola ait in eo, quod praeterea servo legatum est, ita Falcidiam admittendam, ut inde, & quod pro servo praestandum est, sumatur.

36. PAULUS [lib. 3. Fideicommissorum].

SED si non servus ipse legatus sit, sed pecunia, rogatusque sit legatarius servum suum manumittere, Falcidia patietur, & nihilominus cogetur manumittere, quia tanti aestimasse videbitur servum suum.

§. 1. Quid, si alienus servus fuerit? in eo non plus quam accepit, ad redimendum cogitur impendere. §. 2. Sin vero heres servum rogatus sit manumittere, placet, pretium ejus, ut aes alienum, deducendum esse. §. 3. Si solus servus legatus, & fideicommissa libertate donatus fuerit: licet Falcidia interveniente, totus vindicari petive potest. sed & si aliud praeterea capiat legatarius, adhuc servus totus peti potest. quartam autem utriusque ex legato retinendam, ne impediatur libertas. §. 4. Si incertum sit, an libertas praestari debeat, veluti quod sub conditione, vel post tempus data sit, nunquid incerto eo, an praestetur, cum possit aut servus mori, aut conditio deficere, interim Falcidia admittenda est? deinde cum libertas competere vel deberi coperit, tum legatarius illam partem recipiat, quam Falcidia detraxit? Caelio placebat, si quid ex operis ejus medio tempore consecutus fuerit heres: id in pretium ejus erogare eum debere, propter legis Falcidiae rationem.

37. VALENS lib. 6. de Fideicommissis.

EJus servi aestimatio, perinde ac statuliberi fieri debet. §. 1. Sed & si heres servum alienum rogatus est manumittere, placuit, ut etiam hujus pretium ex aestimatione hereditatis deduci debeat.

De statulibero. 1. De servo communi. 2. De servo usufructuario, pignorat, sub lege commissoria distracto, ad diem addicto.

38. HERMOGENIANUS lib. 1. juris Epitomarum.

STATuliber heredis non auget familiam. §. 1. Communes servi in utriusque patrimonio connumerantur. §. 2. Cujus usufructus alienus est, in dominio proprietatis connumeratur: pignori dati in debitoris: sub lege commissoria distracti, item ad diem addicti, in venditoris.

Quorum servorum pretium aris alieni loco deducitur.

39. PAULUS lib. 3. Sententiarum.

ARis alieni loco deducuntur non solum pretia eorum, quibus libertas data est, & eorum, qui supplicio sunt affecti: sed & ejus, quem Praetor propter indicium proditae mortis, vel detectae eorum conjurationis, libertate donavit.

De testamento veterani. 1. De eo, qui dat conditionis implenda causa.

40. HERMOGENIANUS lib. 4. juris Epitomarum.

AD veterani testamentum, sive paterfamilias, sive filiusfamilias sit, licet intra annum missionis decedat, lex Falcidia pertinet.

§. 1. Si cui, si decem dedisset, viginti fundus fuisset legatus: in toto fundo legatarius habebitur.

De legatis praestitis sine cautione.

41. PAULUS [lib. 9. ad Edictum].

Imo nihil detrahendum. l. 25. in fin. sup. h. t. l. 97. sup. de legat. l. 77. §. 31. §. de legat. 2. Favor libertatis tacit ut quis servo suo libertatem praestet, quamvis ipse in legato Falcidiam patietur. l. 36. §. 3. inf. h. t. Rehere. Govean. hic. Nec enim Falcidia libertatem minuit. l. 34. inf. h. t. l. 6. in fin. inf. de fideicommiss. l. 8. §. 9. sup. de inoff. testam. Al. Julianus. 7 Quid notat Marcellus? Senatusconsultum ad servum duntaxat testatoris pertinere. l. 36. inf. h. t. §. 1. 36. §. 3. inf. h. t. Servo legato, cui per fideicommissum libertatem reliquimus, si quid praeterea legaverimus, in eo legato Falcidia ponitur ex Senatusconsulto. Ita fiet, ut & heredi salva fiat Falcidia, & libertas non impediatur. l. 34. sup. h. t. Et si non paterfamilias, quam accepit. l. 2. §. 1. in fin. sup. de legat. 2. l. 39. inf. h. t. l. 23. sup. h. t. l. 35. sup. h. t. l. 56. §. 4. inf. h. t. §. 1. sup. de legat. 2. Veluti si sub. Hal. l. 55. §. 3. inf. h. t. Hanc particulam expungit Goveanus. l. 68. §. 5. inf. ad SC. Treb. Non est enim statuliber, cui per fideicommissum data est libertas. Directa libertas vel post tempus, vel sub conditione dari statuliberum facit. Govean. 21 Cur? propter incertam ipsius statuliberi conditionem. 22 Id est, substantiam, bona, hereditatem, ut si opus dicitur, pignora & servorum dicitur in re dicitur ad dicitur. 41. Eclog. cap. 36. C. Scholion. 16. ad dicitur dicitur dicitur dicitur. 23 Domini. 24 Est enim dominus. l. 5. l. 5. C. de pignorat. 25 V. l. 35. §. 2. sup. h. t. l. 6. C. h. t. 26 Quod dominum non juvissent. l. 1. sup. de SC. Silianiano. 27 V. l. 4. inf. de bon. lib. 28 Domini fidei. Graeci, hic. 29 Reorum. Hal. κατ' αὐτῶν. Eclog. 17. adversus ipsos. 30 Vid. l. 17. sup. h. t. dixi ad l. 12. C. de test. milit. 31 l. 92. inf. h. t. l. 5. C. de test. milit. 32 Si accepit quinquaginta fundum heres dare jubetur, totus fundus legatus intelligitur, & de toto Falcidia detrahetur, & quinguae extra quartam mortis causa capiuntur. ad l. 19. sup. h. t. Et ibi Govean. 33 Id est, sub conditione. l. 76. inf. h. t. 34 Culpa. l. 4. §. 2. in fin. inf. tit. prox. 35 Gestor filic. nequiorum vel actor. 36 Aliud, si non mota. l. 22. §. 4. C. de jure delib. 37 l. 9. §. 4. sup. ad exhibend. 38 Praestat, vel solvat. 39 l. 15. in fin. sup. l. 60. in fin. l. 62. in fin. l. 67. inf. h. t. l. 81. §. 2. in fin. sup. de leg. 1. 40 Quia fideiussor non fuisse captus. l. 5. §. 1. inf. de captivis. 41 Falcidiam heres ad deducere potest de eo quod ita dicitur conditionis implenda causa non heredi dare gravatus est?

Dolo carere non videtur, si jam mota quis controversia hereditatis legata sine cautionibus det.

De aestimatione.

42. ULPIANUS [lib. 14. ad Edictum].

IN Falcidia aestimatio pretii rerum ex veritate facienda est.

De postliminio.

43. IDEM [lib. 19. ad Edictum].

Servi qui apud hostes sunt, post mortem testatoris reversi, quod ad Falcidiam pertinet, locupletiores faciunt hereditatem.

De dato conditionis implenda causa.

44. IDEM [lib. 21. ad Edictum].

Falcidia intervenire non potest: si statuliber de alieno dedit, non de bonis defuncti; vel alias est homo liber, qui conditionem implevit.

De legato in diem, i. Vel sub conditione.

45. PAULUS [lib. 60. ad Edictum].

IN lege Falcidia non habetur pro puro, quod in diem relictum est: medii enim temporis commodum computatur. §. 1. In his legatis, quae sub conditione relicta sunt, Proculus putabat, cum quaritur de lege Falcidia, tantum esse in legato, quanti venire possunt: quod si est, & deductio sic potest fieri, ut tantum videatur vi deberi, quanti nomen venire potest: sed haec sententia non probatur: cautionibus ergo melius res temperabitur.

De eo qui se daturum promisit, vel per legem Falcidiam retinere poterat.

46. ULPIANUS [lib. 76. ad Edictum].

QUI, quod per Falcidiam retinere poterat, voluntatem testatoris secutus spondit se daturum, cogendus est solvere.

De annuis legatis. 1. Quibus competit beneficium leg. Falcidiae.

47. IDEM [lib. 79. ad Edictum].

LEX Falcidia, si interveniat, in omnibus pensionibus locum habet, sed hoc ex postfacto apparebit: ut puta in annos singulos legatum relictum est: quamdiu Falcidia nondum locum habet, integre pensiones annuae dabuntur: sed enim si annus venerit, quo fit, ut contra legem Falcidiam ultra dodrantem aliquid debeatur, eveniet, ut retro omnia legata singulorum annorum imminuantur. §. 1. Nunquam legatarius vel fideicommissarius, licet ex Trebelliano Senatusconsulto restituitur ei hereditas, utitur legis Falcidiae beneficio.

Si emptor venditori successerit, vel e contra.

48. PAULUS [lib. 2. ad Edictum Aedilium Curulium].

Cum emptor venditori vel contra heres existit, evicto homine utrum duplum in aes alienum deducere vel computare debeat, an simplum? duplum enim esset, si alius heres existisset. Et benignius est, eodem herede existente, simplum ei imputari.

Si servo legato legetur. 1. Si servus ad eum via legetur.

49. IDEM [lib. 12. ad Plautium].

PLautius, Nerva, Sabinus, primum in servo rationem legis Falcidiae habendam; & quota pars ex eo decederet, eam partem in fundo legato inuilem futuram: deinde ex reliquis partibus fundi legis Falcidiae portionem decessuram, sicut ex omnibus legatis. Cassius, quod servo pars lege Falcidia decedat, incipere servum fieri communem heredis & legatarii: communi autem servo cum legatum sit, totum pertinere ad socium: quia in eam personam legatum consistere possit: qua ratione semel ex fundo partem legis Falcidiae decessuram. Paulus: Cassii sententia utitur: nam & Divus Pius rescripsit, servo communi fideicommissum datum, totum ad socium pertinere. §. 1. Interdum evenit, ut propter rationem legis Falcidiae, sequens legatum extinguatur, veluti si fundus & ad eum via legata sit per alium fundum: nam si pars fundi remanserit in hereditate, non potest procedere via legatum: quia per partem servitus adquiri non potest.

50. CELSUS [lib. 14. Digestorum].

NON est dubium, quin ea legata, a quibus heres summovere exceptione petitorum potest, in quartam ei imputentur, nec caeterorum legata minuant.

si statuliber ex peculio suo dat, Falcidia in eo locum habet: si de alieno, non habet. Non enim in bonis defuncti fuit, quod datum est. vid. Langebekum c. 56. annot. 42 Vide l. 36. inf. de mort. caus. donat. 43 l. 76. inf. h. t. 44 V. l. 73. §. 4. inf. h. t. 45 l. 58. §. 5. inf. ad SC. Treb. 46 Vi deberi, Goveanus, l. 29. sup. de dec. qui arbit. l. 1. sup. de condit. & demont. 47 l. 1. §. 16. sup. h. t. l. 1. §. 7. inf. tit. prox. 48 l. mit. C. h. t. 49 Is plenam fidem exhibere testatori. l. mit. C. h. t. l. 46. sup. de pact. l. 20. in fin. inf. de donat. v. Cujac. ad Novell. 1. fol. 139. 50 Imo non est cogendus: nam si cogitur, juri publico, id est, legis Falcidiae beneficio derogat: id autem heri non potest. l. 15. §. 1. sup. h. t. 51 Nec enim audiendus est ius contestationi repugnans. vid. l. 20. in fin. inf. de donat. 52 Imo, ab imo computatio fieri debet. l. 68. inf. h. t. 53 Imo alienando: idque etiam aequitas iudicat: nam cum exemplo heredis ad legata praestanda obligatur, aequum est etiam eum Falcidiam uti. l. 32. §. 4. sup. h. t. 54 Ut enim Trebellianus dicitur, non sufficit de hereditate rogatum esse, sed quafi heredem rogari oportet. l. 22. in fin. inf. ad SC. Trebell. Legatarius autem non est heres. 55 Fingamus enim emptorem duplum stipulatum, quo casu res ei vendita evinceretur: fingamus eundem suo venditori heredem esse: fingamus rem ei evictam esse: Is scilicet consecutus est. 56 Id est ei, a quo rem venditam accepit. Id est, ab eo: ut sit sentus, Emptor idem est heres venditori. 57 Quae duplum fuerit stipulatus a venditore: si tamen et res evicta sit, simplum imputat xxi alieno hereditatis, non duplum. adde l. 2. §. 19. in fin. sup. de hered. vel act. 58 V. Langebek. c. 34. annot. Goth. Adde Ant. August. emend. l. c. 5. l. 1. 59 Falcidia a legata servus legatus sit communis inter heredem & legatarium. Cur sit communis? quia heres utens jure suo, ut heres & dominus rebus hereditariis utitur. l. 14. sup. h. t. jure testamenti. l. 42. sup. de vulg. 60 Communi servo cum libertate & sine libertate, legati potest, totumque legatum socium. Paul. 3. sent. 6. §. 4. l. 43. §. 9. sup. pro socio. 61 Imo totum non potest. l. 37. §. 1. inf. ad aqu. rer. l. 7. §. 1. inf. de sep. serv. 62 Adde l. 136. in fin. inf. de verb. obl. 63 l. 11. sup. l. 51. l. 52. l. 75. l. 78. in fin. inf. h. t. 64 Receptione removeri qui potest a legati petitione, legatum dubitanter non intelligitur, adeoque id genus legati heredi imputatur in quartam, neque caeterorum legata minuet. 65 Imputatio in quartam ideo introducta est, ut quam minimum legata minuerentur: quippe Falcidia legata minuit.

51. JULIANUS [lib. 61. Digestorum]. Nec interest, utrum ab initio quasi inutile fuerit, an ex accidenti postea in eum casum pervenisset legatum, ut actio ejus denegaretur.

52. MARCELLUS [lib. 9. Digestorum]. Ex asse patronum heredem instituit libertos, cum ducentos aureos in bonis haberet, & legavit filio centum viginti, extraneo reliqua: diminutio legati, quod extraneo praestat legatum, proficit filio ad consequenda solida, quae ei legata sunt. §. 1. Quaecunque ex causa legata non praestantur, imputantur heredi in quartam partem, quae propter legem Falcidiam remanere apud eum debet.

De legatis puris & conditionalibus.

53. CELSUS [lib. 17. 8. Digestorum]. Si propter ea, quae sub conditione legata sunt, pendet legis Falcidiae ratio: praesenti die data, non tota vindicabuntur.

De fundo in familia relinquendo.

54. MARCELLUS [lib. 15. Digestorum]. Pater filium, ex quo tres habebat nepotes, heredem instituit, fidei-que ejus commisit, ne fundum alienaret, & ut in familia eum relinqueret: filius decedens tres filios scripsit heredes. Quarendum est, an omnino quasi creditores unumquisque in ratione legis Falcidiae aliquid possit deducere: quia in potestate sua habuit pater, cui ex his potius relinqueret? Sed hac ratione nemo in Falcidiae ratione quicquam deducet, quod videndum, ne dure constituatur. utique enim in alieno are habuit fundum: necessitate quippe obstructus fuisset filii eum relinquendi.

De annuis legatis.

55. IDEM [lib. 20. Digestorum]. Cum Titio in 13 annos singulos dena legata sunt, & iudex legis Falcidiae rationem inter heredem & alios legatarios habeat: vivo quidem Titio, tanti litem aestimare debeat, quanti venire id legatum potest, in incerto posito quamdiu victurus sit Titius: mortuo autem Titio non aliud spectari debet, quam quid heres ex ea causa debuerit.

Si is, cum quo de peculio agi poterat, heres creditori existit.

3. De libertate. §. Si testator futuro heredi quadrantem vivis dederit.

56. IDEM [lib. 22. Digestorum]. Cum quo de peculio agi poterat, heres creditori existit. Quaris, cujus temporis peculiam computari oporteat in Falcidia lege? Plerique putant, quod tunc in peculio fuerit, cum adiretur hereditas, inspiciendum. Ego dubito: quoniam mortis tempus in ratione legis Falcidiae ineunda placuit observari. quid enim interest, peculium servi post mortem creditoris diminutum sit, an debitor pauperior factus sit? §. 1. Aliquis dicit, Quid ex contrario, si ante aditam hereditatem adquisierit servus? & ego quaeram, Si debitoris, qui tunc non erat solvendo, ampliatas facultates fuerunt? & cum in isto placuerit ex post facto uberiores videri fuisse hereditatem, sicuti cum conditio crediti existit post mortem, ita etiam peculii incrementum plenior faciet hereditatem. §. 2. Scaevola notat: Quid ergo, si idem servus defuncto & alii dena debuit, & una decem habuit? augeatur scilicet. & his hereditas, decem, quae defuncto naturaliter debebantur, in hereditate manentibus. §. 3. Is, qui in bonis unum duntaxat servum habebat, legavit eum Titio, & fidei ejus commisit, ut post triennium manmitteret. debet ex eo, quod interim ex operis servi ad Titium pervenire potest, quarta apud heredem remanere: quemadmodum si directo post triennium servo libertatem dedisset, ejusque usufructum ei legasset, aut ei proprietatem per fideicommissum relinquit. §. 4. Stichum tibi, servo tuo decem legavit: vel contra tibi decem, servo tuo Stichum libertatemque Stichi fidei ejus commisit. Lex Falcidia minuit legata, redimere ab herede partem debes, quemadmodum si tibi utrumque legasset. §. 5. Saepe evenit, ne emolumentum ejus legis heres consequatur. nam si centum aureorum dominus viginti quinque alicui dedisset, & eum instituerit heredem, & dodrantem legaverit: nihil aliud sub occasione legis Falcidiae intervenire potest, quia vivus videtur heredi futuro providere.

De dote.

57. IDEM [lib. 26. Digestorum]. Cum dote maritus alicui legaverit, ut uxori restituatur: non habere legem Falcidiam locum, dicendum est: & sane in plerisque ita observatur, ut omnia interposita, capientis persona spectetur.

Quando l. Falcidia beneficium implorari potest.

58. MODESTINUS [lib. 9. Regularum]. Legis Falcidiae beneficium heres etiam post longum tempus mortis testatoris implorare non prohibetur.

De eo, qui id egit, ut fideicommissum intercederet. 1. De tacito fideicommissum.

59. IDEM [lib. 9. Pandectarum]. Beneficio legis Falcidiae indignus esse videtur, qui id egerit, ut fideicommissum intercedat. §. 1. Praeterea qui non capienti rogatus est restituere hereditatem, Senatusconsulto Planciano non conceditur quartam retinere: sed ea quarta, quam non retinuit, ad fiscum pertinet ex rescripto Divi Pii.

De tabulis pupillaribus. 1. De in litem jurando.

60. JAVOLENUS [lib. 14. ex Cassio]. Cum pater impuberi filiae heredem substituit, id, quod ei legatorum nomine a patre obvenit, cum hereditas ad substitutos pertinet, in computationem legis Falcidiae non venit. §. 1. Legato petito, cum in litem juratum est, ratio legis Falcidiae, non ejus summa, in quam legatarius juravit, haberi debet; sed ejus, quanti re vera [id] fuit, quod petatum est: nam id, quod poenae causa adcrevit, in legem Falcidiam non incidit.

De re aliena legata.

61. IDEM lib. 4. Epistolarum. Alienus fundus tibi legatus est: hunc heres cum emere nisi infinito pretio non posset, emit multo pluris, quam quanti erat: qua emptione effectum est, ut legatarii ad legem Falcidiam revocarentur. Quaro, cum si fundus tanti, quanti revera emptus esset, legata non fuerant excessura jus legis Falcidiae: an hoc ipso heres institutus partem revocandi a legatariis jus habeat, quod ex voluntate defuncti pluris emerit fundum, quam quanti erat: Respondit, quod amplius heres, quam pretium fundi, legatario solvit, id lege Falcidia imputari non potest: quia negligentia ejus nocere legatariis non debet, utpote cum is confitendo, veram aestimationem praestare poterat.

De duobus reis. 1. De aestimatione.

62. ULPIANUS lib. 1. ad legem Juliam & Papiam. In lege Falcidia hoc esse servandum Julianus ait, ut si duo rei promittendi fuerint, vel duo rei stipulandi, si quidem socii sint, in ea re dividi inter eos debere obligationem, atque si singuli partem pecuniae stipulati essent vel promississent: quod si societas inter eos nulla fuisset, in pendenti esse, in utriusque bonis computari oporteat id quod debetur, vel ex cujus bonis detrahi. §. 1. Corpora, si qua sunt in bonis defuncti, secundum rei veritatem aestimanda erunt, hoc est, secundum praesens pretium: nec quicquam eorum formali pretio aestimandum esse sciendum est.

63. PAULUS lib. 2. ad legem Juliam & Papiam.

Pretia rerum non ex affectu, nec utilitate singulorum, sed communiter funguntur. Nec enim qui filium naturalem possidet, tanto locupletior est, quod eum, si alius possideret, plurimo redempturus fuisset. Sed nec ille, qui filium alienum possidet, tantum habet quanti eum patri vendere potest: nec expectandum est, dum vendat: sed in praesentia, non qua filius alicujus, sed qua homo aestimatur. Eadem causa est ejus servi, qui noxa nocuit: nec enim delinquendo quisque pretiosior fit. Sed nec heredem post mortem testatoris institutum servum tanto pluris esse, quo pluris venire potest, Pedius scribit. est enim absurdum, ipsum me heredem institutum non esse locupletiozem, antequam ad eam; si autem servus heres institutus sit, statim me locupletiozem effectum: cum multis causis accidere possit, ne iustum nostro aedeat. adquirent nobis certe, cum adierit: esse autem praeposterum, ante nos locupletes dici, quam adquisierimus. §. 1. Cujus debitor solvendo non est, tantum habet in bonis, quantum exigere potest. §. 2. Nonnullam tamen pretio varietatem loca, temporaque adferunt. nec enim tantidem Romae & in Hispania oleum aestimabitur: nec continuis sterilitatibus tantidem, quanti secundis fructibus: dum hic quoque non ex momentis temporum, nec ex ea quae raro accidat, caritate pretia constituantur.

1 Adde l. 1. §. 14. infr. tit. prox. Goth. Vide Cujac. lib. 25. obs. cap. 24. S. L. 2 Et ita cum major esset centenarius. v. §. postea. 2. Inst. de success. libert. 3 Centum viginti extraneo, reliqua reliquis. Accursus. quod non placet Hotomanno. 4 Id est, octingenta. vide Antonium Fabr. 1. coniect. 15. 5 Exoneratio. Govean. 6 Extraneo non praestatur. Gov. hic arg. §. prox. reprehensus ab Antonio Fabr. l. coniect. 15. 7 Vide l. 50. supr. h. t. 8 Celsus a Proculo profectus, cujus sententia restituitur l. 45. §. 1. supr. h. t. 9 l. 1. §. 7. infr. tit. prox. 10 Tamen tota tetere, Goveanus. 11 Adde l. 32. infr. supr. de leg. 2. dixi §. Fendor. 12 Fideicommissarium hereditatem heres in re alieno habet. 13 Legatum annum in pendente conditione aestimatur quanti vendi potest: post conditionis eventum, quanti est. 14 Iudex legis Falcidiae dicitur, qui de lege Falcidia cognoscit. 15 Imo, cautio exigenda est l. 1. §. 16. l. 45. in fin. supr. h. t. 16 Pone exemplum in patre. 17 Ut Julianus scilicet. l. 85. infr. h. t. 18 Imo, de eo non est dubium. Certum est enim peculii quantitate, quae adiret hereditatis tempore fuerat, quadrantem imputari. l. 83. infr. h. t. l. 73. infr. h. t. 19 Adde l. 22. §. 20. 20 Aut ipse. l. 73. §. 1. infr. h. t. 21 Id est, post tempus. 22 l. 36. §. 4. supr. h. t. 23 l. 36. §. 3. §. 1. infr. h. t. 24 l. 1. §. 1. 25 In quartam Falcidiam non imputatur, si ideo donata sunt, ut integra heres legatario viva hillo donavit, in quartam non imputatur, sed deducitur ex legato dote uxori relegatae. l. 1. §. 1. 26 l. 1. §. 12. supr. de dote proleg. 27 l. 1. §. 1. 28 l. 1. §. 1. 29 l. 1. §. 1. 30 l. 1. §. 1. 31 l. 1. §. 1. 32 l. 1. §. 1. 33 l. 1. §. 1. 34 l. 1. §. 1. 35 l. 1. §. 1. 36 l. 1. §. 1. 37 l. 1. §. 1. 38 l. 1. §. 1. 39 l. 1. §. 1. 40 l. 1. §. 1. 41 l. 1. §. 1. 42 l. 1. §. 1. 43 l. 1. §. 1. 44 l. 1. §. 1. 45 l. 1. §. 1. 46 l. 1. §. 1. 47 l. 1. §. 1. 48 l. 1. §. 1. 49 l. 1. §. 1. 50 l. 1. §. 1. 51 l. 1. §. 1. 52 l. 1. §. 1. 53 l. 1. §. 1. 54 l. 1. §. 1. 55 l. 1. §. 1. 56 l. 1. §. 1. 57 l. 1. §. 1. 58 l. 1. §. 1. 59 l. 1. §. 1. 60 l. 1. §. 1. 61 l. 1. §. 1. 62 l. 1. §. 1. 63 l. 1. §. 1. 64 l. 1. §. 1. 65 l. 1. §. 1. 66 l. 1. §. 1. 67 l. 1. §. 1. 68 l. 1. §. 1. 69 l. 1. §. 1. 70 l. 1. §. 1. 71 l. 1. §. 1. 72 l. 1. §. 1. 73 l. 1. §. 1. 74 l. 1. §. 1. 75 l. 1. §. 1. 76 l. 1. §. 1. 77 l. 1. §. 1. 78 l. 1. §. 1. 79 l. 1. §. 1. 80 l. 1. §. 1. 81 l. 1. §. 1. 82 l. 1. §. 1. 83 l. 1. §. 1. 84 l. 1. §. 1. 85 l. 1. §. 1. 86 l. 1. §. 1. 87 l. 1. §. 1. 88 l. 1. §. 1. 89 l. 1. §. 1. 90 l. 1. §. 1. 91 l. 1. §. 1. 92 l. 1. §. 1. 93 l. 1. §. 1. 94 l. 1. §. 1. 95 l. 1. §. 1. 96 l. 1. §. 1. 97 l. 1. §. 1. 98 l. 1. §. 1. 99 l. 1. §. 1. 100 l. 1. §. 1.

Si cui legetur, quanto minus per l. Falcidiam capere poterit.

64. ULPIANUS [lib. 13. ad legem Juliam & Papiam]. SI in testamento ita scriptum sit, Heres meus Lucio Titio decem dare damnas esto: & quanto quidem minus per legem Falcidiam capere poterit, tanto amplius ei dare damnas esto: sententia testatoris standum est.

De conditione dandi.

65. PAULUS [lib. 6. ad leg. Juliam & Papiam]. SI fundus legatus sit quinquaginta 2 dignus, sub hac conditione, si quinquaginta heredi dedisset: plerique putant, utile esse legatum: quia conditionis implendae causa datur. nam constat 3, etiam Falcidiam cum pati posse. sed si quinquaginta aurei legati sint, si quinquaginta dedisset: dicendum, inutile esse legatum & magis ridiculum esse.

De relicto in diem vel sub conditione. 2. De are alieno.

66. ULPIANUS [lib. 18. ad legem Juliam & Papiam]. Circa legem Falcidiam, in eo, quod sub conditione, vel in diem alicui relictum est, hoc observandum est: Si decem sub conditione alicui fuerint relicta, eaque conditio post decennium forte extiterit: non videntur decem huic legata, sed minus decem. quia interval- lum temporis, & interurium 4 huius spatii, minorem facit quanti- tatem decem. §. 1. Sicuti 6 legata non debentur, nisi deducto are alieno aliquid superfit, nec mortis causa donationes debebuntur, sed infirmantur 7 per are alienum. quare, si immodicum are alienum interveniat, ex re mortis causa sibi donata nihil aliquis consequitur 8.

De non solidi capacitate.

67. TERENCEIUS CLEMENS [lib. 4. ad legem Juliam & Papiam].

QUotiens 9 cuidam amplius legatum sit, quam ei capere liceret, & lex Falcidia locum haberet: prius 10 Falcidiae ratio habenda est, scilicet, ut subducto eo, quod lex Falcidia exceperit, reliquum 11 si non excedat statutam lege portionem, debeatur.

De estimatone alimentorum & usufructus. 1. Si heres rem propriam esse contendat, & hereditariam esse contineatur.

68. EMILIUS MACER lib. 2. ad legem vicesimam 12 hereditarium.

COMputationi in alimentis 13 faciendae hanc formam esse Ulpianus scribit, ut a prima 14 aetate usque ad annum vicesimum 15 quanti- tas alimentorum triginta annorum computetur, ejusque quantitatis Fal- cidia praestetur: ab annis vero viginti usque ad annum vicesimumquintum, annorum viginti octo: ab annis viginti quinque usque ad annos triginta, annorum viginti quinque: ab annis triginta usque ad annos triginta quinque, annorum viginti duo: ab annis triginta quinque usque ad annos quadraginta, annorum viginti: ab annis quadraginta usque ad annos quinquaginta, [tot] annorum computatio fit, quod aetati ejus ad annum sexagesimum deerit, remisso uno anno: ab annis vero quinquagesimo usque ad annum quinquagesimum quintum, annorum novem: ab annis quinquagesimo quinque usque ab annum sexagesimum, annorum septem: ab annis sexagesimo, cujuscunque aetatis sit, annorum quin- que: Eoque nos jure uti Ulpianus ait, & circa computationem usuf- ructus 16 faciendam. Solitum est tamen a prima aetate usque ad annum trigelimum computationem annorum triginta fieri: ab annis vero triginta, tot annorum computationem inire, quot ad annum sexagesimum deesse videntur. nunquam ergo amplius 17 quam triginta annorum com- putatio initur. † Sic 18 denique, & si Republicae usufructus legatur, sive simpliciter, sive ad ludos, triginta annorum 19 computatio fit.

§. 1. Si quis ex heredibus rem propriam esse contendat, deinde hereditariam esse convincatur 20: quidam putant, ejus quoque Falci- diam non posse retineri: quia nihil interfit, subtraxerit 21, an heredi- tariam esse negaverit. quod Ulpianus recte improbat.

De usufructu bonorum & are alieno.

69. POMPONIUS lib. 5. ad Sabinum.

USufructu bonorum legato, are alienum ex omnibus rebus dedu- cendum est: quoniam post Senatusconsultum nulla 22 res est, quae non cadit in usufructus legatum.

De Falcidia stipulatione.

70. ULPIANUS lib. 16. ad Sabinum.

FALcidiae stipulatio statim 23 committitur, ubi conditio legati vel de- biti existit.

De revocatione hereditatis.

71. PAULUS lib. 32. ad Edictum.

POtest heres in vendenda hereditate cavere, ut 24, & lege Falcidia interveniente, solida legata praestentur: quia ea lex heredis causa lata est: nec 25 fraus ei fit 26, si jus suum diminuat heres.

De eo quod impenditur explicandarum venditionum causa.

72. GAJUS lib. 3. de legatis ad Edictum Praetoris.

QUantitas patrimonii, deducto etiam eo quidquid explicandarum 27 venditionum 28 causa impenditur, aestimatur.

De eo quod contingit post mortem testatoris. 1. De conditionali debito, 2. Vel legato, 3. Vel libertate. 4. De legatis in diem. 5. Si testator intra vel ultra dodrantem legaverit.

73. IDEM lib. 18. ad Edictum provinciale.

IN quantitate patrimonii exquirenda visum 29 est, mortis 30 tempus spectari. Qua de causa si quis centum in bonis habuerit, tota ea legaverit: nihil legatariis prodest, si ante aditam hereditatem per ser- vos hereditarios, aut ex partu ancillarum hereditariarum, aut ex foetu pecorum tantum accesserit 31 hereditati, ut centum legatorum nomine erogatis habiturus sit heres quartam partem: sed necesse est, ut nihilo- minus quarta pars legatis detrahatur. Et ex diverso, si ex centum septuagintaquinque legaverit, & ante aditam hereditatem in tantum decreverint bona (incendiis forte, aut naufragiis, aut morte fervorum), ut non plus quam septuagintaquinque, vel etiam minus relinquatur: solida legata debentur. nec ea res damnosa est heredi, cui liberum est non adire hereditatem: quae res efficit, ut necesse sit legatariis, ne de- stituito 32 testamento nihil consequantur, cum herede in portionem legatorum pacisci. §. 1. Magna dubitatio 33 fuit de his 34, quorum conditio mortis tempore pender, id est, an quod sub conditione debe- tur, in stipularis bonis adnumeretur, & promissoris bonis detraha- tur? Sed hoc jure utimur 35, ut quanti ea spes obligationis venire possit, tantum stipularis quidem bonis accedere videatur: promissoris vero decedere. aut 36 cautionibus res explicari potest, ut duorum alter- rum fiat: aut ita ratio habeatur, tanquam pure debeatur: aut ita tan- quam nihil debeatur. deinde heredes & legatarii inter se caveant, ut, existente conditione, aut heres reddat, quanto minus solverit: aut le- gatarii restituant, quanto plus consecuti sint. §. 2. Sed etsi legata quadam pure, quadam sub conditione relicta efficiant, ut, existente conditione, lex Falcidia locum habeat: pure legata cum cautione 37 redduntur: quo casu magis in usu est, solvi quidem pure legata, perinde ac si nulla alia sub conditione legata fuissent: cavere autem legatarios debere, ex eventu conditionis, quod amplius accepissent, redditu iri.

§. 3. Cujus generis cautio necessaria videtur, & si quibusdam servis eodem testamento sub conditione libertas data sit, quorum pretia, con- ditione existente, bonis detrahuntur. §. 4. In diem 38 relicta le- gata alterius esse juris: palam est; cum ea omni modo tam ipsi legatario, quam heredibus ejus deberi, certum est. sed tanto minus erogari ex bonis intelligendum est, quantum 39 interea, donec dies obtingit, heres lucraturus est ex fructibus vel usuris. §. 5. Ergo optimum quidem est, statim ab initio ita testatorem distribuere legata, ne ultra dodrantem relinquantur. quod si excesserit quis dodrantem, pro rata portione, per 40 legem, ipso 41 jure minuantur 42: Verbi gratia, si is, qui quadringenta in bonis habuit, tota ea quadringenta erogaverit, quarta 43 pars legatariis detrahitur: si trecenta quinquaginta legaverit, octava: quod si quingenta legaverit habens quadringenta, initio quinta, deinde quarta pars detrahi debet. ante enim detrahendum est, quod extra bonorum quantitatem est: deinde quod ex bonis apud heredem remanere oportet.

De eo quod heres habet jure hereditario, vel jure legati.

74. IDEM lib. 3. de legatis ad Edictum Praetoris.

QUod autem dicitur, si ex judicio defuncti quantum habet heres, solida praestantur esse legata, ita accipere debemus, si hereditario 44 jure habeat, itaque quod 45 quis legatorum nomine a coherede accepit, in quadrantem ei non imputatur.

75. Ex libro 40. Digestorum JULIANI, MARCELLUS.

SED si ideo legatum ei datum est, ut integra legata, vel fideicommissa praestet: deneganda erit actio legati, si lege Falcidia uti mallet.

De eo quod datur conditionis implendae causa. 1. De legatis inutilibus.

76. GAJUS lib. 3. de legatis, ad Edictum Praetoris.

ID autem, quod conditionis 46 implendae causa vel a cohe- rede, vel a legatario, vel a statulibero datur, in Falcidia non imputatur: quia 47 mortis causa capitur. † Sane si a 48 statuli- bero peculiares nummos accipiat, pro sua parte quadrantem eos im- putare debet: quia pro ea parte non mortis causa capere, sed hereditario 49 jure eos habere intelligitur. §. 1. Qua ratione placuit legata, quae legatarii non capiunt, cum apud heredes sub- federint 50, hereditario jure apud eos remanere intelligi, & ideo 51

1 L. 85. infr. h. t. 2 L. 19. supr. h. t. 3 L. 51. supr. de leg. 1. 4 Si decem legata sint sub hac conditione, si decem legatariis dederit, legatum inutile est & ridicu- lum, ut hic. cum inter pares quantitates nihil interfit. Proinde ex hujusmodi legato Falcidia non deducitur. 5 L. 85. §. 5. infr. ad SC. Trebell. In legatis conditionalibus, & in diem, tanto minus dicitur esse in legatis, quam facit ratio interurarii medi temporis. Alexander. 6 Similitudinem mortis causa donationum & legatorum observa. 7 L. 17. in fin. infr. de mort. caus. donationib. 8 Donati mortis causa non potest in frau- dem creditorum. 9 Vide l. 91. infr. h. t. 10 Hoc deductio fit ex uno legato, dua- bus legibus. lege Falcidia & lege Julia. vide Cofac. lib. 7. objert. 31. 11 Quas quar- tas filium de fideicommissa retinendo praestari, detrahenda hinc Accursius colligit: quo nomine a Cujacio reprehenditur S. ch. 1. §. 2. de hac questione dicunt ad l. 3. §. 2. infr. ad SC. Trebell. 12 De vicesima vide Cujac. §. 1. objert. 24. Hanc interem legem velur singularem & quae patrem non habet, observa. 13 Adde l. 8. §. 1. de usufruct. Goth. Vide in hac loc. Suardi in l. quae sunt in praedicta. §. 2. C. de usufruct. testam. apud l. 3. num. 8. J. B. Cofac. de quatuor & rita. quest. 1. Rodicus. de rebus. lib. 1. qu. 5. Ant. 14 Adde l. 47. supr. h. t. 15 V. Covari. l. 3. var. resp. c. 9. Ant. Aug. l. 1. emen. lat. c. 4. Mod. 16 Medici, l. 8. §. 23. supr. de transact. ubi. Covari. 17 Imo amplius, constat enim alimentum cum vita finiri. l. 8. §. 10. in fin. supr. de transact. 18 Inno aliter: nam legatum debetur respicere usque ad centum annos. l. 53. supr. de usufr. l. 8. §. 1. de usufr. §. 1. de usufr. l. 8. §. 10. in fin. supr. de transact. 19 Vide Cujac. doct. 7. 20 Mend. h. m. p. inter. dist. l. 3. supr. de Senatus. Macedon. si a legente paratum est: est enim hereditatis, qui legens moritur, vid. p. 1. apud Molin. in Consuetudin. Paris. §. 43. n. 5. 21 V. l. 21. supr. h. t. l. 6. §. 1. de her. qui utitur. 22 Usuf- ructus uniuscujusque rei legari potest. Paulus. §. 1. §. 17. l. 1. l. 1. ut. supr. de usufr. §. 1. de usufr. §. 1. Nulla res est, quae non cadat in usufructus legatum vel fideicommissum. Nam ex Senatusconsulto remedia conditoris, etiam in rem rerum quarum abusus est non vitus, usufructus constituitur. l. 1. l. 2. supr. de usufructu. etiam rerum quarum abusus est non vitus, usufructus constituitur.

23 Et post longum tempus. l. 58. supr. h. t. 24 Falcidia legi heres potest renunciare. v. Mantem. §. de censur. ultim. voluntatum. n. 6. 25 Adde l. 46. supr. de pactis. 26 Potest enim quilibet juri suo renuncia re. l. 29. C. de pactis. 27 Adde l. ult. §. 9. C. de jure ditionum. 28 Die item in eo quod expensum est ad testamenti infirma- tionem, inventarii confectioem & hujusmodi causas necessarias. d. §. 9. 29 Imo aliud visum est Juliano l. 83. infr. h. t. 30 l. 30. l. 66. §. 1. 79. infr. h. t. l. 13. l. 33. infr. ad SC. Trebell. §. 2. Infr. de leg. Falcidia. & item Theoph. 31 l. 20. supr. h. t. 32 Deest enim testamentum quodam dicitur. v. l. 9. §. 2. 7. de libere. & posth. 33 In quibus? inter Callianos & Procruanos. de qua dixi l. 45. §. 1. supr. h. t. 34 l. 66. §. 1. in fin. juer. h. t. 35 Hec est sententia Pro- culi retinuta a Paulo. d. l. 45. §. 1. 36 Hec est sententia Sabinii, Cabilii. In- bare videtur magis. 37 l. 1. §. 7. infr. h. t. 38 l. 1. §. 1. 39 l. 55. §. 5. infr. ad SC. Trebell. 40 Falcidia lege ipso jure legata minuitur. 41 Id est, si ante aditam hereditatem, id est, detrahi, retineri, deducti, remitti, vel ad alios legatarios legatum esse? Cuius negat: hoc ex loco colligere, lege Falcidia quae legatariis non capiunt, cum apud heredes sub- federint, quod mortis causa capitur. 42 l. 1. §. 1. l. 44. §. 1. l. 91. §. 1. C. de usufr. h. t. 43 Minui, hoc ex loco colligere, lege Falcidia quae legatariis non capiunt, cum apud heredes sub- federint, quod mortis causa capitur. 44 l. 1. §. 1. l. 44. §. 1. l. 91. §. 1. C. de usufr. h. t. 45 Mortis causa capere, & hereditario jure, non capiunt. Hec, non illa, Falcidia im- putatur. 46 Subdicitur apud heredes, si hereditario jure apud heredes remanent, quae a legatariis non capiuntur. 47 Falcidia imputat heres 24, quae hereditario jure a quocunque accipit.

stamentis Falcidia quidem locum non habet: verumtamen ita observatur, ut licet quadrantem heres non retineat, tamen hactenus legata debeantur, quatenus patrimonii vires sufficiunt: utique deducto ¹ aze alieno, item deductis pretiis eorum qui libertatem in testamento vel directam vel fideicommissariam acceperunt. §. 13. Sed & legatario cavendum ² est, a quo fideicommissum relinquatur.

§. 14. Interdum non legis Falcidiae, sed etiam alterius legis ³ in hac stipulatione ratio facienda est: ut puta si patronus ⁴ ex asse heres institutus sit, & pure quincunx legatus sit, & sub conditione aliquid supra debitam ⁵ patrono partem: nam in hunc casum ratio facienda est illius legis ⁶ quae patronos vocat, non ⁷ legis Falcidiae.

§. 15. Si res, quae legata sit, apud legatarium interierit: probandum est, exceptione succurri ei ⁸, qui promisit ⁹.

2. PAULUS lib. 75. ad Edictum.

ETIAM si, quanti ea res sit, promisit.

1. Qualis sit haec actio. 2. De legatis in diem, vel conditionabilibus. 4. De alimentis. 5. De fisco & ceteris. De cautione omis-
sa. 6. De arbitrio boni viri. 9. An saepius committatur haec stipu-
latio. 10. De cautione omis-
sa.

3. ULPIANUS lib. 79. ad Edictum.

NISI si dolo ipse aliquid factum sit, tunc enim ex doli clausula, quae in ista stipulatione continetur, tenebitur: & replicatione repelli poterit. §. 1. Haec cautio, quae propter legem Falcidiam interponitur, fidei iussorum ¹⁰ habet praestationem. §. 2. Si in plures dies pecunia legata est, cum certum sit legem Falcidiam locum habere: non stipulationi, sed computationi locum esse Pedius ait: ut aestimetur, quanti sit, quod in diem legatum est: & tantum credatur esse legatum. efficit aestimatio, ut pro modo ejus ex omnibus legatis statim legis Falcidiae ratio habeatur. §. 3. Quotiens futurum est, ut palam sit & ante diem venientem jam Falcidiam locum habere, totiens computatio ejus fit. nam si conditio in mora est, expectabimus conditionem, quoad existat: si autem dies superest ¹¹, jam hic intercedens temporis habita ratione, atque aestimatione, sic de Falcidia disputabimus, & committi stipulationem dicemus. §. 4. Quamvis autem omnes legatarii & fideicommissarii necesse habeant hac stipulatione cavere: tamen quibusdam remitti, Divi fratres rescripserunt: utputa his quibus minuta ¹² alimenta sunt relicta. Pompeiae enim Faustinae rescripserunt sic, Non eandem causam esse decem annorum, quos annos tibi testamento Pompeiae Crispinae patronae tuae relictos proponis, atque sunt alimentorum & vestiarum libertis relictorum, quibus propterea ¹³ cautionis onus remittendum existimamus. §. 5. Item sciendum est, fiscum ¹⁴ hanc cautionem non pati: sed perinde conveniri posse, ac si cavisset. ceteros autem cujuscunque dignitatis sint, licet jam legata perceperint, compelli ¹⁵ debere ad cavendum, D. Pius rescripsit. ex quo rescripto etiam illud accipimus, quod etiam post ¹⁶ soluta legata voluit stipulationem interponi. §. 6. Si legatarius heredi, qui controversiam hereditatis patitur jam, vel sperat, de restituendo legato sibi praestito caverit; & evicta hereditas sit, sed negligentia ¹⁷, vel dolo ejus, qui legatum praestitit: dicemus non ¹⁸ committi stipulationem propter viri boni arbitrium, quod inest huic stipulationi. §. 7. Item si ipse ¹⁹, qui praestitit legatum, ex alia causa sibi evicerit (utputa quia invenitur sequenti ²⁰ testamento heres scriptus, in quo legatum iste legatarius non acceperat): dicemus committi stipulationem propter viri boni arbitrium. §. 8. Et generaliter ubicunque hereditatem, vel quantitatem, vel emolumentum praestitit is, qui hac stipulatione sibi prospexerat, dicendum est, ibi committi eam: si modo culpa abest ab eo, qui stipulatus est.

§. 9. Quaestum est, an ²¹ saepius committatur? Et placet, etiam saepius eam committi, si per partes ablata est hereditas. §. 10. Si legatum fuerit praestitum ante interpositam hanc stipulationem: an condici possit, ut cautio ista interponatur? movet quaestio, quod ea, quae per errorem omisita vel soluta sunt, condici possunt: & hic ergo quasi plus solutum videtur ex eo quod cautio intermissa est. Et ait Pomponius, conditionem interponendam satisfactionis gratia competere ²²: & puto hoc probandum, quod Pomponius, utilitatis gratia.

De cause cognitione. 1. De duobus hereditatem sibi vindicantibus. 2. Si quis rem suam vel hereditariam tradat.

4. PAULUS lib. 75. ad Edictum.

HAEC autem satisfactio ²³ locum habet, si justa causa esse videbitur, nam iniustum erat, omnimodo caveri, nondum illata controversia litis, cum possint ei lusurae ²⁴ minae fieri: ideoque eam rem Praetor ad cognitionem suam revocat. §. 1. Si duo ex testamento hereditatem in solidum sibi vindicent, forte quod ejusdem nominis sint: tam in possessorem, quam in petiorem, competunt actiones & creditoribus & legatariis. §. 2. Haec cautio utique necessaria est, si quis pecuniam suam solvat, vel rem tradat. Si vero pecuniam hereditariam solvat, vel rem tradat, quidam non putant cavendum: quia nec teneri potest eo nomine victus, cum non possideat, vel dolo fecerit, quo minus possideat: hoc si ante motam controversiam solvat: quod si postea ²⁵, tenebitur culpae nomine. §. 3. Sed cum de nomine inter duos quaestio est: numquid non sit cavendum ei, qui hereditariam rem tradat, quia omnimodo unus liberatur: quemadmodum si as alienum hereditarium solvatur? Sed si petitor suam pecuniam solvat, aut rem suam tradat: non habet, unde retineat. & ideo necessaria ²⁶ est ei cautio.

De fideicommissio relicto a legatario.

5. MARCELLUS lib. 21. Digestorum.

VIDEAMUS an stipulatio, Quae amplius per Falcidiam licuerit, ceperis, dari? adversus eum non sufficiat, qui legatum alii restituere ex fideicommissi causa debet. sufficit autem dici, nihil ejus fidei commissum esse. cavebit scilicet legatario & is, qui fideicommissum accipiet: nisi forte mallet legatarius, circuitu ²⁷ sublato, heredi caveri. sed & legatario praeterea cavendum est, si (ut plerumque aequum est) pro rata ex fideicommissio retinere ei concedendum est: quamvis tantum ex legato apud eum erit remansurum, ut sufficere possit ad praestandum fideicommissum.

De eo qui non potest satisfacere facile.

6. CALLISTRATUS lib. 4. de Cognitionibus.

CUM non facile ²⁸ satisfactionem offerre legatarius vel fideicommissarius possit; & futurum sit ut propter hoc a petitione liberalitatis ²⁹ ex testamento submoveantur: nunquid onus satisfactionis eis remittendum erit? Quod videtur ³⁰ adjuvari rescripto Divi Commodi in hac verba: Is, cuius de ea re notio est, aditus, si compererit, ideo cautionem a te exigi, ut a fideicommissi petitione acertaris, onus satisfactionis tibi remitti curabit ³¹.

De eo, qui jussus est legata percipere ad distribuendum.

7. PAULUS lib. 7. ad legem Juliam & Papiam.

DIVUS Pius ab eo, qui annua legata percipere ad distribuendum ³² jussus erat, vetuit cautionem exigi, Cessantium partes reddi: nisi aperte cavere jussus esset.

8. MACRIANUS lib. 10. Fideicommissorum.

SI heres partem bonorum, vel etiam universa bona delata ad fiscum diceret, constaret autem de fideicommissio: decretum est, ut petitori caventi ³³, Evicta hereditate restituere, solveretur.

Si bona delata ad fiscum dicantur.

9. IDEM lib. 12. Fideicommissorum.

SI non in controversia sit proprietas, sed usufructus (potest ³⁴ enim rei, cuius proprietas Titio legata est, usufructus alii legari): tunc de eo restituendo non heredi, sed ³⁵ Titio caveri debeat. Interdum & si ab herede legetur usufructus, Titio cavendum est: veluti si detracto usufructu proprietas ei legetur, usufructus Seio. quid enim attinebit hoc casu, heredi caveri, ad quem emolumentum intercedentis usufructus non sit spectandum? Verum si usufructum Seio legato, proprietatem Titio ita legetur, ut, cum ad Seium pertinere desierit, habeat proprietatem: tunc heredi caveri oportebit a usufructuario, ab herede autem Titio; quia non sit certum, usufructu intercepto ad Titium proprietatem reverturam.

1 G. ult. Instit. ad l. Falcid. 2 V. l. 3. §. 4. J. h. t. 3 Papii. §. 2. Inst. de success. libert. 4 l. 52. supr. ad l. Falcid. 5 l. 64. in fin. infr. ad SC. Trebell. Quamnam autem pars illa debita patronis? Olim dimidia ante Justinianum. Suetonius in Nerone: ut ex bonis libertorum pro semitibus doctans cogatur. adde l. 7. l. 8. infr. de bonis damn. Hodie assem habent. vide l. 4. C. de bonis libertorum. §. 3. Inst. de success. libert. 6 Quae lex illa est? Papii, quae semitibus addit patrono in bonis liberti majoris centenarii, id est, majus patrimonium habentis centum solidis. §. 3. Inst. de success. libert. 7 Deas quartas Jure Civili non detrahi, hinc colligit Bart. Jure Canonico pure rogatus restituere, duas non detrahit, sed qui sub conditione tantum institutus est. c. Raynautus. §. Raynautus. extra. de test. adde quae scripta ad l. 67. supr. ad l. Falcid. 8 Legatario. 9 Id est, qui cavet heredi se restituendum id quod plus cepit, quam per legem Falcidiam licuerit. 10 Cautio hae fidei iussorem exigit. 11 l. 77. §. 4. supr. ad l. Falcid. 12 De quibus non potest transigi sine Praetore. l. 3. §. 23. in fin. supr. de transact. 13 Praetoriae cautionis Cuius ad l. 4. infr. de verb. sig. arg. l. 32. §. 2. supr. ad l. Falcid. 14 Nec enim tolerat hinc satisfactio. l. 1. §. 18. infr. ut legat. vel fideicom. servand. 15 §. ult. infr. h. t. 16 l. 39. supr. de cond. indeb. 17 Evincitur si hereditas culpa heredis, non committitur stipulatio. Quod quis culpa sua sentit, id ab alio non recipit. l. 29. §. 1. supr. de evict. ubi v. Accur. 18 Vel quia passus est se vinci. vid. l. 9. C. de legat. 19 Hic tradatur de cautione evicta hereditate legata reddi, quae interponitur, quoties dubitatur hereditatem heredi evinci. 20 l. 28. supr. de ali-

mentis. Repetita legata tacite in secundo testamento non videntur, quae in primo relicta sunt: ideoque non debentur, etsi in secundo testamento idem institutus, qui in primo fuit. Casus hic singularis est. 21 Saepius committi potest praetoria stipulatio, quae quod singulariter interest committitur. 22 Omisita per errorem cautio, tempore solutionis legati potest conditione incerti exigi. §. 5. supr. h. t. 23 Evicta hereditate legata reddi, de qua lex §. 8. 6. supr. h. t. 24 Vani timoris justa executio non est. l. 184. infr. de reg. l. 13. C. de transactio. l. 6. supr. quod met. causa. l. metum. §. C. quod metus causa. 25 l. 41. supr. ad l. Falcid. 26 l. 41. supr. ad l. Falcid. l. 42. supr. mandati. vid. l. 8. infr. hoc tit. l. 17. supr. de hered. pet. 27 Legatarius debet caveri heredi: fideicommissarius legatario, vel fideicommissarius heredi, causa evitandi circuitus. Bald. 28 Et qui non potest satisfacere, remittitur satisfactio. Bart. 29 Testamentum liberalitatis genus. 30 Id est, ei remittenda est. Imo, satisfactio videtur necessaria. l. 27. in fin. C. de episc. audient. 31 Adde l. 2. C. de usuri. & fructibus legator. 32 Adde l. 21. §. 4. supr. de annuis. De huiusmodi distributoribus, seu executoribus testamentariis, v. quae scripta ad l. 107. supr. de leg. 2. 33 l. 48. in fin. supr. de leg. 2. l. 9. C. de legatis. l. 4. in fin. supr. h. t. l. 5. supr. de hered. pet. l. 17. supr. de peculio legat. 34 Usufructus uni potest legari: alteri proprietas. 35 Cautio usufructu finito, rem restituere, debet interponi ei ad quam pervenit proprietas, non heredi tantummodo. Bart.

LIBER TRIGESIMUS SEXTUS.

TIT. I.

AD SENATUSCONSULTUM TREBELLIANUM I.

Scopus & nexus. 1. Tempus, 2. Verba, 3. Effectus Senatusconsulti. 5. De causa testati vel intestati. 6. De peculio castrensi vel quasi. 7. De bon. poss. & aliis successoribus. 8. De fideicommissario restituente. 9. De fideicommissio pure, vel in diem, & sub conditione. 10. Si pater vel dominus heredis restituat. 11. Si pater filio restituat. 12. De tutore vel curatore. 15. De collegio vel corpore. 16. De precepto fundo. 17. De precepta quantitate, qua semissem hereditatis continet. 18. De testamento militis. 19. De fideicommissario restituente. 20. De semisse restituendo. 21. De quantitate precepta, qua quartam continet.

I. ULPIANUS lib. 3. Fideicommissorum.

Explicite tractatu, qui ad fideicommissa singularum rerum pertinet, transeamus nunc ad interpretationem Senatusconsulti Trebelliani. §. 1. Factum est enim Senatusconsultum temporibus Neronis, VIII. Kal. Septembres, Anno Seneca & Trebellio Maximo Consulibus. §. 2. Cujus verba hæc sunt: Cum esset aquissimum, in omnibus fideicommissariis hereditatibus, si qua de his bonis iudicia penderent, ex his eos subire, in quos jus fructusque transferretur, potius quam cuique periculosam esse fidem suam: placet ut actiones, quæ in heredem hereditibusque dari solent, eas neque in eos, neque his dari, qui fidei suæ commissum, sicuti rogati essent, restituisent; sed his, & in eos, quibus ex testamento fideicommissum restitutum fuisset: quo magis in reliquum confirmantur supremæ defunctorum voluntates.

§. 3. Sublata est hoc Senatusconsulto dubitatio eorum, qui adire hereditatem recusare seu metu licium seu pretextu metus [censuerunt]. §. 4. Quamquam autem Senatus subventum voluit heredibus, subvenit tamen & fideicommissario: nam in eo, quod heredes, si conveniantur, exceptione uti possunt, heredibus subventum est: in eo vero, quod si agant heredes, repelluntur per exceptionem, quodque agendi facultas fideicommissariis competit: proculdubio consultum est fideicommissariis.

§. 5. Hoc autem Senatusconsultum locum habet, si ex testamento quis heres esset, sive ab intestato: rogatusque sit restituere hereditatem. §. 6. In filii quoque familias militis iudicio, qui de castrensi peculio, vel quasi castrensi testari potest, Senatusconsultum locum habet. §. 7. Bonorum quoque possessores, [vel alii successores], ex Trebelliano restituere potuerunt hereditatem.

§. 8. De illo queritur, an is, cui ex causa fideicommissi restituta est hereditas ex Trebelliano Senatusconsulto, ipse quoque restituendo ex eodem Senatusconsulto transferat actiones? Et Julianus scribit, etiam ipsum transferre actiones: quod & Mæcianus probat, & nobis placet. §. 9. Sed & quotiens quis rogatus duobus restituere hereditatem, alteri pure vel in diem, alteri sub conditione, suspectam dicit: ei, cui erat rogatus pure vel in diem restituere, interim universam hereditatem restitui Senatus censuit: cum autem extiterit conditio, si velit alius fideicommissarius partem suam suscipere, transire ad eum ipso jure actiones.

§. 10. Si filio vel servo herede instituto, rogatoque restituere hereditatem, dominus vel pater restituat: ex Trebelliano transferuntur actiones. quod est etiam si suo nomine rogati sunt restituere. §. 11. Idem [est], & si ipsi filio pater rogatus sit restituere hereditatem. §. 12. Sed & si tutor vel curator adolescentis, vel furiosi, rogatus sit restituere hereditatem: sine dubio Trebelliano locus erit. §. 13. Fuit quæsitum, si ipsi tutori rogatus sit restituere pupillum: an ipso auctore restitutionem facere possit? & est decretum a D. Severo non posse tutori se auctore restituere hereditatem: quia in rem suam auctor esse non potest.

§. 14. Curatori tamen adolescentis ab adolescente poterit restitui hereditas: quoniam necessaria non est auctoritas ad restitutionem. §. 15. Si autem collegium vel corpus sit, quod rogatum est restituere: decreto eorum, qui sunt in collegio vel corpore, in singulis, inspecta eorum persona, restitutionem valere: nec enim ipse sibi videtur quis horum restituere. §. 16. Si heres precepto fundo rogatus sit hereditatem restituere: ex Trebelliano Senatusconsulto restituet hereditatem. nec multum facit, si fundus pignori datus est: neque enim eris alieni personalis actio fundum sequitur, sed eum, cui hereditas ex Trebelliano Senatusconsulto restituta est, sed cavendum est heredi a fideicommissario, ut si forte fundus fuerit evictus a creditore, habeat [heres] cautum: Julianus autem cavendum non putat, sed æstimandum, quanti valet sine hac cautione,

§. 17. Nam qui ius testandi competit, is etiam fideicommissum potest. §. 18. Nam ad honorarios successores pertinet hoc Senatusconsultum. §. 19. Si heredis nomine comprehenditur etiam bonorum possessor. §. 20. Adde l. 16. §. 4. in fr. h. t. §. 21. V. l. pen. C. h. t. §. 22. V. l. 37. §. 1. J. h. t. Gothofr. vide Bullon. lib. 3. supput. c. 15. S. l. 24. Vide l. 101. in fr. de verb. obligat. Goth. vide Zanger. de except. part. 3. cap. 1. num. 43. C. de hered. in fr. §. 25. Hoc neci quemadmodum potest, cum Ulpianus 22. §. 9. testetur fideicommissarium hereditatem municipibus quidem restitui posse, & hoc Senatusconsulto prope-

§. 14. Curatori tamen adolescentis ab adolescente poterit restitui hereditas: quoniam necessaria non est auctoritas ad restitutionem. §. 15. Si autem collegium vel corpus sit, quod rogatum est restituere: decreto eorum, qui sunt in collegio vel corpore, in singulis, inspecta eorum persona, restitutionem valere: nec enim ipse sibi videtur quis horum restituere. §. 16. Si heres precepto fundo rogatus sit hereditatem restituere: ex Trebelliano Senatusconsulto restituet hereditatem. nec multum facit, si fundus pignori datus est: neque enim eris alieni personalis actio fundum sequitur, sed eum, cui hereditas ex Trebelliano Senatusconsulto restituta est, sed cavendum est heredi a fideicommissario, ut si forte fundus fuerit evictus a creditore, habeat [heres] cautum: Julianus autem cavendum non putat, sed æstimandum, quanti valet sine hac cautione,

§. 17. Nam qui ius testandi competit, is etiam fideicommissum potest. §. 18. Nam ad honorarios successores pertinet hoc Senatusconsultum. §. 19. Si heredis nomine comprehenditur etiam bonorum possessor. §. 20. Adde l. 16. §. 4. in fr. h. t. §. 21. V. l. pen. C. h. t. §. 22. V. l. 37. §. 1. J. h. t. Gothofr. vide Bullon. lib. 3. supput. c. 15. S. l. 24. Vide l. 101. in fr. de verb. obligat. Goth. vide Zanger. de except. part. 3. cap. 1. num. 43. C. de hered. in fr. §. 25. Hoc neci quemadmodum potest, cum Ulpianus 22. §. 9. testetur fideicommissarium hereditatem municipibus quidem restitui posse, & hoc Senatusconsulto prope-

§. 14. Curatori tamen adolescentis ab adolescente poterit restitui hereditas: quoniam necessaria non est auctoritas ad restitutionem. §. 15. Si autem collegium vel corpus sit, quod rogatum est restituere: decreto eorum, qui sunt in collegio vel corpore, in singulis, inspecta eorum persona, restitutionem valere: nec enim ipse sibi videtur quis horum restituere. §. 16. Si heres precepto fundo rogatus sit hereditatem restituere: ex Trebelliano Senatusconsulto restituet hereditatem. nec multum facit, si fundus pignori datus est: neque enim eris alieni personalis actio fundum sequitur, sed eum, cui hereditas ex Trebelliano Senatusconsulto restituta est, sed cavendum est heredi a fideicommissario, ut si forte fundus fuerit evictus a creditore, habeat [heres] cautum: Julianus autem cavendum non putat, sed æstimandum, quanti valet sine hac cautione,

§. 17. Nam qui ius testandi competit, is etiam fideicommissum potest. §. 18. Nam ad honorarios successores pertinet hoc Senatusconsultum. §. 19. Si heredis nomine comprehenditur etiam bonorum possessor. §. 20. Adde l. 16. §. 4. in fr. h. t. §. 21. V. l. pen. C. h. t. §. 22. V. l. 37. §. 1. J. h. t. Gothofr. vide Bullon. lib. 3. supput. c. 15. S. l. 24. Vide l. 101. in fr. de verb. obligat. Goth. vide Zanger. de except. part. 3. cap. 1. num. 43. C. de hered. in fr. §. 25. Hoc neci quemadmodum potest, cum Ulpianus 22. §. 9. testetur fideicommissarium hereditatem municipibus quidem restitui posse, & hoc Senatusconsulto prope-

§. 14. Curatori tamen adolescentis ab adolescente poterit restitui hereditas: quoniam necessaria non est auctoritas ad restitutionem. §. 15. Si autem collegium vel corpus sit, quod rogatum est restituere: decreto eorum, qui sunt in collegio vel corpore, in singulis, inspecta eorum persona, restitutionem valere: nec enim ipse sibi videtur quis horum restituere. §. 16. Si heres precepto fundo rogatus sit hereditatem restituere: ex Trebelliano Senatusconsulto restituet hereditatem. nec multum facit, si fundus pignori datus est: neque enim eris alieni personalis actio fundum sequitur, sed eum, cui hereditas ex Trebelliano Senatusconsulto restituta est, sed cavendum est heredi a fideicommissario, ut si forte fundus fuerit evictus a creditore, habeat [heres] cautum: Julianus autem cavendum non putat, sed æstimandum, quanti valet sine hac cautione,

§. 17. Nam qui ius testandi competit, is etiam fideicommissum potest. §. 18. Nam ad honorarios successores pertinet hoc Senatusconsultum. §. 19. Si heredis nomine comprehenditur etiam bonorum possessor. §. 20. Adde l. 16. §. 4. in fr. h. t. §. 21. V. l. pen. C. h. t. §. 22. V. l. 37. §. 1. J. h. t. Gothofr. vide Bullon. lib. 3. supput. c. 15. S. l. 24. Vide l. 101. in fr. de verb. obligat. Goth. vide Zanger. de except. part. 3. cap. 1. num. 43. C. de hered. in fr. §. 25. Hoc neci quemadmodum potest, cum Ulpianus 22. §. 9. testetur fideicommissarium hereditatem municipibus quidem restitui posse, & hoc Senatusconsulto prope-

§. 14. Curatori tamen adolescentis ab adolescente poterit restitui hereditas: quoniam necessaria non est auctoritas ad restitutionem. §. 15. Si autem collegium vel corpus sit, quod rogatum est restituere: decreto eorum, qui sunt in collegio vel corpore, in singulis, inspecta eorum persona, restitutionem valere: nec enim ipse sibi videtur quis horum restituere. §. 16. Si heres precepto fundo rogatus sit hereditatem restituere: ex Trebelliano Senatusconsulto restituet hereditatem. nec multum facit, si fundus pignori datus est: neque enim eris alieni personalis actio fundum sequitur, sed eum, cui hereditas ex Trebelliano Senatusconsulto restituta est, sed cavendum est heredi a fideicommissario, ut si forte fundus fuerit evictus a creditore, habeat [heres] cautum: Julianus autem cavendum non putat, sed æstimandum, quanti valet sine hac cautione,

hoc est, quanti vendere potest sine cautione: & si potest tanti vendere non interposita cautione, quantum facit quarta pars honorum, ex Trebelliano transfuratur actiones; si minoris, retento eo, quod deest, similiter ex Trebelliano restitutionem fieri. quæ sententia multas questiones dirimit. §. 17. Si is, qui quadringenta in bonis habeat, trecenta legaverit, & deductis ducentis rogaverit heredem Seio restituere hereditatem; an trecentorum onus fideicommissarius subeat, an vero hætenus, quatenus ad eum ex hereditate pervenit? Julianus ait, competere quidem adversus eum trecentorum petitionem: non autem amplius quam in ducentis actionem adversus fideicommissarium datum, in heredem autem centum. & mihi videtur vera esse Juliani sententia: ne damnum fideicommissarius sentiat ultra, quam ad eum ex hereditate quid pervenit: neminem enim oportere plus legati nomine præstare quam ad eum ex hereditate pervenit, quamvis Falcidia esset, ut rescripto D. Pii continetur. §. 18. Denique nec ex militis testamento plus legatorum nomine præstatur, quam quantitas est hereditatis, ære alieno deducto: nec tamen quartam retinere fideicommissario permittitur. §. 19. Inde Neratius scribit: si heres rogatus restituere totam hereditatem, non deducenda Falcidia, rogato & ipsi, [ut] alii restituat: non utique debere eum detrudere fideicommissario secundo quartam: nisi liberalitatem tantum ad priorem fideicommissarium heres voluit pertinere. §. 20. [Sed] si quadringenta habens, ducenta legaverit Titio, & partem dimidiam hereditatis Sempronio restituere rogaverit: ex Trebelliano restitutionem faciendam Julianus ait, & legatorum petitionem scindi: sic ut centum quidem petantur ab herede, centum vero alia legatarius fideicommissario petat. quod idcirco dicit Julianus, quoniam secundo hanc rationem, integram quartam habet, id est centum integra.

§. 21. Idem Julianus scribit, si is, qui quadringenta in bonis habeat, trecenta legasset: & deductis centum rogasset heredem, ut hereditatem Sempronio restituat: debere dici, deductis centum restituta hereditate, legatorum actionem in fideicommissarium dari. De hereditate fideicommissi, cujus dodrantem legata abstinent.

2. CELSUS lib. 21. Digestorum. Qui quadringenta reliquit, Titio trecenta legavit: heredis fidei commisit, ut tibi hereditatem restitueret: isque suspectam iussu Prætoris adiit & restituit. Quærebatur, quid legatario dare deberes? Dicendum est, quia præsumptum est, voluisse testatorem, cum onere legatorum fideicommissum restitui: tota trecenta te dare Titio debere. Nam heres hoc rogatus intelligi debet, ut te suo loco constituat, & quod heres perfundus omnibus hereditariis muneribus (id est, post legatorum dationem) reliquum habiturus foret, si non esset rogatus & tibi restitueret hereditatem: id tibi restituat, quantum ergo haberet? nempe centum: hæc ut tibi daret rogatus est. Itaque sic ineunda est legis Falcidiæ ratio, quasi heres trecenta Titio dare damnatus tibi centum dare damnatus sit: quo evenit, ut, si hereditatem sua sponte adiisset, daret Titio ducenta vigintiquinque, tibi septuagintaquinque. Non ergo plus Titio debetur, quam si injussu Prætoris adita hereditas foret.

1. De testamentis in quibus Falcidia locum non habet. 2. De rogato restituere deductis legatis. 3. De rebus ab herede alienatis. 4. De iussu restituere portionem suam. 5. De fisco. Hereditas queritur fisco cum suis oneribus. Duar. & Pac.

3. ULPIANUS lib. 3. Fideicommissorum. Marcellus autem apud Julianum in hac specie ita scribit; Si ad heredis onus esse testator legata dixerit, & heres sponte adiit hereditatem: ita debere computationem Falcidiæ iniri, ac si quadringenta per fideicommissum essent relicta, trecenta vero legata: ut in septem partes trecenta dividantur, & ferat quatuor partes fideicommissarius, tres partes legatarius. Quod si suspecta dicta sit hereditas, & non sponte heres adiit & restituit: centum quidem de quadringentis quæ habiturus esset heres, residunt apud fideicommissarium: in reliquis autem trecentis eadem distributio fiet, ut ex his quatuor partes habeat fideicommissarius, reliquas tres legatarius: nam iniquissimum est, plus ferre legatarium ideo quia suspecta dicta est hereditas, quam laturus esset, si sponte adita fuisset. §. 1. Quod autem in suspecta hereditate dictum est, hoc idem dici potest in his testamentis, in quibus lex Falcidia locum non habet: in militis dico, & si qui sunt alii. §. 2. Item Pomponius scribit: Si deductis legatis restituere quis hereditatem rogatur: quæsitum est utrum solida legata præstanda sint, & quartam ex solo fideicommissio detrudere possit: an vero & ex legatis, & [ex] fideicommissio quartam detrudere [possit]? Et refert Aristonem respondisse, ex omnibus detruden-

§. 1. De testamentis in quibus Falcidia locum non habet. 2. De rogato restituere deductis legatis. 3. De rebus ab herede alienatis. 4. De iussu restituere portionem suam. 5. De fisco. Hereditas queritur fisco cum suis oneribus. Duar. & Pac.

3. ULPIANUS lib. 3. Fideicommissorum. Marcellus autem apud Julianum in hac specie ita scribit; Si ad heredis onus esse testator legata dixerit, & heres sponte adiit hereditatem: ita debere computationem Falcidiæ iniri, ac si quadringenta per fideicommissum essent relicta, trecenta vero legata: ut in septem partes trecenta dividantur, & ferat quatuor partes fideicommissarius, tres partes legatarius. Quod si suspecta dicta sit hereditas, & non sponte heres adiit & restituit: centum quidem de quadringentis quæ habiturus esset heres, residunt apud fideicommissarium: in reliquis autem trecentis eadem distributio fiet, ut ex his quatuor partes habeat fideicommissarius, reliquas tres legatarius: nam iniquissimum est, plus ferre legatarium ideo quia suspecta dicta est hereditas, quam laturus esset, si sponte adita fuisset. §. 1. Quod autem in suspecta hereditate dictum est, hoc idem dici potest in his testamentis, in quibus lex Falcidia locum non habet: in militis dico, & si qui sunt alii. §. 2. Item Pomponius scribit: Si deductis legatis restituere quis hereditatem rogatur: quæsitum est utrum solida legata præstanda sint, & quartam ex solo fideicommissio detrudere possit: an vero & ex legatis, & [ex] fideicommissio quartam detrudere [possit]? Et refert Aristonem respondisse, ex omnibus detruden-

§. 1. De testamentis in quibus Falcidia locum non habet. 2. De rogato restituere deductis legatis. 3. De rebus ab herede alienatis. 4. De iussu restituere portionem suam. 5. De fisco. Hereditas queritur fisco cum suis oneribus. Duar. & Pac.

3. ULPIANUS lib. 3. Fideicommissorum. Marcellus autem apud Julianum in hac specie ita scribit; Si ad heredis onus esse testator legata dixerit, & heres sponte adiit hereditatem: ita debere computationem Falcidiæ iniri, ac si quadringenta per fideicommissum essent relicta, trecenta vero legata: ut in septem partes trecenta dividantur, & ferat quatuor partes fideicommissarius, tres partes legatarius. Quod si suspecta dicta sit hereditas, & non sponte heres adiit & restituit: centum quidem de quadringentis quæ habiturus esset heres, residunt apud fideicommissarium: in reliquis autem trecentis eadem distributio fiet, ut ex his quatuor partes habeat fideicommissarius, reliquas tres legatarius: nam iniquissimum est, plus ferre legatarium ideo quia suspecta dicta est hereditas, quam laturus esset, si sponte adita fuisset. §. 1. Quod autem in suspecta hereditate dictum est, hoc idem dici potest in his testamentis, in quibus lex Falcidia locum non habet: in militis dico, & si qui sunt alii. §. 2. Item Pomponius scribit: Si deductis legatis restituere quis hereditatem rogatur: quæsitum est utrum solida legata præstanda sint, & quartam ex solo fideicommissio detrudere possit: an vero & ex legatis, & [ex] fideicommissio quartam detrudere [possit]? Et refert Aristonem respondisse, ex omnibus detruden-

§. 1. De testamentis in quibus Falcidia locum non habet. 2. De rogato restituere deductis legatis. 3. De rebus ab herede alienatis. 4. De iussu restituere portionem suam. 5. De fisco. Hereditas queritur fisco cum suis oneribus. Duar. & Pac.

3. ULPIANUS lib. 3. Fideicommissorum. Marcellus autem apud Julianum in hac specie ita scribit; Si ad heredis onus esse testator legata dixerit, & heres sponte adiit hereditatem: ita debere computationem Falcidiæ iniri, ac si quadringenta per fideicommissum essent relicta, trecenta vero legata: ut in septem partes trecenta dividantur, & ferat quatuor partes fideicommissarius, tres partes legatarius. Quod si suspecta dicta sit hereditas, & non sponte heres adiit & restituit: centum quidem de quadringentis quæ habiturus esset heres, residunt apud fideicommissarium: in reliquis autem trecentis eadem distributio fiet, ut ex his quatuor partes habeat fideicommissarius, reliquas tres legatarius: nam iniquissimum est, plus ferre legatarium ideo quia suspecta dicta est hereditas, quam laturus esset, si sponte adita fuisset. §. 1. Quod autem in suspecta hereditate dictum est, hoc idem dici potest in his testamentis, in quibus lex Falcidia locum non habet: in militis dico, & si qui sunt alii. §. 2. Item Pomponius scribit: Si deductis legatis restituere quis hereditatem rogatur: quæsitum est utrum solida legata præstanda sint, & quartam ex solo fideicommissio detrudere possit: an vero & ex legatis, & [ex] fideicommissio quartam detrudere [possit]? Et refert Aristonem respondisse, ex omnibus detruden-

§. 1. De testamentis in quibus Falcidia locum non habet. 2. De rogato restituere deductis legatis. 3. De rebus ab herede alienatis. 4. De iussu restituere portionem suam. 5. De fisco. Hereditas queritur fisco cum suis oneribus. Duar. & Pac.

3. ULPIANUS lib. 3. Fideicommissorum. Marcellus autem apud Julianum in hac specie ita scribit; Si ad heredis onus esse testator legata dixerit, & heres sponte adiit hereditatem: ita debere computationem Falcidiæ iniri, ac si quadringenta per fideicommissum essent relicta, trecenta vero legata: ut in septem partes trecenta dividantur, & ferat quatuor partes fideicommissarius, tres partes legatarius. Quod si suspecta dicta sit hereditas, & non sponte heres adiit & restituit: centum quidem de quadringentis quæ habiturus esset heres, residunt apud fideicommissarium: in reliquis autem trecentis eadem distributio fiet, ut ex his quatuor partes habeat fideicommissarius, reliquas tres legatarius: nam iniquissimum est, plus ferre legatarium ideo quia suspecta dicta est hereditas, quam laturus esset, si sponte adita fuisset. §. 1. Quod autem in suspecta hereditate dictum est, hoc idem dici potest in his testamentis, in quibus lex Falcidia locum non habet: in militis dico, & si qui sunt alii. §. 2. Item Pomponius scribit: Si deductis legatis restituere quis hereditatem rogatur: quæsitum est utrum solida legata præstanda sint, & quartam ex solo fideicommissio detrudere possit: an vero & ex legatis, & [ex] fideicommissio quartam detrudere [possit]? Et refert Aristonem respondisse, ex omnibus detruden-

§. 1. De testamentis in quibus Falcidia locum non habet. 2. De rogato restituere deductis legatis. 3. De rebus ab herede alienatis. 4. De iussu restituere portionem suam. 5. De fisco. Hereditas queritur fisco cum suis oneribus. Duar. & Pac.

3. ULPIANUS lib. 3. Fideicommissorum. Marcellus autem apud Julianum in hac specie ita scribit; Si ad heredis onus esse testator legata dixerit, & heres sponte adiit hereditatem: ita debere computationem Falcidiæ iniri, ac si quadringenta per fideicommissum essent relicta, trecenta vero legata: ut in septem partes trecenta dividantur, & ferat quatuor partes fideicommissarius, tres partes legatarius. Quod si suspecta dicta sit hereditas, & non sponte heres adiit & restituit: centum quidem de quadringentis quæ habiturus esset heres, residunt apud fideicommissarium: in reliquis autem trecentis eadem distributio fiet, ut ex his quatuor partes habeat fideicommissarius, reliquas tres legatarius: nam iniquissimum est, plus ferre legatarium ideo quia suspecta dicta est hereditas, quam laturus esset, si sponte adita fuisset. §. 1. Quod autem in suspecta hereditate dictum est, hoc idem dici potest in his testamentis, in quibus lex Falcidia locum non habet: in militis dico, & si qui sunt alii. §. 2. Item Pomponius scribit: Si deductis legatis restituere quis hereditatem rogatur: quæsitum est utrum solida legata præstanda sint, & quartam ex solo fideicommissio detrudere possit: an vero & ex legatis, & [ex] fideicommissio quartam detrudere [possit]? Et refert Aristonem respondisse, ex omnibus detruden-

§. 1. De testamentis in quibus Falcidia locum non habet. 2. De rogato restituere deductis legatis. 3. De rebus ab herede alienatis. 4. De iussu restituere portionem suam. 5. De fisco. Hereditas queritur fisco cum suis oneribus. Duar. & Pac.

3. ULPIANUS lib. 3. Fideicommissorum. Marcellus autem apud Julianum in hac specie ita scribit; Si ad heredis onus esse testator legata dixerit, & heres sponte adiit hereditatem: ita debere computationem Falcidiæ iniri, ac si quadringenta per fideicommissum essent relicta, trecenta vero legata: ut in septem partes trecenta dividantur, & ferat quatuor partes fideicommissarius, tres partes legatarius. Quod si suspecta dicta sit hereditas, & non sponte heres adiit & restituit: centum quidem de quadringentis quæ habiturus esset heres, residunt apud fideicommissarium: in reliquis autem trecentis eadem distributio fiet, ut ex his quatuor partes habeat fideicommissarius, reliquas tres legatarius: nam iniquissimum est, plus ferre legatarium ideo quia suspecta dicta est hereditas, quam laturus esset, si sponte adita fuisset. §. 1. Quod autem in suspecta hereditate dictum est, hoc idem dici potest in his testamentis, in quibus lex Falcidia locum non habet: in militis dico, & si qui sunt alii. §. 2. Item Pomponius scribit: Si deductis legatis restituere quis hereditatem rogatur: quæsitum est utrum solida legata præstanda sint, & quartam ex solo fideicommissio detrudere possit: an vero & ex legatis, & [ex] fideicommissio quartam detrudere [possit]? Et refert Aristonem respondisse, ex omnibus detruden-

dam¹, hoc est, ex legatis, & [ex] fideicommissis. §. 3. Res, quæ ab herede alienata sunt, in quartam imputantur heredi². §. 4. Quidam liberis suis ex disparibus partibus institutus datis præceptionibus, ut ipse maximam partem patrimonii inter liberos ita divisisset, rogavit eum, qui sine liberis decederet, portionem suam fratribus restituere. Imperator noster rescriptit, præceptiones quoque fideicommissis contineri: quia non portionem hereditariam⁶ testator commemoravit, sed simpliciter portionem: in portionem autem & præceptiones videri cecidisse. §. 5. Si is, qui rogatus fuerit hereditatem restituere, ante quæstionem de familia habitam vel tabulas aperuerit, vel hereditatem adierit, vel quid eorum, quæ SC. prohibentur, fecerit, ac per hoc publicata fuerit hereditas: fiscus cum suis oneribus hereditatem acquirit. quare commodum quartæ, quod erat habiturus heres institutus, id ad fiscum pertinet: & ex Trebelliano actiones transeunt. sed & si prohibuerit testamentarium⁷ introducere, vel testes convenire, vel mortem testatoris non defendit, vel ex alia causa hereditas fisco vindicata est: æque quartæ quidem commodum ad fiscum pertinebit: doctans vero fideicommissario restitueretur.

De herede adire & restituere compellendo.

4. IDEM lib. 4. Fideicommissorum.

Quia poterat fieri, ut heres institutus nollet⁸ adire hereditatem, veritus ne damno adiceretur: prospectum est⁹, ut si fideicommissarius diceret suo periculo adire, & restitui sibi velle, cogatur¹⁰ heres institutus a Prætorè adire & restituere hereditatem. quod si fuerit¹¹ factum, transeunt¹² actiones ex Trebelliano, nec¹³ quartæ commodum heres in restitutione utetur. Nam cum alieno periculo adierit hereditatem: merito omni commodum arcebitur. nec interest, solvendo¹⁴ sit hereditas, nec ne: sufficit enim recusari ab herede instituto. neque illud inquiritur, solvendo sit hereditas, an non sit: opinio enim, vel metus¹⁵, vel color ejus, qui noluit adire hereditatem, inspicitur, non substantia hereditatis. nec immerito: non enim præscribi heredi instituto debet, cur metuat hereditatem adire, vel cur nolit: cum varix sunt hominum voluntates, quorundam negotia timentium, quorundam vexationem, quorundam æris alieni cumulum, tametsi locuples videatur hereditas, quorundam offensas vel invidiam; quorundam gratificari volentium his, quibus hereditas relicta est, sine onere tamen suo.

De hereditate arenarii, vel ejus, quæ corpore questum facit.

5. MARCIANUS lib. 6. Fideicommissorum.

Sed & qui magna præditus est dignitate vel auctoritate, arenarii¹⁶, vel ejus mulieris, quæ corpore questum fecerit, hereditatem restituere cogetur.

De presentia vel absentia heredis. 1. De herede instituto, & aliis successoribus. 2. De jure herede. 3. De fisco. 4. De municipibus. De collegio. 5. De fideicommissaria hereditate substituto vel legitimo heredi relicta. 6. De loco & die & eo, quod heres dat conditionis implende causa.

6. ULPIANUS lib. 4. Fideicommissorum.

Recusare autem non tantum præsentem¹⁷, sed etiam absentem vel per epistolam possunt. nam etiam¹⁸ adversus absentes postulari decretum: sive certior sit eorum voluntas, recusantium adire & restituere hereditatem: sive incerta: adeo præsentia¹⁹ eorum²⁰ non est necessaria.

§. 1. Meminisse autem oportebit, de herede instituto Senatui loqui²¹: ideoque tractatum est apud Julianum, an intestato²² locum habeat. sed est verius, eoque jure utimur, ut hoc Senatusconsultum²³ ad intestatos²⁴ quoque pertineat: sive legitimi, sive honorarii sint successores.

§. 2. Sed & ad filium, qui in potestate est, hoc Senatusconsultum locum habet, & in cæteris necessariis²⁵, ut a Prætorè compellantur²⁶ miscere se hereditati, sic deinde restituere: quod si fecerint, transmissæ videbuntur actiones.

§. 3. Si fisco²⁷ vacantia bona deferantur, nec velit bona agnoscere, & fideicommissario restituere: æquilibrium erit, quasi vindicaverit, sic fisco restitutionem facere.

§. 4. Item si Municipibus²⁸ hereditatem suspectam dicant, heredes instituti: dicendum erit cogi eos agnoscere hereditatem, & restituere. Idemque erit & in collegio dicendum. §. 5. Titius heres institutus, Sempronio substituto,

rogatus²⁹ est ipsi Sempronio hereditatem restituere: institutus suspectam dicebat hereditatem. Quæritur, an cogendus est adire & restituere hereditatem: & deliberari potest. Sed verius est, cogendum eum: quia interesse Sempronii potest, ex institutione, quam ex substitutione hereditatem habere, vel legatis vel libertatibus onerata substitutione. Nam & si legitimus heres fuerit is, cui fideicommissaria hereditas relicta est: idem dicitur. §. 6. Si quis alio loco³⁰ restituere hereditatem jussus sit, & suspectam eam dicat: Julianus scribit, cogendum³¹ eum esse: similemque ei, qui in diem rogatus est restituere.

7. MARCIANUS lib. 4. Fideicommissorum.

Sed sciendum est impendiorum³² quoque, quæ ad iter explicandum³³ necessaria essent, rationem haberi debere. nam si ita institutus esset, [si³⁴] Titio decem dedisset: non aliter cogetur, quam si ei pecunia offeratur. Sed & salutis³⁵ ac dignitatis³⁶ ratio habenda erit. quid enim, si morbo adplicitus, Alexandriae jussus fuit adire: vel³⁷ nomen³⁸ vispellionis³⁹ testatoris ferre?

8. PAULUS lib. 2. Fideicommissorum.

De ætate quoque, & jure (id est, liceat ei eo⁴⁰ ire, necne), æstimabitur.

- 1. De deliberatione. 2. Quid profiteri debet qui suspectam dicit hereditatem. 3. De conditione pendente vel die.

9. ULPIANUS lib. 4. Fideicommissorum.

Sed & si alio loco jussus est adire, & Reipublicæ causa abest⁴¹: æque cogendum adire hereditatem & restituere, Julianus ait, ubi abest.

§. 1. Plane si quis petierit⁴² ad deliberationem tempus, & impetra-verit⁴³, deinde post tempus deliberationis adierit, & restituerit hereditatem: non videtur coactus hoc fecisse. nec enim suspectam coactus adit: sed sponte post deliberationem.

§. 2. Quod si suspectam dicit, profiteri debet, non sibi expedire adire hereditatem: neque hoc dici oportere, non esse solvendo: sed profiteri eum oportet, quod non putat sibi expedire hereditatem adire.

§. 3. Si quis sub conditione fuit heres scriptus, pendente⁴⁴ conditione nihil agit, tametsi paratus sit restituere hereditatem.

10. GAJUS lib. 2. Fideicommissorum.

Sed etsi ante diem vel ante conditionem restituta sit hereditas, non transferuntur actiones: quia non ita restituitur hereditas, ut testator rogavit. plane posteaquam extiterit conditio vel dies venerit, si ratam habeat restitutionem hereditatis: benignius est, intelligi tunc translatas videri actiones.

De eo, quod heredis interest non adire. 1. De tabulis pupillaribus.

2. De absentia fideicommissarii, & de ejus morte ante hereditatem restitutam.

11. ULPIANUS lib. 4. Fideicommissorum.

Apud Julianum relatum est, si legatum fuit heredi instituto relictum, si heres non erit, & ob hoc suspectam dicat hereditatem, ne perdat legatum: offerri ei oportere quantitatem legati a fideicommissario, deinde cogendum. nec illud admittit Julianus, ut quasi hereditatem non adisset, sic legatum a coherede perat: adiit⁴⁵ enim: sed magis arbitratur, a fideicommissario ei præstandum. Sed & si quid aliud sua interesse dicit: non cogitur adire, nisi⁴⁶ ei damnum vel lucrum a fideicommissario faciat: vel a Prætorè onus remittatur, quod recusat.

§. 1. Idem Julianus ait: si duo⁴⁷ fuerint a patre instituti cum filio ejus impubere, & fidem substituti filio: sufficere ei, qui fideicommissum in secundis tabulis accepit, unum ex heredibus institutis cogere adire patris hereditatem: hoc enim factio confirmatque patris tabulis, poterunt ex substitutione⁴⁸ ambo cogi adire, & restituere hereditatem.

§. 2. Utrum autem præsentem, an etiam absentem restitui possit, procuratore adente Prætorum, videndum est. ego puto absentem quoque fideicommissario cogi posse heredem institutum adire, & restituere: nec vereri heredem oportere, ne forte in damno moretur: potest enim ei per Prætorum succurri: sive cautum ei fiat, sive non, & ante⁴⁹ decesserit fideicommissarius, quam ei restituantur hereditas: est enim hujus rei exemplum capere ex rescripto Divi Pii in specie hujusmodi. Antistia decedens Titium heredem instituit: & libertatem dedit Albinæ directam, eique filiam per fideicommissum reliquit, rogavitque, ut filiam manumitteret:

11 Lege; & una, tanquam a filio; altera, tanquam ab herede scripto restituitur: ceterum nihil impedit, quo minus duplici jure quis deducat, l. 69. §. 1. de leg. ad leg. Falcid. præsertim si diversis temporibus id fiat: & quidem pure, naturali jure; sub conditione vero, ex SC. Trebelliano, quod de herede non est. Constat etiam filium agere posse ad legitimam supplementum, l. 30. C. de testam. que tamen non competit ei jure testamenti nec enim testator eam in eam reliquit, sed Legatus; nec lucrativo titulo, sed naturali jure: & proinde hujusmodi quarant ad eum deturri invito etiam patre. Alteram vero quartam patris voluntate velo instituitur, & gravatus restitutione, detrahere potest, veluti quocunque extraneus. Id enim cum sit permissum extraneo, multo magis liberis permittendum est. arg. l. 6. §. 1. de leg. ad SC. Tertul. Multa tamen in contrariam partem argumenta affert Honor. 37. l. 1. §. 1. de leg. ad SC. Tertul. Eadem est in sententia Cui. §. 9. §. 3. Notum enim esse, eum, qui quartam Falcidiam habuerit, l. 6. §. 9. §. 1. de leg. vel Falcidiam ex fructibus confectis tueri, d. l. 8. §. 11. vel ex conditione D. Pii, d. l. 6. §. 5. vel ex bonis liberis, l. 1. §. 8. per leg. si quis plus quam per leg. Falcid. ab alia omni detractione repellit. l. 6. C. ad SC. Trebell. Deinde filius jussus fratri restituere, jubetur rescripto Principis, recentia quarta, ex SC. doctorem restituere. Tertio, quæ legitima natura debetur dicitur, non tam est quadrans, quam ipsa hereditas universa. Quarto, si restituta est, interdum filius tres quartas detraherat, natus scilicet, Falcidiam & Trebellianicam. Neque movebit interim in contrarium sententiam hic textus: non qui de hereditario esse quadrangentorum (sibi) centum detrahit, quartam detrahit: qui 75. de 300. legatis, qui 25. de centum detrahit: is nihil aliud quam centum quæ assis sunt quadrans detrahit. Quæ cum sint, commentum est, jure Civili, duas quartas detrahit: quæ in re decemissis Antecessoribus assentior Fr. Honor. 37. l. 1. §. 1. de leg. ad SC. Tertul. 12. cap. 1.

12 Falcidia, & Trebellianica quædam casibus non detrahunt. vid. Socin. reg. 331. 2. Quid, si forum redemptorium casu alienaverit, in quartam impetore num id cogitur? an potius id ei impune licuisse dicimus? id videtur: de quo dicitur plenius d. Nereid. 59. c. 1. 3. Sicut que. Hal. 4. Gravatus restituere portionem, venditor etiam gravatus restituere præstat. Socin. 5. Inno non contrahit, dicit ad l. 16. C. de fideicommiss. vide omnino Socin. reg. 303. 6. l. 6. §. 1. de leg. ad l. Falcid. Inno hereditariam, vid. l. 16. C. de fideicommiss. 7. Testamentarius quis, vid. l. 1. §. 1. de leg. ad leg. Tertul. 8. Hereditatem repudiat, qui dicit se nolle adire, vid. Mantio. 12. de heredit. ab intestato. 9. Secus est in leg. l. 1. §. 1. de leg. ad leg. Tertul. 10. Heres per magistratum municipales ex auctoritate Prætorum fideicommissario possidit, hereditatem adire & restituere compellitur. Paul. 4. §. 2. de heredit. ab intestato. 11. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 12. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 13. Legatus personæ filius, si hereditatem adire velit, l. 14. §. 4. l. 27. §. 2. de leg. ad l. Falcid. 14. vide tamen ad hunc locum Socin. reg. 155. 15. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 16. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 17. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 18. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 19. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 20. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 21. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 22. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 23. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 24. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 25. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 26. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 27. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 28. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 29. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 30. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 31. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 32. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 33. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 34. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 35. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 36. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 37. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 38. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 39. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 40. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 41. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 42. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 43. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 44. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 45. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 46. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 47. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 48. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 49. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 50. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 51. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 52. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 53. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 54. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 55. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 56. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 57. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 58. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 59. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 60. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 61. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 62. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 63. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 64. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 65. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 66. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 67. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 68. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 69. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 70. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 71. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 72. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 73. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 74. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 75. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 76. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 77. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 78. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 79. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 80. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 81. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 82. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 83. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 84. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 85. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 86. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 87. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 88. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 89. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 90. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 91. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 92. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 93. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 94. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 95. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 96. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 97. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 98. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 99. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid. 100. l. 1. §. 1. de leg. ad l. Falcid.

Joann. Decher. lib. 1. digest. 12. num. 39. Anf. 22. Ad intestatos. 23. Vide l. 13. §. 1. de leg. ad leg. Falcid. l. 3. C. ad SC. Trebell. 24. Succedentes ei ab intestato, coguntur adire & restituere, vid. l. 3. C. §. 10. Infr. h. t. ubi dixi ad Theophilum. 25. Sui coguntur adire & restituere. 26. Inno, non compelluntur, arg. l. 27. §. 1. de leg. h. t. 27. Ficus cogitur hereditatem adire & restituere: Eius, adde l. 96. §. 1. §. 1. de leg. h. t. 28. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 29. Adde l. 27. §. 1. de leg. h. t. 30. In loco & tempore hereditas restituenda (si fieri potest) quo testator jussit. Bart. 31. Sub. si ea conditio sit heres, ut non magnum detrimentum aut laborem locutat in restituendo, & ejus profectio sit admodum utilis filio instituto. Alias in ipso loco domicilii restituere verus hereditatem potest: que verbis restituitur factis etiam est ad omnia jura in fideicommissum transferenda, ut supra arbitrio, si sine auctoritate hereditatem alio loco suam adeat fideicommissarius: & ita quomodo hunc locum accepit Cæcilius. 32. l. 11. infr. h. t. 33. Adde l. 72. §. 1. de leg. ad leg. Falcid. 34. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 35. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 36. De exceptione loci non tunc vide Oldendorpium, cap. 17. de except. Hanc ob causam licet de conditione peti & impetrari solent. 37. In honeste non tunc remittitur, cap. 18. de except. adde l. 63. §. 7. de leg. h. t. 38. De exceptione loci non tunc remittitur, cap. 18. de except. adde l. 63. §. 7. de leg. h. t. 39. De Vi-pellione alius dicit. 40. Cicero. 7. ad Attic. 6. epist. 126. Sueton. in Julio Cesar. 74. Cicero. 3. Quis non de M. Satyris. adde Paponem titulo de legatione de leg. h. t. 41. Nec enim deliberat hereditas. 42. Cicero ad locum non tunc videtur. Non tunc autem intelligitur, si eo accedere citatus non potuit, scilicet, aut periculo, puta vires, honoris, adde Clementem. Paponem. de re judic. 43. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 44. l. 63. §. 7. de leg. h. t. 45. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 46. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 47. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 48. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 49. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 50. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 51. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 52. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 53. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 54. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 55. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 56. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 57. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 58. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 59. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 60. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 61. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 62. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 63. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 64. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 65. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 66. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 67. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 68. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 69. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 70. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 71. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 72. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 73. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 74. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 75. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 76. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 77. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 78. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 79. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 80. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 81. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 82. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 83. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 84. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 85. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 86. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 87. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 88. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 89. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 90. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 91. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 92. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 93. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 94. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 95. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 96. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 97. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 98. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 99. l. 1. §. 1. de leg. h. t. 100. l. 1. §. 1. de leg. h. t.

praesentes desiderant suo periculo adire hereditatem, translatisque in solidum actionibus in eum, qui coegit: absentes, si velint fideicommissum suscipere, a praesente petent. consequenter ait, nec quartam eum retenturum adversus fideicommissarios suos: quia nec heres potuit.

§. 9. Idem Macianus quaerit, an is, qui duobus, vel pluribus rogatus est restituere hereditatem, cogente aliquo adire possit: & in horum, qui id non desideraverunt, portionibus Falcidia beneficium uti: five ipsi quocumque desiderent sibi restitui, five alius in locum eorum successerit? Et cum hodie hoc jure utimur, ut totum transeat ad eum qui coegit: consequens erit dicere, quartae retentionem amisisse eum, qui coactus est: quia in solidum actiones transferiat in eum qui coegit. † Plane si proponas, fideicommissarium non ita coegisse, ut tota hereditas in se transferatur: cum ceperint caeteri desiderare, sibi restitui hereditatem, dicendum, Falcidia eum uti posse. † Recte igitur Macianus ait, multum interesse, utrum totam restitui hereditatem sibi fideicommissarius desideraverit, an suam tantummodo partem. nam si sola pars transferatur, in residuo Falcidia erit locus: si tota hereditas translata sit, cessat hujus legis beneficium.

§. 10. Si servo duorum rogatus quis sit restituere hereditatem, & alter cogere velit suspectam dicentem, alter restituere sibi recuset: hoc erit dicendum, quod in duobus quorum alter suscipere voluit hereditatem, alter non.

§. 11. Si pater filio, quem in potestate habet, rogetur restituere hereditatem: an filius patrem suum, si suspectam dicat hereditatem, cogere possit? & non est dubium, patrem a filio per Praetorem cogi posse.

§. 12. Sed etsi id fideicommissum ad castrense peculium spectaturum est, & filiusfamilias is fuit, qui munus militiae sustinebat, aliove quo officio praeraret: multo magis dicendum erit, posse eum postulare, ut pater suus cogatur adire, & restituere hereditatem: quamvis contra obsequium patri debitum videtur id desideraturus.

§. 13. Sed si servo suo rogatus sit cum libertate quis hereditatem restituere: five directa data sit libertas, five fideicommissaria, dici poterit, eum a servo suo non posse cogi adire hereditatem: quamvis, si sponte adisset, cogere praeraret fideicommissarium libertatem & hereditatem. idque Macianus libro septimo de fideicommissis scribit.

§. 14. Idem quaerit, si quis paratus sit domino cavere de indemnitate: an possit cogi adire hereditatem, maxime & si pretium servi offeratur? Et recte ait, non oportere sub incerto cautionis committere se additioni hereditatis.

§. 15. Hi qui solidum capere non possunt, ex asse heredes instituti, & rogati restituere solidum, adire hereditatem, & restituere cogentur: cum nihil oneris apud eos remansurum [sit].

§. 16. Si ego heres institutus, & rogatus sim Stichum manumittere, vel alius legatarius; fidei autem meae commissum sit, ut Stichus hereditatem restituat; deinde Titius fidei commissus, ut Stichus eandem redderet: Stichus cogere me possit adire & restituere hereditatem.

§. 17. Talis quoque casus a Divo Pio terminatus est. nam servo uni ex heredibus legato: per fideicommissum erat ab eo libertas data, & ab altero hereditas. Divus etenim Pius rescriptit Cassio Dextro in haec verba: *Hermias si Mosco Theodoto ex parte herede instituto a Pamphilo testatore legatus est, eumque Theodotus postquam adierit hereditatem, prius quam a coherede ejusdem Pamphili adiretur hereditas, ad justam libertatem perduxit, & ob hoc in eum casum res perducta est, ut is qui legatus, intestatus esse non possit: Hermias postquam (mihi) in Epavehatus compellendus est periculo ejus adire, & ex causa fideicommissi hereditatem restituere.*

De rogato heredem facere. 1. De rogato restituere hereditatem alterius, cui successit. 2. De rogato heredem facere. 3. De rogato dare, vel fideicommissum relinquere, vel libertatem adscribere. 4. De conditione, si sine liberis decesserit. 6. De rogato restituere filiis suis, vel cui ex his voluerit. 7. De conditione, si sine liberis decesserit. 8. De conditione, si alieno herede moriaris.

17. IDEM lib. 2. Fideicommissorum.

EX facto tractatum est, an per fideicommissum rogari quis possit, ut aliquem heredem faciat? Et Senatus censuit, rogari quidem quem, ut aliquem heredem faciat, non posse: verum videri per hoc rogasse, ut hereditatem suam ei restitueret; id est, quidquid ex hereditate sua consecutus est, ut ei restitueret.

1. Julianus quoque libro quadragesimo Digestorum fideicommissum tale valere ait: *Fidei tua committo, ut hereditatem Titii restituas: cum esset is, qui rogatus est, a Titio heres institutus.* §. 2. Non

tantum autem, si heredem quem scripsero, potero rogare, ut heredem faciat aliquem: verum etiam si legatum illi, vel quid aliud reliquero. nam haecenus erunt obligati, quatenus quid ad eos pervenit.

§. 3. Si quis caveret, *Peto, ut illi des, aut, illi fideicommissum relinquas, aut, illi libertatem adscribas*: admittenda sunt. nam, cum in heredum institutione Senatus censuit utile, de caeteris quoque idem erit accipiendum.

§. 4. Si quis rogatus fuerit, ut, si sine liberis decesserit, restituat hereditatem: Papinianus libro VIII. Responsorum scribit, etiam naturalem filium efficere, ut deficiat conditio: & in libertino, eodem conliberto hoc scribit. Mihi autem, quod ad naturales liberos attinet, voluntatis quaestio videbitur esse, de qualibus liberis testator senserit: sed hoc ex dignitate, & [ex] voluntate & ex conditione ejus qui fideicommissit, accipiendum erit.

§. 5. Ex facto tractatum memini: rogaverat quaedam mulier filium suum, ut si sine liberis decessisset, restitueret hereditatem fratri suo: is postea deportatus, in insula liberos susceperat: Querebatur igitur, an fideicommissi conditio defecisset? Nos igitur hoc dicemus: conceptos quidem ante deportationem, licet postea edantur, efficere ut conditio deficiat: post deportationem vero susceptos, quasi ab alio, non prodesse: maxime cum etiam bona cum sua quodammodo causa fisco sint vindicanda.

§. 6. Si quis rogatus fuerit filiis suis, vel cui ex his voluerit, restituere hereditatem: Papinianus libro VIII. Responsorum etiam deportato ei tribuit eligendi facultatem, cui liber factus fideicommissum restitui velit. † Sed si servus poenae fuerit constitutus, nullo ante concepto filio jam parere conditioni non poterit: decessisseque sine liberis videtur. sed cum decedit, electionem illam, quam Papinianus deportato dedit, huic dari non oportet.

§. 7. Si quis autem susceperit quidem filium, verum vivus amiserit: videbitur sine liberis decessisse. † Sed si naufragio vel ruina, vel adgressu, vel quo alio modo simul cum patre perierit: an conditio defecerit, videamus? Et magis non defecisse arbitror, quia non est verum, filium ejus supervivisse. Aut igitur filius supervixit patri, & extinxit conditionem fideicommissi; aut non supervixit, & extitit conditio: cum autem quis ante, & quis postea decesserit, non apparet; extitisse conditionem fideicommissi magis dicendum est.

§. 8. Si quis ita fideicommissum reliquerit, *Fidei tuae, fili, committo, ut si alieno herede moriaris, restituas Seio hereditatem*: videri eum de liberis sensisse D. Plus rescriptit: & ideo, cum quidam sine liberis decederet, avunculum ab intestato bonorum possessorem habens, extitisse conditionem fideicommissi rescriptit.

1. De fructibus. 3. De praelegato. 18. IDEM lib. 15. ad Sabinum.

IN fideicommissaria hereditatis restitutione constat non venire fructus, nisi ex mora facta est, aut cum quis specialiter fuerit rogatus & fructus restituere.

§. 1. Plane fructus in quartam imputantur, ut est [et] rescriptum. §. 2. Quotiens quis rogatur hereditatem restituere, id viderit rogatus reddere, quod fuit hereditatis: fructus autem non hereditati, sed ipsi rebus accepto feruntur.

§. 3. Si legatum sit heredi relictum, & rogatus sit portionem hereditatis restituere: id solum non debere eum restituere, quod a coherede accepit. caeterum quod a semetipso ei relictum est, in fideicommissum cadit. & id Divus Marcus decrevit.

De rogato dare filio suo. 1. De rogato hereditatem partiri. 2. De sumptu in distrahendis conservandisque rebus factis.

19. PAULUS lib. 3. ad Sabinum.

UBI pure fideicommissum datum est, si adjectum sit, *Rogo des filio tuo, faciasque ut ad eum perveniat*: Rescriptum est, videri in id tempus dari, quo capere potest, id est, sui juris fieri.

§. 1. Te rogo, Luci Titi, hereditatem meam cum Attio partiaris: ex Senatusconsulto Trebellianum in eum, cui restituta est hereditas, actiones competere Aristo ait: quia pro hoc accipiendum sit, *rogo hereditatem illam restituas*. nec verba spectantur Senatusconsulti, sed sententia quibuscumque verbis: dum testator senserit, ut hereditas sua restituatur.

§. 2. Qui in distrahendis conservandisque rebus hereditarius sumptus factus est, imputari heredi debet.

De relicto ad tempus liberorum. 20. ULPIANUS lib. 19. ad Sabinum.

SED & si ad tempus liberorum fuerit legatum relictum, & is uxore praegnante decesserit: ad heredem suum transferat legatum.

1 l. 28. infr. h. t. Goth. Ad hunc §. vid. Govean. lib. 2. cap. 2. S. L. 2 Coactio unius ex fideicommissariis, facit ut heres amittat quartam universalem. si contemplatione totius, non partis coegit. 3 l. 25. §. 1. infr. h. t. 4 Rogatus restituere servo plurimum, perinde est, ac si esset rogatus restituere pluribus. 5 Petita venia. l. 4. supr. de in jus voc. Imo proinde non est cogendus. arg. l. 19. infr. h. t. 6 Quasi castrense peculium veteribus non incognitum. 7 Imo potest dominus ad petitionem servi cogi adire. §. 15. infr. h. t. 8 Qui illi? orbi. vide quae scripsi ad l. 42. supr. de legat. 2. & Ulp. 13. 9 Qui non potest solidum sibi capere, si capere potest, ut alii restituat. 10 Vide l. 51. infr. de reg. jur. 11 Incapax institui potest, ut capaci restituat. vid. Tiraquell. 29. praecl. in causa. 12 Imo, non potest. §. 13. supr. h. t. 13 Qui ab uno consecutus est libertatem, potest alium cogere adire & restituere. Bart. 14 Al. Evarellus. 15 Videtur enim captare alteri hereditatem. Goth. Videtur oblatre l. qui duos. §. cum bello. supr. de reb. dub. Sed consiliat Charond. versum. lib. 1. cap. 21. Ant. 16 Vid. l. 75. infr. h. t. 17 Vid. l. 71. in fin. supr. de hered. instit. 18 Et sic verba directa, quae jure directo valere non possunt, transferuntur ad fideicommissum. Bart. 19 Testatoris filius, proinde si te filio meo instituto ea spe nominatum, quod illum sis institutus, non valet institutio: quippe hoc casu de tua non mea hereditate restituenda agitur. 20 Verbum suam, ab aliquo proferunt, referunt ad res proferentis. 21 l. 1. §. 17. supr. h. t. 22 Demus, haec verba a testatore non fuisse prolata, num iustus hereditatem alteri restituere possit mortui suam, post susceptos liberos eam cogitur restituere? Minime: curia? vide l. 172. supr. de cond. & demonst. 23 Vide l. 149. infr. de verb. sign. 24 Mutetur species facti, demus, patri & eius liberis jus emphyteuticum, & iusti contractum adquirentem, num ad naturales porrigitur? vid. hic Bart. 25 Naturales liberi efficiunt, ut fideicommissi conditio debeat: & filius naturalis excludit institutum. Bart. Multo magis legitimus. l. 30. C. de fideicom. etiam si plures non sint liberi, sed unus. l. 148. infr. de verb. sign. non idem in adoptivo. l. 51. in fin. supr. de legat. 2. §. 1. Novell. 59. cap. ult. Auth. ex complexu. C. de inst. Proterio hujus legis intentionem restituit Ripa octo modis. addit l. generaliter. 6. §. cum autem. C. de inst. & fuffor. addit Buenanum regula filii naturalis. 357. 26 Quid, si post banimum etiam & exilium patris? Bart. putat ita natos efficere, ut deficiat conditio fideicommissi: ut ita praeratur institutum. 27 Id est, conceptos. vide Cujac. 13. oberv. 25. 28 Sunt tamen legitimi: quia matrimonium durat: l. 1. C. de repudiis. non tamen nascuntur in potestate patris, nam per deportationem patris amittit ea, quae sunt juris Civiliis, ideoque & patriam potestatem. l. 17. in fin. infr. de pati. atque ita cadit, in quo quis est legitimus filius, non tamen in potestate. 29 V. Cui. in hunc §. 3. infr. de Goth. A lile Anton. Mercur. contrav. lib. 4. cap. 18. Ant. 30 Deportatione (secus est in damnatione ad metallum) non peritur jus eligendi fideicommissum. Bart.

31 Cui liberorum fideicommissum restitui velit. Cujac. 3. obf. 10. 32 Conditio, si decesserit sine liberis, intelligitur de superviventibus ac superstitibus relicta: & ideo si liberi ante rogatum, vel simul cum eo moriantur, non faciunt conditionem fideicommissi deficere. Bart. 33 An bello? minime. v. l. 9. §. 1. supr. de reb. dub. 34 l. 23. §. de reb. dub. 35 Conditio, si sine herede decesserit, intelligitur de liberis. Sine herede hic moritur, qui moritur sine liberis. 36 §. Harm. §. 8. 76. Sensus est: iustus hereditatem restituere, nulla mentione facta fructuum, fructus non restituunt. Cur? v. §. 2. J. h. t. Casus duos excipit, de quibus hic in vers. nisi ad le & nisi dixerit: quidquid ad te pervenerit, vel quantumque pecunia ad te pervenerit, restituas, l. 32. l. 33. infr. h. t. vel pecuniam equitatemque restituas: his enim casibus heres fructus etiam restituere cogitur. l. 3. supr. de instructo. & proterio quidem casu propter verba committata. Bart. Secundo, propter nomen collectivum. Aliter. licet tamen fructus regulariter heres non restituat, eos tamen in quartam suam imputat. §. 1. J. h. t. 37 Immaturos: secus in naturis. l. 9. supr. ad leg. Falcid. 38 l. 25. §. de leg. 1. & sic actio ex testamento secundum naturam actionis bonae fidei, non stricti juris restituitur: quia fructus non variantur hic restituendi a die litis contestatae, sed a die mortis. Et sic hoc actio quantum ad fructus, usuras & interestia servat naturam actionis bonae fidei. 39 l. 63. §. 4. infr. h. t. 40 Eo praeteritum casu, ubi mora est commissa. l. 63. §. 5. infr. eod. l. 75. supr. ad leg. Falcid. 41 Trebellianicum filii, an & in quibus? Minime. l. 30. supr. ad leg. Falcid. Cur? vide l. 91. supr. ad leg. Falcid. vid. l. 101. An & in quartam parte naturae debentur? Minime. vid. l. cumus. 36. in princ. vers. conditionem. C. de inst. testament. 42 Vid. l. 100. supr. de leg. 1. l. 83. supr. de leg. 3. 43 Imo quod fideicommissum daturus est, a coherede, cogitur id restituere. l. 24. C. de inst. Dico enim, ut pro quantum Trebellianicum habeat, d. l. 24. secus si minus. l. 100. Item etiam in Trebellian. l. 22. l. 97. supr. ad leg. Falcid. 44 Praeclara non sunt in fideicommissum hereditatis, sed proportionem gravati, quia praelegata non veniunt appellati. 45 l. 75. §. 1. supr. h. t. 46 Fideicommissum patris restituitur, & intelligitur delatum in tempus, quo filius sui juris erit. l. 50. in fin. h. t. 47 hoc praeteritum non cogitur a filio. Imo cogitur. l. 16. §. 11. l. 12. §. 1. 48 Ex sententia SC, transiunt actiones etiam in eum, cum quo heres instituitur, si autem errorem naturae esse vitio notatum, aut exscriptoris, qui ex h. C. fecit SC, non transiunt. 49 Imo, heredi non imputantur sumptus in conservandis vendendis, l. 1. §. 1. l. 72. supr. ad leg. Falcid. Solve, heredi, id est, hereditario. 50 l. 22. §. 3. in fin. infr. h. t. l. 68. supr. de leg. 1. l. 32. §. 5. supr. de usu & usufr. legat. l. 50. supr. de usufr. & quomod. addit l. 72. supr. ad l. Falcid. 51 l. 22. §. 3. in fin. infr. h. t. l. 68. supr. de leg. 1. l. 32. §. 5. supr. de usu & usufr. legat. l. 50. supr. de usufr. & quomod. addit l. 72. supr. ad l. Falcid. 52 V. l. 18. infr. quomodo dies legat.

De quarta retentione per errorem omiffa.

21. POMPONIUS lib. 22. ad Sabinum.

HERES, cum debuerat quartam retinere 1, totam hereditatem restituit, nec cavit 2 sibi stipulatione proposita, similem eum esse Aristo ait illis, qui retentiones, quas solas habent, omittunt: sed posse 3 eum rerum hereditarium possessionem vel repetere 4, vel nancisci 5, & adversus agentem 6 doli mali exceptione uti posse eum & debitoribus denunciare, ne solveretur.

De juffo restituere filiofam. post mortem patris. 1. De fervis qui libertas & fideicommissum relictum est. 2. De fructibus ante restitutionem perceptis. 3. De rerum periculo. De culpa heredis. De sumptu in res hereditarias factis. 4. De dote. 5. Si quis hereditatem non quasi heres restituere rogetur.

22. ULPIANUS lib. 5. Disputationum.

Mulier, quae duobus filiis in potestate patris relicta alii nupserat, posteriore marito heredem instituit, eumque rogavit, liberis suis, post mortem patris eorum, hereditatem suam restituere, vel ei, qui eorum superesset: eisdem emancipatis a patre suo vitricus restituisse hereditatem dicebatur; mox alter ex filiis vivo patre decessisse, Querebatur, an is, qui supererat ex filiis, partem fratri suo restitutam petere possit, quasi pramature datam? Scævola Divum Marcum in auditorio 7 de hujusmodi specie judicasse refert: Brasidas quidam Lacedaemonius, vir Praetorius, cum filiis suis ab uxore divortio separata, si, morte 8 patris, sui juris fuissent effecti, fideicommissum relictum esset, eos emancipaverat 9; post emancipationem fideicommissum petebant: decrevisse igitur Divum Marcum refert, fideicommissum eis praestandum 10, intellecta matris voluntate: quae, quia non crederat 11 patrem eos emancipaturum, distulerat in mortem ejus fideicommissum, non dilatura id in mortalitatem, si eum emancipaturum sperasset. secundum haec dicebam, & in proposita quaestione decretum Divi Marci esse trahendum: & recte fideicommissum utriusque solutum. §. 1. Non est dubitatum, cogi 12 posse heredem institutum adire & restituere hereditatem servis, sive directa, sive fideicommissaria libertas eis data fuisset: cum aspernari heres non deberet personam cogentis. habet enim hic quoque aditum: ut qui nondum petere fideicommissariam libertatem possit, nec directam sibi vindicare 13, propter spem tamen libertatis & hereditatis, aditum ad Praetorem & per se habeat. §. 2. Si heres post multum temporis restituat, cum praesenti die fideicommissum sit: deducta quarta restituet. fructus 14 enim qui percepti sunt, negligentia petentis, non iudicio defuncti percepti videntur. † Alia causa est, si sub conditione, vel in diem rogatus fuerit: tunc enim quod percipitur, summovet Falcidiam: si tantum fuerit, quantum quartam facit, & quarta 15 fructus. nam fructus 16 qui medio tempore percepti sunt, ex iudicio testantis percepti videntur. §. 3. Sed enim si quis 17 rogetur restituere hereditatem, & vel servi decesserint, vel aliae res perierint: placet non cogi eum reddere, quod non habet: culpa 18 plane reddere rationem; sed ejus quae dolo proxima est. & ita Neratius lib. 1. Responforum scribit. † Sed & si, cum distrahere deberet, non fecit, lata culpa, non levi, & rebus suis consueta 19 negligentia: hujusmodi rei rationem reddet. † Sed & si aedes usque sunt culpa ejus, reddet rationem.

† Praeterea si qui partus extant, & partuum partus: quia in fructibus hi non habentur. † Sed & ipse, si quem sumptum 20 fecit in res hereditarias, detrahet. † Quod si sine facto ejus, prolixitate temporis aedes usu acquisitae sint, æquissimum erit, nihil eum praestare, cum culpa careat. §. 4. Cum proponeretur quidam filiam suam heredem instituisse & rogasse eam, ut si sine liberis decessisset, hereditatem Titio restitueret, eaque dotem marito dedisse certae quantitatit, mox decessens sine liberis, heredem instituisse maritum suum; & quæreretur, an dos 21 detrahi possit: dixi, non posse dici in everfionem fideicommissi factum, quod & mulieris pudicitiae, & patris voto 22 congruebat. Quare dicendum est, dotem decedere, ac si, quod superfuit, rogata esset restituere. Quod si tantos fructus ex hereditate mulier percipit, ut inde poterit 23 dotei satisfieri: dicendum est, potius 24 fructibus hoc expensum ferendum 25, quam fideicommissio. §. 5. Ut Trebelliano locus 26 esset, non sufficit de hereditate rogatum esse: sed quasi 27 heredem rogari oportet. Denique si cui portio hereditatis fuerit legata (legari 28 enim posse etiam portionem hereditatis, placet nobis), rogatusque 29 fuerit hanc partem restituere, dubio procul non fiet restitutio ex Senatufconsulto: ideoque nec 30 quarta retinetur.

De hereditate restituenda a coheredibus.

23. JULIANUS lib. 39. Digestorum.

QUOTIENS paterfamilias unum vel duos heredes coheredibus suis restituere hereditatem jubet, intelligitur easdem partes in fideicommissis facere, quas 31 in hereditate distribuenda fecerit. Sed si

1 Retentio datur quartae ex fideicommissis, Senatufconsulto Pegasiano. Nam quod in legatis lex Falcidia, idem in fideicommissis Pegasianum subsequitur. §. sed quia. Infr. de fideicommissis hereditat. 2 Vide l. 1. sup. si cui plus quam per leg. 3 l. 1. §. 11. l. 26. sup. ad leg. Falcid. l. 77. §. 2. sup. de legat. 2. 4 l. 40. §. 1. sup. de cond. ind. Sub. conditione incerti. Idque Substantivum sententia: ut sit sententia: Heredem, qui solidam hereditatem restituerit perperam, possessionem repetere conditione incerti. unde quod in l. 1. §. si legataris. sup. ad l. Falcid. de conditione incerti legitur, de conditione incerti intelligendum, non certum. Igitur incerti conditione repetit heres, si quod retinere potuit. 5 Ex sententia Proculi. Omnis tamque cautionis Proculiani dabant vindicationem. 6 Vide quae scripti ad l. 22. sup. ad leg. Falcid. 7 Subaudi, l. 13. §. 1. sup. de minoribus. adde l. 42. sup. de rebus creditis. Goth. Ad hanc leg. l. 13. §. 1. sup. de minoribus. adde l. 42. sup. de rebus creditis. Goth. Ut morte, ita emancipatione liberis, fideicommissum accipit, quo casu a patre emancipabitur. 9 Emancipare filium & illi mori, quod patriam potestatem, paria sunt. l. 44. sup. de jur. dot. 10 Representandum. vide l. 1. §. 1. sup. de legat. 2. 11. §. 1. sup. de legat. 2. 12. §. 1. sup. de legat. 2. 13. §. 1. sup. de legat. 2. 14. §. 1. sup. de legat. 2. 15. §. 1. sup. de legat. 2. 16. §. 1. sup. de legat. 2. 17. §. 1. sup. de legat. 2. 18. §. 1. sup. de legat. 2. 19. §. 1. sup. de legat. 2. 20. §. 1. sup. de legat. 2. 21. §. 1. sup. de legat. 2. 22. §. 1. sup. de legat. 2. 23. §. 1. sup. de legat. 2. 24. §. 1. sup. de legat. 2. 25. §. 1. sup. de legat. 2. 26. §. 1. sup. de legat. 2. 27. §. 1. sup. de legat. 2. 28. §. 1. sup. de legat. 2. 29. §. 1. sup. de legat. 2. 30. §. 1. sup. de legat. 2. 31. §. 1. sup. de legat. 2.

jubeantur hi, quibus fideicommissum datur, pecuniam numerare, atque ita fideicommissa recipere: ex quantitate pecuniae, quam dare jubentur, voluntas colligenda est patrisfamilias. Nam si ex disparibus partibus heredes scripti æquas 32 partes dare jubentur: propius est, ut viriles recipere debeant. si vero summa pecuniae dandæ congruit portionibus, hereditarias portiones accipere debent.

24. PAPINIANUS lib. 15. Quaestionum.

NONnunquam autem ex voluntate 33 varie rescriptum & judicatum est: videlicet si non sub appellatione heredum, sed propriis 34 nominibus expressis fideicommissum relinquatur.

De rogato restituere filio testatoris, aut si prius quid ei acciderit, matri ejus. 1. De fideicommissio relicto heredi a domino ejus. 2. De codicillis post mortem heredis aperiendis.

25. JULIANUS lib. 39. Digestorum.

QUIDAM in testamento scripserat: A te, heres, peto, fideique tuae committo, ut quidquid ex hereditate mea ad te pervenerit, filio meo prima quaque die 35, aut si prius 36 quid ei acciderit, matri ejus des, reddas. Quæritur, cum antequam adeatur hereditas, puer decesserit: an fideicommissum matri debeatur? Respondi, si puer, antequam dies fideicommissi cedat, decessisset, fideicommissum translatum esse ad matrem: postea autem quam dies fideicommissi cedit 37, si decesserit, ad heredem pueri fideicommissum pertinere. Sed an ea voluntas fuit patrisfamilias, ut si ante restitutum fideicommissum puer decessisset, matri potius quam heredibus praestaretur: Praetor æstimabit ex persona 38 matris, & ex persona heredis pueri. Marcellus: Sed testatoris voluntati congruum est, quodcumque puer decesserit, sive antequam dies fideicommissi cedit, sive postea, ad matrem transferri fideicommissum, si non jam puer hoc acceperit, eoque jure utimur.

§. 1. Si servo herede scripto, dominus rogatus est eidem 39 servo restituere hereditatem, cum liber esset: utile 40 fideicommissum est.

§. 2. Si quis filium suum ex asse heredem instituit, & codicillis, quos post mortem filii aperiri iussit, fidei ejus commisit, ut si sine liberis decesserit, hereditatem suam sorori suae restitueret; & filius, cum sciret, quod in codicillis scriptum esset, Stichum servum hereditarium testamento suo liberum 41 esse iussit: heredes filii pretium ejus servi sorori defuncti praestare debent, libertate 42 favore sui servata. hoc amplius, et si 43 ignorasset filius codicillos a patre factos, nihilo minus heredes ejus pretium praestare debent, ne factum cujusquam alteri damnum adferat. §. 3. Sed & si servus iste a Sempronio heres institutus sit, eamque hereditatem, posteaquam ex testamento fratris ad libertatem pervenerat, adierit: hereditatis quoque æstimationem heredes fratris sorori ejus praestare debent: quia, si manumissus non esset, iussu mulieris adire eam potuisset. si vero vivente filio Sempronius decesserit, hereditas in causa fideicommissi non deduceretur: quippe ab ipso filio adire iussus hereditatem, ei acquireret.

De civitatibus & municipibus.

26. PAULUS [lib. singul. de Senatufconsultis].

OMNIBUS civitatibus 44 quæ sub 45 imperio populi Romani sunt, restitui debere & posse hereditatem fideicommissam, Apronianum 46 Senatufconsultum jubet. Sed & actiones in eas placuit ex Trebelliano transferri. Sed 47 municipes ad eas admittuntur.

1. De eo quod servus hereditarius acquisivit. 2. Quid restituendum ab eo qui coactus adiit. 3. De suo herede. 4. De fideicommissio relicto in tabulis pupillaribus. 6. De bonorum possessione contra tabulas. 7. De actionibus intentandis vel suscipiendis. 8. Si quis roget suam hereditatem, 9. Vel aliam, 10. Vel suam & aliam restitui. 11. Si heres quid retineat, vel debitor defuncti fuerit. De iudicio famul. ercisc. inter heredem & fideicommissarium. 12. De fideicommissio relicto filio, qui potest petere bonorum possess. contra tabulas. 13. De patrono. 14. De rebus præcipiendis. 15. De legato sub conditione, Si heres non erit. 16. De senisse pure, & altero senisse, cum heres moviatur, restituendo, & de legatis. 17. De rogato servos suos manumittere, & eisdem hereditatem restituere.

27. JULIANUS lib. 40. Digestorum.

ITA tamen, ut ii 48, quibus restituetur hereditas, actorem eligant, & ad agendum, & ad excipiendas actiones. §. 1. Si servum hereditarium heres, qui coactus adierit, iussisset adire hereditatem ab alio eidem servo relictam, & tunc hereditatem, quam suspectam sibi esse dixerat, restituerit: an etiam eam hereditatem, quæ per servum admissa esset, restituere deberet, quaesitum est? Dixi, non magis hanc hereditatem in restitutionem venire, quam quod servus hereditarius post aditam hereditatem stipulatus fuisset & per traditionem accepisset; aut fructus, qui ex rebus hereditariis percepti fuissent: utique si nulla mora 49 fideicommissio facta fuisset. sed si 50 quid ante 51 aditam heredita-

23 Al. possit. 24 Hinc colligitur, Patrem non teneri dotare filiam, quoties ea habet unde dotari possit. vide l. 19. sup. de ritu. 25 Hoc abrogatum l. 6. C. h. t. 26 Al. sit. 27 Adde l. 92. §. ad leg. Falcid. 28 Portio hereditatis legari potest. 29 Potest enim rogari. l. 1. §. 9. sup. h. t. §. 11. Infr. de fideic. hered. & tit. de singulis reb. per fideic. in princ. 30 l. 1. §. 17. in fin. l. 18. sup. h. t. l. 63. §. 11. j. cod. l. 47. sup. ad leg. Falcid. Goth. Atque ita non habet locum Trebellianica in singulis reb. per fideicommiss. relicta. l. 1. §. 4. sup. h. t. & tot. tit. Infr. de fideicommiss. hered. Pergrin. de fideicommiss. art. 2. num. 1. Anf. 31 Repente in fideicommissio portiones videntur, quæ in institutione fuerunt appositæ, nisi ex onere appositæ, vel proprium nomen adiectione inducatur aliud. l. 78. §. 4. infr. h. t. 32 l. 7. in fin. sup. de reb. dub. 33 Id est, ex presumptione voluntatis. 34 l. 54. in fin. sup. de legat. 1. 35 l. 3. sup. de adimena. 36 Quam restituas scilicet non proutquam decesserit dies fideicommissi; vox enim prius, hic ambigua est. 37 Al. cessit. 38 Vide quæ scripti ad l. 12. §. 4. sup. de usu. 39 l. 16. §. 10. sup. h. t. 40 Valet fideicommissum per quod cogitur dominus restituere servo instituto. Bart. 41 Servo restitutionem obnoxio libertas dari potest: is tamen qui tali servo libertatem confert, ejus æstimationem praestare cogitur. 42 Libertas fideicommissario servo data valet, ut l. 1. §. 1. infr. h. t. servo legato data non valet. vide quæ scripti ad l. 11. infr. de manumiss. 43 l. 91. §. 2. infr. de verb. oblig. vid. l. 63. sup. de leg. 2. 44 l. 122. sup. de leg. 1. adde l. 26. sup. de negotiis. Ulp. 24. §. 25. & collector licitis. vide l. 9. C. de hered. inst. 45 Hinc colligere possit, Ad exteras civitates non transmitti jus fideicommissi. 46 Apronianum Senatufconsultum factum est tenoribus Divi Marci. adde Ulp. 12. §. 5. in fin. 47 Al. sed &. 48 Puta Syndicis. l. 1. l. 6. sup. quod casus quoque alias quidam legunt, usi. 49 Fructus percepti negligentia non petentis, non restituantur etiam ab herede coacto. Bart. 50 Fructus ex rebus hereditariis percepti non sunt fideicommissarii, sed percepti ante aditam hereditatem. vide Mantica. 7. de conyct. 10. 51 Quælibet jacente hereditate, veniunt in restitutionem. Bart.

§. 2. Si filiofamilias vel seruo restitatur, & postea pater vel dominus ratur habuerit, transeunt ex Trebelliano Senatusconsulto actiones. §. 3. Multum interest, utrum qua pars jure hereditario retineatur, an vero in re vel pecunia. Nam superiore casu actiones dividuntur inter heredem & fideicommissarium: posteriore vero apud fideicommissarium sunt actiones. §. 4. Et si heres institutus, rogatusque hereditatem restituere, præcepta aliqua summa vel re: etiam si in præceptione minus quarta pars esset, non amplius Principem pati vindicaturum. §. 5. Sed & si sine ulla præceptione rogatus fuerit hereditatem restituere, plerumque quarta donata est a Principibus: & ita Divus Trajanus & Hadrianus & Antoninus rescripserunt.

De eo, cui pure, 1. Vel in diem libertas relicta est. 2. De conditione institutionis implenda.

31. IDEM lib. 9. Institutionum.

SI cui pure libertas, & per fideicommissum sub conditione hereditas relicta est: cogitur heres adire hereditatem, si suspectam dicat, & restituere, & deficiente conditione libertas ei eripi non potest.

§. 1. Si autem ei, qui in diem libertatem accepit, hereditas per fideicommissum relicta fuerit: suspectam eam interim non posse adiri, Divus Pius Cassio Hadriano rescripsit: cum non possit nondum libero hereditas restitui: nec rursus contra voluntatem defuncti libertatem esse præstandam. §. 2. Si sub conditione heres institutus, rogatusque hereditatem restituere, non vult conditioni parere & adire hereditatem: si facti est conditio, debet parere & adire, & restituere: vel si in dando sit, offerente fideicommissario, recusante autem herede factum adimplere, licentia dabitur fideicommissario secundum imitationem donationis factum implere: & tunc necessitas imponitur [adire hereditatem].

† Ceteræ conditiones, quæ non sunt in potestate heredis, ad officium Prætoris non pertinent.

De fructibus.

32. CELSUS lib. 20. Digestorum.

BALLISTA filiumfamilias heredem instituit ita: *Rebellianus si colonie Philippensium, si sine liberis morietur, quantumque pecunia ex hereditate de bonis meis ad eum pervenit, eam pecuniam omnem ad coloniam Philippensium perveniat*: Respondi, ex his verbis quæ proponis, [id est] pecuniam, existimo etiam fructus, quos ex hereditate percepit, restituere eum debere: perinde quasi specialiter hoc testator expressisset.

33. MARCIANUS lib. 8. Institutionum.

SCRIBIT Celsus libro XX. Digestorum: Si, qui quadringenta in bonis habebat, petiit ab herede suo, ut si sine liberis moreretur, quantum pecunia ex hereditate sua ad eum pervenisset, Mævio restitueretur; si ex fructibus medio tempore quadringenta perceperit, & sine liberis decesserit: heredem ejus Mævio quadringenta debiturum. Et cum diu multumque tractavit, an cum augmentum heres sensit [&] periculum sustineat, an per contrarium: novissime ait, iniquum esse ad fideicommissarium damnum pertinere, ad quem augmentum non pertinet. & an ad suppleendum (inquit) quodcumque ex quadringentis defuerit, etiam augmentum ad eum pertinebit: hoc est, ut usque ad summam quadringentorum damna & fructus computentur: quod verius esse arbitror.

De commorientibus.

34. IDEM lib. 2. Regularum.

SI ejus, qui novissimus ex filiis mortuus est, partem hereditatis propinquo voluit pater restitui, & simul fratres diem suum obiissent: propinquum, si non ostenderit quis novissimus obiisset, ad partem hereditatis non admitti: sed matrem ex Tertulliano Senatusconsulto ad utriusque hereditatem admitti constat.

De curatore furioso.

35. ULPIANUS [lib. 6. de Officio Proconsulis].

Cum heres instituta furiosa hereditatem esset rogata restituere: curatorem ejus secundum tabulas bonorum possessione accepta posse transferre actiones, Divus Pius decrevit.

De cautione heredi præstanda a fideicommissario.

36. PAULUS lib. 13. ad Edictum.

1 Non valet restitutio facta, nisi consentiente vel ratum habente eo, in cuius potestate est fideicommissarius. Bart. vid. l. 65. in pr. & fin. inf. h. t. 2 §. 9. & ibi Theophil. Inst. de fideicommiss. hered. 3 Al. quarta. 4 Vide l. 1. in fin. sup. & §. 9. inf. cod. 5 Al. Si Princeps heres &c. 6 Si heres iustus est sine ulla præceptione hereditatem restituere, nonnunquam extra ordinem condonatur ac remittitur ei quarta, ad voluntatem defuncti accedente scripto Principis. vide Cujac. l. ad Nov. 1. 7 l. 22. §. 1. sup. h. t. 8 Vide l. 52. §. 1. inf. h. t. 9 Imo libertas ante diem & redditas rationes seruo ab herede dari potest. l. 32. sup. de dolo. l. 5. C. de oper. libert. l. 3. §. 15. inf. de statutib. l. unico. §. 7. C. de Latina libertate. 10 Vide Anton. Fabr. 6. conjecturar. 11 Heres cogitur parere conditioni potestativæ, at non casuali. Bart. 12 Quales sunt quæ sunt turpes, vel casuales. vide l. 63. §. 7. inf. h. t. 13 Id est, Prætor non cogit heredem eam conditionem implere. 14 Trebellianus. Hal. 15 Vide quæ scripti ad l. 43. inf. de iure ffes. de his cautionibus. 16 Ex hac voce decisionem legis habes: debent sc. restitutionem fructuum fideicommissario in hoc casu. Vult enim Ballista, heredem suum non ex testamento & testamentaria cautione solvis est, quæ legatorem nomine fit, quæque fructuum incrementum non recipit, l. 1. §. 3. inf. ut leg. sed ex cautione conventionali fideicommissum præstare. Huiusmodi cautionis ac cautionis incrementum fructuum non recipit, arg. l. 222. inf. de verbor. signif. conveniatis plenior est Prætor, quoniam id plerumque videtur contrahentes: non tunc huius legis decisio pendet ex verbo amittit, nisi amittit non veniant, l. 57. §. 1. h. t. non ex verbo quantumque, nam rogatus restituere quicquid ex hereditate superfluum sit, fructus non restituit, l. 33. sup. de legat. 3. non ex verbo pecunia, quia eo casu etiam fructus lucratur heres, l. 33. inf. h. t. vide Cujac. 4. observ. 39. adde l. 1. in fin. ad l. 57. §. 7. inf. h. t. quid enim interest, testator dixerit quæquid, aut quantum, & quantum quantumque. 17 Colonia hæc juris erat Italici. l. 6. inf. de censu. 18 Pecunia hæc reperitur per epanalepsi seu geminationem: huius rei occasione doctores hic præcipue dicunt de geminationis effectibus, etiam ex intervallo interpositæ. Imo epanalepsi esse per perissologia, superflua verborum adiectio, quæ & inculcatio: cuius multa sunt exempla, apud Bart. l. 1. §. 7. sup. de adit. Quod si eorundem verborum repetitio superflua fuerit, bartologia fuerit. adde l. 58. sup. de acquir. vel amitt. hered. 19 Hæc verba multi interpretis esse, ait Cujacius 4. observ. 39. 20 Facita videtur hæc defuncti voluntas, l. 3. §. 2. sup. de iuris. Imo non videtur testator id expressisse. l. 59. §. 7. inf. h. t. 21 Vide quæ notavi ad l. 52. sup. h. t. 22 l. 73. §. 3. ad leg. Falci. 23 l. 27. §. 2. sup. h. t. 24 Vide l. 9. sup. de rei. dub. Goth. Ad intellectum huius l. vid. Decher. lib. 2. dissert. 2. num. 31. Anf. Adde

Cum hereditas ex fideicommissi causa restituta est, si ante [cum herede compromissum est, puto fideicommissarium cavere debere] heredi: sicut cum heres multa, antequam restitueret, administravit. nam quod dicitur, *retinere eum oportere*, non est perpetuum: quid enim, si nihil est, quod retineat? veluti cum omnia in nominibus sunt aut in corporibus, quæ non possideat: nempe enim is, cui restituta est, omnia persequitur; & tamen heres iudicis, quibus conventus est, aut stipulationibus, quibus necesse habuit promittere (omittere), obstrictus manebit: ergo non alias cogetur restituere, quam ei caveatur.

Quibus modis restituitur. 1. De pupillo & tutore.

37. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

RESTITUTA hereditas videtur, aut re ipsa: si forte passus est heres possideri res hereditarias, vel totas, vel aliquas earum, hæc mente, ut vellet restituere & ille suscipere: non si ex alia causa putavit te possidere. Sed & si postea ratum habuit, idem erit dicendum. Sed & si verbo dixit se restituere, vel per epistolam, vel per nuncium restituit: auditur. Sed & si voluntate tua alii restituerit: in te transibunt actiones. Item si alius iussu meo restituit, vel ratam habuit restitutionem, transisse actiones videntur. §. 1. Pupillus autem ipse debet restituere tutore auctore: non tutor sine pupillo, nisi infans est: quia nec mandare actiones tutor pupilli sui potest. Ne se quidem auctore pupillum restituere potuisse hereditatem, Divus Severus in persona Arrii Honorati pupilli decrevit, qui Arrio Antonino parvo & tutori suo restituerat. §. 2. Sed et si pupillo sit restituenda, non posse pupillo sine tutoris auctoritate restitui constat.

38. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

NON [enim] solutio est hereditatis restitutio, sed & successio, cum obligetur.

39. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

SED nec ipsi tutori indistincte restitui potest.

De actionibus civilibus vel pratoriis vel naturalibus.

1. Qui restituitur. 2. Quibus restituitur.

40. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

QUAMVIS Senatus de his actionibus transferendis loquatur, quæ iure civili heredi & in heredem competunt: tamen honorariæ actiones transeunt. nulla enim separatio est. Imo & causa naturalium obligationum transit. §. 1. Persona autem heredis instituti Trebelliano continetur. verum hoc jure utimur, ut & successor heredis recte ex Trebelliano restituitur: veluti heres, bonorumve possessor, vel pater dominusve, quibus acquisita est hereditas: omnes enim, quod juris habent, ex Trebelliano Senatusconsulto restituere debent: nec interest, is qui institutus est, an pater, dominusve, rogatus est restituere. §. 2. Nihil interest, cui nostro nomine restituitur, paterfamilias sit; an is, qui in aliena potestate est;

41. GAJUS lib. 2. Fideicommissorum.

Mulier, an masculus. & ideo seruo quoque voluntate nostra, vel si ratum habuerimus, restitui potest.

1. De jure sepulchri.

42. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

QUIA perinde est, atque si mihi restituta esset hereditas. §. 1. Restituta hereditate jura sepulchrorum apud heredem remanent.

De jure accrescendi.

43. ULPIANUS lib. 22. ad Edictum.

PAPINIANUS tractat: si quis heres institutus ex semisse rogatus sit restituere hereditatem, & eam suspectam dicens, compulsus adire, deinde fideicommissarius ignarus sit, adcrevisse portionem hereditatis post restitutionem scripto heredi: an opus sit ei alia actione? Et ait, securum esse eum posse, de illo plane [loco] solo quaerendum ait, an ei opus sit nova restitutione, posteaquam portio adcrevit?

De morte fideicommissarii antequam hereditatem recipiat.

1. De usuris, pensionibus & fructibus.

Joann. Robert. lib. 1. sent. jur. cap. 10. S. L. 25 Furiosi curator potest agnoscere bonorum possessionem secundum tabulas, & hereditatem restituere. Bart. 26 l. 7. C. h. t. 27 l. 69. in fin. l. 78. §. pen. inf. cod. 28 Imo cavere non debet. l. 29. §. 2. in fin. sup. de leg. 3. 29 Heres restituere hereditatem iustus non tenetur creditoribus hereditariis, sed his tantum cum quibus contraxit: ideoque fideicommissarius hereditatem ei restituendi de indemnitate cavere cogitur. 30 l. 23. §. 8. sup. de iuris. 31 Id est, quam si Caullus. Utriusque autem, quid ad me? uterque esse, quam mihi pararam. Terentius Hæcra, act. 2. scen. 3. Hæcra illam, ac omne esse nata. Ovid. Orta dies fuerit, tu desine credere ventis. id est, si orta dies fuerit. 32 Hereditatem restituta heres restituit, cum patitur eam animo restituendi possideri a fideicommissario, animo fideicommissario, & ipse quoque possidere (mens enim & animus utriusque concurrere debet, ut hic.) vel si ratam habuit possessionem, vel sed & si postea, vel si verbo aut epistola, aut per nuncium iustus restituit, vel sed si verbo, si voluntate fideicommissarii, aiteri hereditatem restituit, vel sed & si voluntate, si alium restituere iussit, aut ab alio factam restitutionem ratam habuit, vel si non si aliam. 33 Adde vers. item si. j. h. t. l. 41. inf. cod. 34 l. 63. inf. cod. Re aut verbis restitui potest hereditas. Re, sit tradendo vel patiando. 35 Epistola heres restituere hereditatem fideicommissario potest. 36 Id est, fideicommissarii. l. 65. inf. h. t. 37 Fideicommissarius hereditate ab herede recepta restituitur, actiones hereditarias excipit: in eum denique transeunt actiones: effectus est heres. v. l. 63. inf. h. t. 38 Hereditatem fideicommissarium pupilli sine tutore auctore restituere non potest. Goth. Vid. ad hunc S. Ant. Augustin. lib. 3. emendat. cap. 10. S. L. 39 Hereditatem fideicommissarium tutor sine pupillo restituere non potest, nisi pupillus ipse infans sit. 40 l. 1. §. 13. sup. h. t. 41 Cur? dixi l. 38. sup. de sign. act. 42 Est enim distinguendum, ut in l. 7. C. h. t. 43 Adde l. 1. §. 7. sup. h. t. 44 l. 64. J. cod. 45 l. 1. §. 10. sup. l. 64. §. 2. inf. cod. l. 32. §. 4. sup. de leg. 2. l. 5. sup. de leg. 3. l. 36. §. 1. sup. de cond. & demum. 46 Procuratoris ad lites persona non spectatur: & sic non curatur, qualis sit procuratoris ad lites persona. Bart. 47 l. 65. inf. J. h. t. 48 Vide l. 37. sup. cod. 49 De jure sepulchrorum adde l. 4. §. 2. J. de jure. liberr. 50 Adde l. 5. l. 6. sup. de religio. 51 In quibus fideicommissarius non sit similis vero heredi. v. Accurs. hic. 52 Vide in hanc legem Cujac. 12. observ. 12. 53 Fideicommissarius ignarus sit, vel ita, gnarum adcrevit. Cujac. sic enim veteres legebant, Cujac. 12. observ. 12. adde Festum in verbo gnarum. Et verbo gnarum, & gnaritas. vide ibid. Joseph. Scalig. 54 An opus sit ei alia actione, vide Cujac. 12. observ. 12. 55 Adcrevendi jure quod acquiritur, ad fideicommissarium pertinet. Bart.

hominis ex legato pendeat, & nemo se cogatur adstringere hereditariis actionibus propter legatum. quid enim, si inter moras non manumittente legatario servus decesserit? si autem vivo testatore legatarius decesserit: benigne responderetur, cogendum adire, cum in ipsius sit potestate, manumisso restituere hereditatem.

De rogato restituere quidquid ex hereditate supererit; & obiter de collatione bonorum.

54. IDEM lib. 19. 2. Quæstionum.

Titius 3 rogatus est, quod ex hereditate superfuisset, Mævio restituere: quod medio tempore alienatum 4 vel diminutum est, ita quandoque peti non poterit 5, si 6 non intervertendi fideicommissi gratia tale aliquid factum probetur; verbis enim fideicommissi bonam fidem inesse, constat. Divus autem Marcus, cum de fideicommissaria hereditate cognosceret, his verbis, Quidquid ex hereditate mea superfuerit, rogo restituas, & viri boni arbitrium inesse credit. iudicavit enim erogationes, quæ ex hereditate factæ dicebantur, non ad solam fideicommissi deminutionem pertinere: sed 7 pro rata patrimonii, quod heres proprium habuit, distribui oportere. quod mihi videtur non tantum æquitatis ratione, verum exemplo quoque motus fecisse. Cum enim de conferendis bonis fratribus ab emancipato filio quæreretur, præcipuum autem, quod in castris fuerat acquisitum militi, relinquere placeret: consulens Imperator, sumptus quos miles fecerat, non ex eo tantummodo patrimonio, quod munus collationis pati debuit, sed pro rata etiam castrensis pecuniæ decedere oportere constituit. Propter huiusmodi tractatus Mævius fideicommissi nomine cautionem exigere 8 debet 9: quod eo pertinet, non ut ex stipulatione petatur, quod ex fideicommissi peti non poterit; sed ut habeat fideiussores ejus quantitatis, quam 10 ex fideicommissi petere potuit.

De operis & ceteris quæ restitui non possunt. 1. De eo cui in tempus libertas directio data est. 2. De fideicommissi restituendo. 3. De eo qui supremas defuncti preces destituit. 4. De herede heredis. 5. De evictione hereditatis.

55. IDEM lib. 20. Quæstionum.

SI patroni filius extraneo restituerit ex Trebelliano hereditatem, operarum actio, quæ 11 transferri non potuit, apud heredem manebit: nec ei nocebit exceptio, cum eadem prodesse non posset ei, qui fideicommissum accepit, & generatim ita respondendum est, non summo veri heredem, neque liberari ex his causis, quæ non pertinent ad restitutionem. §. 1. Imperator Titus Antoninus rescripsit, in tempus 12 directo data libertate, non esse representandam hereditatis restitutionem, quando persona non est cui restitui potest. §. 2. Qui fideicommissam hereditatem ex Trebelliano, cum suspecta 13 diceretur 14, totam recepit 15, si ipse quoque rogatus sit alii restituere, totum 16 restituere cogitur: & erit in hac quoque restitutione Trebelliano locus: quartam enim Falcidiam jure fideicommissarius retinere non potuit. Nec ad rem pertinet, quod nisi prior, ut adiretur hereditas, desiderasset, fideicommissum secundo loco datum intercidisset: cum enim semel alita 17 est hereditas, omnis defuncti voluntas rata constituitur. Non est contrarium, quod legata cætera non ultra dodrantem præstat. aliud est enim ex persona heredis conveniri; aliud proprio nomine defuncti precibus adstringi. Secundum quæ potest dici, non esse priore tantum desiderante cogendum institutum adire, ubi nulla portio remansura sit apud eum: utique si confestim, vel post tempus cum fructibus rogatus est reddere. sed & si sine fructibus rogatus est reddere, non erit idonea quantitas ad inferendam adeundi necessitatem: nec ad rem pertinebit, si prior etiam libertatem accepit: ut enim pecuniam, ita nec libertatem, ad cogendum institutum accepisse, satis est. Quod si prior recusaverit, placuit ut recta via secundum possit postulare, ut heres adeat & sibi restituat. §. 3. Quid ergo, si non alii, sed ipsi heredi rogatus sit restituere? quia non debet eidem quandoque quarta reddi, quam perdidit: propter hujus portionis retentionem erit audiendus. Sed nec illud translativè 18 omittendum est, instituto, qui coactus est adire, fideicommissi petitionem denegandam 19 esse. cur enim non videatur indignus 20, ut, qui destituit supremas defuncti preces, consequatur aliquid ex voluntate? quod fortius probabitur, si post impletam conditionem coactus est adire: nam [si] pendente conditione, durum erit idem probare: cum & Falcidiam pœnitendo potuit inducere. Nec ignoro posse dici, nullo modo fideicommissi petitionem denegandam eis, qui jura sepulchrorum 21 acquiri insequuntur. Adeo Senatus nihil apud eum ex ea parte, quam derelinquit, voluit relinquere: ut nec 22 Falcidiam exercere possit, nec præceptio apud eum relinquatur, nec substitutio quoque secundarum tabularum ita facta, Quisquis mihi heres erit, filio meo heres esto, eidem daretur. §. 4. Cui Titiana hereditas ex Trebelliano Senatusconsulto restituta est, Mavianam hereditatem, quam Titius defunctus ex Trebelliano Sempronio restituere debuit, & ipse restituere poterit, sicut alius quilibet successor. §. 5. Actiones temporariae Trebelliani solent esse, evicta hereditate ab eo, qui, postquam fideicommissam restituit hereditatem, victus est: scilicet ante 23 restitutionem

lite cum eo contestata. potestas enim evictionis tollit intellectum restitutionis, indebito fideicommissi constituto. † Plane si fideicommissum ab eo quoque qui postea vicit, relictum est: quia possessor in ratione reddendæ hereditatis partem, quam fideicommissario restituit, heredi reputat: defendi potest, actiones Trebelliani durare.

De herede in possessionem mittendo. De alienatione facta a fideicommissario ante restitutionem.

56. IDEM lib. 7. Responsorum.

Filiam fratribus, certis rebus acceptis, hereditatem restituere patet voluit. ante restitutam hereditatem in possessionem 24 hereditatis filiam quoque mitti placuit. cum autem interea filii res 25 bonorum in solidum distraxissent, item alias pignori dedissent: hereditate postea 26 restituta, constitit, ex eo facto cæterarum quoque portionum venditiones, item pignora confirmari.

De fructibus. 1. De verbis & voluntate. 2. De gradibus fideicommissi, & electione heredi commissa.

57. IDEM lib. 8. Responsorum.

Heredes mei quidquid ad eos ex hereditate bonisæ meis pervenerit 27, id omne post mortem suam restituant patriæ meæ coloniæ Beneventanorum: nihil 28 de fructibus 29 pendente conditione perceptis peti- tum videri, constitit. §. 1. Cum ita 30 fuerat scriptum: Fidei filiorum meorum committo, ut si quis 31 eorum sine liberis prior diem suum 32 obierit, partem suam superstiti 33 fratri restituat: quod si uterque sine liberis diem suum obierit, omnem hereditatem ad 34 neptem meam Claudianam pervenire volo: defuncto altero superstiti filio, novissimo autem sine liberis, neptis prima quidem facie propter conditionis verba non admitti videbatur; sed cum in fideicommissis voluntatem 35 spectari conveniat, absurdum esse respondi, cessante prima substitutione, partis nepti petitionem denegari, quam totam habere voluit avus 37, si novissimus fratris quoque portionem suscepisset. §. 2. Peto, de te, uxor carissima, uti cum morieris, hereditatem meam restituas filiis meis, vel uni eorum 38, vel nepotibus meis, vel cui 39 volueris, vel cognatis meis, si cui voles ex tota cognatione mea: inter filios respondi substitutionem fideicommissi factam videri; circa nepotes autem, [&] ceteros cognatos facultatem eligendi datam: ex cæteris autem cognatis, si nepotes superessent, non recte mulierem electuram propter gradus 40 fideicommissi præscriptos 41; deficiente vero gradu nepotum, ex cognatis, quam velit personam eligi posse.

Si heres ante restitutionem successerit debitori hereditario. 1. De periculo nominum. 2. De usuris. 3. De præceptione pecuniæ vel prædiorum, 4. Vel redditus. 5. De fructibus, usuris, & personibus. 6. De usuris. De rerum usu & periculo. 7. De fructibus. 8. De pignore.

58. IDEM lib. 9. Responsorum.

Deducta quarta parte restituere rogatus hereditatem, prius quam restitueret, hereditario debitori heres exitit: quoniam actio eo confusa 42, per Trebellianum redintegrari non potest, pecuniæ quoque debitæ dodrans ex causa fideicommissi petatur: sed in eum diem, quo actio confusa est, usuræ præteriti temporis, quæ in obligatione vel in officio judicis fuerunt, computabuntur; posterioris, ita demum si mora fideicommissi facta sit. §. 1. Cum hereditas ex causa fideicommissi in tempus restituenda est: non idcirco nominum periculum ad heredem pertinebit, quod heres a quibusdam pecuniam exegerit 43.

§. 2. Qui post tempus hereditatem restituere rogatur, usuras 44 a debitoribus hereditariis perceptas, quarum dies post mortem creditoris cessat, restituere non cogitur: quibus non exactis, omnium usurarum 45 actio (nam hereditaria 46 stipulatio fuit) ex Trebelliano transferretur: & ideo nec indebiti repetitio erit. † Ac similiter hereditario creditori si medii temporis non solvantur usuræ, fideicommissarium in his quoque Trebellianum tenebit. Nec ideo querelæ locus erit, quod de fructibus heres, quos jure suo percipiebat, fœnus non solverit. † Quod si fœnus heres medii temporis solverit, eo nomine non erit retentio, cum 47 proprium negotium gessit: quippe sortem reddere creditori coactus, fideicommissario nihil usurarum medii temporis imputabit.

§. 3. Acceptis centum, [centum] hereditatem rogatus restituere, totam pecuniam jure Falcidiæ percipere videtur: & ita Divi Hadriani rescriptum intellectum est, tanquam si ex bonis nummos retenturus fuisset. Quod tunc quoque respondendum est, cum pro parte hereditatem coheredi suo restituere rogatur. † Diversa 48 causa est prædiorum pro hereditaria parte retentorum: quippe pecunia omnis de portione retineri potest: prædiorum autem alia portio non nisi a coherede, qui dominium habet, accipitur. Cum autem prædia majoris pretii, quam portio hereditatis, essent: in superfluo prædiorum petenti fideicommissario Falcidiam intervenire visum est: concurrentem enim pecuniam compensari placuit. §. 4. Hereditatem post mortem suam exceptis 49 redditibus restituere rogatus, ancillarum partus non 50 retinebit, nec fœtus pecorum, qui summissi gregem retinent. §. 5. Ante diem fideicommissi cedentem fructus & usuræ, quas debitoribus hereditarii, cum postea cessisset dies, solverunt: item mercedes prædiorum ab herede perceptæ, portioni quadrantis imputabuntur 51. §. 6. Cum

I Inter moras, hoc est interim. l. 28. supr. de adhib. & peric. tut. 2 Novell. 108. in pr. c. 2. 3 Vide Mantio. 4. de conject. in d. 4 Rogatus restituere superfuissimum hereditatem, non potest profundere, dilapidare bonis fideicommissi obnoxia, licet tamen ei non sit boni viri arbitratum. 5 Modie ad defunctum diminuisse potest ex omni causa, quin non sit boni viri arbitratum. 6 Hæc sunt divi M. Marcus, ut arvari ad hereditatem restitutam, & servari ad id tantum restitutum, quod ex herede superfuisset. 6 l. 25. §. 16. supr. de heredi. petiti. l. 3. §. 2. supr. de adhib. & peric. tut. 7 hoc etiam correddum. d. Novell. 102. §. Ab herede sc. Jure novo tendit in evictio, ut si restitutum quadrantum & de dolo caveat. Novell. 108. 8 Imo non debet l. 6. c. h. r. Solve, acuta lex §. locum habet in filio jure restitutum filii sui, exceptis certis casibus. hæc lex & dicta Novell. 108. locum habent in uno jure restitutum. 9 l. 6. c. de jur. & fact. ignorant. 11 l. 42. in fin. supr. h. t. 12 l. 31. §. 1. supr. h. t. 13 l. 65. §. 11. j. h. t. 14 Ab herede. 15 Ab herede scilicet: quem cogit adire & restituere. 16 l. 1. §. 3. supr. h. t. 17 Disposita in testamentum dependent & confirmantur ab adita hereditate. l. 31. §. 1. supr. de excusat. t. 17. 18 Id est, interim, vel de bonis. 19 l. 1. §. 6. j. ad SC. Turpill. 19 l. 27. §. 2. supr. h. t. 20 Indignus est fideicommissi, qui destituit supremas defuncti preces. 21 l. 42. §. 1. supr. h. t. 22 l. 14. §. 4. supr. h. t. 23 Secus si post. l. 63. §. 4. j. h. t. 24 Adde Paul. 3. fest. §. 8. 11. ubi vide Cujac. dixi ad l. 2. c. de edito D. Hadriani. 25 Id est, res quasdam ex bonis. 26 Jus superveniens auctoris confirmat jus successoris. Cujac. 27 l. 40. in fin. l. 43. supr. de leg. 3. 28 l. 63. supr. de legat. 3. 29 Imo, tu- cus veniunt. l. 32. in fin. supr. h. t. 30 Vide Ripensium, qui ad hunc §. integrum pene volu- men editit. Gauh. Adde Kintoch. r. §. 69. n. 73. & Joann. Decher. lib. 1. differt. 3. n. 9. 10. Aut. 31 An hæc voces sint particulares, unius, & non distributivæ, v. Ripens. hic. 32 Id est, mortis. vide hic Ripens. 33 Audis filios institutos & invicem substitutos. 34 De hac

ditione, utraq; collectiva sit necne, an distributiva, v. hic Ripens. 35 Audis duo- bus institutis, & invicem substitutis neptem substitui: hinc collige, substitutam in tota hereditate duobus institutis, & invicem substitutis, censeri ex mente testatoris vocatum ad portionem ultimam, in cuius sola persona existit conditio. Ripens. 36 l. penult. supr. de leg. 1. l. 7. in fin. supr. de supellect. Sui beneficii quisquis est optimus interpres. Interpre- tari suum beneficium quisquis solet; vel ejus est interpretari, qui beneficium dedit. 37 Quid? quibus ex conjugibus hic sumitur voluntas defuncti? an ex institutione reciproca facta inter operatos, ut vult Cuiacius? an ex persona neptis substituta, ut vult Barlaeus? v. hic Ripensium. Sed tamen Julius Clarus hinc colligit, in dubio testatoris mentem præsumi contententem & conformem juri communi & statuto. 3. sent. §. 10. præsumptio. quæst. 76. reg. 6. 38 Si vivet scilicet, hincque verisimiliter inducitur tacita substitutio, quæ locum non habet, nisi purificata conditione substituta: non quod alii nolunt, vel non possunt ad fideicom- missum admitti. Ripens. 39 Hinc nascitur quæstio, utrum his verbis institutus datur electio? an vero inter filios facta sit substitutio? Postremum verum est. 40 Ordo scripturæ ser- vandus est. 41 Sed unde colligitur hæc testatoris intentio? ex ordinata affectione da- functi, quæ cadit inter personas sub eadem alternatione comprehensas. Adde l. 77. §. 32. supr. de legat. 2. 42 l. 80. in fin. j. h. t. Debitum ab herede per additionem factam, in actionem ex testamento devolvitur. Bart. 43 Exigere enim a quibusdam, non hæc heredi teneri de periculo aliorum, nisi in culpa fuerit. Vide l. periculum. §. 5. supr. de rec. vend. 44 l. 41. §. 1. supr. h. t. 45 In fideicommissarium actio usurarum transferretur, ut hæc pe- gnoratitia seu hypothecaria non transferretur. l. 59. in pr. h. t. Quid ita varie? actio usurarum hereditaria est, ut hæc ceteræ non sunt hereditariae. 46 Hereditaria stipulationes dicuntur, quæ ceperunt a defuncto, licet accedant principali, quæ hereditaria est. 47 l. 12. §. 6. supr. qui potiores. 48 l. 77. §. de legat. 2. 49 Vide Mantio. 7. de conjectur. 10. num. 36. 37. 50 Imo, restituere partus non cogitur. l. 14. in fin. supr. de usuris. 51 l. 18. l. 22. §. 2. autem

commisum relictum sit, id quasi a legatario relictum non venit in computationem ejus legis, sed extrinsecus numeratur. §. 12. Si Titius rogatus sit hereditatem Mævio restituere, Mævius Seio certam pecuniam, & Titius quartæ retinendæ beneficio adversus Mævium usus fuerit: Neratius scribit, Mævium quoque Seio eo minus æquum esse præstare, ne ipse de suo damnum sentiat. §. 13. Julianus ait, si heres institutus Titio rogatus sit restituere, qui substitutus est Mævio, & institutus suspectam sibi hereditatem esse dicat: desiderante Titio jubendum eum adire & restituere. §. 14. Si quis bonorum possessoris fidei commiserit de hereditate restituenda, & is passus fuerit diem bonorum possessionis agnoscendæ transire, aut per hoc tempus, quo is, cui restitui debet hereditas, aliqua ex causa non potuit adire Prætores, & postulare, ut petita bonorum possessione restituatur sibi hereditas: succurri ei debet: id est, ut restituatur tempus bonorum possessionis admittendæ; exhibendi fideicommissi gratia. §. 15. Admonendi autem sumus, si is qui solvendo non sit, Titio herede instituto servum liberum esse iusserit, & rogaverit Titium hereditatem eidem restituere: vix esse, ut Titius recusans adire hereditatem cogatur. nam licet desiderante servo Titius adierit hereditatem, non tamen potest libertas servo competere, quasi in fraudem creditorum data, licet Titius locuples sit, qua de causa nec hereditas ei restitui potest. sed ex sententia legis dicendum est, perinde habendum ac si is servus solus liber & heres scriptus esset, nec Titius heres esset.

De naturali obligatione. 1. De necessariis heredibus sub conditione institutis. 2. De morte heredis vel fideicommissarii ante restitutionem. 3. De patrono ex parte debita instituto.

64. MÆCIANUS lib. 4. Fideicommissorum.

SI ejus pupilli, cui sine tutoris auctoritate pecunia credita erat, restituta ex eo Senatusconsulto mihi fuerit hereditas: si solvam creditori, non repetam. atquin heres, si post restitutionem solvat, repetet non ob aliud, quam quod ab eo in me naturalis obligatio translata intelligitur. Et si ejus mihi restituta sit hereditas, qui pupillo sine tutoris auctoritate crediderit: si solverit mihi pupillus, non repetet. at si heredi solverit, repetet: non repetiturus, si ante restitutionem solvisset. §. 1. Si necessarii heredes sub conditione quamvis levissima heredes sint instituti, cui parere solent: dicendum est, cogi restituere hereditatem desiderantibus his, quibus restituere rogati sunt: quia [etiam necessarii heredes, fideicommissarii] hereditatis restituendæ gratia, conditioni parere erunt compellendi. §. 2. Si quis rogatus restituere hereditatem, decessit antequam eam restituat: heres ejus poterit hereditatem restituere, & ex Trebelliano Senatusconsulto transeunt actiones. sed si duo ei heredes extitissent, uti quisque restituit, pro ea parte transturas actiones: nam & si ipse partem restituit, pro parte interim transturas, verius est. sed & si plures heredes extiterunt ei, qui rogatus est restituere hereditatem, si quidam interim restituerint; vel cum ei, cui restitui debuit, plures heredes extiterint: ut cui restituta erit, is pro ea parte ex hoc Senatusconsulto habeat actiones. §. 3. Si patronus ex parte debita heres institutus, rogatus fuerit eam liberis exheredatis defuncti liberti restituere: si sua sponte adierit, erit Falcidiae locus: si coactus, in solidum transtunt actiones ex hoc Senatusconsulto.

De hereditate restituenda servo vel domino ejus. 1. De fideicommissio conditionali. 2. De auctoritate rei judicata. 3. De fideicommissario infante, vel surdo, vel absente, vel tuto. 4. De rebus alii traditis jussu fideicommissarii.

65. IDEM [lib. 5. Fideicommissorum].

SERVO, invito domino vel ignorante, non recte restituatur hereditas: sed [si] postea ratum habuerit, confirmabitur restitutio. verum ipsi domino adquirentur actiones. nec, quia hereditatis acquisitionis similis est hæc restitutio, jussu præcedere oportet: sed (ut dictum est) etiam ratihabitio subsequi poterit, exemplo bonorum possessionis. Neque interest quod ad propositum attinet, ipsi domino, an servo quis rogetur restituere hereditatem: nec in ea re consensu aut opera servi opus est; atquin in bonorum possessione, vel in adeunda hereditate consensus ejus necessarius est: itaque si qui suspectam hereditatem, postulante domino compellendi erunt adire, & restituere hereditatem. §. 1. Si testator rogasset heredem, ut restituat hereditatem mulieri, si non nupsisset: dicendum erit compellendum heredem, si suspectam dicat hereditatem, adire & restituere eam mulieri, etiam si nupsisset. † Idem in cæteris quoque conditionibus Julianus nos ter probat, quæ similiter nisi sine vitæ expleri non possent. secundum quam sententiam cautione præstita his, quorum interest, ab his, quibus restitui sub iisdem conditionibus heres rogatus esset, restituet

1 Vide l. 22. in fin. sup. h. t. 2 Quatenus defalcatur a primo fideicommissario, eatenus defalcatur ipse a suo legatario. Bart. 3 l. 42. in fin. sup. de cond. & demonstr. 4 Substituto. & sic fideicommissarius præsertim substituto vulgariter. Bart. 5 Si institutus passus est labi tempus agnoscendæ bonorum possessionis, fideicommissario succurritur, ut restituatur & agnoscere cogatur. Bartolus id extendit ad infamiam, ut omnia ab instituto non noceat fideicommissario. l. 16. sup. ex quibus caus. major. 6 Temporis præscriptio interdum magis nocet quam expressa in jure querendo non quæsit. 7 Qui solvendo non est, ut ex servis suis, si relinquere libertatem potest, etiam in fraudem creditorum directo, ita eidem hereditatem per fideicommissum relinquere potest. libertatem vero, vel directo, vel per fideicommissum. vid. l. qui solvendo. 42. sup. de iud. instituend. 8 Libertas in fraudem creditorum regulariter dari non potest. 9 Quæ sit cautio est. 10 Jus ac potestas, qua heres dominis directo servum unum cum libertate instituit, etiam in fraudem creditorum, idque favore publico, nimirum ut habeat heredem testator. l. 8. quia fideicommissarius interest. 6. sup. de interrogat. act. 10 l. 13. in fin. sup. de iud. milit. 11 Sub. errore juris. Illic enim error impedit repetitionem naturalis debiti soluti. 12 Quia ea factus fuerat locupletior. l. 21. sup. ad leg. Falcid. 13 Naturales obligationes omnino transeunt in fideicommissarium, ut hoc modo heres nihil proprius debeat. l. 40. sup. h. t. Naturalis autem obligatio dicitur ex eo, quod locupletior factus est. 14 Secus, si talis sit, ut ei parere non oporteat. l. 63. §. 7. sup. h. t. 15 Necessarii etiam heredes conditioni restituendi fideicommissi parere compellendi sunt. 16 l. 40. §. 1. sup. h. t. 17 Quæ pars patrono debita est? semis. §. 2. §. 3. Inj. de success. libert. l. 1. §. pen. sup. si cas plus quam per leg. Falcid. 18 Ratihabitio namque comparatur mandato. adde §. ult. in fr. h. t. atqui jussu præcedere debuit, ut hereditatem adcat, ut hic. Bart. 19 Hodie non compellitur reddere, si mulier nubat. Novell. 22. c. 44. 20 Ambitiose jussiones quæ sint, v. Rævard. var. lib. 5. cap. 6. Anf. 21 l. 11. sup. de justit. & jur. 22 Superest tamen appellatio. l. 5. §. 1. in fr. de appellat. 23 Quæ jus facit. l. 12. §. 1. in fr. qui & a quibus manumiss. l. 27. §. 2. sup. de recept. qui arbit. l. 50. sup. de peculio. l. 3. in pr. & §. 1. sup. de pignorat. l. 50. §. 1. sup. de leg. l. 1. l. 207. in fr. de regul. jur. l. 6. §. de except. rei judicate. l. 2. in fr. de popularib. act. 24 Hereditas restitui potest pupillo infanti cum auctoritate tutoris ejus. 25 Muti & intantis similitudo. 26 Nutu solo

hereditatem. §. 2. Cum Prætor, cognita causa, per errorem, vel etiam ambitiose juberet hereditatem ut ex fideicommissio restitui: etiam publice interest restitui, propter rerum judicatarum auctoritatem. §. 3. Si pupillo infanti restituere hereditatem quis rogatus sit: si sponte adierit, etiam servo ejus & ipsi pupillo, tutore auctore, restituatur hereditas: si quidem eo, quod dari non potest, non magis ea res impediatur, quam in tuto pubere volenti sibi restitui hereditatem. Si autem heres recuset adire hereditatem, quemadmodum res expediri possit, difficile est: quia neque tutore desiderante, periculo pupilli adire hereditatem, Trebelliano Senatusconsulto locus sit futurus: neque pupillus ipse id desiderare possit, cum dari non possit, quod aliquatenus circa mutos expediri potest: nam si auditus capaces sunt, vel interrogati, nutu possunt significare, velle se periculo suo hereditatem adire; quomodo absentes per nuncium. Sed & infanti non dubito omnimodo subveniendum: idque ex similitudine Juris civilis vel honorarii constituendum est. si enim heres institutus esset, non dubie pro herede, tutore auctore, gerere posse videtur: si de bonorum possessione ageretur, peti ei per tutorem posset: ideoque & heres compelli per tutorem potest adire & restituere hereditatem. † Quo exemplo & mutus, qui nihil intelligere potest, per curatorem adjuvatur. §. 4. Si singulæ res ab herede traditæ sunt jussu meo ei, cui eas vendiderim: non dubitabimus, mihi intelligi factam restitutionem. † Idem erit, & si jussu meo tradantur cui ego ex fideicommissio aliave qua causa eas præstare debuerim, vel in creditum ire vel donare voluerim.

De instituto, si coheres adisset. 1. De procuratore fideicommissarii absentis. 2. De actione legis Aquiliæ. 3. Ubi fideicommissarius conveniri debet?

66. PAULUS lib. 2. Fideicommissorum.

QUI ita institutus esset, Si coheres ejus adisset: uti potest lege Falcidia, etsi coheres ejus coactus adisset; modo si ipse non coactus adierit hereditatem. §. 1. Etiam absentis procuratori, [si] desideraret, posse restitui hereditatem ex hoc Senatusconsulto, Julianus scripsit: si tamen caveat de rato habendo, si non evidens absentis voluntas esset. sed dicendum est, ut heres, qui suspectam dicat, non sit compellendus adire, si incertum sit, an mandaverit, quamvis ei caveatur, propter fragilitatem cautionis: quod si sponte adierit [hereditatem], non magna captio est: sed actiones, si non mandavit, transtunt eo tempore, quo ratum habuerit. §. 2. Si damnum in servo hereditario datum sit, licet per servum hereditarium heredi competere actio cæpit, non tamen transit legis Aquiliæ actio ad fideicommissarium: hæ enim actiones transeunt, quæ ex bonis defuncti pendunt. §. 3. Si legatus Romæ compulsi adierit hereditatem & restituerit: cogetur Romæ actiones parti fideicommissarii, quamvis heres non cogetur. §. 4. An ubi defunctus conveniri debuit, & fideicommissarius debeat, videndum, si sua sponte heres adit & restituit hereditatem: an tribus locis fideicommissarius defendi debeat; ubi defunctus, & ubi heres, & ubi ipse domicilium habeat? oportet itaque ibi fideicommissarium conveniri, ubi vel domicilium habeat, vel major pars restituta hereditatis habetur.

Si fideicommissarius, postquam adire coegit, recipere nolit. 1. De fraudatorio interdito. 3. De fideicommissario, qui solidum capere non potest.

67. VALENS lib. 3. Fideicommissorum.

SI postulante me, suspectam hereditatem ex decreto Prætoris adieris, & nec ego postea eam mihi restitui velim, nec bonis me immiscere: hoc fieri debet, ut (quod Octaviano non ineleganter videbatur) a Prætoris perinde actiones in me dentur, ac si hereditatem recepissem: quod est justius. §. 1. Etiam eo tempore, quo creditorum fraudandorum consilium inieris, citra periculum interdicti fraudatorii hereditatem suspectam adibis & restitues mihi: quia & remoto fideicommissio liberum tibi fuerat nolenti adire hereditatem, creditores tuos tali commodo fraudare; & ego nihil turpiter faciam, recipiendo eam hereditatem, quam remota postulatione mea, creditores compellere te, ut adires, non potuerint. §. 2. Sed & [si] filius suus heres patri, rogatus [sit] a patre hereditatem mihi restituere, cum suorum creditorum fraudandorum consilium inisset, tanquam suspectam ex decreto Prætoris restituerit mihi: vix fraudatorio interdito locus erit: quia bonis patris ejus venditis, nihil proprium creditores ejus ex ea hereditate ferre potuerint: nisi forte proprii creditores filii audiri debeant, si postulent, ut dimissis patris, ejus bona vendere sibi permittatur. §. 3. Si donationis causa suspectam hereditatem sibi heres dixerit, & restituerit ei, qui solidum capere non possit: auferetur ei id, quod capere non potest. † Idem di-

pleraque subsistunt, l. 93. §. 1. sup. de acquir. vel omitt. hered. l. 52. in fin. in fr. de oblig. & act. sic nutu etiam relinquatur fideicommissum. Ulp. 25. §. 3. Nutus est etiam voluntatis significatio. 27 Significatio. Hal. 28 Quæ illa similitudo est? Quemadmodum tutore auctore pupillus infans hereditatem Jure civili, vel bonorum possessionem Jure prætorio petere potest: ita eodem tutore auctore cogi potest heres fiduciarius adire hereditatem & restituere. 29 Jus civile, & honorarium hic appellat, paulo post, hereditatem, & bonorum possessionem, utramque tutore auctore pupillus infans petit. 30 Mutus qui nihil omnino intelligere potest, per curatorem ita adjuvatur, ut pupillus infans. 31 Paria sunt hereditatem fideicommissario restitui, vel alteri ejus jussu, seu voluntate. 32 Coacta aditio facit, ut conditio, si heres erit, extitisse videatur: denique coacta aditio, aditio est pene in omnibus: prodest, inquam, fideicommissario, non ipsi adefuncti. l. 4. l. 11. sup. h. t. 33 l. 19. sup. de cond. & demonstr. 34 Vid. quæ scripsi ad l. 6. §. 3. sup. quod cuiuscunque universit. nomine. 35 Hinc illud Plauti in Asinaria, Vetus est, nihil cautio est. Sic legendum monet Muret. 8. variat. II. Qui cautionem habet, sæpe ligare cogitur: at cui soluta pecunia est, ei res omnis in tuto est. ideo scriptores nostri incertæ cautionis eventum dicunt, l. 6. in fin. sup. quod falso tutore, & Seneca lynczaphas cautionesque vocat vacua habendi simulachra. hæc Muretus. 36 l. 70. §. 1. in fin. in fr. h. t. l. 15. sup. ad l. Aquil. 37 Sub. & erant acquiritæ a defuncto: quæ repetere in hereditate jacente, quæ hereditate jacente acquiritæ. Nam hereditas jacens representat defunctum: fecus si post aditam hereditatem: tunc enim hereditaria non dicitur, sed heredis patrimonii. 38 Adde l. 30. sup. h. t. 39 Fideicommissarius sortitur forum ex persona propria & defuncti, non heredis. 40 Est enim legati personale officium. l. 28. §. 1. sup. de judiciis. Exceptio personæ heredis coherens, non transit in fideicommissarium. 41 Fideicommissarius cui restituta est hereditas, ibi conveniendus est, ubi domicilium habet, vel pars major restituta hereditatis habetur; non ubi heres, qui hereditatem ei restituit, domicilium habet. 42 Cogitur hereditarias actiones pati fideicommissarius, qui heredem coegit adire. l. 11. in fin. l. 44. sup. h. t. l. 1. §. 6. in fr. de separation. 43 In interdito fraudatorio quis incipit per additionem factam a suo vel extraneo. De interdito fraudatorio adde l. 96. in fr. de juncionib. 44 Cur ita? vide l. 6. in fr. qua in fraud. credit. 45 Plus fideicommissario heres non restituit, quam ipse fideicommissarius a defuncto capere potuit. l. 45. in fr. de jure sicut.

tius nepotes ex filia & furiosam filiam suam heredes instituit: & fideicommissit filiae, Ut si sine liberis decessisset, pars ei data perveniret ad coheredes. Furiosam ipse Titius in matrimonio collocavit, & enixa est filiam post mortem patris. Quæsitum est, defuncta furiosa, superstiti ex hujusmodi conjunctione parva filia, an fideicommissum ad coheredes pertineret? Respondit, cum filiam reliquisset proponeretur, fideicommissum non deberi. Claudius. Nam et si matrimonium cum furiosa non fuit: satis tamen factum est hujusmodi conditioni 4.

De jussis habere omnia communia. 1. De nudo ministro, seu executori. 2. De institutione servi per fideicommissum manumissi, 3. Et de eo, qui rogatus est ei servo manumisso restituere quicquid ad se pervenit. 4. De jure accrescendi. 5. De rogato restituere fratribus. 6. Si is, cujus fidei commissum est, patiatur fundum distrabi a creditore. 7. Si oneratus onerato successerit. 8. De verbis communicationem enunciantibus, & de commendatione. 9. De dote. 10. De portione unius ex fideicommissariis deficientis. 11. De detractone quartæ. 12. De redditu & mercede servorum in alimenta relicta. 13. An prælegatum alienari prohibetur, veniat in fideicommissum universale. 14. De dote. 15. De iudicio cepto cum herede, qui restituit. 16. De minore quantitate quam deberetur restituta, & de instrumentis postea repertis.

78. IDEM [lib. 21. Digestorum].

Lucius Titius intestato moriturus, cum haberet uxorem, & ex ea filiam emancipatam, codicillis hæc verba inseruit: Pertinent hi codicilli ad uxorem & filiam. Itaque rogo quicquid aut ego reliquero, aut vos ipsa habeatis, commune vobis sit. Quod si non ego rogarem, vos pro vestra pietate faceretis. Filia intestati patris bonorum possessionem accepit. Quæsitum est, an aliqua pars hereditatis Lucii Titii ex causa fideicommissi a filia matri debeatur? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, deberi, si etiam uxor parata sit in commune bona sua conferre.

§. 1. Mævia duos filios heredes reliquerat, & eodem testamento ita cavit: Fidei autem heredum meorum committo, uti omnis substantia mea sit pro deposito sine usuris apud Gaium Seium & Lucium Titium (quos etiam, si licuisset, curatores substantiæ meæ dedissem remotis aliis), ut hi restituant nepotibus meis: prout quis eorum ad annos viginti quinque pervenerit, pro portione: vel si unus, ei omnem. Quæsitum est, an fideicommissum præstari a scriptis heredibus Lucio Titio & Seio debeat? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, Lucium Titium, item Gaium Seium, fideicommissum petere non posse.

§. 2. Tres heredes scripsit: Mævium fratrem suum, ex dodrante; Seium, ex sextante; Stichum ejusdem Seii [servum, filium autem naturalem Mævii], ex uncia: & fidei commissit Seii, uti Stichum manumitteret, in hæc verba, A te peto, Seii, uti tu Stichum manumitteres: dedi inde faceres. sed & codicillis ita cavit, Unciam ex qua feci Stichum heredem, si quoniam Seius controversiam moveret, ad Mævium fratrem meum reverti volo. Tu, frater, secundum fidem & pietatem tuam, quicquid ad te pervenerit ex hereditate mea, Stichum filio tuo restitues; quod ut facias, fidei tuæ committo. Quæsitum est, cum Seius adierit hereditatem, & propter hoc compulsus Stichum manumiserit: an unciam hereditatis, ex qua Stichus heres institutus est, Stichum manumisso restituere debeat? Respondit, non proponi Seium rogatum, unciam ei restituere.

§. 3. Idem quæsit, an, si aliquam controversiam Seius de uncia hac, ex qua Stichus institutus est, facere velit, & Mævius unciam ex causa fideicommissi a Seio fuerit consecutus: utrum hanc solam unciam, ex qua Stichus institutus est, an vero & dodrantem, ex quo ipse Mævius institutus est, eidem Stichum restituere debeat? Respondit, de omni restituendo, quod ad Mævium quoquo modo pervenit, testatorem sensisse.

§. 4. Pater puerum & puellam heredes instituit, eosque invicem substituit, & si neuter heres esset, eis plures substituit [substitutosque invicem substituit], his verbis, Substitutos heredes invicem substituo: eorumdem filiorum fidei commissit, ut qui eorum vita superasset, & sine liberis intra annum trigessimum moreretur, hereditatem his quos heredes substituerat, restituerat: filius vita forem superavit, & intra trigessimum annum sine liberis decessit. Quæsitum est, ex substitutis uno defuncto ante filium, pars ejus, quæ ad ceteros substitutos, qui superviverent, pertinet, utrum pro virilibus, an pro hereditariis portionibus quibus sunt substituti, pertineat? Respondit, consequens esse, pro his partibus quibus substituti essent, fideicommissum pertinere.

§. 5. Mævia filium heredem instituit ex quincunce, Titiam filiam ex quadrante, Septicium filium ex triente, cujus fidei commissit in hæc verba: Te rogo, fili Septici, si intra vicesimum annum sine liberis morieris, quicquid ex hereditate mea ad te pervenerit, hoc fratribus tuis restituas. Quæsitum est, [an] Septicio filio defuncto intra vicesimum annum sine liberis, hoc fideicommissum utrum pro portionibus hereditariis ad fratrem & sororem ejus pertineat, an vero æqualiter? Respondit, pro parte hereditaria.

§. 6. Titia ex affe heres scripta, partem dimidiam

hereditatis Mæviæ rogata restituerat: fundum a testatore obligatum lucere noluit, sed eum vendente creditore mandavit redimendum Seio. Quæsitum est, an Titia ex causa fideicommissi Mæviæ teneatur? Respondit, cum rogata hereditatem restituere proponatur: nihil proponi, cur non teneatur. Claudius: subest enim præstari oportere id, quanto plurius fundus fuit, quam ad creditorem pervenire oportuit.

§. 7. Gaius Seio ex semisse, Titia ex quadrante, & aliis ex reliquis portionibus hereditibus instituta, ita cavit: Fidei autem vestra mando, Gaii Seii, & Lucie Titie, uti post obitum vestrum reddatis restituatis Titio & Sempronio semissem patrimonii & portionis ejus, quam vobis dedi. Quæsitum est, cum utrique adierit hereditatem, & postea Gaius Seius defunctus sit, Lucia Titia herede instituta, an hæc Lucia Titia partem dimidiam semissem, quam rogatus erat Gaius Seius restituere, protinus debeat: an vero, post suam demum mortem, universum fideicommissum, tam ex sua persona, quam ex Gaii Seii datum restituere debeat? Respondit, Luciam Titiam statim teneri, ut partem dimidiam semissem ex persona Seii restituat.

§. 8. Filiam suam heredem scripsit & nepotem, quem ex ea habebat, ei substituit, & ita cavit: Lucio Titio fratris mei filio, genero meo, ducentos aureos relinquo, quo legato scio illum contentum esse: quoniam scripsi universam rem meam, eo quod filiam meam & nepotem meum heredes scripsi, universam substantiam eis communicasse: Quos invicem commendando: filia adita patris hereditate, divertit a marito. Quæsitum est, an Titius quondam ejus maritus suo vel filii sui nomine, ex fideicommissio communionem bonorum consequi possit viva quondam uxore sua vel post mortem ejus? Respondit, nihil fideicommissi datum genero proponi, præter ducentos aureos.

§. 9. Idem quæsit, eandem uxorem marito herede scripto, fideicommissio, ut cum moreretur, filio communi omne quod ad eum ex hereditate sua pervenisset, restitueret: an illæ quoque res & possessiones, quæ in dotem datæ & post divortium restitutæ mulieri fuerant, fideicommissio contineantur? Respondit: quod mulier in bonis suis reliquisset, id fideicommissio contineri. Claudius & alii de eodem facto consultus, ita respondit: si restitutæ sint res, secundum id quod supra responsum est, in bonis mulieris computari; si non sint restitutæ, quia ex stipulatione de dote reddenda interposita restituendæ sint, eo auctiorem hereditatem computari.

§. 10. Quæ habebat filium, & ex eo nepotem, utrosque in mariti potestate, maritum ex affe scripsit heredem, ejusque fidei commissit in hæc verba: [Si] Titius maritus meus mihi heres erit, peto, fideique ejus committo, quicquid ex hereditate mea ad eum pervenerit, cum mori ceperit, det restituat Gaius filio nostro: ita tamen ut decem quidem uncias Gaius habeat, duas autem uncias Seius nepos habeat: quod ut fiat, fidei ejus Titii heredis mei committo. Pater emancipavit filium, nepotem amittit & superstiti filio decessit. Quæsitum est, an priore parte scripturæ universa hereditas patris ex causa fideicommissi filio debeatur: & illa sequentia verba, ita tamen, ut decem uncias filius, duas autem nepos habeat, ex voluntate defunctæ ita demum locum haberent, si die fideicommissi cedente filius & nepos eorum in natura essent; cum autem non supervixit ad diem fideicommissi nepos, sequens scriptura cesset? Respondit, ea quæ proponerentur ostendere, decem duntaxat uncias filio datas.

§. 11. Heres institutus, uxori rogatus totam hereditatem restituere, restituit detracta quarta. Quæsitum est, cum uxor quartam partem hereditatis præsentis die, & reliquam post tempus alii rogata a testatore fuisset restituere: an id, quod heres ei detraxisset quartæ nomine, in restituendo fideicommissio imputare possit? Respondit, quatenus cepisset, fideicommissio obstrictam.

§. 12. Heredem fidei commissit, ut quicquid ex parte tertia hereditatis pervenerit ad eos, id redderet Gaius Mævio alumno testatoris, cum fuerit annis quindecim, & subjunxit hæc verba: interim ex defectu paupertatis, qui ad vos pervenerit, alatis erunt usuris pro quantitate minorum reddendis: hoc amplius eidem alumno meo bonum Caletanum & vernaum fratrem, qui eum artificio suo mercede data alere poterit. Quæsitum est, cum alimenta multo minora præstiterint heredes scripti, quam usuræ summæ redactæ competeant, an & residuas præstare compelli debeant totius temporis, an ex die quo quintumdecimum expleisset? & cum servi legati ei specialiter, ut ex mercedibus aleretur, statim venierint; utrum mercedes an usuras petere debeat? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, testatorem videri de omni redditu & mercede servorum restituenda sensisse.

§. 13. Pluribus heredibus institutis, in quibus & libertis tribus ex dodrante, eidem fundos per præceptionem dedit: & ab his petiit, ne eos alienarent, & ut qui vita superasset, solidos eosdem fundos obtineret: deinde unius ex his libertis Otacilii fidei commissit, uti quicquid ad eum ex hereditate bonis pervenisset, deducto pro ea parte ære alieno, & legatis, [et] isti viginti aureis, restituat Titio. Quæsitum est, an etiam partes tertias fundorum prælegatorum [cum] libertis eidem deducere deberet? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, non debere restituere præceptionem, quum ipse testator & legata excipi voluisset.

§. 14. Maritus, uxore instituta herede ex parte tertia,

1 Vide l. 6. C. de instit. 2 Ratio dubitandi. 3 Imo, furiosus retinet matrimonium. vide quæ notavi ad l. 12. §. 1. sup. de off. Præsid. 4 Ut sufficiat quocunque modo liberos sustulisse. 5 Eadem verba repetuntur in l. 89. §. 3. de legat. 2. 6 Vide l. 1. §. 5. h. t. 7 l. ultim. §. 3. de legat. 2. ita legari potest, arg. l. 11. sup. de legat. 3. 8 Fideicommissum tacitum his verbis inducitur. l. 19. §. 1. sup. h. t. 9 Lego, habeatis, vel habeatis: a me scilicet. 10 Possunt aliqui gravari de bonis invicem committendis. Bart. Quid? pro qua parte bona communia erunt? Equaliter. d. l. ult. 11 De re scilicet nam testamento cura non datur. l. 1. Inst. de curator. 12 l. 6. in fin. sup. de iur. 13 Ex d. h. uncias. adde §. 5. h. t. de hered. inst. 14 Controversiam moveri jure vel factis, in iudicio, vel extra. Accert. Bart. adde Bald. l. 2. C. de transactio. 15 Controversiam de legata non movere iustus, intelligitur iustus sine eam rem habere legatarium ad eum sine modum, quo res erat. l. 16. §. 10. sup. h. t. 17 Quo vulgariter, & ex diversis partibus, & substitutio expiravit. 18 Ex diversis partibus. Ceteris. 19 Hæc secunda substitutio est. 20 Vita alterum superat, qui substitutus relatus est. 21 Idem est si natus fuit deinceps, & omnes venient ad fideicommissum post mortem ultimi morientis. Succedent enim pro his portionibus, quibus substituent vulgariter substituti. 22 Portio, adjecta in substitutione vulgari, censetur repetita in fideicommissio universali si dem facta. 23 Id est, pro portionibus hereditariis, non in virilibus. portio deficientis adde l. 23. sup. h. t. 24 Id est, quicunque uncias. 25 Id est, tribus uncias. 26 Id est, ex quatuor uncias. 27 Quid, si nullos fratres, sed forores tantum reliquerit? fororibus debetur, atque ita appellatione fratrum intelliguntur forores. Ancharanus hæc regulam restringit, ut ea locum non habeat, ubi de odio agitur. adde l. 3. sup. de pact. a. de l. ultim. §. h. t. 28 Pro parte eorum hereditaria scilicet, ut mos sequitur. 29 Mandans emi, ipse emere videtur, l. 22. §. 3. sup. mandati. vide quæ scripsi ad l. 1. C. de iure domini impetrando. 30 Id est, semissem patrimonii in partes divisi, & d. d. d. seu d. d. d. id est, duo per unum, figura cum diversis rediguntur in unam convenientiam, vel quoties unum duobus exprimitur; quale illud, Pateris libabat & auro:

& pluribus ei fideicommissis datis, dotem quoque prælegavit his verbis, *Seis uxori mea dari volo a filiis meis summam dotis ejus, qua mihi pro ea illata est: ejusdemque uxoris fidei commisit, ut partem hereditatis & quacunque ei legasset, post mortem suam Titio filio communi restitueret.* Quæsitum est, an summam quoque dotis inter cætera legata ex causa fideicommissi filio suo restituere debeat? Respondit, non alias nisi manifestum esset, de dote quoque restituenda testatorem sensisse, atque etiam si sensisset, & hoc fuerit approbatum: ita ejus quoque petitionem fore, si non minus in quantitate, quæ Falcidia nomine remaneret, foret, quam in quantitate dotis. §. 15. Rogatus hereditatem restituere Septicio, cum erit annis viginti, interea fundos, quos defunctus pignori acceperat, vendidit, & propterea pigneratitia [judicio] a debitore conventus decessit; herede relicto Sempronio, & judicio nondum finito restituit hereditatem Septicio. Quæsitum est, an 2 judicio nihilominus ipse condemnari debeat, cum potuerit retinere, vel cavere sibi id quod ex causa julicati præstaturus esset? Respondit, judicii 3 executionem nihilominus adversus heredem & post restitutam hereditatem mansisse. §. 16. Heres ejus 4, qui post mortem suam rogatus erat universam hereditatem restituere, minimam 5 quantitatem, quam solum in bonis fuisse dicebat, his, quibus fideicommissum debebatur, restituit: postea repertis instrumentis, apparuit quadruplo amplius hereditate 6 fuisse. Quæsitum est, an in reliquum fideicommissi nomine conveniri possit? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, si non 7 transactum 8 esset, posse.

De restitutione minoris.

79. I D E M [lib. singulari Quæstionum publice tractatarum]. Si pupillus parenti suo heres extitit, & fideicommissam hereditatis partem restituit, mox abstinetur 9 paterna hereditate: optio deferenda est fideicommissario ut aut portionem quoque pupilli 10 agnoscat, aut toto discedat 11; aut omnimodo bona vendenda 12, sunt ut id, quod superfluum est 13, pupillo servetur 14. & si in solidum bona venire non possunt, omnimodo actiones fideicommissariæ dene-gandæ erunt: erat enim in potestate illius, universum suscipere, & si quid plus erit, pupillo servare.

De creditoribus hereditibus.

80. I D E M lib. 5. Digestorum.

Matrem & avunculum, eisdemque creditores 15 suos, heredes scripsit Lucius Titius, & eorum fideicommissit, ut post mortem restituerent, quod ex re familiari testatoris superfuerit, Septicio: heredes non modicam partem bonorum testatoris consumpserunt: & multos heredes reliquerunt: quibus sciendis, multa corpora, quæ remanserant ex bonis Lucii Titii, Septicius possedit. Quæsitum est, an id, quod Lucius Titius debuit matri & avunculo, heredes eorum a Septicio petere possint? Respondit, non posse, Claudius: Additione enim hereditatis confusa 16 obligatio intercederat: sed fideicommissi repetitio erat: cujus æquitas deficit his, qui multa ex hereditate consumpsisse proponuntur.

De tribus filiis institutis, ex quibus duo invicem vulgariter substituti sunt, & per fideicommissum rogati sicut portionem suam, exceptis bonis maternis & avitis, ei, vel eis, qui superessent, restituere.

81. PAULUS 17 Imperialium 18 sententiarum in cognitionibus prolatarum ex libris 6. 19 libro 1. seu Decretorum 20 libro 2. 21.

Julius Phœbus testamento facto, cum tres liberos heredes institueret, Phœbum & Heracliam ex eadem 22 matre, Polycraten ex alia, æquis portionibus, petit a Polycrate minore fratre, ut accepto certo prædio, hereditatem fratribus 23 concederet; & invicem eos, qui ex eadem matre erant, si qui eorum heres non fuisset, substituerat: Polycrati, si intra pubertatem decessisset, secundas tabulas fecit, quas matri ejus condemnavit 24 aperiendas 25, si impubes obisset; deinde petit a prioribus, ut si quis eorum sine liberis decederet, portionem suam, exceptis bonis maternis eorum & avitis, ei, vel eis, qui superessent, restitueret. Heraclia soror mortua sine liberis, fratrem Phœbum heredem instituit. Polycrates fideicommissum petierat, & obtinuerat apud Aurelium Proculum Proconsulem Achaïæ: appellatione facta, cum solum Phœbus egisset 26, id est, altera parte absente, victus est, quia ei vel eis verba utrosque fratres complecterentur. atqui invicem duos illos tantum substituerat: sed & voluntas hæc patris videbatur, qui exceperat eorum bona materna, quia Polycrates aliam

1 Hæc verba, legata restituantur, non pottinguntur ad debita prælegata, nisi probetur testatorem sic sensisse. Bart. 2 Instantia cepta cum herede, facta restitutione durat ad versus ipsum & heredem ejus. Bart. 3 Pigneratitia. 4 Ad intellectum hujus l. vi. de Legum. emanat. lib. 2. cap. 3. num. 3. ubi hæc leg. conciliat cum l. 6. sup. de transact. & l. 17. C. de jur. jur. Ank. 5 Fuit quædam, id est, non solidam, non unigenitam. l. 7. §. 9. sup. de legat. 2. 6 Id. in hereditate. 7 Rex de novo reperta nec restituit debent restitui: nisi prima restitutio per modum transactionis fuerit celebrata. Bart. l. 19. C. de transact. 8 Imo, ut sit transactum, transactio non extenditur ad res ignoratas tempore transactionis: si quidem per errorem quis non tam transigit, quam deceptur. l. 9. §. 1. §. 2. sup. de transact. sed ibi heres fuit in dolo: hic non fuit. 9 Ex mox abstinere; id enim licet minori. C. si minor ab hered. se abstin. 10 Vacantem se. 11 Nisi velit universam hereditatem dimittere. infir. h. t. 12 Ut scilicet. latissimæ creditoribus defuncti. 13 Ex pretio venditæ hereditatis. 14 Si forte iterum se restitui possulet. Atqui servari potest superfluum pupillo, cum eo causa minor omnia hereditate & repudiata, eaque vendita, se repellendus. l. 24. §. 2. sup. de minor. utique terratur pupillo, quia fideicommissarius, non agnita universa hereditate, se ea indignum tenet. 15 Eisdem creditoribus & heredi licet constituere ex eo fideicommissum, quod universum restituere iustus est. l. 5. §. 9. sup. h. t. 17 Eadem est inscriptio in 2. sup. de iure patronatus. Vid. Cujac. 2. ob. 25. 18 Ad Imperialium. 19 Tandem enim libros decretorum Antonini & Severi Paulus scripsit: Severus, inquam, ut in l. 9. sup. de decurion. 20 Decreta sunt sententiæ prolatae in cognitionibus causarum, vel ab ipso Imperatore vel eo præloato. 21 Libros primos Cujac. 3. ob. 60. Idem enim sunt decretorum & imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum libri: quinimo decreta nihil aliud sunt, quam Imperatorum sententiæ prolatae in cognitionibus, de quibus postea, si quid dubii in his accubuit, principes rogabantur. l. 97. sup. de leg. 3. l. 1. §. 1. infir. de iure fidei. 22 Et sic uterini erant. 23 Appellatione fractionem, littere hæc continentur, ut l. 78. §. 5. sup. h. t. l. 35. sup. de pactis. 24 Legi commentariæ. 25 Vide o. 3. infir. de post. 2. Gai. inst. §. disti ad l. 12. sup. testament. quæcumque adaperantur. 26 Id est, hæc verba non solent. Novell. 47. in princ. Novell. 65. c. 4. id est, adversario absente, una tantum parte presente. Quæ productiones testium æquæ appellatur: altera agendi forma est, quæ sit utraque parte presente hæc verba. Mox super causa alio sensu dicitur

matrem, & quidem superfluum habebat, cujus etiam fidei commissum erat, ut legata, quæ ei dederat, intestata moriens Polycrati filio suo restitueret.

TIT. II.

QUANDO 27 DIES 28 LEGATORUM VEL FIDEICOMMISSORUM CEDAT 29.

De tabulis pupillaribus.

1. PAULUS lib. 2. ad Sabinum.

Mortuo patre, licet vivo pupillo, dies legatorum a 30 substituto datorum cedit.

De usufructu, usu, habitatione.

2. ULPIANUS lib. 15. ad Sabinum.

SI pure sit usufructus 31 legatus, vel usus 32, vel habitatio 33: neque eorum dies ante aditam hereditatem cedit, neque petitio ad heredem transit. idem, & si ex die sit usufructus relictus.

3. IDEM lib. 5. Disputationum.

Nam cum ad heredem non transferatur, frustra 34 est, si ante quis diem ejus cedere dixerit.

De legato cum heres, 1. Vel cum legatarius morietur.

4. IDEM lib. 19. ad Sabinum.

SI cum [heres] morietur 35, legetur: conditionale 36 legatum est 37, denique 38 vivo herede defunctus legatarius ad heredem non 39 transfert. §. 1. Si vero cum ipse legatarius morietur, legetur ei: certum est, legatum ad heredem transmitti 40.

De morte legatarii postquam dies cessit. 1. De legato puro vel in diem. De usufructu. 2. De legato conditionali.

6. Quibus diebus hereditas legatarii præstatur.

7. Cui acquiratur legatum.

5. IDEM lib. 20. ad Sabinum.

SI post 41 diem legati cedentem legatarius decesserit, ad heredem suum transfert legatum. §. 1. Itaque si perurum legatum est, ex die mortis 42 dies ejus cedit. † Si vero post diem sint legata relicta, simili modo, atque 43 in puris dies cedit. nisi forte id fuit legatum, quod 44 ad heredem non transit: nam hujus dies non ante cedit: ut puta si usufructus sit post annum relictus. hanc enim sententiam probamus. §. 2. Sed si sub conditione sit legatum relictum, non prius dies legati cedit, quam 45 conditio fuerit impleta: ne quidem, si ea sit conditio, quæ in potestate sit legatarii. §. 3. Sed si ea conditio fuit, quam Prætor remittit 46: itatim dies cedit. §. 4. Idemque & in impossibili 47 conditione, quia pro puro hoc legatum habetur. §. 5. Item si qua conditio sit, quæ per legatarium non 48 stat, quo minus impleatur; sed, aut per heredem, aut per e jus personam, in cujus persona iustus est parere conditioni: dies legati cedit. quoniam pro 49 impleta habetur: ut puta si iustus sim heredi decem dare, & ille accipere nolit. † Sed & si ita mihi legatum sit, Si Seiam uxorem duxero, nec ea velit nubere: dicendum erit, diem legati cedere, quod per me non stat, quo minus paræam conditioni, sed per 50 alium stat, quo minus impleatur conditio. §. 6. Iisdem autem diebus, id est, iisdem pensionibus, heredi præstabitur legatum, quibus legatario ipsi præstabitur.

§. 7. Si cum dies legati cedere inciperet, alieni quis juris est: deberi his legatum, quorum 51 juri fuit subjectus. & ideo, si purum legatum fuerit, & post diem legati cedentem liber factus est: apud dominum legatum relinquet. sed si usufructus 52 fuerit legatus, licet post mortem testatoris, ante aditam [tamen] hereditatem, sui juris efficiatur: sibi legatum acquirit.

De ademptione conditionali. 1. De legato extrinsecus suspensio. 2. De codicillis.

6. PAULUS lib. 3. ad Sabinum.

Quod pure datum est, si 53 sub conditione adimatur, quasi sub conditione legatum habetur. §. 1. At si extrinsecus 54 suspendatur legatum, non ex ipso testamento: licet ante decedat legatarius, ad heredem transmississe legatum dicimus. veluti 55 si rem dotalem maritus legaverit extero, & uxori aliquam pro dotali re pecuniam; deinde deliberante uxore de electione dotis, decesserit legatarius, atque legatum elegerit mulier: ad heredem transire legatum dictum est. idque & Julianus respondit: magis 56 enim mora, quam conditio legato injecta videtur. §. 2. Eorum legatorum, quæ in codicillis relicta sunt, perinde 57 dies cedit, atque testamento relictorum.

in l. 15. §. 2. sup. de jur. jur. quod ex hac solum parte reo condicitur, qua furis est heres; aut ex illa, qua & fur est ipse. neque dolo malo contrectavit. vide Cujac. 4. ob. 70. 32. & ad Novell. 49. 27 Lib. 6. C. 63. adde 7. lib. 3. tit. 3. Ulp. 24. §. 30. 28 Dies legatorum varie cedere dicitur. Plurimum enim queritur, quando dies legati cedat, vel propter transmissionem, vel propter obligationem, vel propter petitionem, vel propter dominii translationem. 29 Vide l. un. C. de caducis. Porro cedit dies, cum incipit deberi legatum: venit dies, cum debiti peti potest. l. 213. infir. de verb. sign. cedit a morte testatoris. l. 5. infir. h. t. peti potest ab adita hereditate. l. un. §. 5. C. de caducis. 30 l. 7. §. 3. infir. h. t. 31 Legatum servituti personalis cedit ab adita hereditate. 32 Quid? legatum servituti realium quando cedit? a mortis tempore. Bart. hoc. 33 l. 9. infir. h. t. 34 Si dies legati non cedit a die mortis, ad heredem legatarii non transferitur legatum: si cessit, transferitur. l. 4. §. 1. l. 15. in fin. infir. h. t. l. un. §. 6. C. de caducis. 35 Conditionale legatum, quod continetur in morte heredis: secus, si in morte legatarii. 36 l. 113. in fin. infir. h. t. l. 12. in fin. sup. de leg. 2. l. 1. §. 2. l. 79. sup. de cond. & demonstr. l. 1. §. 22. infir. hoc tit. 37 Sub die enim legatum relictum est, qui habetur conditio. l. 100. l. 75. sup. de condit. & demonstr. 38 Il est, & ideo, si vivo herede. 39 Cur? mortuus est, antequam impleta esset conditio. 40 Cur? moriendo conditionem implevit. 41 Legatum transmittitur ad heredem post diem cessationem. l. 3. C. h. l. Goth. Ann. antem legata in heredem non transeunt. l. 4. l. 11. sup. de ann. & mens. legat. 42 Qui certus est, vide l. 26. sup. de usufr. leg. 43 l. 21. infir. h. t. l. un. §. 5. C. de caducis. 44 Constitutus ad heredem non transit. l. 3. sup. h. t. 45 l. 7. sup. de cond. & demonstr. l. un. §. 7. C. de caducis. 46 Qualis est inscribenda. l. 3. §. 2. sup. de cond. & demonstr. l. un. §. 7. C. de caducis. §. 9. sup. ad 30. l. 100. 47 Impossibile, quod iam impossibile conditione relictum est. l. 3. sup. de cond. & demonstr. 48 l. 100. §. 2. sup. de cond. & demonstr. 49 l. 24. sup. de cond. & demonstr. l. 1. C. de verb. sign. l. 4. C. de condition. infir. 50 l. 27. sup. de cond. & demonstr. 51 l. 18. infir. hoc tit. 52 l. 14. in fin. J. h. t. 53 l. 7. l. 10. sup. de adimend. l. 107. in fin. sup. de cond. & demonstr. 54 Conditio tacita ex testamento præcedens, impedit diem legatorum cedere; secus, si extrinsecus veniat. l. 99. sup. de cond. & demonstr. 55 Præcedentia Sabini fuerunt? hæc Pauli ad Sabinum. 56 Differentiam mora & conditionis observa. 57 l. un. C. h. t. l. 2. §. 2. l. 66. sup. de iure codicill.

De aditione heredis. 3. De legatis relicti a substituto vulgari- ter, 4. Vel pupillariter. 6. Si seruo legetur.

7. ULPIANUS lib. 20. ad Sabinum.

Heredis aditio moram legati quidem petitioni facit¹, cessioni² diei non facit. §. 1. Proinde³ si pure institutus tardius adeat, siue sub⁴ conditione per conditionem impediatur: legatarius securus est. §. 2. Sed & si nondum natus sit heres institutus, aut apud hos- tes sit, similiter legatario non nocebit: eo quod dies legati cessit.

§. 3. Inde dicimus: Et si a substituto⁵ legatum sit relictum; quam- diu institutus deliberat, defuncto legatario non nocebit, si postea he- res institutus repudiavit. nam ad heredem suum transfulerit⁶ petiti- onem. §. 4. Tantundem & si ab impuberis substituto legetur: nam ad heredem suum legatum transfert. §. 5. Tractari tamen potest, si im- puberi substitutus damnatus sit, si intra pubertatem filius decesserit, *Seio centum dare: an vivo pupillo defunctus Seius ad heredem trans- ferat, quasi⁷ ea conditio sit expressa, quæ inerat? Et magis est, ad heredem legatarii transire.* §. 6. *Interdum aditio heredis legatis moram facit: ut puta⁸ si forte seruo manumisso, vel ei⁹, cui ser- uo legatus est, & ideo¹⁰ seruo aliquid legatum sit: nam seruo¹¹ legati relicti ante aditam hereditatem dies non cedit.*

8. IDEM lib. 24. ad Sabinum.

Nam cum¹² libertas non prius competat, quam adita hereditate: æquissimum visum est, nec legati diem ante cedere. alioquin inu- tile fieret legatum, si dies ejus cessisset, antequam libertas compe- ret: quod evenit, se seruo pure legetur, & liber esse sub conditione ju- beatur: & pendens conditio inveniatur, & post aditam hereditatem.

De habitatione filiofamilias vel seruo legata.

9. IDEM lib. 21. ad Sabinum.

S habitatio¹³ filiofamilias vel seruo legata sit, puto, non adqui- ri domino vel patri legatum, si¹⁴ ante aditam hereditatem filius vel seruus decesserit: nam¹⁵ cum personæ cohæreat, recte dicitur ante aditam hereditatem diem non cedere.

De annuis, mensuris vel diariis legatis.

10. IDEM lib. 23. ad Sabinum.

Cum in annos singulos legatur, non unum legatum esse, sed plu- ra¹⁶, constat.

11. JULIANUS lib. 37. Digestorum.

Nec refert, singuli aurei in annos singulos legentur, an in annum primum mille aurei, in secundum homo, in tertium frumentum.

De legato generis. 8. De electione alii quam legatario commissa.

12. ULPIANUS lib. 23. ad Sabinum.

Nec¹⁷ semel diem ejus cedere, sed per singulos¹⁸ annos.

§. 1. Sed utrum initio cuiusque anni, an vero finito anno cedat, quæstionis fuit? Et *Labeo, Sabinus, & Celsus, & Cassius, & Ju- lianus in omnibus, que in annos singulos relinquuntur, hoc probave- runt, ut initio¹⁹ cuiusque anni huius legati dies cederet.* §. 2. In- de Julianus ait, hoc²⁰ legatum, si seruo relinquatur, deinde post pri- mum vel alterum annum sit liber, sibi eum acquirere. §. 3. Item Cel- sus scribit, quod & Julianus probat, huius legati diem ex die mortis ce- dere, non ex quo adita est hereditas: & si forte post multos annos adeat hereditas, omnium annorum legatario deberi. §. 4. Sed & si quot- annis sit legatum, mihi videtur etiam in hoc initium²¹ cuiusque anni spectandum: nisi forte evidens sit voluntas testatoris in annuas pensio- nes ideo dividendis, quoniam non legatario consultum, sed heredi pro- spectum voluit, ne urgeretur ad solutionem. §. 5. Si in habitatione ali- quid, vel in disciplina legetur sic, *annua²² vel quotannis:* quibus²³ diebus pensio debetur habitationis vel mercedis disciplinarum, isdem intelligitur legatum relictum, conjectura voluntatis facta. §. 6. No- vissime Pomponius scribit, nihil interesse, utrum in annos singulos vel quotannis²⁴, an in singulos menses vel quot²⁵ mensibus, an in singulos dies vel quot diebus legetur: ipse quoque huic sententiæ accedo: proin- de, & si annui legentur tot aurei, idem erit dicendum. §. 7. Si cui bono generaliter sit legatus & antequam vindicet, decesserit²⁶: ad he- redem suum legatum transfert. §. 8. Si Titio sit [sic] legatum, *quem Seius elegerit, & Seius post electionem decesserit: locus est vin- dicationi semel acquisitæ.*

De conditione quam certum est existitram.

13. POMPONIUS lib. 6. ad Sabinum.

Hujusmodi legatum, *siue illud factum fuerit, siue non [fuerit], illi do, lego*, ad heredem non transit, nisi alter casus vivo legatario ex- stiterit: quoniam causa, ex qua debeat, præcedere²⁷ semper debet: nec, quia certum est, alterutrum futurum, omnimodo debeat: nam tale²⁸ legatum, *Cum morietur, heres dato*, certum est debitum [iri], & tamen ad heredem legatarii non transit, si vivo herede decedat²⁹.

De usufructu. De electione. 2. De legato filiofamilias ut ipsi solvatur. 3. Cui acquiritur legatum.

14. ULPIANUS lib. 24. ad Sabinum.

¹ Nam enim ante aditam hereditatem deberet. l. 32. *supr. de leg. 2.* ² Cessisse diem legati. & petere legatum posse, differunt. Ille enim aditio hereditatis non dif- fert diei cessationem, sed petitionem. ³ Sabinus præcedentia fuerunt: hæc Ulpiani ad Sabinum. ⁴ Vide l. 18. §. 2. *infr. h. t.* ⁵ Vide l. 1. *supr. h. t.* ⁶ Al. transitit. ⁷ l. 21. §. 1. *infr. h. t.* ⁸ Superior versiculus Sabinus fuit: hic vero Ulpiani ad Sabinum scribentis, ut & l. 8. *infr. h. t.* ⁹ Vel si cui. Cuiac. 4. *observ. 33. & 18. obs. 16.* ¹⁰ Et eisdem seruo. Cuiac. 18. *obs. 16.* ¹¹ l. 1. *infr. h. t.* ¹² d. §. 6. ¹³ l. 2. *supr. h. t.* adde l. 12. §. 5. *infr. h. t.* ¹⁴ Secus, si post aditam. ¹⁵ Hæc Ulpiani sunt ad Sabinum: præcedentia vero Sa- binus. ¹⁶ Vide l. 3. *supr. de annuis. l. 1. §. 16. supr. ad l. Falcid.* ¹⁷ Lega- tum annuum non est unum, sed multiplex. adde §. 2. *infr. h. t.* ¹⁸ l. 1. C. h. t. ¹⁹ l. 11. *supr. de usu & usufr. legat.* ²⁰ Annua legata initio cuiusque anni cedunt. ²¹ Annuum scil. ²² d. l. 1. C. h. t. ²³ l. 20. l. 26. §. 2. *infr. h. t.* ²⁴ Vide l. 42. *infr. de verb. oblig.* ²⁵ l. 3. *supr. de annuis.* ²⁶ Id est, singulis mensibus. vide l. 8. §. 24. *supr. de transact. sic alibi quot diebus apud Livium lib. 5. quot kalendis Plant. Stichus 2. dixi ad Varroem 4. de lingua.* ²⁷ l. 19. *in fin. supr. de optio. 9. 23. infr. de legat.* ²⁸ l. 43. *in fin. supr. de aditio.* ²⁹ l. 4. *supr. h. t.* ³⁰ Quia est conditionale legatum: nam dies incertus facit conditionem. l. 75.

Si usufructus aut decem, utrum legatarius voluerit, sint legata: utrum- que spectandum³⁰, & mortem testatoris, [&] aditionem heredi- tatis: mortem, propter decem; aditionem, propter usufructum. quam- vis enim electio sit legatarii, tamen nondum³¹ electioni locus esse po- test: cum proponatur, [aut] nondum testatorem decessisse, aut eo mortuo hereditas nondum adita. §. 1. Inde querit Julianus, si post mortem testatoris legatarius decedat, an ad heredem transfertur decem legatum? Et libro xxxvii. Digestorum scribit, posse dici, decem trans- tulisse: quia mortuo legatario dies legati cedit. argumentum Julianus pro sententia sua adfert tale. *Seia decem, aut, si pepererit, fundum be- res meus dato: nam si, antequam pariat, inquit, decesserit, ad here- dem suum decem transmittet.* §. 2. Si ita quis legaverit filiofami- lias, *ut ipsi³² solvatur:* potest procedere legatum, nec imputari he- redi³³ cur non patri sed potius filio solvat. finge enim hoc nomina- tim expressum ita, *ut filio solvat:* certe³⁴ si pater petat, exceptio- ne erit repellendus. §. 3. Si dies legati cesserit, deinde legatarius in jus alienum pervenit: ipsi potius debetur legatum, in cuius ipse jus pervenit: transeunt³⁵ enim cum eo, quæ ei debebantur. sed, si sub conditione fuerit legatum, non transit, sed expectabit³⁶ conditionem: eique acquiratur, cujus juris erit conditionis existentis tempore. quod si³⁷ sui juris fuerit eo tempore, sibi potius acquirat.

De morte patris & emancipatione.

15. IDEM lib. 5. Disputationum.

Si ita esset liberis fideicommissum relictum, si morte patris sui juris es- sent effecti, nec mortalitate patris sed emancipatione³⁸ patresfami- liarum constituti sint: deberi eis fideicommissum nemo dubitaverit: diemque ejus emancipatione cessisse qui morte patris cederet.

De alternatione. 1. De usufructu seruo legato.

16. JULIANUS lib. 35. Digestorum.

Cum ita legatum est, *Stichum, vel quod ex Pamphila natum erit, be- res meus dato:* non ante dies legati ejus cedit, quam³⁹ aliquid ex Pamphila natum fuerit, aut certum fuerit, nasci non posse.

§. 1. Cum seruo⁴⁰ legato, antequam hereditas ejus, qui legaverat, adiretur, usufructus ab alio legatus fuerit; & prior hereditas ejus, qui usufructum legaverit, adita fuerit; nulla ratio est, cur diem legati ce- dere existimemus, antequam ea quoque hereditas, ex qua servus le- gatus erat, adeatur. cum neque in presentia ullum emolumentum he- reditati acquiratur: & si interim servus mortuus fuerit, legatum ex- tinguitur⁴¹. quare adita hereditate existimandum est usufructum ad eum, cujus servus legatus esset, pertinere. §. 2. Quod si ser- vus, cui usufructus legatus fuerit, ipse legatus non fuerit: dicen- dum est, usufructum ad hereditatem⁴² pertinere, eo quod dies ejus ante aditam hereditatem non cesserit.

Si seruo legato aut filiofamilias legetur.

17. IDEM [lib. 36. Digestorum].

Cum legato⁴³ seruo aliquid legatur, dies ejus legati, quod seruo da- tur, non mortis tempore, sed aditæ hereditatis cedit: & ideo im- pedimento non est regula juris, quo minus manumisso legatum debeat: quia etsi confestim paterfamilias moreretur, non in eisdem perso- nam & emolumentum legati & obligatio juris concurreret. † Perin- de igitur est hoc, de quo queritur, ac si⁴⁴ filio herede instituto patri legatum esset. quod consistere intelligitur, eo quod quamvis sta- tim paterfamilias moriatur, potest emancipatus adire hereditatem, ut patri legatum debeat.

De conditione liberorum.

18. IDEM lib. 37. Digestorum.

Is, cui ita⁴⁵ legatum est, *Quandoque⁴⁶ liberos habuerit,* si prægnan- te uxore relicta decesserit, intelligitur expleta conditione decellis- se, & legatum valere: si tamen posthumus natus fuerit.

De legato sub conditione in aliud translato. 1. De conditione, si quid non detur. 2. De peritate & conditione. 3. De eo, quod sub conditione debetur testatori.

19. IDEM lib. 70. Digestorum.

Cum sine præfinitione temporis legatum ita datum fuerit: *Uxori meæ penum heres dato. si⁴⁷ non dederit, centum dato:* unum legatum intelligitur [centum]: & statim peti potest. penoris autem causa eo tan- tum pertinet, ut, ante litem contestatam tradita peno, heres liberetur.

§. 1. Quod si ita scriptum sit, *Si penum intra Kalendas non dederit, centum dato:* non efficitur, ut duo legata sint, sed ut centum legata sub conditione videantur. idcirco si uxor ante Kalendas decesserit, heredi suo neque penum relinquet, quæ legata non est: neque ea centum, quia dies legati cesserit. §. 2. Cum ab eo mihi fideicom- missum datum est, cui sub conditione legatum est, quemadmodum⁴⁸ si herede instituto sub conditione, pure mihi legetur. §. 3. *Si de- bitori, quod sub conditione debet,* legatum est, præfens legatum est: agique ex testamento statim potest, *ut liberatio præstetur:* & si post mortem testatoris decesserit, ad heredem transmittit actionem.

§. 4. Hæc dicenda erunt, & si non ipsi debitori, sed alii cui libet similiter legatum esse proponatur.

supr. de cond. & demorf. ³⁰ Expectandum. Cuiac. 18. *obs. 16.* ³¹ l. 21. *supr. de usu & usufr. legat.* ³² l. 26. §. 8. *supr. de cond. ind. b.* ³³ Id est, heredi non est imputanda hæc ignorantia: nec enim sponte cum legatariis contrahit: non le- gatarius facit, sed in ipsos incidit per aditionem hereditatis. vid. Cuiac. 7. *obs. 35.* ³⁴ Qui filio alicujus legat, ut ipsemet solvatur, hoc velle intelligitur, ut ne in eo legato usufructum pater legatarii consequatur. adde *Authent. excipiunt. C. de bonis que liberis. Novell. ut liceat matri & a. i. a.* ³⁵ Vide l. 15. *supr. de adoptione.* ³⁶ Sed exspe- ctamus. Hal. ³⁷ l. 5. C. de condit. *infr.* ³⁸ In tempus emancipationis, vel cum sui juris quis erit, fideicommissum relictum, quocumque modo patria potestate libera- to debeat. Paul. 4. *sentent. l. 9. 12. idemque jus est, uno casu expresso. l. 11. §. 11. supr. de leg. 3. l. 22. supr. ad SC. Trebell. l. 3. C. de institutionib.* ³⁹ l. 8. *supr. h. t.* ⁴⁰ l. 17. *infr. h. t.* ⁴¹ Vid. l. 3. *supr. h. t.* ⁴² Id est, heredem, ut l. 91. §. 6. *supr. de legat. l. vide Cuiac. 25. observ. 40.* ⁴³ l. 16. §. 1. *supr. h. t.* ⁴⁴ Vid. l. 25. *supr. de legat. l.* ⁴⁵ l. 20. *supr. ad SC. Trebell. l. 1. 153. infr. de verb. sign. l. 187. supr. de reg. jur.* ⁴⁶ Legatum est, si quando liberat. Hal. ⁴⁷ Adde l. 24. *infr. h. t. l. 1. §. 9. supr. ad leg. Falcid. l. 1. supr. de peno. Goth. Vid. Leonin. emendat. lib. 3. cap. 12. num. 14. Ant.* ⁴⁸ l. 7. §. 1. *supr. h. t. l. 21. in fin. infr. h. t.*

De annuis legatis.

20. MARCIANUS lib. 6. Institutionum.

SI cum praefinitione annorum legatum fuerit, veluti Titio dena us- que ad annos decem: Julianus lib. XXX. Digestorum scribit inter- esse, & si quidem alimentorum nomine legatum fuerit, plura esse legata, & futurorum annorum legatum legatarium mortuum ad he- redem non transmitti: si vero non pro alimentis legavit, sed in plures pensiones divisit exonerandi heredis gratia, hoc casu ait omnium annorum unum esse legatum, & intra decennium deceden- tem legatarium etiam futurorum annorum legatum ad heredem suum transmitti. quae sententia vera est.

De die. 1. De conditione.

21. PAULUS lib. 2. ad Vitellium.

SI dies adposita legato non est, praefens debetur aut confestim 3 ad eum pertinet, cui datum est. adjecta, quamvis longa sit, si cer- ta est, veluti Kalendis Januariis centesimis, dies quidem legati statim cedit 4: sed ante diem peti non potest. † At si incerta 5 (quasi 6 cum pubes 7 erit, cum in familiam nupserit 8, cum Magistratum 9 inierit, cum aliquid denum, quod scribendo 10 comprehendere sit commo- dum 11, fecerit): nisi tempus, conditiove obtigit, neque res pertine- re 12, neque dies legati cedere potest. §. 1. Si sub conditione, qua te heredem institui, sub ea 13 conditione Titio legatum sit: Pom- ponius putat, perinde hujus legati diem cedere, atque si pure reli- ctum esset. quoniam certum esset, herede existente debitum iri: ne- que enim per conditionem heredem fieri incerta legata: nec mul- tum interesse tale 14 legatum ab hoc, Si heres erit, dato.

De legato, cum, vel, si quatuordecim annorum factus erit.

1. De conditione, si heres adeat.

22. POMPONIUS lib. 5. ad Quintum Mucium.

SI Titio, cum [is] annorum quatuordecim esset factus, legatum fuerit, & is ante quartumdecimum annum decesserit, verum [est] ad he- redem ejus legatum non transire: quoniam non solum diem, sed & conditionem hoc 15 legatum in se continet, si effectus esset annorum quatuordecim: qui autem in rerum natura non esset, annorum qua- tuordecim non esse non intelligeretur 16. Nec 17 interest, utrum scri- batur, Si annorum quatuordecim factus erit: an ita: cum priore scri- ptura per conditionem tempus demonstratur, sequenti per tempus con- ditio: utrobique tamen eadem conditio est. §. 1. Quaedam autem conditiones etiam supervacuae 18 sunt: veluti si ita scribat, Titius he- res esto: Si Titius hereditatem meam adierit, Mævio decem dato. nam pro non scripto ea conditio erit, ut omnimodo ad heredem Mævii le- gatam transeat, etiam si Mævius ante aditam hereditatem decesserit. Et idem si ita fuerit scriptum: Si Titius hereditatem meam adierit, intra dies centum 19 Mævio decem dato. nam hoc legatum in diem erit, non sub conditione: quia definitio Laboris probanda est, di- centis, id demum legatum ad heredem legatarii transire, quod cer- tum sit debitum iri, si adeatur hereditas. §. 2. Si tamen duos he- redes instituam; & si alter ex his adeat hereditatem, alicui legem, ab omnibus heredibus: non erit pro supervacua ea conditio, sed in portionem quidem coheredis valebit. in ipsius autem, cujus persona in conditione comprehensa est, supervacua erit: perinde atque si solo coherede instituto, eo modo legatum esset.

De annuis legatis.

23. ULPIANUS lib. 4. ad legem Juliam & Papiam.

Cum in annos singulos 20 legatum relinquatur: sine dubio per annos singulos, inspecta conditione legatarii, ait capere: & si plurimum servus sit, singulorum dominorum erunt personae spectandae.

De legato sub conditione in alium translatum. 1. De con- ditione, si quid non detur.

24. PAULUS lib. 6. ad legem Juliam & Papiam.

SI penum heres dare damnatus sit vel tundam, & si 21 non dedis- ser, decem: ego accepi & penum legatam, & translatam 22 esse in decem, si noluerit penum heres dare: & tunc pecuniam deberi, cum interpellatus fundum non dedisset: & si interea decesserit le- gatarius, tunc heredi ejus non nisi fundum deberi. namque cum dic- tum est, [At] Publicius fundum dato, perfectum est legatum: & cum dicit, Si non dederit, centum dato, sub conditione fundi le- gatam ademptum videri eo casu, quo centum deberi coeperint: quorum quia conditio vivo legatario non extiterit, forte quia inter- pellatus heres non sit, evenerit, ut ademptio nihil egerit, fundi- que legatum duraverit. §. 1. Plane si sic legatum sit, Si penum non dederit, decem dato: dicimus non esse penum legatam.

1 I. 1. 2. §. 4. Sup. h. t. 2 In obligationibus, in quibus dies non ponitur, praefen- ti die pecunia datur. v. l. 41. §. 1. Inst. de reb. act. 3 A die mortis testatoris. l. 5. Sup. h. t. l. 75. in fin. Sup. ad Sc. Treb. 4 V. Colla lib. 1. facti. cap. 20. Gilb. Reg- gius l. 1. lxxvii. 2. cap. 20. Mod. 5 Vid. l. 1. §. 2. l. 54. Sup. de cond. & de- monst. 6 Vide l. 38. §. 15. J. de verb. obli. 7 II. et. vel. obli. 8 l. 10. §. de cond. & demonst. 9 l. 7. C. de inst. & subj. 10 Quod scribendo, Ital. Fort. l. 1. §. 1. Et, cui legatur, l. 11. 11 Si sub conditione vel ex die certa non les. cum est, legatum ad nos non pertinet, antequam dies vel conditio exeat. l. 25. §. 1. Sup. de leg. 2. de die certa ad l. 1. §. 15. §. 16. J. de verb. obli. 12 Quod sub conditione relatum est, sub qua etiam he- res alius institutus est, etiam si sub conditione datum sit, penum tamen interpellatur. l. 107. Sup. de cond. & demonst. a l. 1. §. 1. J. de leg. h. t. 13 Si quis heres sub conditione in- stitutus est, & ab eo legatum, eo casu legatum nisi pure vel scilicet. l. 19. §. 2. Sup. h. t. 14 Ad l. 1. §. 1. 107. Sup. de cond. & demonst. 15 l. 25. §. 1. J. de leg. l. 1. ad l. 4. Sup. h. t. si non intelligi. Ital. 16 Vid. l. 45. §. 1. Inst. de verb. obli. 17 Superva- cuae conditiones adjectae conditionem huius non mutant. l. 3. C. de testat. l. 1. §. 1. J. de- dit. l. 1. §. 1. J. de leg. h. t. 18 Formae conditionis in his cum centum datus hereditas adiri debet. ad l. 1. §. 1. J. de leg. h. t. 19 Formae conditionis in his cum sequenti, vide quae dixi ad l. 2. C. qui admittit. Et utrumque ad l. 1. §. 1. J. de leg. h. t. 20 V. l. 4. Sup. ad annos. 21 Ad l. 1. §. 1. J. de leg. h. t. 22 Hinc ostenditur, penum no- mine notari posse. ad l. 4. §. 1. J. de leg. h. t. 23 Si filius aut filius legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 24 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 25 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 26 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 27 Et si legatarius, C. de leg. h. t. 28 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 29 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 30 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 31 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 32 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 33 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 34 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 35 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 36 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 37 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 38 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 39 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 40 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 41 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 42 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 43 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 44 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 45 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 46 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 47 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 48 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 49 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t. 50 Penum legatum sit, unum legatum est. l. 27. J. de leg. h. t. C. de leg. h. t.

De particula aut. De eo, quod testatori naturaliter debetur. De conditione extrinsecus expectanda.

25. PAPIANUS lib. 18. Quaestionum.

Cum illud aut illud legeretur, enumeratio plurium rerum disjunctivo modo comprehensa, plura legata non facit 23. Nec aliud proba- ri poterit, si [pure] fundum alterum, vel alterum sub conditione le- gaverit: nam, pendente conditione 24, non erit electio: nec si mo- riatur, ad heredem transire 25 legatum videbitur. §. 1. Heres meus Titio dato, quod mihi Seius 26 debet: si Seius pupillus sine tutoris au- thoritate nummos accepisset, [nec 27] locupletior factus esset: & pe- titor 28 ad praefens debitum verba retulit: quia nihil 29 ejus debet, nullius momenti legatum erit. quod si verbo debiti naturalem 30 obli- gationem & futuram 31 solutionem cogitavit: interim nihil [h] Titius petet, quasi tacite conditio inserta sit: non fecus ac si ita dixisset, Ti- tio dato quod pupillus solverit, vel si legasset quod ex Arethusa natum erit, vel fructus, qui in illo fundo nascentur 32. Contrarium non est, quod si medio tempore legatarius moriatur, & postea partus edatur, fructus perveniant, pecuniam pupillus exsolvat: heres legatarii peti- tionem habet: namque dies legati, cui conditio non adscribitur, quam- vis extrinsecus 33 expectanda sit, cedit.

De pecunia relicta ex relictu praediorum. 1. De executore, quem testator voluit usuras minori, & post vicefimumquintum annum sor- tem reddere. 2. De annuo legato.

26. IDEM lib. 9. Responsorum.

Firmio Heliodoro fratri meo dari volo quinquaginta ex relictu praedio- rum meorum futuri anni: postea 34 non 35 videri conditionem 36 additam, sed tempus solvendae pecuniae prolatum 37 videri: Respon- di, fructibus 38 huius 39 relictae pecuniae non perceptis, ubertatem esse necessariam anni secundi. §. 1. Cum ab heredibus 40 alumno cen- tum dari voluisset testator, eamque pecuniam ad alium transferri, ut in annum vicefimum quintum trientes usuras ejus summa perciperet alumnus, ac post eam aetatem sortem ipsam: intra vicefimumquintum annum eo defuncto, transmissum ad heredem pueri fideicommissum, respondi: nam certam 41 aetatem forti solvendae praestitutam videri, non pure fideicommissum relicto conditionem insertam: cum autem fidei- commissum ab eo peti non posset, penes quem voluit pecuniam col- locari, propter haec verba, Eamque alumno meo post aetatem supra scri- ptam curabit 42 reddere, fideicommissum ab heredibus petendum, qui pecuniam dari stipulari debuerunt: sed fideiussores ab eo non peten- dos, cujus fidem sequi defunctus maluit. §. 2. Pater annua tot ex fructu bonorum, quae uxori legavit, accessura filii patrimonio praeter exhibitionem, quam aequae matri mandavit, ad annum aetatis ejus vi- cesimum quintum uxorem prestare voluit: non plura 43, sed unum 44 esse fideicommissum certis pensionibus divisum apparuit: & ideo filio intra aetatem supra scriptam diem functo, residui temporis ad heredem fideicommissum ejus transmitti: sed non initio cujusque anni peti pecu- niam oportere, quod ex fructibus uxori datis pater filio praeteri voluit: ceterum si pecuniam annuam pater alimentis filii destinasset [non] dubie, persona 45 deficiente 46, causa praestandi videtur 47 extincta.

An conditio adjecta institutioni consuetur in legato repetita.

1. De mensuris cibariis manumissis legatis.

27. SCAEVOLA lib. 3. Responsorum.

Filiusfamilias ex parte pure instituit heredem, eique fideicommissum dedit & eodem testamento ita cavit: Quod ego Lucium Titium he- redem institui, ita cum aliter hereditatem volo, si is patria potestate li- beratus fuerit. Quaesitum est, an a coheredibus ejus adita hereditate, legati filiofamilias dati dies cesserit? Respondit, si pure sit datum, a coherede filii pro hereditaria parte fideicommissum peti posse.

§. 1. Manumissos denarios denos manumissis legavit: Quaesitum est, cum absentibus heredibus ex Senatusconsulto 48 libertatem sunt con- secuti, ex quo tempore eis cibaria debeantur? Respondit, secun- dum ea, quae proponerentur, ex eo tempore his cibaria debeantur, quo liberi esse coeperint.

De fundo instructo.

28. IDEM lib. 4. Responsorum.

SI fundus instructus relictus erit, Quaesitum est, quemadmodum dari debeat; utrum sicut instructus fuit mortis tempore, an eo tem- pore, quo facti sunt codicilli, an quo peti coepit? Respondit, a 49 quibus instructus sit fundus, cum 50 dies legati cedat, deberi.

De rogato quandoque dare.

29. VALENS lib. 1. Fideicommissorum.

Rogo, quandoque heres meus Titio decem det: utique decem heres

quidquam debere intelligi, non obligari. Quod lex 59. Inst. de obli. 57. ait, necat pupil- lum obligari naturaliter, intelligi de pupillo per nos impubere, nec fideicommissum factum, proferunt si tutoris auctoritate non accipit. l. 41. J. de cond. inst. l. 1. §. 1. C. de leg. 2. §. 1. ad leg. Falci. ait pupillum obligari naturaliter, intelligi de pubere & impuberis. 23 Forte legatum, testator. 24 Id est, nihil in p. d. ad debere pupillum, non potest quodquam in praesenti dari a pupillo, nisi in p. d. ad debere pupillum, non potest. 25 Huius- modi non nisi exire a pupillo, qui ad scriptum sine tutoris l. 1. non potest. 26 Vide l. 59. Inst. de obli. 27 A Valente quae dicitur. 28 Hoc est, scribi intelligitur conditio. l. 1. in fin. J. de cond. & demonst. l. 7. §. 1. de verb. obligat. 29 Extra scriptam testamentum. 30 Libertas ea, Corac. l. 1. §. 1. de verb. obligat. 31 Imo videtur con l. 1. §. 1. J. de leg. h. t. 32 Quae si relictae debet huiusmodi legatis, si fructus nascantur. l. 1. in fin. J. de cond. & demonst. l. 7. §. 1. de verb. obligat. 33 Ut sit totus: Si cui legatus est annuus ex relictu huiusmodi, necesse est quinquaginta ex relictu annuum percepta sint, non praestabitur legatarius huiusmodi legatum: sed anni sequentis usuras expectabitur. Ad id erit, si in p. d. ad debere pupillum, non potest. 34 Titio non datur legatum, tunc enim si minus fuerit datum huiusmodi, nihil debet. 35 Cor 7. huiusmodi, quae dicitur, tunc non potest, tunc non potest. l. 1. §. 1. de verb. obligat. 36 Imo, non potest, id est, ad idem legatum, necesse est huiusmodi ex relictu huiusmodi, necesse est quinquaginta ex relictu annuum percepta sint, non praestabitur legatarius huiusmodi legatum: sed anni sequentis usuras expectabitur. Ad id erit, si in p. d. ad debere pupillum, non potest. 37 Vide Leu- nium, l. 1. §. 1. de leg. h. t. 38 Ad l. 1. §. 1. de leg. h. t. 39 Ad l. 1. §. 1. de leg. h. t. 40 Ad l. 1. §. 1. de leg. h. t. 41 Ad l. 1. §. 1. de leg. h. t. 42 Ad l. 1. §. 1. de leg. h. t. 43 Ad l. 1. §. 1. de leg. h. t. 44 Ad l. 1. §. 1. de leg. h. t. 45 Ad l. 1. §. 1. de leg. h. t. 46 Ad l. 1. §. 1. de leg. h. t. 47 Ad l. 1. §. 1. de leg. h. t. 48 Ad l. 1. §. 1. de leg. h. t. 49 Ad l. 1. §. 1. de leg. h. t. 50 Ad l. 1. §. 1. de leg. h. t.

debetur: